

OPDRACHT

Indien dit werkje „Uit het verleden van Kortemark” het levenslicht ziet dan danken wij dit aan de belangstelling van ons huidige gemeentebestuur, dat het op zich nam de uitgave er van te verzekeren. Zo doende zal het ruim verspreid worden in de huidige kring van onze Kortemarknaren voor wie het werd bedoeld en hun belangstelling opwekken.

Voor onze jeugd zal het een gids zijn doorheen het verleden van de gemeente en ook verdere ontwikkeling bijbrengen.

Om dit alles gaat onze eerbiedige dank naar het voltallige gemeentebestuur onder leiding van de Heer Burgemeester Willy Louwaage en de Heren Schepenen : Octaaf Demeulenaere en Oscar Vogels samen met de Heren

Raadsleden :

Dr Medicus Fernand Boedt

André Demeulenaere

Alfons D'Hulster

Jérôme Pollentier

Karel Sap

Prosper Sans

Jozeef Talpe

Cyriel Verjyser

en de ijvervolle gemeente-sekretaris Jos. Demeulenaere.

Kortemark, 15 Oogst 1953.

M. Verhaeghe.

WOORD VOORAF

Het is voorwaar zeer jammer dat een gemeente als Kortemark zich niet op een eigen geschiedkundig werk beroemen mag. Vooral nu er in deze tijden zo wat overal een zucht opgaat naar het opspouwen van ons heerlijk verleden. Kom maar niet aandraven om te zeggen dat elk oord geen eigen geschiedenis heeft waardig om te worden nagespeurd en opgediept.

Tot nog toe heeft niemand het aangedurfd dit euvel voor onze gemeente te bestrijden en dit moet ons ten andere niet verwonderen. Al wie zich enigzins met de studie van de geschiedenisopsporing onledig houdt, weet hoeveel geduld en studie nodig zijn om tot een planmatig geheel te komen.

Voor Kortemark is dit nog dubbel lastig, omdat hier door de tijdsomstandigheden bronnen van onschatbare waarde zijn zoek geraakt.

Spijt deze dubbele, haast onoverkoombare moeilijkheid wagen we maar de kans en deden dan ook een poging met de luttele gegevens, welke we met veel geduld en met de medewerking van enkelen hebben kunnen verzamelen en samenbundelen.

Achtereenvolgens zullen we stuk voor stuk eens onze gemeente onder ogen nemen en ze zo veelzijdig mogelijk toelichten. Zodoende varen we mede met de stroming van onze tijd en leggen we menigvuldig feit en gebeurtenis vast voor levenden en nazaten. Zij zullen ons de steen niet meer hoeven te werpen zoals wij het de voorgangers doen. Het weinige welke wij hun laten, zullen ze verder kunnen uitbouwen tot een degelijk geheel. Het blijft hier dus bij een poging waarvoor ik om uw welwillend geduld en aandacht verzoek. Mocht ze U bevalen, het zou mij ruimschoots vergoeden voor het werk en de tijd welke ik eraan besteed heb.

Gemeentelijke Geschiedenis

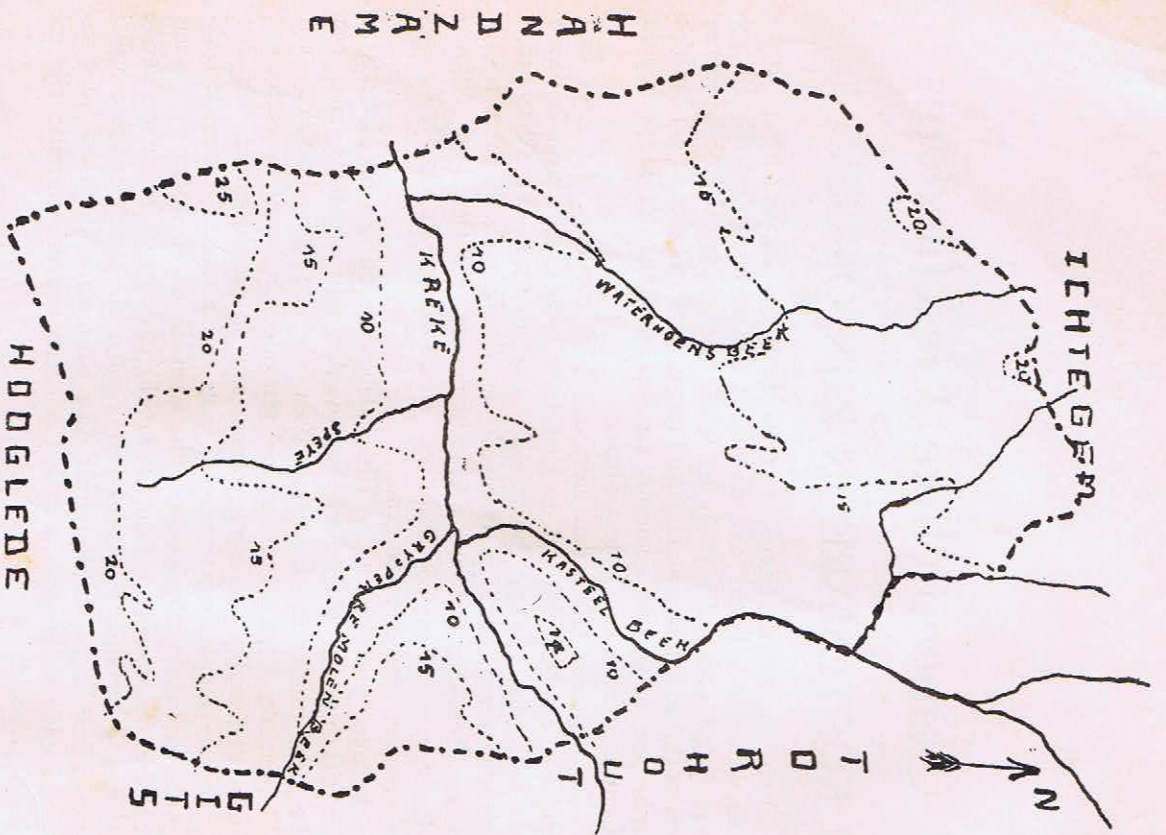
KORTEMARK IN ZIJN OMGEVING

Voor we met de eigenlijke geschiedenis een aanvang nemen moeten we eerst de ligging van Kortemark aangeven op de huidige kaart van België. Gelegen haast in het hartje van midden West-Vlaanderen op ongeveer gelijke afstand van Brugge, Ieper, Oostende en Kortrijk is het een belangrijke gemeente aan het kruispunt van de spoorlijnen Gent-Adinkerke en Oostende-Ieper.

De gemeente telt heden meer dan 5000 inwoners. Ze strekt zich uit over een gedeelte van de Krekevallei welke zelf omvat is tussen de niftoppers van de heuvelreeks van midden West-Vlaanderen gaande over Stadenberg, Hooglede- en Gitsberg en de meer noordwaarts gelegene heuvelrij over Ruiddenberg, Ichtgem- en Wijndaleberg naar Berg op Zoom toe. In de diepte van deze vallei ligt Kortemark knusjes verborgen.

Wanneer men van op de Hoogledeberg de blikken noordwaarts in de richting van Kortemark laat dwalen dan ontvouwt zich een heerlijk panorama, bezoomd door de bosrijke heuvelen van Wijndale welke op een afstand van ongeveer twaalf kilometer een haast evenwijdige afsluiting vormen aan de gezichtsreinder. Van het haast evenwijdige valt weinig of niets te bespeuren. Alleen de kerkgebouwencomplex valt weinig of niets te bespeuren. Alleen de kerktoren en enkele fabrieksschouwen boren uit de diepte en wijzen ons dat daar ook mensen wonen. De aanblik daarentegen op de weelderige velden is heerlijk bij Lente- en Zomertijd. Doorheen deze vallei welke haar laagtepuntlijn trekt door Kortemark, vloeit een niet onbeduidende waterloop die in het ontstaan van de gemeente zijn rol heeft gespeeld.

Zijn naam dankt hij aan de Izerkreek waarin hij uitmondt. Al te lang hebben de officiële kaarten hem de naam toegedicht van Krekelbeke.

KORTE MARK : hoogte- en waterbeschrijving

„De Kreeke krinkelt en kronkelt door weilandsstreek” naar het woord van de al te vroeg vergeten priester-dichter Arthur Moenaert, een kind van eigen bodem.

Gedurende zijn noodgedwongen ballingschap in Limburg in de jaren 1917-18 dichtte hij :

„O stille vliet waar hoge bomen
 Zo lommerig uw en oever zomen
 Ik zie niet meer gelijk welcer
 De helle zon in 't water spieglen
 En blaartjes op de baartjes wieglen”.

en verder :

„O Kreekelbeke heil en vrede
 Bracht gij welcer ten onswaart mede”.

De Kreekelbeke is tegenwoordig een kleine rivier die door een heel stel van bijvloeden wordt gespezen, welke al het water uit het om-liggende naar hun grote zus voeren.

Op het grondgebied van Kortemark alleen tellen we er reeds een viertal welke getweeën uit Noord en Zuid naar haar toestromen. Uit het Noord en hebben we de Kasteel- en Waterhoenbeek, uit het Zuiden komen de Grijspeerdmolen- en Speybeek naar haar toege-vloed.

De Kreekelbeek zelf ontspringt op de helling gelegen op de grens tussen Lichterwilde en Koolskamp.

Laat dit alles als inzet voldoende wezen bij het situeren van de gemeente op de landkaart van België. Verder waar de gelegenheid pas geeft zullen we deze gegevens uitdiepen en bijwerken. Uit de wissel-werking tussen natuur en volk is Kortemark geboren en gegroeid tot zijn hedendaags formaat.

KORTEMARK EN ZIJN WAPENSCHILD

Kortemark mag fier gaan op zijn gemeentewapen.

Het is het oude erfstuk van onze Vlaamse Graven.

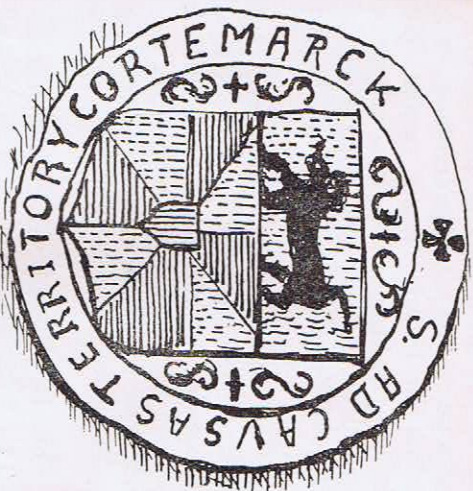
† Bovenste gedeelte van het schild is evenwel het jongste. Het werd door Dirk van de Elzas, kleinzoon van Robrecht de Fries langs moederszijde om, medegebracht uit het Oosten tijdens de kruisvaarten. De heraldische zwarte leeuw op gouden veld komt tegenwoordig nog heel wat voor op onze provincie- en gemeenteschilden. Het onderdeel van het schild is heel wat ouder en stamt van Bondewijn met de IJzere Arm, alias die Ijere, schoonzoon van Karel de Kale die in 886 Markgraaf van Kroon-Vlaanderen werd. Het schild was toen achttledig, waar het nu tienledig is, zoals we verder zullen zien.

Vóór de Franse Omwenteling (1789) ging het over in de handen van Wijnendale. Alle openbare stukken werden ermee gemerkt. Burggraaf de Chellinek-Vaernewyck in zijn werk „Scaux et Armoiries” geeft er ons een afbeelding en beschrijving van. Hij noemt het dienstzegeel uit de XVIIe eeuw, dat werd geprint op rood lak. In de Zegeleverzameling van de Algemene Koninklijke Archieven komt het zegeel voor onder n° 27924.

De beschrijving welke hij er van opgeeft, luidt als volgt: „Scenu aux causes du pays de Cortemark à un écu gironné d'or et d'azur de huit pièces à l'écusson de gueules sur le tout, au chef d'or un lion passant de sable. Entre deux filets. „Sig. ad causas territory Cortemark”. Uit de beschrijving van de Chellinek-Vaernewyck vernemen we dat er sprake is van een voorbijgaande of voortwaartschrijdende leeuw. Op een plaat verschenen gedurende dezelfde eeuw, van de hand van Sanders, zien wij een halfop staande klauwende leeuw. De Seyn heeft ze opgenomen in zijn „Geschied- en Aardrijkskundig Woordenboek der Belgische plaatsnamen” waar hij het over Torhout heeft.

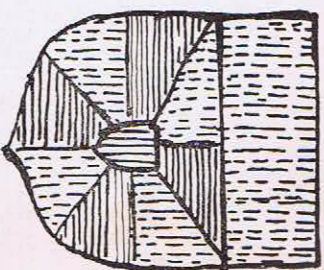
De Franse Omwenteling welke alle leenroerigheid verbande, verbood eveneens het voeren van een wapenschild als zegelmerk.

10

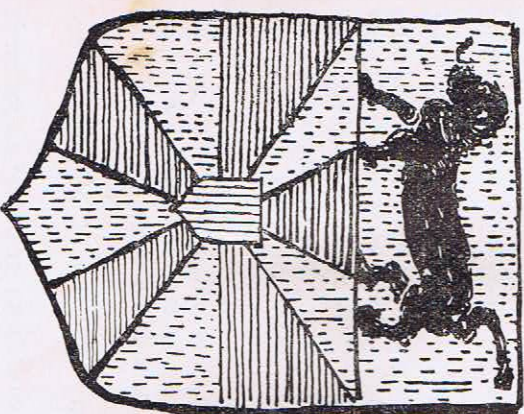

Zegeel uit de XVIIe eeuw

Verzameling: Heer Jos. de Beer, Antwerpen
Arch. Générales Royales. Collect. Sigill. n° 27924

Bij bevestiging van 10 Nov.
1819 van acht (8) stukken

zwarte voorbijgaande leeuw

lazuur of blauw

keel of rood

goud of geel
„van 10 stukken”

Bij koninklijk besluit van 14 Februari 1842

11

Eens de omwenteling achter de rug, werd vanwege het Hollandse Bestuur opnieuw de toelating verleend een eigen gemeentewapen te gebruiken. Het is gedurende het jaar 1819 dat er een stevige stoot werd gegeven aan het definitief invoeren van de oude gemeentewapens. De gemeente Kortemark, gegroeid uit het land van Wijnendale, genoot het voorrecht het oude grafelijke wapen in zijn bezit te zien bevestigen op 10 November 1819.

Het diploma van bevestiging gaf volgende beschrijving ervan ten beste: „Gegeerd van goud en lazuur van acht stukken met een rood schildje tot surtout, het hoofd van het schild ook van goud, beladen met een zwarte naar de linkerzijde gekeerd voorbijgaande leeuw”.

Deze beschrijving kan eveneens dienen als de nederlandse vertaling van deze welke de Chellinck-Vaernewyck opgeeft van het zegel uit de XVIIe eeuw.

Na de oprichting van het Koninkrijk België, werden alle gemeentewapens herzien, goedgekeurd en aangevuld. Langs de gemeenteraad om moest een gemeentewapen worden aangevraagd, hetwelk alsdan, bij koninklijk besluit, werd aangenomen en beschreven.

Het wapen van Kortemark werd teruggeschonken bij Koninklijk besluit van 4 Februari 1842.

Ik laat hier integraal het Koninklijk Besluit volgen, hetwelk luidt als volgt:

„Leopold, koning der Belgen, aan alle tegenwoordige en toekomstige, Salut!

Aangezien onzen Minister van Binnenlandse Zaken ons heeft verhoogd bij zijn verslag van den 5den der loopende maand February, dat de gemeenteraad van Cortemarck (provincie West-Vlaanderen) bij beradslaging van den 24 November 1837 en 22 September laetstleden, den wensch geurt heeft ter bekoming van de bevestiging en de handhaefing in het bezit van het wapen van ouds aen deze gemeente verleend:

Overwegende dat het blijkt uit geloofwaardige oorkonden van de gemeente Cortemarck sedert zeer lange jaeren, een bijzonder wapen bezit, waervan de beschrijving inhoudende de vergunning, verlooren geraekt of vernield zijn.

Gezien ons besluyt van 6 February 1837, waarbij de gedaente der gemeentezegels bepaeld word.

Wij hebben verleend en verleen aen de gemeente Cortemarck deze bevestigende brieven met verlof om bij voortdeuring het wapen

te bezitten en te voeren waarvan zij tot heden ten dage gebuyc heeft gemaekt, zoals dit in het midden der zelver afgebeeld en gekleurd is en hetwelk bestaet in:

Gulden en blauwe geeren, 10 in getal, met een rood schildken op het geheel, het opperste deel van goud met eenen zwarten gaenden leeuw.

Gelasten onzen Minister van Binnenlandse Zaken met de uytvoering dezer, welke in het Staetsblad gedrukt zullen worden.

Gegeven te Brussel den 14 February 1842”.

Hier zien we nu een verandering gebeuren aan het onderste gedeelte van het wapen; waar het vroeger steeds uit acht stukken bestond, wordt het nu in tien stukken gedeeld maar voor het overige blijft het de oorspronkelijke vorm behouden.

Dit is nu nog het huidige gemeentewapen van Kortemark dat ons op de voorrang plaatst tussen de gemeentewapens van ons land.

Sedert 1925 steekt in de voorgevel van ons gemeentehuis de steen die nog altijd wacht op het schild. Mocht het erop komen in zijn juiste vorm vooral wat betreft de leeuw, waarvan men al te veel een klauwende leeuw wil maken.

HOE KORTENMARK AAN ZIJN NAAM KWAM OF DE TOPONIEM „KORTE MARK”

Dat het grondgebied van onze gemeente een naam draagt is een feit dat reeds vele eeuwen telt.

Voor het eerst vinden we de naam vermeld in 't Cartularium van Enname in 1063 onder de benaming „Merck”.

Eenzelfde aanduiding geldt in 1085 wanneer de inkomsten van het altaar (kerk) van gezegd Merck worden overgedragen aan de Abbdij van Enname. In de verkoopakte van Kortemark door Arnold van Oudenaarde en zijn huisvrouw aan de Graaf Gewijde van Vlaanderen in 1281 wordt de naam Merck reeds aangedikt tot Courtemerck. Hier brengt dit ons reeds naar het enkele uren Zuid-westwaarts liggende Langemark, dat ongeveer onder dezelfde omstandigheden aan zijn naam kwam. Kan. Lescothier liet zich in zijn „Geschiedenis van het Kerkelijk en Godsdienschtig leven in West-Vlaanderen” aan de hand van gezaghebbersdienen hierover als volgt uit: Voor Langemark geeft hij aan: Villa Marca in 1066 en Longa Marka in 1200. Voor wat het grondgebied van Langemark betrof, het was voor een groot gedeelte rechtstreeks afhankelijk van de Graven van Vlaanderen en hun opvolgers de Heren van Wijnendale. Hier moeten we maar naar de heerlijkheid van het Kleeftse onder Langemark verwijzen.

Hieruit kunnen we opmaken dat de varianten: Merch, Merck, Mark het bijzonderste lid in de naam van onze gemeente vormt en dat het préfix Courte, Corte of Korte en maar aan werd toegevoegd om verwarring te ontgaan.

Marc of Mark betekent in zijn eerste vorm grensgebied of woud. Daarmede zijn de geleerden het nu over het algemeen eens. De Markbenamingen komen heel wat voor in onze gewesten. Ze duiden op Franke oorsprong. Er zijn er zo een hele reeks gaande van dorpsbenamingen tot deze van heerlijkheden. Een alleen heeft in

onze gewesten het voorrecht haar oorspronkelijke vorm te hebben behouden, namelijk Marke bij Kortrijk.

Hoewel ik voor de echtheid van de naam niet kan instaan, stat dit toch vast dat de naam Marke opklimt tot in de XIIe eeuw aldus Sevens, Het Cartularium van St. Pieter binnen Rijsel geeft nog een anderen datum aan: 1066. Apud villam Marcam.

De Marka- of Mercknamen werden boven de wieg gehouden door onze Franke voorzaten wat ons mag doen veronderstellen dat de naam reeds een paar eeuwen op zijn minst mondgemeen was toen ze werd te boek gesteld. De huidige schrijfwijze van Kortemark wijkt dus ver af van de schrijfwijze van 1281.

Sanderus (1586-1664) in zijn „Flandria Illustrata” gebruikt eveneens Kortemark.

In de bevolkingsregisters vinden we nog: Cortemarq en Cortemark. De hedendaagse schrijfwijze van Kortemark is wel de beste want ze komt het best de oorspronkelijke nabij.

Toeven we nu enkele ogenblikken bij de wieg van 't Mark, naam waarmede het onze voorouders bedachten. Welk gebied mogen ze hier wel gevonden hebben en welke beweegredenen noopten hen tot het kiezen van een dergelijke naam?

De Noordzeewateren hadden in de VIIe en VIIIe eeuw afgenomen in kracht en hun aanloop over de lage landen bij de zee rekte zover niet meer. Slechts tweemaal per dag stuwde ze nog haar wateren bij vloedgetij langs Yzer en Kreke tot ons.

Beken voerden aarde en water uit de hoger gelegen gedeelten van 't gewest tijdens de afvloei aan. Het zeewater bracht ons ook een lagje leem hoe minien ook huiswaarts mede. Zo kon het niet anders dat hier een moeras van belang ontstond. De menschenhanden om, er aan te verhelpen ontbraken nog.

Nu nog vindt men ganse boomstammen die langsheen de loop van deze beken werden te rust gelegd en bedekt met dikke lagen aangespoelde grond. Niet alleen bomen werden er begraven maar tevens moerasplanten die langsheen de Kreke een laag dering of moerasturf hebben nedergezet. Dit moeras heeft naderhand plaats gemaakt voor een dicht woud waarvan de latere eeuwen zullen getuigen. Bomen en houtgewas in 't algemeen zijn de door God geschapen droogleggers van een moeras.

Welke houtsoorten hier groeiden hebben we uit opdelvingen kunnen naspuren. Het waren juist de grootste waterslikkers.

Zo moet er Kortemark uitgezien hebben nog voor het aan zijn

naam kwam. Toen nu de Frankische afstammelingen zich ook hier hebben nedergezet, nadat reeds de hogere en betere gelegen gedeelten waren ingenomen, stonden ze dus voor een woud zonder genade ingesloten langs Noord en Zuid door heuvelruggen. Het was het woud dat hen noopte de nieuwe woonplaats met een Merck- of Marknaam te bestempelen. Van een eigenlijk grensgebied of -streek sprak geweest zijn. De juiste betekenis van Mark of Merck zoals het voor Kortemark werd toebedacht zal dus nederkomen op : woudgebied langsheen de Kreke.

Dit is ten andere een beaming van de uitleg die Dr. J. Lindemans geeft. Zij zijn dus als Kortemarknaren, de kinderen uit 't vroegere woud dat door de noeste vijf en werkracht van onze voorzaten werd opgeruimd en tot vruchtbare velden herschapen.

D. De Laey in zijn „Geschiedkundige Aantekeningen over Hoog- lede” houdt er aan de hand van de nota's van M. P. J. Maas, toen- malig kantonaal Schoolorplazier te Roeselare, het volgend oordeel op na : „Als door de verzaking der Roomse Macht sommige Germanse en Noorse stammen in onze gewesten vielen en er zich vestigden, moet er zich te Hooglede en omstreken een nogal machtige volkstak neergezet hebben.

Deze tak besloeg naar alle waarschijnlijkheid gans de streek gelegen tussen Kortemark en Langemark. Kortemark scheidde hem wellicht van het eigenlijke Vlaanderen (destijds Littus Saxonicum genaamd) 't Houtland”.

Hieraan voegde D. De Laey de volgende belangrijke voethota :

„Bij de vroegere volkeren was het een algemeen gebruik de rivieren, stromen, bergen, wouden, enz. tot scheiding tussen hun grondgebied te houden. Naast die natuurlijke grenzen, lieten zij een streep grond liggen die onzijdig en meestal onbebouwd bleef en die zij Marke noemden naar het oud Noors Mörke, d. is woud.

Ten tijde van Tacitus bestonden reeds die onzijdige Marken : Adhuc nulla regnorum potentio divisas.

Kortemark, Langemark, markgraaf, markies, enz. komen van die marken voort”.

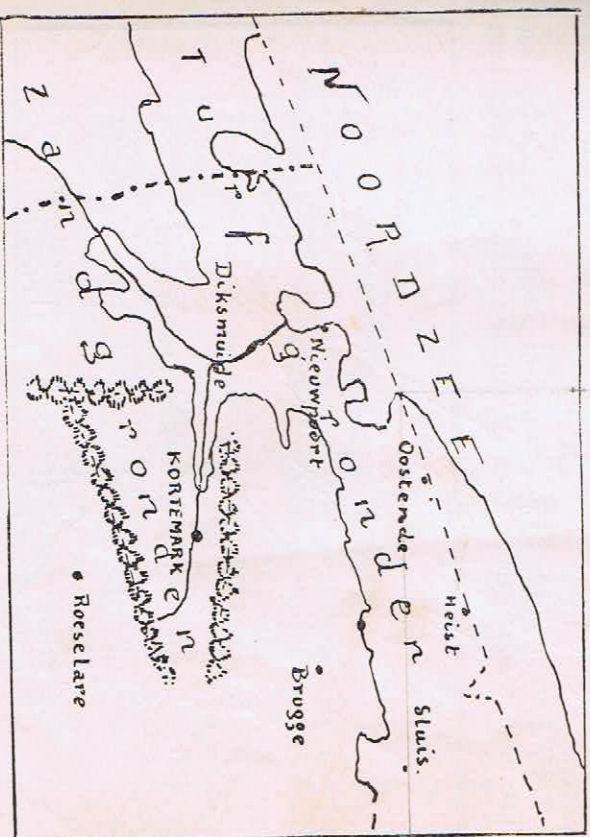
Wat er ook van zij het oordeel van Maas en De Laey is en blijft een bevestiging van wat ik reeds over het ontstaan van Kortemark vooropstelde.

KORTEMARK IN DE VROEGSTE EEUWEN

Waar Kortemark eens zou ontstaan, wrentelden in de voorhistorische tijden de wilde wateren van de Noorse Zee, zo de dichters haar bezingen. Welk aantal eeuwen daar zijn overgegaan laat ik over aan de geologen.

Maar dat ze eens spoelde over onze gewesten, dat heeft ze geschreven in de veldsteenlagen van de bodem.

„De omwenteling, die het uitzicht van West-Europa totaal ver-

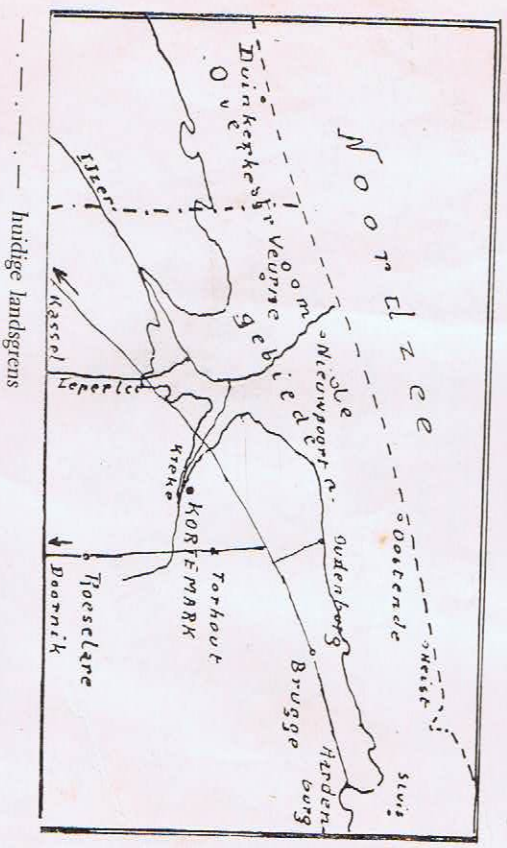
Vlaanderens kust ten tijde van Julius Cesar

anderd heeft en Vlaanderen voorgoed bewoonbaar heeft gemaakt moet zich voltrokken hebben bij de aanvang van het néolithicum of het jongere steentijdperk. Langzaam trok zich de zee terug ten gevolge van de verheffing van de aarlkorst¹. Aldus de Geschiedenis van Vlaanderen onder leiding van Dr Van Roosbroeck.

Nu eerst zal er plaats geweest zijn voor het zich vernieuwigdigende mensdom. Eens de zeevateren het land verlaten hadden werd het met wouden en moeren welhaast overdekt.

Beddingen van waterlopen voerden het regenwater naar de zee en wat op te merken valt is dat men tegenwoordig deze beddingen terugvindt 20 à 30 m. dieper dan de huidige. De geologen spreken van de Flandriaanse transgressie en bedoelen deze oorspronkelijke formatie van onze bodem. Later is er nogmaals sprak over een Duinkerkaanse transgressie maar deze is van veel jongere datum en behoort tot onze tijdrekening. In het voorgaande hoofdstuk waar ik het had over onze plaatsnaam, rakte ik dit reeds aan waar ik U het gebied schetste welke onze Frankische voorzaten hier vonden. Deze verandering van de bodem heeft zich voorgedaan op het einde van de IIIe eeuw, wat men heeft kunnen opmaken uit vondsten en opgravingen.

Dit moet nog al plots zijn gebeurd, te oordelen naar de betrekkelijke hoge vondsten die werden gedaan. De geschiedenis van derge-

Zelde kust op het einde der IVe eeuw na Christus. Naar Michelet.

lijke zeedoorbraken heeft zich achteraf nog veel meer voorgedaan aan onze kust al was het in minder mate.

Deze overstroming heeft eeuwen geduurd en schonk ons hier in West-Vlaanderen en vooral in de IJzervlakte en in 't Noorden van onze provincie de rijke poldergrond! Het was eerst gedurende de VIIe eeuw dat het water zich stilaan terugtrok, maar nog bleef de IJzerleek open voor de vloed en telkens stuwde het water tot hier toe.

Pas in 1294 werd dit watergeweld bedwongen door de sluis naar Nieuwendamme gebouwd aan de IJzermonding bij Nieuwpoort.

Van dan af kon de afvloei regelmatig gebeuren en vele gronden konden worden ingepolderd. Dat dit is gebeurd kunnen we tot op heden nog waarnemen wanneer we het dal van onze Kreeke eventjes bekijken.

Het valt op hoe het dal van de huidige waterloop breed ontplooid is en juist in dit dal vinden we weiden en velden welke dezelfde kenmerken vertonen als de polderweiden en -velden.

Ten Noorden en ten Zuiden er van liggen de hogere gedeelten van de gemeente welke gans andere grondeigenschappen vertonen en ook wel eerst zullen bebouwd geweest zijn.

De konterlanden, waar achteraf de kontermolen zal verrijzen is nog min nog meer een opgevaarde zandheuvel, een soort binnenduin door het zeewater aangebracht en het is precies daar dat we de oudste benamende velden vinden als 't Houstic (1337) Muenckenlande (1387) en St. Maertenscut (1388). (Cartularium O. L. r. Brugge f 302, vermeld bij K. Delfou).

Verderop, noordwaarts, lagen Markhove en Edewalle.

Staan we een ogenblik stil bij de eerste van de twee, want de naam Markhove is op zichzelf gezien zeer oud en gaat samen met de naam van de gemeente zelf.

Het staat vast uit de gegevens van de oudste bestaande landommelopers dat de heerlijkheid van Markhove verre het leeuwenandeel onder de heerlijkheden van de gemeente innam. Verderop zult U over Markhove meer vinden waar het gaat over de heerlijkheden van de gemeente.

Maar dat Markhove van zeer vroeg zal bebouwd geweest zijn en bebouwd bleef gedurende de eeuwenlange overstroming valt niet te betwijfelen. Hetzelfde geldt voor Edewalle en de Hille nu mondgemeen als Kortemark-Elle.

Komt vandaar niet onze Oude Zeedijkstraat welke als een berm was tegen het zeeewater? Herinneren er niet een paar landerijen aan

met hun schilderachtige oude naam van Cleene- en Grote Zee (C2. 5)?
Verder ten Zuiden lag het leengoed Cobbelede waarvan Clais de Cobleida, de ondst vermelde bezitter was in 1267. Meer in de Zuid-Westhoek vinden we het hoogst gelegen gedeelte van de gemeente, namelijk het Hillegoed, ook een zeer bekende heerlijkheid.

Gedurende de Romeinse bezetting welke weliswaar ongeveer vier eeuwen duurde vonden de Romeinen hier een kust zonder genade en uitgestrekte bossen en moerassen met een klimaat dat voor hen moordend was door zijn vochtigheid.

Achteraf kenden ze hier dan nog de zeedoorbraak welke hen achteruitdreef en een gedeelte van hun werk kwam dooreengooien.

Wat ons besluiten laat dat het grondgebied van Kortemark voor hen maar van weinig tel is geweest. Het loonde hun de moeite niet er een weg aan te leggen van Romeins formaat.

De twee dichtstgelegen banen waren de beide diverticula over Roesclare en Torhout naar de zee en deze van Ieper, Klerken, Zarren, Werken over Ruidenberg, Wijnendale en Aartrijke naar Aardenburg.

Het was keizer Trajanus die de meeste onzer Romeinse banen deed aanleggen kort na het verstrijken van het eerste centinarium na Christus.

Als wegknooppunt koos hij Kassel in Frans-Vlaanderen uit. Voor het oprichten en later voor het in stand houden hebben ze veel moeten werken, daar vooral de laatste door het water werd geteisterd en er dus wadden bij vanpas kwamen (waden).

Achteraf zal hier nog wel een legende ontstaan volgens dewelke een Romeins generaal hier zou begraven zijn in 's Gravenwal, een soort mote of vluchtheuvel gemaakt uit klei ongeveer langs de Kreke zelf. Toen later de heuvel in bakstenen werd omgetoerd vond men van de edele Romein geen het minste spoor meer.

De povere inlandse bevolking zal het eveneens niet breed gehad hebben want midden hun bossen en moerassen was het bestaan alles behalve royaal. Het wild dat er huiste in de bossen en het waterwild en de vis, samen met de opbrengst van de eerste ontgonnen gronden was wel heel hun bestaansmogelijkheid.

Aan invoer viel er niet te denken en het is maar naargelang de bevolking toenam dat de bossen verdwenen.

Toen de overstroming week en de kust zich vastzette hadden de Romeinen reeds lang moeten plaats maken voor de Franken welke de brede inham terug gingen inpolderen en vrijuaren tegen nieuwe overstroming. Dit valt ongeveer samen met de uitroeping van onze

stroken onder de benaming van Kroon-Vlaanderen als Frans-Leengoed, beheerd door onze graven.

Het zijn de graven, die er hun getrouwen mede begiftigden voor bewezen diensten en zo moet Kortemark in de handen gekomen zijn van de heren van Oudenaarde welke het hunne zullen bijdragen om deze gronden te beveligen tegen overstroming en zich tevens zullen ingespannen hebben om ze aan opbrengst te doen bijwinnen.

In 870 laat Boudewijn de IJzere, stichter van het Vlaams Graafschap zich vergezellen op jacht door Geeraert van Kortemark. Het is ook aan Boudewijn dat wij onze oudst bekende heirweg „d'oude Ieperstracte" danken. (Staden eertijds en hedendaags door Ch. De Ceninck).

Deze verbond Brugge over Torhout en Kortemark met Ieper. Over ons wegemet vindt U verder nog meer gegevens.

Onze eerste Graaf (markgraaf) voelde zich sterk tegen de indringende Noormannen door zijn aanverwantschap met zijn leenheer Karel de Kale, koning van Frankrijk. Maar dit was niet zijn uitsluitende toeverlaat, verre van daar. Zijn graafschap wist hij met de hulp van zijn onderdanen in te richten tot een kloeke burcht. Sterkten werden aangelegd doorheen het graafschap en verbonden met wegen.

Brugge, de meest bruikbare zeehaven uit deze tijd koos hij als hoofdplaats van zijn graafschap.

In het jaar 1085 komt Robrecht de Fries. Deze was gehuwd met de weduwe van Floris I, graaf van Holland en was door de Keizer van Duitsland beleend geworden met Walcheren, Zuid-Beweland, de Vier Ambachten, het land van Waes en dit van Aalst. Dit alles stond bekend als Rijk-Vlaanderen. De 22 Februari 1071 won hij de slag van Kassel tegen de Koning van Frankrijk en de weduwe van zijn broeder Boudewijn VI, Gravin Richildis.

Zo wordt hij de meester van Kroon-Vlaanderen en komt zich te Wijnendale vestigen. Ook hier kreeg dit zijn weerslag want waar de hoogste heren verschenen kwamen er ook meer mensen bij te pas.

Samen met de komst van Robrecht de Fries gaat de parochie Kortemark ook over naar de Abdij van Enname, wat nog een bewijs is dat de bevolking niet alleen reeds kersten was, maar ook dat ze reeds in aantal steeg daar het nodig was dat ze over een kerk kon beschikken.

Na Robrecht de Fries verbleef ook Boudewijn VII, bijgenaamd Hapkin te Wijnendale en droeg het zijne bij om door zijn gestrengheid, de rust en de welvaart te bevorderen.

De onveilige wegen miek hij ongedaan en bevorderde de handel.

Dit gaf ontstaan aan nieuwe woonsten langs de heirwegen om aan de kooplieden toe te laten te kunnen stillohouden op hun lange weg van d'ene stad naar d'andere waar ze met hun koopwaar naar toe trokken (zie verder weggemmet).

Na gestreden te hebben naast zijn leenheer van Frankrijk, stierf de manhaftige graaf tengevolge van de opgelopen wonden te Roeselare in 1119 op terugweg naar 't Slot zijner voorvaderen. De Zalige Karel de Goede volgt hem op, ook zijn rijk is van korte duur daar hij sterft door de dolk der Erembouten die onze bevolking uithongden.

Gedurende deze eeuwen was hongersnood vaak schering en inslag. Was er een gedeeltelijke of totale mislukking van de oogst dan volgde hongersnood daar de verkeersmiddelen ontbraken om er aan te verhelpen.

Karel verblijft echter niet meer te Wijndale, hij woont te Brugge in de Burg evenals zijn opvolgers uit het geslacht van de Elzas. Diederik van Elzaten (1128-1168) die gedurende zijn leven tot viermaal toe ter kruisvaart toog, (op hem wees ik reeds vroeger als zijnde de erfflater van het bovenstuk van ons gemeentelijk wapen) bracht naar Brugge het zo kostelijke H. Bloed.

Onder de impuls van deze tochten moet hier duchtig gewerkt geweest zijn om deze lastige en kostelijke reizen te kunnen dragen. Onze mensen moesten zich telkens buigen naar de aarde om ze te dwingen steeds meer en beter op te leveren. Ze gingen een strijd aan op leven en dood tegen woud, water en ondankebare bodem.

Hun grootgrondbezitters wakkerden hen aan in deze strijd en steunden ze uit al hunne krachten want het zo moeizame werk bracht voor hen de rijke hulpbronnen waaraan ze gulzig konden putten om mede te trekken met hun roemrijke graven.

KORTEMARK ONDER DE HEREN VAN OUDENAERDE TOT ZIJN VERKOOP IN 1281

Wanneer Kortemark in het bezit van het huis van Oudenaarde gekomen is valt tot nog toe niet juist te bepalen.

Misschien komt daar nog wel eens licht over uit Oudenaarde. Toch staat het volgende vast uit het Cartularium van Enname: „In 1220 beveelt Arnulf of Arnulf van Oudenaarde aan zijn baljuw te Kortemark zorg te willen dragen voor het innen en het verkopen van zijn persoonlijke tienden, alsook over deze van de Abdij van Enname”.

Hadden de Heren van Oudenaarde onze streken in leen gekregen om betugde trouw aan de eerste Graven of kregen ze het omdat ze hen hadden bijgestaan met hun geld of werd het hun toegevoegd voor het ontginningswerk dat er toen te verrichten was of was het omdat ze een strijdpoot hebben bezet aan de rand van Kroon-Vlaanderen? Ziedaar al vragen die nog op een oplossing wachten.

't Was immers alsdan de tijd dat de inham van de IJzer werd bedwongen en veel gronden werden bijgewonnen.

Het geslacht van Oudenaarde, ook wel genoemd van Pamele, behoorde tot de hoogste adel van Vlaanderen.

In 1225 werd Arnulf, de IVe van zijn geslacht, benoemd tot eerste Beer van Vlaanderen door Gravin Johanna van Constantinopel, gemalin van Fernand van Portugal.

Gedurende deze tijden lieten onze Graven zich omringen door een raad bestaand uit twaalf van de meest voorraanstaande heren uit hun graafschap. Deze waardigheid werd erfelijk in hunne geslachten. De vier meest voorraanstaanden onder de twaalf voerden de titel van Beer van Vlaanderen. Zij waren in feite de vier hoogbaronnen van Johanna die als oudste dochter van Bondewijn IX, de latere keizer van Constantinopel, Vlaanderen en Henegouwen onder haar bestuur had.

Beer of Ber is niets anders dan Baro en betekent in zijn eerste

oorsprong vrijman. Gedurende de XIIIe eeuw waren het de Heren van Boelare, Pamele, Gyssoing en Eine welke de titel van Beer voerden.

Uit de opsomming van de namen blijkt het duidelijk dat ze allen gevestigd waren in de Scheldevalke alsdan het meest belangrijke gedeelte van Vlaanderen en Henegouwen. Was dit immers niet de weg langswaar de Franken gekomen waren en zich hadden gevestigd?

Om tegg te komen naar de Heren van Oudenarde. Arnulf en zijn opvolgers hebben hier wellicht nooit verblijf gehouden maar naar gebruik stunden ze een baljuw of plaatsvervanger.

De eeuw waarin ze toen leefden was er ene van twist en oorlog. ^t Vlaamse Graafschap was in volle groeiperiode en kwam reeds in botsing met zijn Franse Leenheden. Ook binnen het graafschap hadden we de strijd tussen de Dampierre's en de Avesnes.

De van Oudenarden zijn ook mede opgeslopt in deze twistpartijen geweest met hunne heren en in 1281 ziet Arnulf, hoogstwaarschijnlijk een kleinzoon van Arnulf de IVe zich verplicht over te gaan tot de verkoop van Kortemark volgens akte van 25 October 1281.

Dat de liefde tussen Arnout of Arnulf en zijn leenheer niet verminderde met de verkoop getuigen van Vaemewyck en Ridder Despars daar zij het er beiden over eens zijn Arnulf te doen mede opstappen naar Parijs in het gevolg van Graaf Gewijde, waar hij dan ook in de gevangenis terecht komt.

Nu nog liggen er gronden te Kortemark (bij het Aersgat) die aan de van Oudenarden doen denken.

HOE KORTEMARK VERANDERDE VAN EIGENAAR IN 1281

Gij kijkt eigenaardig en vreemd op bij dergelijke titel en toch, hoe ongelooflijk hij ook moge klinken, is het onvervalste waarheid. Kortemark werd door de Akte van 25ste October 1281 de persoonlijke eigendom van de gemeente heer Guido, graaf van Vlaanderen. Het oorspronkelijke stuk berust volgens Gilliodts-van Severen in de Koninklijke Archieven te Brussel. Hij zelf neemt het over in zijn „Coutumes”.

De verkopingsakte is in de latijnse taal opgesteld door Jacob de Piches, notaris van de Kamerijkse Curie.

De taal en de stijl ervan zijn zeer ingewikkeld, en het staat vast dat men er nu een heel andere manier van stellen zou op nahouden.

Hier laat ik de verkopingsakte in haar geheel volgen in onze taal en is ze lang en ingewikkeld ze is het waard omdat ze ons heel wat leert over toestanden en felen welke we reeds zo lang achter de rug hebben.

25 Oktober 1281.

Zegen en heil in den Heer aan allen die deze brieven van den officiaal van Kamerijk zullen lezen.

Opdat de tegenwoordige menschen een goede geheugenis zonden bewaren van deze daden, en heel het nageslacht eveneens, is het nodig dat hetgeen thans gebeurt schriftelijk vereeuwigd worde.

Daarom willen wij aan allen, door wat volgt, bekend maken dat, voor onzen geliefden en getrouwen klerk Jacob de Piches, notaris van de Kamerijkse curie door ons tot dit doel en op bijzondere wijze gemachtigd en aan wie wij ook ons gezag hebben opgedragen en ons nog vervangt, persoonlijk gerechtigd Vrouw Elisabeth, vrouw van Sébouch, gade van den ridder Arnulphus van Aldenarde erkende, getuigt en verklaart, vrij en ongedwongen dat :

Den voornoemden heer Arnulf, haar genaam aan den geroemden

heer Guido, graaf van Vlaanderen, wettig en juist heeft verkocht, een dorp dat gemeenlijk wordt genoemd Courtemerck in Vlaanderen, behoorend tot het bisdom Doornik, en met al zijn aanhangsels en bijhorigheden, waarin ze ook bestaan 't zij in gronden, weiden, wateringen, bossen, huizen, inkomsten of iets soortgelijks. Eveneens alle rechten en heerschappij, alle bezit en eigendom van voornoemde veldheer in dat vernelde dorp met zijn opgesomde bijhorigheden en aanhangsels en alles wat hem toekomt, bij wijze van verval of erfenis of op een andere manier of door gelijk welk recht, hem nu toekomen in macht en bezit.

Eindelijk dat de eigen graaf goed en wettig al het voornoemde heeft gekocht aan Arnulf, en hem voor altijd toekomt; alsook aan zijn opvolgers en erfgenamen, in gebruik met al de vruchten en inkomsten. En ten slotte dat bovengenoemde heer Arnulf, het voorgestelde, goed en wettig afstond ten gunste van den Graaf en zijn opvolgers en erfgenamen tegen een rechtvaardigen, billijken en wettigen prijs.

Die verkoping en overmaking heeft de hogere genoemde vrouw Elisabeth, tegenover, genoemde notaris goedgekeurd en bekrachtigd, wat ze nu ook doet, en was en is helemaal er mede eens en dat zonder uitzondering met de vooropgestelde bepalingen in het geheel en in het bijzonder, en gaat akkoord met elk recht dat hem toekomt, bij wijze van gift of verdelings-, of bruidschat of assignaat of eender welke wijze.

Spontaan en vrijwillig bekent ze uitdrukkelijk voor den notaris, hogervermeld, afstand te doen van haar rechten.

Elisabeth verklaart en bevestigt daarenboven, bij een zelfden notaris, dat zij een bekwaame en waardige waarborg van haar bruidschathad in de andere goederen van Arnulf, haar geliefden gemaal en dat zij tevreden was van den voornoemde waarborg.

Eveneens belooft Elisabeth op haar erewoord en onder eed, dat zij tegen de gestelde voorwaarden op hun geheel of gedeeltelijk, noch door haar noch door iemand anders, om een of andere reden, middel, manier of kleur niet zal opkomen, noch in de toekomst zal doen tegenwerken, noch iets zal opwerpen tegen gestelde voorwaarden, of een deel er van of zou doen bezwaren uitbrengen noch door kunst of sluwheid of middelen of andere dingen zal gebruiken door de welke de voorwaarden, geheel of gedeeltelijk zouden kunnen verhinderd, verbroken of vernietigd worden; maar zij zal alles, zoals het hogere

geschreven staat en verneld, eerbiedigen en ongeschonden onderhouden.

Aldus verklaart Elisabeth ook onder eed en op haar erewoord dat zij weigert gebruik te maken van het recht, kerkelijk of burgerlijk, van alle handeling en werkelijke en persoonlijke uitzondering van vermindering door kwade list en bedrog, vrees of bedreiging, van alle schending en bedriegenij, hoe ook, van uitzondering op den justen en zekeren prijs, nog niet vastgesteld, noch door gebruik van instrumenten, gunsten, privilegiën en tegemoetkoming vanwege den heer of zijn legaat, van den keizer of den koning of door enig ander middel, noch door de gewoonte of gebruiken van gelijk welk land of streek, of door alle andere uitzonderingen, verkavelingen en dingen die tegen de overeenkomst, of een deel er van kunnen ingebracht worden of enigzins kunnen verzwakken, en die de genoemde vrouw Elisabeth zouden bevoordeelen, en ook de graaf of zijn erfgenamen en opvolgers in de toekomst zouden benadeligen, en ook in het bijzonder door de uitzondering van het niet hebben van een bekwaamen en waardigen pand.

Over dit alles heeft de gezegde notaris, die wij volledig vertrouwen, voor wat de bepalingen betreft ons woordelijk ingelicht.

Wij van onzen kant, bekrachtigen alles, alsof het werkelijk, in recht en in feite voor ons zou afgehandeld geweest zijn, wij keuren het goed en door dit stuk willen we bevestigen zoveel het in onze macht ligt.

Als bewijs, aandenken en bekrachtiging van die bepalingen, van de eerste tot de laatste hebben wij op aanvraag en aandrigen van voornoemde vrouw Elisabeth dit getuigenschrift aan den edelen graaf gegeven en hetzelfde met den zegel van onzen Kamerijksen zetel gewaarborgd. Gegeven in het jaar O. H. 1281. Den Zaterdag vóór 't feest van de Apostelen Simon en Judas.

En het is met een zucht van verlichting dat ik zeg dat het stuk af is. Waarde lezer, de verkopingsakte liep van geen leien dakje en Kortemerk verkopen vroeg heel wat ingewikkelde tekst, maar toch zo gij ze aandachtig gelezen hebt zal ze U wel het ene en het andere hebben bijgebracht.

Doet het U niet vreemd aan dat de rechtmatige verkoper Arnulf of Arnold van Oudenaarde noemt en er voortdurend sprak is van zijn wettige wederhelft vrouwe Elisabeth van Sébourch. Wel toen was het de gewoonte dat de adellijke vrouwe bij haar huwelijk een

bruidschat aanbracht 't zij in goud of grondwaarde. Een tijd is er zelfs geweest bijvoorbeeld onder de Spaanse overheersing, waarop lijsten werden aangelegd van alle huwbare jonge dames en ook weduwen samen met wat zij als bruidschat zouden medebrengen.

We moeten hier maar denken aan Weduwe Coucke, vrouw van Volmersbeke of Vonderbeke met Gallo de Salamanca.

Wanneer nu de man in ons geval, Ridder Arnulphus, de gemeente Kortemark te gelde brengt is hij verplicht de bruidschat aangebracht door Elisabeth te waarborgen, want bijaldien Arnulphus het eerst zou komen te sterven dan was Elisabeth er op aangewezen haar verdere levensdagen te slijten met de inkomsten van haar erfbezit. De bezittingen van Arnulphus welke hij zou nalaten kwamen rechtmatig toe aan hunne afstammelingen.

Een tweede bespiegeling welke ons niet mag loslaten is het feit dat de bodem van Kortemark in luttel eeuwen reeds een grondige verandering moet hebben ondergaan.

De opsomming van de goederen te Kortemark luidt reeds als volgt: gronden, weiden, wateringen, bossen, huizen en inkomsten. Dus het is al heel wat anders dan wat de naam Kortemark in zijn oorspronkelijke betekenis laat doorschemeren en wat de Romeinen noemden „het woud zonder genade“.

In korte eeuwen waren de bossen reeds voor een groot deel verdrongen en uitgeroeid. Gronden en weiden nemen reeds de eerste plaats in in de opsomming. De onbebouwde oppervlakte ingenomen door bos, moeren of zepen is natuurlijk nog niet te vergelijken met de huidige.

Dat de akte uitgaat van Kamerijk is U ook misschien opgevallen wat ook niet vreemd mag aandoen daar de kerkelijke verdeling alsdan heel anders was dan de huidige. Kortemark behoorde trouwens tot het bisdom Doornik welke zelf afhing van het Aartsbisdom Kamerijk. Het is deze verdeling welke is blijven medegaan tot onder Filips II van Spanje 1561.

HET AMBACHT VAN KORTEMARK

Sedert de Franse Omwenteling is deze benaming in het vergeetboek geraakt, nadat ze gedurende vele eeuwen in gebruik was geweest.

Het huis van Oudenaarde, dat de persoonlijke bezitter was van Kortemark en deels van Handzame, vond niets beter dan deze bezittingen te verkopen aan Graaf Gewijde in 1281 zoals we reeds zagen. Een van de voorzaten van Graaf Gewijde namelijk Graaf Bondewijn, bijgenaamd van Rijsel, had reeds de hand gelegd aan de bestuurlijke indeling van zijn graafschap in kasselrijen en roeden.

Graaf Gewijde, als persoonlijke bezitter van de gronden te Kortemark en Handzame, zou nu ook zelf zorg dragen voor de bestuurlijke inrichting en er steeds een baljuw op nahouden. Maar toch bleef voor hem het innen van de leenheerlijke rechten de hoofdzak.

Het is van dan af dat we de benaming „Ambacht van Kortemark“ ontmoeten. Dat een gedeelte van 't grondgebied van de huidige gemeente Handzame er aan toegevoegd was, bewijzen de menigvuldige rekeningen van 't vergane ambacht die steeds vermelden „Ende prochie van Hantsame onder het voorseyde ambachte en vier-schare van Cortemarq“. Handzame ten andere is ook deels ontstaan door de inpoldering van de Krefte.

Het is vooral gedurende de 13^e eeuw dat de Vlaamse Graven de prachtige bezittingen van de zogenaamde „Landen van Wymendale“ hebben weten te verwerven. Deze kroondomeinen waren welhaast uitgegroeid tot een kleine staat binnen het graafschap en strekten zich uit in 't Brugse Vrije, maar ook verder op in de kasselrijen van Leper en Kortrijk.

B.H. Dochy in zijn „Geschiedenis van Roeselare“ schrijft hierover: „benevens de steden Roeselare en Torhout bezat Wijnendale 277 achtentwintig uitgestrekte over veertig hoeven en dorpen“.

Een commissaris-afgevaardigde van de Graaf, vernieuwde geheel of gedeeltelijk het bestuur van deze bezittingen, meestal jaartijks.

Was de Graaf de bezitter toch liet hij de Schepenbank van 't Brugse Vrije hier zijn rol spelen want 't Ambacht van Kortemark lag

ook binnen de grenzen van 't Vrije en zodoende moest het twee heren dienen en werden onze ingezetenen beschouwd als bewoners van één der Appendentien van het Land van den Vrijen. Zo oefenden de bestuurders van 't Vrije toezicht op de algemene rekeningen van 't Ambacht.

Binnen de grenzen van 't Ambacht behielden ze nog een enclave van belang, die een tamelijk grote uitgestrektheid bezat en er een eigen terrein op nahield, het zogenaamde „t Splete van 't Vrije“ of kortweg „t Splete Vrije“. Dit gedeelte had met 't Leenhof van Wijnendale geen het minste uitstaans.

Deze gronden lagen bij de huidige grens van Kortemark en Handzame en worden nu in hun noordwaartse gedeelte doorsneden door de Staatsbaan (116 en 117).

Het gehele Ambacht van Kortemark besloeg halfweg de 18^e eeuw 3239 gemeten en 277 roeden belastbare gronden, benevens 90 gemeten „onthoetersgronden“ welke belastingvrij waren. In onze huidige landmaat zou dit overeenstemmen met 1433 ha 23 a 84 ca en 39 ha 81 a 31 ca. Het gedeelte van Handzame daarin begrepen bedroeg 1408 gemeten en 121 roeden belastbare gronden naast 66 gemeten 56 roeden „vagelanden“, overeenstemmende met 523 ha 3 a 10 ca en 329 ha 27 a 88 ca.

Gif zult u misschien afvragen wat hier onder „vagelanden“ dient verstaan. D. De Lacy geeft er volgende uitleg over. „De eigenaars die vernemen dat hun gronden te weinig opbrachten om de gestelde belastingen af te dragen, konden lastenvrij zijn mits het inkomen er van aan de parochie af te staan“.

De Grafelijke bezitter had er alle belang bij zijn gronden over te maken aan toegewijde leenmannen die rechtstreeks bleven afhangen van 't Grafelijk Leenhof van Wijnendale en voor hem een steeds groeiende bron van inkomsten waren.

Sommige van deze lenen waren zeer uitgestrekt en de bezitters er van hadden het recht een eigen bestuur of wet aan te stellen.

De heerlijkheid van Markhove, Peereboom, Edewalle en andere besloegen een groot gedeelte van 't ambacht maar ook zij moesten voor een gedeelte tussenkomen in de algemene rekeningen van ons Ambacht.

Buiten dit hadden ze geen verband met de bestuurlijke en rechterlijke macht die de ingezetenen van 't Ambacht van Kortemark regeerden. Zij vormden evenals „t Splete van 't Vrije“, zoveler als er waren, enclaven in 't hoger genoemde Ambacht van Kortemark.

RECHTEN EN INKOMSTEN VAN DE HEREN VAN WYNENDALE IN HET AMBACHT VAN KORTEMARK

Voor we er mede aanvangen ware het nuttig eens te vermelden wie deze Heren geweest zijn.

We gaan ze niet gaan uifpluizen van vader op zoon maar de opvolging van de verschillende geslachten zal ons toch een betere kijk geven op de algemene gang van zaken en aantonen hoe het mogelijk werd dat deze landen van Brussel uit werden bestuurd gedurende de XVIIe en XVIIIe eeuw tot aan de Franse Omwenteling.

Gewijde van Dampierre was de stichter van deze landen in 1281, en volgende jaren. Toen nu Graaf Gewijde zijn einde voelde naderen gaf hij „het land en het kasteel van Wijnendale aan één zijner zonen als erfbezit. Deze nieuwe bezitter was Gewijde van Namen die voor zijn vader in het krijt stond te Kortrijk op de Kouter, en nu aan zijn grafelijke titel deze van „Heer van den Lande van Wijnendale“ mocht toevoegen.

Het land en het kasteel door de Franssen bezet had hij ook reeds vrijgewochten in 1302 na een beleg van drie weken. Eerst in 1305 werd de Graaf van Namen officieel in het bezit gesteld van zijn erfgoed. De Heren van Namen bleven het bezit ervan verzekeren tot in 1407. De laatste bezitter en vertegenwoordiger uit dit edele stamhuis was Jan van Namen die naar het landgoed van zijn voorvaderen kwam om er de Heer van hierboven te voldoen in 1407.

In de persoon van Jan van Burgondië werd nu de opvolging verzekerd door de Heren van het Burgondische Huis. Deze Burgondiërs raakten verzeild in de nevingeslachten van het regerende huis maar betrokken nog steeds het kasteel van Wijnendale.

Wij vinden tussen hen zeer vermogende Heren die niet alleen hier hun woord te praten hadden maar ook Gulden Vliesridders en dappere veldheren aan deze gewesten schonken.

Door het huwelijk van Maria van Burgondië, erfdochter uit hun geslacht werden het kasteel en de domeinen afgestaan bij wijze van huwelijksgift aan de Hertogen van Kleef. Deze Kleefse Heren verbleven in de Rijnse Landen en het Wijnendale Slot was nu een ledige kooi geworden.

De landen van Wijnendale waren voor hen een verafgelegen bezit waarvan ze de jaarlijkse inkomsten opstrekten bij aldien ze genade vonden bij de regeerders van de Landen van herwaartsver (Spanjarden en Oostenrijkers).

In 1609 stierf de laatste vertegenwoordiger van dit huis namelijk Jan-Willelm, hertog van Gullik (Juliers Kleef en Berg). Zijn dood gaf aanleiding tot de zogenaamde Gullikse Successieoorlog.

Bij akte van 27 Juni 1625 opgesteld tijdens de Rijksdag van Dusseldorf werd de heerlijkheid van Wijnendale geschonken aan Wolfgang Willelm, hertog van Neuberg of Nieuwburg. Paltsgraaf van de Rijn, Hertog van Beieren en Prins van Neuburg. Zijn moeder was Anna van Kleef, een van de vier dochters van de oudste zuster van Jan Willelm van Kleef.

Deze edele keurvorsten lieten de belangen welke ze hier hadden door een gevolmachtigd minister bij de opvolgentlijke besturen van ons land te Brussel verdedigen.

Zelden of nooit in hun leven kwamen ze persoonlijk het land van Wijnendale of het Ambacht van Kortemark met hun bezoek vereren. Laat staan dat ze zich hier kwamen vestigen.

Het slot kende een vervalperiode welke het tot dan toe nog nooit beleefd had. Tot voor kort stond nog te lezen op een gevel (grondgebied Gits) langsheen de steenweg naar Roeselare volgend opschrift: „In den Keurvorst-Palatin”. Of hij er nu en dan zijn biertje of zijn borrel kwam drinken, weet ik niet!

Dat ze een rol hebben gespeeld in de aanleg van deze steenweg staat evenwel vast. Terloops verwijs ik hier naar 't werk van Ere-Hoofdinspecteur B.H. Dochy „Geschiedenis van Roeselare” waar eveneens de lijst in voorkomt van de Heren van Wijnendale zonder de minste onderbreking op blz. 95, 96 en 97. De ophengst van deze landen alleen boezemde hem belang in.

Hun vertegenwoordiging te Brussel groeide uit tot een gecentraliseerd bestuur en de gevolmachtigde minister zag zich weldra omringd door een resident raadgever (rechtsgelcerde), een secretaris, een intendant en vooral een rentmeester.

Hun naam alleen drong in de rekeningen tot ons door en dan nog

op een wijze dat men hun ware naam alleen kende onder deze van de „Doorluchtige Heer van den Lande van Wijnendale”.

In het Resolutiveboek van 1751 vinden we kort en bondig de rechten en inkomsten van de Heren van den Lande van Wijnendale aangestipt:

„Ende binnen den voornoemden Ambagte van Cortemark ende Handsame competeert Sync Hoogheyt het marktgelt van de goederen binnen den zelven ambagte verogt wordende, heeft ooc het recht van jaegen soo van groot ende cleen, soo loopende als vliegende wilt, ter exclusien van een ieder, met nog andere hoogheden, gerechtigheden, präeminentien, patronagien, enz.”.

Enkele van deze heerlijke rechten en bronnen van inkomsten tevens, zullen we nu trachten nader toe te lichten en uiteen te zetten.

Voor wat het marktgeld betreft verwijs ik naar mijn uiteenzetting over de stookhouders en hun opvolgers de notarissen. Voor wat het jachtrecht aangaat verwijs ik naar „Over jachtrecht en hondebroot”.

Het maarchrecht bracht hun eveneens een mooie stuiver op. Hierover vindt U alles in „Molens en maarchrecht”.

De ophengst van de verpachting van gronden, weiden en houtveilingen vond ook zijn weg naar de grafelijke schatkamer. Het geldt hier natuurlijk: gronden, weiden en houtgewas die de Heren hier behouden hadden in volle bezit. Leengoederen competeerden het leenhof van Wijnendale en brachten ook hun inkomen op.

Voor het jaar 1701 vinden we aldus aangestipt: „Raekende de 22 gemeten grond, ze werden in huur gegeven voor een termijn van drie jaren ten bedrage van 91 pond 14 schellingen parisais aan Pieter van Geluwe”.

Nast de huurprijs was de pachter nog gehouden tot de 10de stuiver van de pachtsoom. Veelal werd er nog een pot wijn of anijs aan toegevoegd voor 's Herens vertegenwoordiger als drinkgelag bij de ontvangst. Hier neem ik nu een affuring van zekere weiden die nu nog hun oude naam hebben bewaard al heeft de volksmond hem haast onkennelijk gemaakt.

Het zijn de 's Hertogenmeersen of 's Herensgeweed van Wijnendale. In hogervermelde jaar 1701 vinden we daarover:

„Raekende de 21 gemeten weide van zijne Doorluchtige Hoogheid gelegen binnen de parochie van Kortemark” die rechtterlijk werden toegezeid aan de meest biddende voor het jaarlijkse huurgeld van 76 p. 17 schel. 6 stuivers.

Boven de vermeldde som komt nog het bedrag van de 10^e stuiver of 7p. 12 schel. 9 stuivers. Ook nog de verplichting het houtgewas te bezorgen en zelfs een bepaald aantal nieuwe wilgepoten te plaatsen. Ik hoop niet aan de rasechte Kortemarknaars te moeten vertellen waar de 's Hertogenmeersen gelegen zijn.

Volgens de kadastrale legger van P.C. Popp in 1834 was de bezitter ervan : Wemaer Ant. eigenaar te Brugge. Dit bezit kwam voort van Eerw. Heer Kan. Wemaer. Zijn bezit totaliseerde zich tot 3 ha 54 a 10 ca. Deze familie was toen ook in 't bezit geraakt van de Proostdijhoeve.

Wantom de Heren juist deze welanden in volle bezit behielden, moet ons niet verwonderen. Ze waren gelegen langsheen de Kasteelbeek welke de afwateringsader was van een groot gedeelte van hunne gronden en ook van hunne vijvers waar ze vis kweekten. Ook voor het wild waren ze een Eldorado.

Deze weiden werden onteigend met de Franse Revolutie en daarop verkocht. Het hout ervan voortkomende werd dan ten stocke geveild. Zo vinden we aangegeven „Ontvangen van Pieter Mergaet voor des aankoop van (faillies) hakhout wassende in de weiden van Zijne Doorluchtige Hoogheid te Kortemark de som van 4 pond 15 schell. maakt in zwaar zilvergeld 28,10,0.”

Onder de gerechtigheden komen de inkomsten van wat de verordeelden hoorden verbeurd verklaren ten voordele van hun wettige heer. In het vonnis luidde het steeds „een deel den Heere”. Het bedrag hing natuurlijk af van het vergrijp. Daarnaast kwam nog het issue recht of het recht van opvolging, nu zou men van succesrechten spreken.

Daar 't Goedt te Eeghem tot de heerlijkheid van Markhove behoorde, kwamen de 6 ponden huurgeld in de 36 ponden van Markhove terecht.

Volgens Kan. Fl. Prins in zijn werk „Antwerpen door de eeuwen heen” bedroeg het Issuerecht 5% op de Antwerpse goederen vererfd aan personen buiten Antwerpen thuishorend. De verplichting was reeds ingevoerd sedert 1 Februari 1412.

Vast en zeker kwam het overgroot deel van de inkomsten uit het bedrag van de leenheerlijke rechten die de Heren van Wijndendale hier bezaten.

De heerlijke rechten van de Ambachten van Kortemark en Werken bedroegen samen met de vervalldag van 1702 zijnde het feest van O. L. Vrouw Lichtmis de som van 240 pond.

Voor de heerlijkheid van Markhove beliep het leenrecht voor het gemelde jaar de som van 36 p. 19 schell. 11 st. Het Leenhof van Wijndendale ijk ik hoger zegde hield zich speciaal met de leenrechten bezig. Het voornaamste voor de Heren was en bleef het innen van de leenpachten.

De vervalldag viel veelal op het feest van Lichtmis of met dit van St Andries op 30ste November.

„Karel van Bachy ter oorzake van zijn leen genoemd 't Goedt te Eeghem, omvattende 39 gemeten is jaarlijks schuldig de som van... 6 pond par. Komt te vervallen met het feest van St Andries 1701”.

De rentmeester stond naast de gevolmachtigde minister om de belangen van de Heren van Wynendale en het Ambacht te verdedigen. Gilhods van Severen geeft een brede kijk op het fijne raderwerk van 's Herens vertegenwoordiging in deze landen. Zo stipt hij aan :

„In 1720 is het de heer van Lichtenberg, Jehan George van Sornitz die de rol waarneemt van gevolmachtigd minister. Een tachtig jaar vroeger (1639) is het ridder Lodewijk van der Haeghen, heer van Merckeghem en burgemeester van 't Vrije die hier als rentmeester fungeerde voor de Palatijnse Keurvorsten.”

Oppertbaljuw en Overvoerder (hoofdontvanger) vervolledigden 's Herennaad en belangenverdedigers. Naast de leenrechten had de Heer nog het voorrecht hier te benoemen : baljuw, greffier, amman en stockhouder. Een dergelijke benoeming vorderde ook meestal een vergoeding aan de Heer. Hierover zal het verder gaan waar ik over deze burgerlijke overheden spreek.

De Franse Omwenteling stelde een einde aan dit alles en een uitwisseling van gronden aan gene zijde van de Rijn stelde een einde aan de rechten en inkomsten die het Ambacht van Kortemark had op te brengen aan de Heren van Wijndendale.

VAN BOSSEN, JACHTRECHT EN HONDEBROOD

Wij weten haast niet meer dat Kortemark tot het Houtland behoort. We nemen de naam van Houtland als een romantische beteling maar toch was ze eens werkelijkheid voor gans onze strek. De Romeinen maakten reeds kennis met dit woud zonder genade; ook onze vroegste Heren van Oudenaarde hielden er rekening mede. De bewoners in de loop der eeuwen hebben ze toch klein gekregen. Onder Jan van Nammen werd reeds bepaald, dat geen hout meer zou gekapt worden in de bossen van den Lande van Wijnendale dan tot het bedrag van 4000 pond par”.

De reden er van was het ontbossen tegen te gaan door de toenemende bevolking en akkerbouw.

In 1785 had 1 p.p. nog een goudwaarde van 0,95 fr. tot 1,06 fr.

Ze hadden de naam Houtland zelf zo klein gekregen op het grondgebied van Kortemark dat ze werd verdreven naar de Zuid- en Noordgrens waar ze nog voortdurend wordt ingekrompen, tot dat men welhaast zal mogen gehuigen dat de Houtland-benaming helemaal van geen tel meer is. In 1818 waren er nog 147 hectaren bos volgens de statistiek van Alex Tack. Wilt U bosbenamingen die op officiële oorkonden voortkomen, wel dar zijn er een tamelijke lijst die ik alphabetisch gerangschikt heb.

De Baele (1785), de Edewalle bossen, 't Galghe busselken (1774), Huttebos (1680), Hillebos (1901), 't Keitebos (1901), 't Laenebos, Laanbos of Leenbossen (1680) het bos van Arincipaelen (1785), het Paepelusch (ommeloper Markhove), het Peeteboombos (1843), het Pittibus (1680), het Pollaertbos (1839), het Scharbos (1901), 't Seven Gemetebos (Markhove), het Timmenbos (1901), de Verbrande bossen (1680) en eindelijk de uitlopers van de Wijnendale bossen.

Van heel deze lange lijst zijn alleen de Leenbossen van betekenis gebleven; al het overige is uitgehakt en verdwenen. In deze vele

bossen naast de andere, die reeds vroeger verdwenen, huisde er dan heel wat wild en -gewogelte. Onze Heren behielden er zich het voorrecht over en stelden hun forestiers of boswachters aan om dit wild te vrijwaren van overval en nitroeing. Het jachtrecht zoals zij het noemden bleef steeds voran onder hun heerlijke rechten. Bracht het niet veel duiten in de zak, het wild smaakte lekker en het jachtwapen stond voornaam.

Reeds tijdens het bestuur van de Vlaamse Graven werd er druk jacht gemaakt. De laatste afstammeling van de Burgondiers Maria vond er haar dood aan de gevolgen van een val tijdens een valkenjacht. De valk was het geliefkoosde jachtwapen van edele vrouwen. Toen speer, zwaard en valk hadden uitgediend kwamen de nieuwere jachtwapens voor de dag onder de vorm van geweren.

De forestiers hadden het heel vaak aan de stok met de pensjagers of de stropers die ook wel eens een haas of een konijntje scheefstloegen uit 's Herens bossen. Deze ongewenste jagers kruisen nu nog soms in de bosrijke streken de weg van de jachtwachters en de gevolgen van een dergelijke ontmoeting kennen we allen, 't is een wederzijdse schietpartij met soms dodelijke gevolgen.

Keren we terug naar Wijnendale. Naast jager, wapen en forestiers kwam nog een flink afgerichte troep jachthonden erbij van pas.

Vandaar komt dan ook de vreemde benaming van Hondebrood die ons Ambacht jaarlijks schuldig was met het feest van St Jan de Doper. Het ganse land van Wijnendale droeg gezamenlijk 90 ponden groot bij om aan de Heer het in stand houden te waarborgen van de jachthonden, die hem als speuders vergezelden bij zijn jachten.

„Het Ambacht van Kortemark is schuldig met het feest van St Jan de Doper ten overstaan van zijn Doorluchtigen Heer 2 p. 10 schell. Dit voor reden van het bedoelde Hondebrood”.

De honden kostten ons meer dan de forestiers die zich in 1763 met 10 stuivers 's jaars mochten tevreden stellen. Of werden de ponden en schellingen hun geschonken wanneer ze de pensjagers te gast kregen in hun bossen?

Dit heerlijke voorrecht is steeds met een schuine blik bekeken geworden door de aangelanden die er soms duchtig te lijden hadden onder de vratzucht van al deze knaagdieries, die zich te goed deden aan hun vruchten. En dan mochten ze nog niet eens een onschuldige stropje plaatsen om de gewreede knaagdieries mors te leren. Nu zijn de bossen verdwenen en het wild meteen. Onze hedendaagse jagers moeten zich al flink afsloven om aan een stukje wild te geraken.

MOLENS EN MOLENAARSBEDRIJF TE KORTEMARK

Enkele beschouwingen hierover, voeg ik hierin, in aansluiting met de Rechten en Inkomsten van de Heren van Wijpendale hoewel dit ook verder ten dele althans op zijn plaats zou zijn, voor zover althans de periode van na 1800 behandeld wordt.

Er zijn weinig landen of streken waar de windmolens ons zo geliefd waren als bij ons. Ze vormen en zijn een stuk uit ons volksleven en ons landschap. In aantal hebben zij sedert de mekanisatie van het molenbedrijf ten zeerste ingeboet, maar het is te hopen dat door ingrijpen van hoogerhand ze niet heel en al verdwijnen.

Bij de aankoop van Kortemark in 1281 kwam Graaf Gewijde niet alleen in 't bezit van de gronden maar verkreeg eveneens het vrije maatrecht.

Het bouwen van windmolens was toenmaals nog een nieuwigheid. Naar de bewering van bevoegden schijnt het bouwen van windmolens eerst een aanvang genomen te hebben na de kruistochten. Achteraf stond de graaf het vrije maatrecht op deze gronden af aan Colard van Bavidam, broeder van zijn baljuw te Wijpendale. Deze was hem hiervoor een jaarlijkse rente van 13 ponden Vlaams groot verschuldigd.

De afkoop van dit vrije maatrecht liet de Graaf achteraf aan Colard en zijn opvolgers over, voor een bedrag van 55 ponden par.

„De eerste windmolens gesteld in de streke door de graven van Vlaanderen wierden genoemd „bannmouens” omdat ze deze in eigen-dom bezaten en uitleenden aan hun vazalen, die ze naderhand voort overzettelden aan hun eigene leenmannen, enige penningen voor-behoudende telker versterfennisse of veranderinge bij coope”.

Uit andere gegevens weten we ook dat allen gehouden waren hun graan naar deze molens te brengen en dat niemand het recht bezat een molen op te richten naast deze van de heer Graaf.

In 1547 zond Karel V een bevelbrief in Vlaanderen rond, waardoor de oprichting van nieuwe molens verboden werd aan zijn onderhorigen. Hij bepaalde er zelfs de aard van de molen „'t zij dat hij met water, wind of peerden wrocht”.

Hij alleen kon het octrooi tot oprichting verlenen, mits het betalen van een jaarlijkse erkenntenis. Deze bestond alsdan uit twee hoeds tarwe voor een windmolen en vier hoeds voor één wind- en oliemolen.

Het maal- of molenrecht bleef steeds een rijke bron van inkomsten voor de vorsten en de rechten op het malen werden vaak hoog opgedreven.

Steeds ook stonden de regerende vorsten op de bres om het molenbedrijf te beschermen en te steunen.

In de Ordonnantien van 't land van den Vrije wordt er in artikel 77 uitdrukkelijk bepaald :

„Niemand en is gheoorlooft eenighe huysen te maken op 40 roeden naer eenighe wintmeulenen op boete van drie pond parisys van elcken huysse ende boom d'een helft den Heere, ende d'ander helft degenen wie de meulen toebehoort, ende sullen nietmin sulcke huysen ende boomen gheweest worden bij ordonnantien van de wet”.

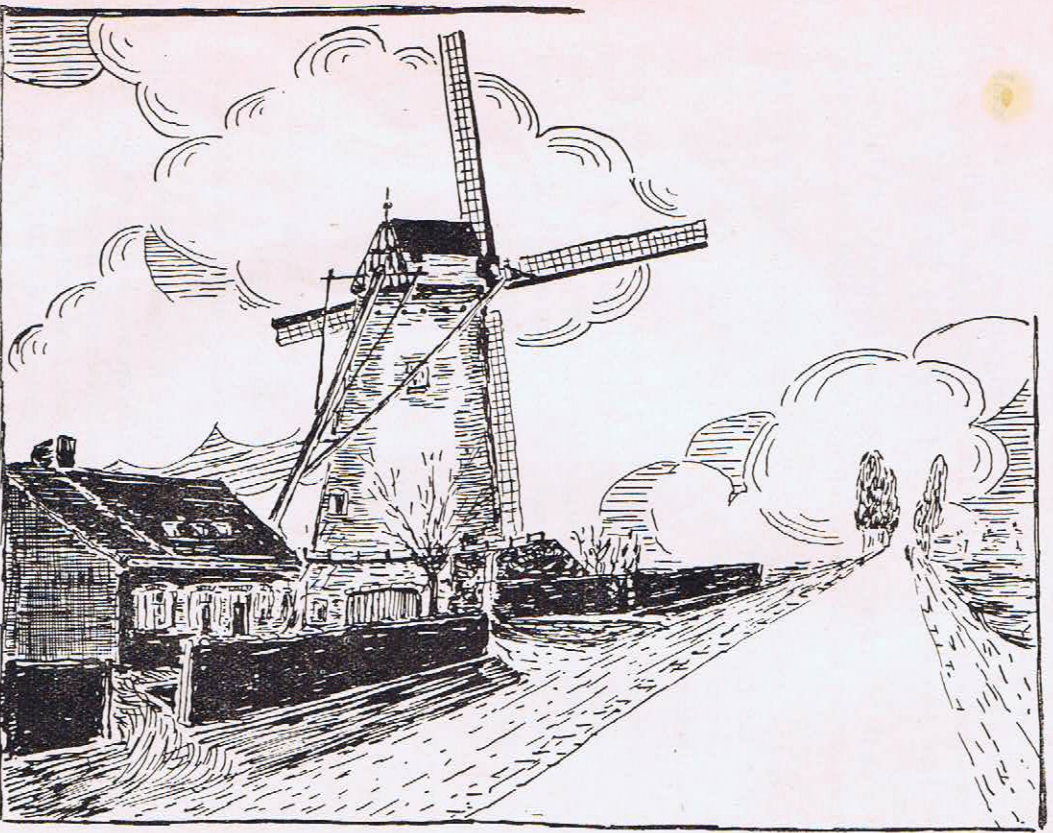
Onder de leenheerlijke rechten en inkomsten van Wijpendale vinden we vermeld in 1701. „De weduwe van Jacobus de Neckere heeft de zoogenaemde „Contemulen” geleghen binnen de prochie van Kortemark afgehuurd voor een termijn van zes jaar en dit aan den prijs van 22 pond groot en 15 stuivers per jaar.

„In rekening gebracht voor het zesde en laatste jaar vervallend op einde Mei 1701. Het bedrag beloopt 136 pond groot”.

De koutermolen is vast en zeker de oudste molen van het Ambacht van Kortemark.

Vaste gegevens over de datum van zijn oprichting heb ik nog niet kunnen achterhalen maar voortgaande op zijn ligging en zijn naam, is het waarschijnlijk dat de Koutermolen de oude ban- of Heeremolen is waarvan de uitbating aan Colard van Bavidam en de zijnen werd toegezegd door Graaf Gewijde op 't einde van de XIIIe eeuw.

In hetzelfde pachtboek van de Heren van Wijpendale, verschijnt ten jare 1701 nog een zekere Jan Mioen, huurhouder van de Huylaertmolen, die deze eveneens voor een termijn van zes jaar in pacht had voor een jaarlijks bedrag van 12 ponden groot.

Stenen molen Lichterveldstraat (Isackersmolen)

Niet alleen de vorsten bleven de enige leenhouders van 't molenrecht ook hun onderleemannen beschikten over dezelfde rechten en hadden ook een eigen molen voor hun heerlijkheid. In 1803 bij het opmaken van een beschrijving van de belastbare gebouwen te Kortemark vinden we nog een Elle- en Cruysstraetmolen.

Het rekwest van 1818 geeft ons de volgende staat op van 't molenbedrijf te Kortemark aan :

I. Bij de Plaats of dorpskom :

Twee molens: een olieslagerij en bloemmolen (latere Veldensmolens) en een tweede klein en onbeduidend.

II. Wijk Elle :

Twee molens : een bloemmolen bewogen door paarden en alsdan bewoond door Pieter Vandepitte. Deze is niet te verwarren met de molen tegenwoordig uitgebaat door de Heer Wilaert daar de molen Vandepitte stond op de linkerhoek van de Ellestraat en de Heirweg. De tweede was een olieslagerij die toen reeds in verval was en door paarden werd bewogen.

III. Op de Huliaartmolenhoek :

Eveneens 2 molens. Beide door de wind bewogen, waarvan de ene reeds werd aangehaald als zijnde de molen van Jan Mioen.

IV. Bij de Kruisstraat, nu Poperinghehoek :

De Kruisstraetmolen was een bloemmolen die door de wind gedreven werd. Hij werd opgericht in 't jaar 8 door Ignatius Durie. De ouden van dagen kunnen nu nog de plaats aanwijzen waar deze laatste molens hebben gestaan.

V. Op de Koutermolenhoek :

De aloude Koutermolen die nog steeds trouw de wicken naar de wind heft is toen ook paraat om te figuren als windmolen tussen zijn Kortemarkse broers. Men voegt er aan toe „als de wind gaat liggen, dan wordt hij door paarden bewogen”.

VI. Op Markhove :

Een bloemmolen bewogen door de wind. De naam ervan is nu nog bewaard op het uithangbord van een herberg.

Een molen van latere datum en die sedert de eerste wereldoorlog

tot het verleden behoort was de stenen molen van de familie Hoedt en Van Issacker langs de Lichterveldestraat.

Van de stenen molen van de familie Willaert op de Ellewijk wordt ook geen gewag gemaakt in het rekwest, hoewel hij nu reeds verdwenen is.

Van al deze windmolens is enkel de oudste in leven gebleven. De andere zijn vergaan. Tegenwoordig telt Kortemark twee mechanische maalderijen, deze van Elle en Markhove, naast de aloude Coulemeulen, de trouwe erfzachter van 't grijs verleden.

„Noordoost van den Coulemeulen 1436” zo staat het in het cartularium van Hemelsdaele.

Mocht hij niet meer beantwoorden aan de eisen van de moderne tijd het ware te hopen dat hij toch mocht bewaard blijven als een stuk natuurschoon in het landschap van Kortemark.

HET BESTUUR VAN ONS AMBACHT

A. HET BALJUWSCHAP.

De Franse omwenteling heeft heel wat omvergegooid op bestuur en rechterlijk gebied.

Nu zijn wij gewoon de Burgemeester als de eerste magistraat van de gemeente te bestempelen, vroeger was daar niets van aan. De baljuw ging hem voor als de ter plaats aangestelde vertegenwoordiger van de Graaf. Zijn benoeming was levenslang en zijn tussentkomsten waren veelvuldig. Hij hield in en over alles het laatste woord. Hij hield de registers bij van „Wettelike passeringen”, verkoppingen, vepachtingen en leningen.

In 1220 geeft Arnold van Oudenarde reeds een bevel waarvan hoger sprak is aan zijn baljuw te Kortemark.

Toen de Franssen in 1299 hier binnentrokken beval de Franse bevelhebber aan onze bevolking de Grafelijke baljuw te miskennen.

In alle rekeningen gaat hij aan de burgemeester vooraf. Hij blijft eeuwenlang het bindteken tussen Graaf en Ambacht en was drager van de grafelijke macht. Voor de vierschaar was hij beëdigd en was rechtstreeks verantwoordelijk tegenover de Heer hoogbaljuw van den Lande van Wijndale.

Volgens de wet van 5 Maart 1628 geldig voor het Brugse Vrije en dus ook voor het land van Wijndale, luidde het werk van de Baljuw en zijn Officieren als volgt „Den bailiu ofte zijne Officieren sullen ghehouden wesen op Sondaghen ende Heylichdaghen hen ieder te vinden ter plaets ende in ofte omtrent de herberghe van de middach af totten sommenonderganck om alle twist ende ongeluck te beletten”. Verder moest hij de plaatselijke vierschaar of rechtbank voorzitten en was hij nog belast met het doen onderhouden van wegen en waterlopen binnen zijn rechtsgebied. Hieruit kunt ge opmaken dat de Heer baljuw een voornaam heerschapp was in 't Ambacht van Kortemark.

Om te besluiten het lijfje van de bekende baljuws van ons Ambacht.

1657. Pieter Eynsaem.
Na hem komt Pieter Franciscus Tavernier.

1720. Johannes Moke.
1736. Pieter Couttean.

1761. Stephanus Vercrussse.
Laatstgenoemde bleef zijn waardigheid behouden tot aan de Franse omwenteling.

Bij Pieter Eynsaem stipt ik aan : Het baljuwschap van dit Ambacht is verleend ten jare 1657 voor de som van 1000 patagons ten profijte van Pieter Eynsaem aan wie Pieter Franciscus Tavernier is opgevolgd".

B. LIJST VAN ONZE BURGEMEESTERS SEDERT 1720

Voor we de lijst aanvangen moeten we een en ander verduidelijken over het ambt zelf.

Vóór de Franse Omwenteling was de bevoegdheid van de burgemeester geringer dan thans. Heel wat zorgen en bekommernissen bleven hem gespaard. De baljuw van het Ambacht ging hem immers voor. De burgemeester was de gekozene uit het volk en voor zijn volk was hij belast met de afkondiging van 's Heren wetten. Niet alleen voor de publicatie maar ook voor het onderhouden ervan moest hij zorgen.

Zijn gebied was ook heel wat minder ruim dan heden het geval is, daar ze geen verantwoordelijkheid hadden te dragen voor de bewoners van de verschillende grote leengoederen als hier waren: Markhove, Pereboom, Edewalle en andere die hun eigen bestuurlijk apparaat hadden en rechtstreeks afhandelden met het Leenhof van Wynendale.

De heer Burgemeester had niet tussen te komen in de vierschaar; maar daar waar het gold hulp en bijstand aan noodlijdende inwoners was hij de rechte man op de rechte plaats. De veelal toen gebruikte benaming van burgevader had hij dus niet gestolen. Samen met de pastoor was hij voorzitter van alles wat kerk en eredienst betrof. In de lokale verenigingen figureerde hij steeds op een vooraanstaande plaats onder zijn medeburgers.

Als vergoeding voor zijn diensten werd hem 'n jaarwedde toegeken van 3 pond 2 sch. en 2 stuivers. Dit staat aangestipt in 1763 voor burgemeester Crevits.

Tot aan de Franse Omwenteling volgen de burgemeesters zich heel wat rapper op dan het nu het geval is. Volgens de macht toegekend aan de Heren van 't Brugse Vrije, waarvan 't Ambacht deel uitmaakte, genoten deze Heren het voorrecht en de macht om alle twee jaar de helft van de geneenteeraad te vernieuwen. Vandaar het groot getal burgemeesters gedurende de XVIIIe eeuw.

Nu we weten wat hun functie was en hoe ze werden benoemd laten we nu maar hun namen volgen met het jaartal waarin we ze aantreffen in de jaarrekeningen van deze eeuw welke trouw bewaard worden in 't Rijksarchief te Brugge.

1601. Pieter Verbiest.	1763. Hubertus Crevits.
1720. Johannes Van Hoorne.	1771. Stephanus Vercrussse.
1721. Johannes Claeys.	1772. Jan de Ruyter.
1726. Jozef de Blonde.	1773. Pieter De Vloo.
1736. Jan de Ruyter.	1777. Ferdinand Mahieu.
1739. Jozef de Blonde.	1785. Jan-Baptiste Hoet.
1741. Jan de Ruyter.	1789. Jozef Hindryckx.
1743. Olivier d'Hooghe.	1793. Pieter De Ruyter.
1755. Jan de Ruyter.	

Sommigen onder hen bewoonden zelfs het grondgebied van het huidige Kortemark niet, want vergeet het niet, Handzame maakte toen nog deel uit van 't Ambacht, had ook recht zijn leden te hebben en kwam ook zo in aanmerking voor 't burgervaderschap.

Zo was de familie van Hoorne woonachtig op 't Edewalle domein. De Franse Omwenteling komt 't oude Regiem omvergoeten. 't Baljuwschap gaat ten onder en de burgemeesters worden hun opvolgers. De rechten die de baljuws eens bezaten komen grotendeels in hunne handen terecht. Van nu af aan is de burgemeester de eerste magistraat in zijn geneente. Tijdens de Franse tijd draagt hij de titel van „Agent Municipal" of durft hij het aan te tekenen „Maire de Cortemarq".

Alle leengoederen worden nu onder zijn bestuur gebracht maar daartegenover verliest hij zijn bevoegdheid over Handzame die nu zijn eigen weg opgaat, onder de leiding van een spruit uit de gewezen greffierfamilie van dit Ambacht. Hun werk en bestemmingen zijn menigvuldig en groot want de Fransen zijn veelzende meesters en de bevolking is het met al deze veranderingen niet eens.

Sedert 2 Maart 1793 behoren we tot de Franse Republiek. Maar pas later in 1796 is alles in kannen en kruiken.

Dus mogen we Pieter de Ruyter nog toevoegen aan de lijst van de burgervaders van het Oude Régime.

Hoewel het vervolg van de lijst van onze Burgemeesters beter zou passen in het verdere gedeelte, geef ik ze hier maar verder tot op heden, omdat ze zo een geheel blijven kan, wat eveneens verder nog het geval zal zijn met andere lijsten.

1796. Charles Vanderpoorten was de eerste „Maire“. Zijn rijk was van betrekkelijk korte duur daar het opmaken van de lijsten van al de inwoners (burgerstand), het aanleggen van de proscriptielijsten en de nieuwe belastingen een al te zware last was en niet vlotte. Hij liet zich opvolgen door de gewezen stockhouder (notaris) van dit Ambacht.

1808. Johannes Jacobus Balthazar Ketele.

Tijdens de Hollandse Tijd werd in 1819 Louis Mahieu, meyer van de gemeente en kende ook een drukke tijd. Hij hield het uit tot 1832. Zo komen we tot de burgemeesters onder het huidige Koninkrijk. Om de zes jaar worden ze verkozen door de medeburgers maar worden daarom niet telkens vervangen lijk in de voorgaande eeuw. Hun ambtsperiode kan heel wat langer duren. Voorge dragen door de meerderheid van hun raad worden ze benoemd in naam van de Koning, wiens plaatsvervanger ze dan ook zijn op hun gemeente. De plaatselijke orde- en politiedienst berust ook in hun handen.

Sedert 1830 kende Kortemark volgende burgemeesters :

1832. Amand Dewilde.	1875. Louis Vanissacker.
1838. Johannes Vercrusse.	1901. Placide Louwaeghe.
1843. Pieter Senave.	1901. René Decock.
1864. Johannes (Bossuyt) Bossuyt.	1914. d.d. Arthur Ketele.
1865. Charles Louis Ampe.	1918. d. d. Alfons Louwaeghe.
1867. José Hemeryck.	August Vanthuyne.
1870. Karel Devriendt.	1922. Gustaaf Delannoy.
1872. d. d. François Segaert.	1933. Willy Louwaeghe.

Burgemeester Louwaeghe is nog steeds aan het bewind en schijnt het er op aan te leggen om al zijn voorgangers te overtroeven. Alleen burgemeester Louis Vanissacker stevende de kwart eeuw voorbij met zijn 26 jaarg burgemeesterschap.

C. LIJST VAN BEKENDE LEDEN VAN HET SCHEPENCOLLEGE VAN ONS AMBACHT UIT DE XVIIIe EEUW.

Het loont de moeite ze te bewaren voor het nageslacht en voor

ons doet het goed er nog zoveel gangbare familienamen in aan te treffen. Gedurende deze eeuw waren er vier schepenen. De eerste onder de vier was de voorschepen welke desnoods de burgemeester te vervangen had. Het is uit dit midden dat heel wat burgemeesters kwamen gedurende deze eeuw. Hun ambtsperiode werd geregeld door de Heren van 't Brugse Vrije.

Ziehier 't lijstje van de voorschepenen uit deze eeuw :

1601. Adriaan Hemeryck.
1720. Nicolaëys Luybaert.
1721. Joos de Neckere.
1724. Jozef de Blonde (burgem. in 1726).
1726. Ollivier d'Hooghe (burgem. in 1743).
1727. Jacob de Neckere.
1737. Joseph de Blonde (burgem. in 1739).
1739. Daniël de Ruyter.
1741. Maryn De Sijmpel.
1743. Jan de Ruyter (burgem. in 1745).
1750. Jan Baptiste Ketele.
1763. Jacobus Mioen.
1773. Ferdinand Mahieu (burgem. in 1777).
1777. Pieter Vogels.
1784. Joseph Decorte.
1785. Jan Mahieu.
1789. Joseph Lauwers.
1793. Joseph Desimpel.

Naast de naamljst van de voorschepenen hebben we nog heel wat schepenen kunnen aantreffen in de jaarrekeningen, waarvan zij de mede-ondertekenaars waren.

1720. Joos de Neckere, Johannes van Thuyne en Ollivier d'Hooghe.
1727. Jan de Ruyter, Jan Baptiste Couvreur.
1743. Jacobus de Wulf, Pieter Cordy.
1748. Gilles D'Haene, Johannes Vandemoortele.
1750. Jacobus Mioen.
1760. Jan Baptiste van Dale, Pieter Ketele.
1763. Jacobus Proot, Bartholomeus Roelens, Joseph Decorte.
1765. Jacobus Speecke.
1773. Jan Baptiste de Seeg.
1784. Maury's Bonckaert, Maryn Vandendriessche.
1785. Anselmus van Thuyne.

1788. Pieter den Duyver, Ignatius Claeys.
1789. Pieter de Ruyter, Joseph Hemeryck, Yvo Roelens.
1793. Joannes Capelle, Joannes Vande Moortele.

D. DE GRIFFIER, NU GEMEENTE-SECRETARIS.

Na voorafgaande lijsten zou het wel jammer wezen er niet deze van griffiers of clercken van het Ambacht aan te voegen.

Onze griffiers waren de zeer voorname en geleterde heren, welke de boeken van het bestuurlijk recht en de jaarlijkse rekeningen bijhielden. Tussen haakjes gezegd de Griffier was de grote man, hij hanteerde de pen en kon rekenen wat hem in gene tijden op een zeer hoge trap stelde van de maatschappelijke ladder.

De greffie van ons Ambacht figureerde tussen de leengoederen van Wijndendale. In de XVIIe eeuw staat ze als volgt geboekt :

„Een leen van 2 gemeten 90 roeden op het gehucht Hulære-Raewenshouck samen met het klerkschap van 't Ambacht van Kortemark gehouden door Jan de Cuyperc.“

De bezitters van Wynendale hielden er dus aan onze griffiers te belenen en verplichtten hen aldus in hun kaart te spelen. Had de griffier een jaarwede, eveneens was hij als alle leenhouders zijn leenpacht verschuldigd.

„Petrus de Cuyperc, zoon van Jan ter oorzaak van 2 gemeten 90 roeden grond welke leengoed was, samen met de griffie ofte klerkschap van het Ambacht van Kortemark is verschuldigd jaarlijks 2 schel. parisiss.“

Dit klerkschap is bijna 150 jaar in handen geweest van één en dezelfde familie en dat ze er niet aan ten onder is gegaan zult U kunnen opmaken.

Ze vangt aan rond 1650 met Jan de Cuyperc op Hulære-Raewenshouck met zijn leen van 2 gemeten 90 roeden en gaat over op Petrus de Cuyperc welke de 26 Oogst 1688 het leengoed „Crabbaertshoucke“ aan Jacob van Steenlandt afkopen kan. Dit leengoed omvatte zelfs achterlenen, wat we in huidige taal uitpacht kunnen noemen. Het nieuwe Goedt had een totale uitgestrektheid van 60 gemeten.

Samen met haar leenheerlijke titel van „Heerlijkheid van Crabbaertshouc“ verenigde dit leengoed het recht er een baljuw en twee schepenen op na te houden.

„Deze heerlijkheid was gelegen langs de Cleene Ronselaerstract (Leenbosstraat) verre Zuyd-Oost van de Kercke“.

Zijn zoon Evraerd de Cuyperc, echtgenoot van Anna Schollaert, erfde de heerlijkheid op 1 Oogst 1718 maar behoudt het griffierschap om het te kunnen overmaken op 10 Januari 1758 aan Jacobus Henrikus Jozet de Cuyperc. Deze Jacob voegt reeds naast zijn familie-naam de naam van zijn heerlijkheid. Naast het lokale griffierschap staat hij later in voor zijn leenheren van Wijndendale als ontvanger-generaal van de landen van Wijndendale.

Uit de overname van „ten Crabbaerde“ op 20 November 1771 door een andere Jacob de Cuyperc, Jezuit te Leuven, kunnen we opmaken dat deze griffiersfamilie een einde nam.

Alsdan ging het griffierschap over op de familie Claeysse, welke reeds dit ambt waarnam sedert 1737 in de persoon van Joannes-Jacobus Claeysse.

Het is een van hen die we aangeduid vinden als laatste griffier van het Ambacht.

Onder de Revolutie krijgt hij de waardigheid van burgemeester van Handzame.

Naderhand is de functie nog blijven bestaan maar nu onder de naam van gemeente-secretaris.

Gedurende de laatste honderdvijftig jaar werd het gemeente-secretariaat opvolgentlijk waargenomen door de heer Alexander Tack, schrijver van de „Statistique Toponymique“ in 1818, en uitvoerder van het Testament van wijlen Pieter Maximiliaan De Vloo.

Na hem volgde Heer Benoit Bonte die na 1850 de grote stoot gaf tot het plaveien van onze wegen.

Toen de Heer Benoit Bonte overleed volgt zijn zoon Ernest Bonte hem op. Zeer velen onder ons hebben hem gekend alsook zijn opvolger de heer Jules Cornette.

Zo komen we tot de huidige gemeente-secretaris Heer Jos. Demenlanaere-Lamaire die trouw de traditie voortzet en zich ten dienste stelt van de inwoners van zijn bloeiende gemeente.

E. HET VROEGER GERECHT TE KORTENMARK.

Voor de Omwenteling hoorde de rechterlijke macht thuis bij de vierschaar, waar de amman als rechter optrad.

Van gendarmen, vrederechter en rechbanken van eersten aanleg, assissenhof en beroepshof zoals we het op de schoolbanken leerden,

was er dan nog geen spraak. De zaak werd in eigen midden afgehandeld. „Speck-steen ende vanghenesse” waren de strafmiddelen waarover de amman beschikte om de misdadigers terecht te wijzen. De „Ordonnantien Politique van den lande van de Vrije” dagtekenend van 1628 gaven over het werk van den Amman het volgende weer :

„Sullen d'ammans 't elken Saterdagh lichten ofte doen lichten ter vierschaere de Causatien van de daginngen ofte gheboden, die van weeghen den Heere ende Wet, ofte partye, aldaar ter ghewoonliker plaetsen worden aangebracht ; zonder dies te wesen in ghebreke, op pene van arbitraire correctie naer bevindt van de saecke”.

Net als het klerkschap was het Ammanschap verbonden aan de Lenen, welke rechtstreeks van 't Leenhof van Wijnendale afhingen.

Volgens Gilliodts-van Severen luidt de beschrijving van d'ammantie „Alsoo de ammanijen van deser vierschaere van Wynnendale, syn leenen gehouden van den hove van Wynnendale”.

Volgens Gilliodts-van Severen luidt de beschrijving van d'ammantie van ons Ambacht als volgt :

„Jacobus Strubbe, filius Pieters, hout een leen ende is 't ammanschap ofte dammanie van Cortemarq, Handzaeme, alsoo verre als Cortemarq Ambacht streckt ; daertoe behoorende stock, steen ende partye naer costuyne van oude tijden.

„Noch daertoe behoorende de helft van de boete van twee schelle parysis die men wyst ieghens den cryckhoudere te verbeuren.

„Staende dat voortseyde leen ten dienste van trouwe ende waerhede ten reliefe van thien ponden parisiss. Camerlynckghelt ende clerckghelt telcker veranderynghe ende alst verandert bij coope ghe-lyck relief ende thiende penninck.

„Ende voorts te al zulcke hovelicke debvoiren als andere leenen staende in gheleyken ghehouden van den selven hove, achtereen-volghend tapport van XXXVII Juni 1625”.

Vóór 1625 was d'ammantie van Kortemark en Handzame maar één. Welck leen nu ghespleten es, ende nu wesende het stock, steen ende vanghenisse up syn eyghen ben”.

De Ammans werden levenslang benoemd en ze hielden eraan alle „pene van arbitraire correctie” te doen ondergaan.

Volgende Ammans heb ik teruggevonden :
1628. Jacobus Strubbe.

1720. Willem Stroobant.

1737. Pieter Ernestus de Bruyne.

1751. Gills Strubbe.

1773. Ignatus Catteeuw.

1784. Emmannel Crevits.

Daar de Franse Revolutie, de nieuwe rechterlijke indeling medebracht die op vandaag nog opgeld maakt, eindigt met laatstgenoemde Crevits de lijst van de Ammans.

Dit "stock, steen ende vanghenesse", bevond zich op de hoek der huidige Statie- en Handzamestraten in de toenmalige herberg en brouwerij "de Zwaan".

Alex Tack geeft daarbij de volgende aantekening in 1818. „De Zwaan” herberg en afspanning tot in 1798 was een zeer oud en ruim gebouw. Het was voor zo lang de Heren van Kortemark het hoge gerecht in handen hadden de plaats waar het gewang zich bevond. Dit gebouw werd in de volksmond genoemd „Steenkot in de vange-nisse”. Van de brouwerij is tegenwoordig geen spoor meer gebleven.

Wat behelsde nu deze rechtspraak?

Ze was drieledig: de lage rechtspraak voor kleine overtredingen, de middelbare voor belangrijke correctionele en civiele zaken en de hoge justitie bestaande uit de doodstraf, of verbanning tot 100 jaar met verbeurdverklaring van de goederen.

Wie voor zijn misdrijf niet eindigde in het gewang of in de verbanning, werd naar de galg gebracht.

Haast iedere heerlijkheid ging er fier op haar eigen galg te bezitten, zo ze het voorrecht genoot van volle rechtspraak.

Hier was dit het geval voor Pereboom. De landkaart van 't Vrije, opgemaakt door Pourbus, geeft de galg van 't Ambacht aan langsheen de Iepense Herweg. Een Galgestraat leidde en naartoe en tot op heden is de naam bewaard gebleven.

In de registers van wegenschouw daterend uit 1760 lezen wij: „Galgestraat naer den Huyjaertmolen tot aan Frans de Busscher's Capellen”.

Wie tot de galg werd verwezen werd eerst uitgeleid tot de grens van Ambacht als een bannening en daar werd hij te bengelen gehangen in het zicht van de drukste verkeersweg van het Ambacht.

F. DE VROEGERE STOCKHOUDERS.

Reeds kreeg U heel wat te verorberen over de bestuurders van ons

oude Ambacht naar naast deze was er nog een ander voornaam heerschap hoog in aanzien en met grote verantwoordelijkheid. Dit was de heer Stockhouder van dit Ambacht.

Gilliodts van Severen bevestigt dat 't Ambacht van Kortemark een eigen stokhouder bezat, welke eigenmachtig handelen kon zonder tussenkomst van de Graaf-Palatin die toen hof hield te Düsseldorf.

Dit recht is dus van betrekkelijk jonge datum. (XVIIe eeuw).

Het Stockhouderschap werd in pacht gegeven voor een termijn van drie jaar (wettekst van 1 November 1663).

In de keure van de Lande van Wijnendale wordt hun bediening als volgt toegelicht: „Niemandt en is toegelaten eenigh goeet 't symeubele of immeubele (roerende of onroerende) openbaerlick ofte hemelijk (geheim of later uit ter hand) metten Stocke te vercoopen.

De stockhouders syn gehouden 8 dagen naer de venditie over te leveren dies versoecht synde een billiet onder heur lieden handteeken van alle de verkochte partijen metten prijs dat die gegolden hebben”.

Hieruit komt dus vast te staan dat ze het ambt uitoefenden van onze tegenwoordige notarissen.

De Ordonnantien van den Vrije vullen deze van Wijnendale nog heel wat aan over hun beroep:

„Voorts sullen ghehouden syn vooral in Camere te doen den be hoorlichen eedt en te hondene eenen-handt-boeck: daer in sy ten daghe van de vercoopinghe schrijven sullen alle de venditien ende partijen in 't bijzondere... ofte by faute van dien, dat de selve venditien geschreven op andere boecken ofte pampieren niet en sullen ghehouden worden voor authentieq nochte daerop hebben executie. Ende sullen de selve Stockhouders op haer lieder vermoemde boeck gheloof syn, mits doende haer lieder eedt alleenlick”.

Voor de heren waren de stockhouders een rijke bron van inkomsten. Toen de Paltsgraven Wijnendale in handen kregen, ondervonden ze dat de ingezetenen van Kortemark hun het „marktgeldt” schuldig bleven en drongen ze er op aan de zaak in hun voordeel te doen bescechten.

De plaatselijke gerechtsinstanties hadden een gedeelte der inwoners in het gelijk gesteld maar ze hadden zonder de waard gerekend. De Paltsgraven diepten uit hun archief de oude rekeningen, waarmede ze het tegenovergestelde bewezen en de balans helde nu in hun profijt over.

Het bedoelde marktgeld bedroeg 6,66 % van de waarde van alle verkochte waren en goederen.

De stockhouderschap, hoewel om de 3 jaar opengesteld aan verpachting, werd welhaast traditie in een en zelfde familie. De driejaarlijkse verpachting kwam neder op een formaliteit en van vader op zoon werden de boeken overgemaakt.

Het was de laatste stockhouder van vóór de Omwenteling die het tot Maire van Kortemark bracht na de mislukking van Charles Vanderpoorten in de persoon van Jhoannes, Jacobus, Balthasar Ketele. Hadden de stockhouders uitgediend met de Omwenteling toch kregen ze opvolgers onder de benaming van notarissen.

Het woord notaris was wel niet nieuw want in 1281 komt de naam reeds voor op de verkopingsakte van Kortemark „voor onzen geliefden en getrouwen klerk, Jacob de Piches, notaris van de Kamerijcke curie”.

De notaris is nu de openbare ambtenaar van staatswege benoemd bij middel van een staatsbesluit. Er is geen spraak meer van familie-traditie.

Wetteksten bepalen hun werkzaamheid, hun aantal en standplaats. De huidige nog gangbare wet op het notariaat is nog deze van 25 Ventose of windmaand van 't jaar XI der Franse Republiek (1802). Deze wet ging hand in hand met de nieuwe rechterlijke indeling van onze gewesten in kantons en arrondissementen. Voor 't notariaat kwam men overeen er enkel vijf te benoemen per rechterlijk kanton.

Een ruim werkterrein lag voor de spiksplinternieuwe staatsambtenaar open. Verkoppingen bij de vleet waren in 't vooruitzicht. Daar onze laatste stockhouder Jhoannes Ketele het tot burgemeester had gebracht was dus hier de plaats van notaris vacant.

De notaris Charles Vander Espt verliet zijn standplaats te Koeke-lare waar hij in functie was van 1796 tot 1798 om te Kortemark te belanden den 3 Germinal ofte Kiemmaand van 't jaar VII van de ene en ondeelbare Franse Republiek. Notaris Vander Espt verbleef hier tot 7-10-1816. Het was een zware, lastige tijdspanne van misnoegen en tegenkanting. Tijdens zijn verblijf alhier werd een nieuwe kadastrale opname van onze grondeigdommen nedergelegd den 10 September 1801.

Wat de vroegere eigendommen van Wijnendale betrof, klonk het: „N° 1204 République, ci-devant Palatin Pierre Pauwels, Moulin à moure huyjaetsmolen”.

Gold het de eigendommen van de kerk dan staat er de laconieke

vermelding bij: çi devant Eglise de Cortemarq. Ziehier een voorbeeld uit de meer dan veertig gepikt. „N° 102 République çi-devant église de Cortemarq Joseph De Simpel bois 0,0,80 à titre emphiteotique”. Notaris Vander Espt gebruikte zelf de moestuin van onze pastori.

Notaris Louis Ketele volgde hem op bij Koninklijk besluit van 28-10-1816 en maakte de nederlandse periode door zonder zijn waardigheid te hebben misbruikt, want de jonge Belgische Staat liet hem rustig zijn ambt verder uitoefenen tot 2-9-1845.

Bij Koninklijk Besluit van 27-1-1846 is het opnieuw een spruit van de familie Ketele welke de voorganger opvolgt in de persoon van Désiré Ketele. Hij houdt het zestien jaar vol tot in 1862.

Kortemark maakt een trestige, lastige periode door en verkopingen zijn er bij de vleet. De kerk moet haar goederen verkopen in loten om de onkosten te kunnen bestrijden van de nieuwbouw van de kerk. Daarop komt de kentering tengevolge van de aanleg van de spoorweg Gent-Venme (1856) en het plaveien en verbeteren van de wegen. De bevolking groeit aan, heel wat nieuwe woningen worden gebouwd en gronden worden verkaveld.

De 28-4-1863 krijgt Kortemark zijn nieuwe notaris, Karel Devriendt, wiens gothische zerksteen zo lang te zien was bij de kerk. Deze hield het hier 28 jaar uit. Het was de 29-5-1891 dat hij er het bijtje bij nederlegde. De openstaande plaats werd bij Koninklijk besluit nu hoevertrouwd gedurende de maand September van hetzelfde jaar aan notaris Camille Tommelein, welke hier een ambtsperiode kende van 34 jaar. Sedert November 1925 was het hem gegund de eretitel van zijn ambt te voeren en genoot hij ook de eer zijn ambt te zien overgaan in de handen van zijn zoon notaris Frans-Joseph die spijtig genoeg al te vroeg den Heer voldeed na een ambtsperiode van 19 jaar.

Door dit onverwacht en ontijdig afsterven zou het ambt nog niet uit de familie verdwijnen en de Ere-Notaris Camille Tommelein bezat nog de moed en de kracht om voor een termijn van twee jaar (Juni 1945-1947) opnieuw in te springen om het ambt gaande te houden tot zijn kleinzoon Heer Notaris Pierre Tommelein zijn overleden vader opvolgen kon. De grootvader was (enig feit in ons land) op de dag van zijn herbenoeming in Juni 1945 tevens de jongste en oudste notaris van gans België.

DE VERHOUDING VAN ONS AMBACHT MET HET LANDT VAN DEN VRIJEN

Lijk ik het reeds heb laten doorschemeren had het Ambacht niet alleen rekening te houden met de Heren van Wijnendale maar tevens met deze van het Landt van den Vrijen.

Aan de hand van het werk van Laurens van den Hane (1676) situeer ik klaarheidshalve het Landt van den Vrijen of kortweg 't Brugse Vrije: „toebehoorende de Eerts-hertoghen als Graven van Vlaenderen, is een notabel landt voorsien van diversche privilegien ende vryheden, representeerde het vierde ledt van den lande ende Graefschape van Vlaenderen (Gandavum, Bruga, Ipra, Terra Franca - Filip de Goede 1483)”. Hoger ook schreef ik dat Boudewijn van Rijsel reeds de eerste hand legde aan de bestuurlijke inrichting van zijn graafschap in kasselrijen en roeden.

Ziehier nu hoe het bestuur van een kasselrij er uit zag. Aan het hoofd stond de Heer Hoogbaljuw. Het algemeen bestuur werd waargenomen door de schepenen van den Lande van den Vrijen samen met den heer hoogbaljuw en de amman (gerechtzaken).

Het financieel beheer behoorde aan de hoogpointers en de vrij-schepenen, ontvanger en raadspensionaris (greffier). De locale baljuws nestelden tussen de vrijschepenen vooral in het Landt van den Vrijen.

Aldus vinden we meer dan eens heren uit ons Ambacht in dit bestuurlijk raderwerk, zoals we zullen zien. De heerlijkheden van het Leenhof van Wijnendale lagen voor het grootste gedeelte in het Brugse Vrije.

Het ambacht van Kortemark dat sedert 1281 deel uitmaakt van de landen van Wijnendale samen met de vele onderlenen, omsloot toch niet alle gronden van de huidige gemeente want midden in lag er „de Splete van 't Vrije of 't Splete Vrije” welke nooit in 't bezit van Wijnendale kwam.

Door deze ingewikkelde ligging alleen diende er wisselwerking en verstandhouding te bestaan tussen 't Vrije en Wijnendale.

Wegen en waterlopen waren vooral een punt van wederzijds belang in onze gewesten. Hoe meer en degeijker wegen, hoe beter de waterlopen werden onderhouden des te meer groeide de welvaart van onze bevolking. Daar nu 't Vrije de grote broer was in de verhouding tegenover elkaar, vinden we dus een uitgesproken medezeggenschap van 't Vrije in ons Ambacht.

Hoe beschouwde het Vrije nu onze ingezetenen?

De Wet van 't Vrije gaf daarop het antwoord. Ze werden beschouwd als Appendant-laeten, bij alden ze geboren werden binnen de grenzen van 't Vrije „ende appendantsche van dien”.

Hierdoor werden de bewoners van het Ambacht van Kortemark op gelijke voet van gerechtigheid geplaatst met de burgers van 't Vrije. Het bestuur van 't Vrije stond daarmee ook voor hen open en zo is het meer dan eens gebeurd dat er leenhouders van Wijnendale en schepen- of burgemeestersambt waarnamen in 't Brugse Vrije.

In 1578 was Ridder Jehan van Schoore, heer van Markhove, tevens burgemeester „van de Commune van den Vrijen”. De voorschepen of eerste schepen kreeg meestal de benaming van burgemeester.

In 1676 vinden we een ander zeer markant voorbeeld in Jonker Nicolaey Rommel, heer van Edelwalle vermeld als schepene van 't Vrije.

Uit de wetteksten van 't Vrije zien we dat Jonker Rommel vele van deze teksten met zijn naam onderschrijft.

De wet had bij vergunning van de Graaf van Vlaanderen alle „justicie, hooghhe, middel en neder”. „Hebben oock met interventie van den Heere macht ende authoriteyt te maken ende te ordonneren alle manieren van statuten, keuren ende politique ordonnantiën, ende die te veranderen, meerderen ofte minderen, naer ghedegentheyte des tijts ende de exigentie van de saken”.

De ordonnantiën van Wijnendale, welke de te volgen gedragslijnen waren voor onze ingezetenen, waren noch min noch meer overgenomen uit deze van 't Brugse Vrije. Voor sommige ervan loonde het niet eens de moeite van ze over te schrijven maar het was reeds voldoende aan te merken „zie Ordonnantien Politique van den Vyve artikel zovveel”.

Gezien de gelijkberechtiging welke 't Vrije aan de ingezetenen van 't Ambacht schonk, eiste het daar tegenover toezicht op de algemene rekeningen en ook afdrage in de algemene onkosten van 't Vrije.

Nooit werd een jaarlijkse rekening afgesloten zonder de aanwezigheid en de goedkeuring van een afgevaardigde van 't Vrije.

Dit gold voor ons Ambacht maar ook voor de heerlijkheden op dit grondgebied gelegen, welke er een eigene rekening op nahielden als de heerlijkheden van Markhove, Pereboom, Edelwalle en andere.

Na goedkeuring door de afgevaardigde werd deze doorgestuurd aan de Tresorie van 't Vrije om er vereffend te worden.

Voor 't jaar 1767 vinden we volgende afrekening bewaard in 't Rijksarchief te Brugge.

„te bedraeghen de generaele baeten van de voorseyde rekenynghes, staet van oncosten ter somme van : 47 pond 11 schell. 6 stuivers.

Cortemarcq 31 pond 9 schell. 8 stuivers.

Handzaeme 15 pond 14 schell. 10 stuivers.

ende het generael last van de voorgemelde rekening 79 pond 18 schell. 1 stuiver.

Altre last blijft 32 pond 13 schell. 78 stuivers.

Van deze lastpost moest Kortemark de 2/3 afdragen terwijl Handzame het verdere derde afdroeg.

De jaarrekeningen vermelden ook telkens de onkosten welke gemaakt werden ter gelegenheid van de ontvangsten van de Heren van 't Vrije tijdens hun bezoeken aan ons Ambacht.

De wet van 't Vrije zegt ook klaar en duidelijk : „twee schepenen ende één van de ghezwoeren clercken van den Vrijen deden de schouwing van de groote heerweghen, wegghen, brugghen, beken ende waterloopen”.

In ons Ambacht hadden we de Ieperse Heirweg welke een grote rol speelde in de handelsbetrekkingen tussen Brugge, Torhout en Ieper.

Het onderhoud er van moest voor zover de genoemde heerwegghen over 't grondgebied kwam, door de ingezetenen van 't Ambacht worden verzekerd.

Door de aanwezigheid van de afgevaardigden van 't Vrije is het uit te leggen dat sommige van de registers van wegenschouw tot een ware strategischer uitgroeiden.

De Heren van den Wette van 't Ambacht van Kortemark zouden het zeker nooit aangedurfd hebben hun medeingezetenen een zo gepeperde rekening voor te leggen. Voor wat waterlopen betrof hadden we hier de Kroke welke regelmatig moest gezuiverd om de afvloei van het water te bevorderen. Ook moest worden voorzien in het onderhoud van de beide aanlegplaatsen en toegangswegen tot „ten

Hairsgate en ten Asschensticke' waar met platte schuinen kon worden aangelegd.

Het Ambacht van Kortemark was daarenboven nog verplicht alles met dezelfde maten en gewichten af te meten en te wegen als die gebezigd en voorgeschreven in 't Brugse Vrije.

Naar gelang de Heren van Wijnendale verderaf gingen wonen van hunne heerlijke goederen is het maar logisch dat 't Vrije steeds meer en meer zijn zorgzame maar ook grijpgerige vleugels ging openstrijken over 't Ambacht en zijn zeggenschap steeds hoger opvoerde.

Het kwam zover dat de Heren van Wijnendale wetsheren uit 't Vrije aanstelden als rentmeester en belangenverdediger over hunne heerlijkheden.

In de XVIIe en XVIIIe eeuw sloeg 't Vrije de hoogste toon aan over 't Ambacht; en onze leenheren bleven nog alleen verafwonende creditreuen.

Het ambacht boezende hen alleen nog belang in voor wat het hun aan jaarlijkse rente opbracht.

Zo ik het reeds hoger zegde „Het Ambacht kende zijn leenheren alleen nog onder de naam van Zijne Doorluchtige Hoogheid en dit nog maar uit de rekeningen”.

Tussen het Ambacht en 't Vrije was er daarentegen een voortdurende wisselwerking en een behartiging van gemene belangen.

BIJZONDERSTE LEENGOEDEREN GELEGEN BINNEN DE GRENZEN VAN KORTEMARK EN HUNNE BEZITTERS

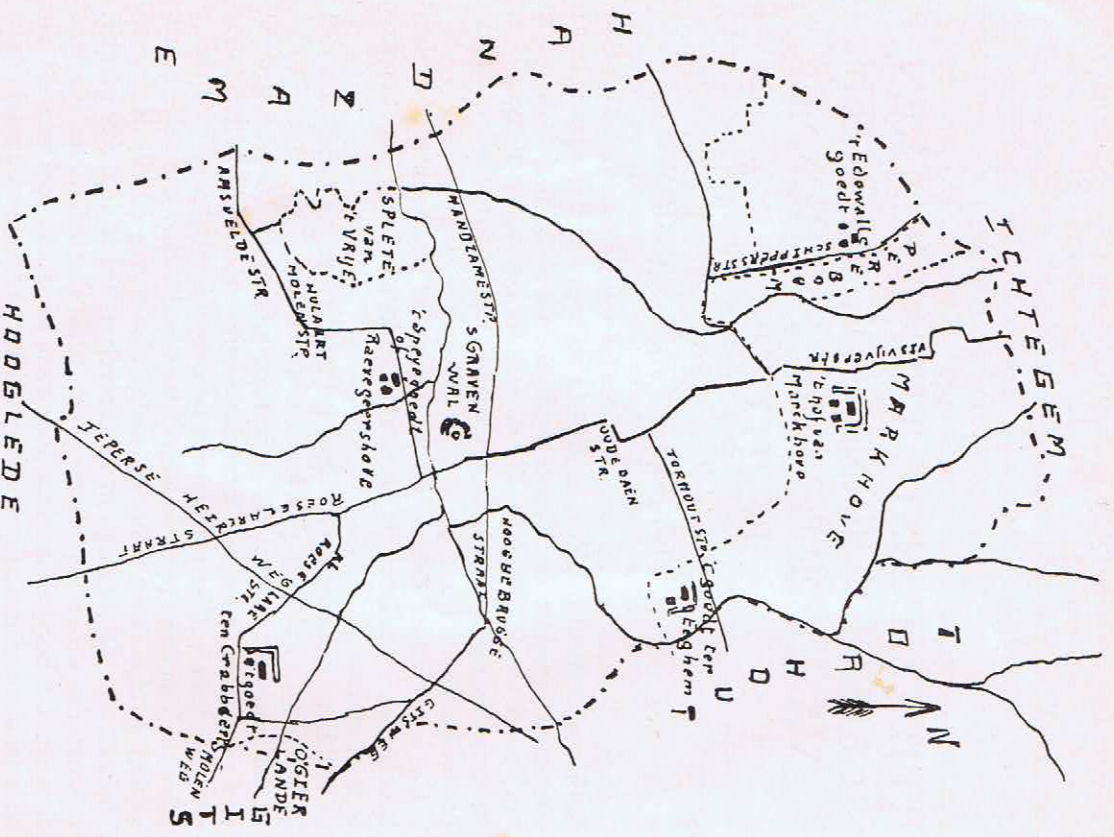
A. DE HEERLIJKHEID VAN MARKHOVE.

Daar zal waarschijnlijk een zwaartepunt van de nieuwe volksnederzetting plaats hebben gehad gedurende de ongeveer vier eeuwen lange overrompeling door de Noordzeewateren, die onze streken teisterde van de 4de tot de 8ste eeuw. Pas toen de wateren zich teruggetrokken hadden, was de huidige kom van de gemeente praktisch bewoonbaar geworden.

Het is ten andere daaraan dat we hier zoveel waternamen te danken hebben als: Zeedijkstraat, Quaendam, Grote- en Cleene Zee, Soppers-leen en andere.

Markhove reeds heel wat hoger gelegen en aan de waterplag niet onderhevig kon al dien tijd verder ontwikkelen.

Markhove of -hof zal een van deze uitgestrekte hoeven geweest zijn niet alleen voor wat de bebouwbare oppervlakte betrof, maar eveneens voor wat haar gebouwen en omwalling aanging. De huidige hofstede Volckaert heeft er alle schijn van dat daar een oude herenwoning gestaan heeft. Mote en wallen zijn er nog de zichtbare overblijfselen van. De ligging van Markhove was ten andere zeer gunstig, te meer dat we er ten Noorden een baan aantroffen van Romeins formaat. De bewoner zal een voormann heerschappij zijn geweest die naast zijn meesterschap over zijn gronden ook een meesterschap bezat over de omwonende laten of cijnsplichtigen. Meestal oefenden ze nog het ambt uit van forestier want naast de bebouwbare gronden waren er nog heel wat bossen en heiden. Het woord forestier is nu nog mondgemeen in de germanse gebieden als Förster of Förstmeister.

KORTEMARK : het Ambacht en de Grote Leenen, omstreeks 1625

Het komt overeen met houtvester en opperhoutvester. Aan het hof der Vlaamse Graven vinden we naast een hofmarschalk en bottelier ook een opperhoutvester vermeld.

Deze ambten werden door de Graven alleen geschonken aan de meest vooraanstandigen onder de edelen. In feite was het de mindere man die het werk deed en bossen en wild bewaakte.

In de jaarrekeningen zijn daar nog sporen van in 1763. „Eynde lynchje aen de forestiers van den lande van Wynendale 0.0.10

In 870 laat Boudewijn de Isere zich vergezellen op jacht door Geeraert van Kortemark.

Ziehier nu wat we hebben kunnen verzamelen over de heerlijkheid zelf in de 17^e en 18^e eeuw.

„Jonkheer Louys van Schoore, heer van Marchhove, hout een leen, groot onder hof, synghelen, grachten, boggerden ende dreve oosthyt (gheheel) mitgghaders het stiek landts aan de noorzijde van de selve dreve vier ghemeten letter meer of min ende al dat de selve leen schuldich es te volghene liggende in de prochie van Cortemarq noort van de kercke tussen de straete die loopt van de herberghc ghenaeemt den Doorne naer Marchhove velt aen de oostzijde ende voorts van alle andere zyden an de landen achterghelaeten by voornoenden Mher van Schoore. Up welke staen een groot woonhuys, scheure, stallen ende andere edificien bewalt en besloten ende es ghenaeempt 't hof van Marchhove.

Ten welken voorseyden hove behoort ene heerlichede gheheten als voren Marchhove, haer bestreckende also verre schepenen van Wynendale kennesse ende van oude tyden ghegeen heeft”.

In 1720 werd bovengemelde beschrijving aangevuld „beslaen de belastbare gronden van Marchhove 656 gemeten en 56 roeden”.

De heerlijkheid droeg een 1/12 af van de algemene onkosten van ons Ambacht. Buiten dit had de heerlijkheid geen uitstaans met ons Ambacht. Ze beschikte over een eigen bestuur en gerecht en voor wat de leenheerlijke rechten betrof hing zij rechtstreeks af van 't Leenhof van Wynendale.

In 1702 droegen ze af op Lichtmisdag de som van 36 pond 19 schell. 11 stuivers.

Wat bestuur en gerecht betrof, wel in 1720 staat letterlijk aangestipt : „De heerlijkheid van Marchhove is bestuurd door een volledig bestuursorganisme, bestaande uit een baljuw, een burgemeester, vijf schepenen (een eeuw vroeger waren het „seven upsittende ghesworen

laeten") een greffier, een ontvanger, twee bezorgers (tiende meesters) een anman en een camerbode.

Tegenwoordig is er van de heerlijkheid maar weinig meer recht-gebleven. Zelfs de molen werd geweed evenals de visvijver. In 1888 werd de weg naar Ichtegem geplaveid en rechtgetrokken doorheen het hart van de heerlijkheid, zelfs 't hof werd niet gespaard en in twee stukken gehakt. Het hof werd omgebouwd tot een schap-hofstede en de uitgestrekte wallen grotendeels opgevuild.

Nu we het oude Markhove hebben leren kennen nemen we nu een kijkje op de Heren die zich eens „van Markhove" hebben ge-noemd.

Josse van Schoore, ridder, heer van Marekhove, Dierendonck enz. is de oudste gekende bezitter 1485-1518.

Van 1578 tot 1593 treffen we Ridder Jehan van Schoore tevens burgemeester van de commune van den Vrijen. In 1625 is het Lode-wijk welke we reeds hebben ontmoet. Lodewijk-Karel volgt hem op in 1668. Daarna is het de beurt aan Jozef, grootbaljuw van Brugge in 1707. Na hem komen nog een paar vrouwelijke leden van dezelfde familie Maria Albertina en Maria Alexandrina van Schoore.

De 15 Februari 1731 gaat de heerlijkheid over in de familie van Croix.

De eerste bezitter ervan is Ignatius van Croix, ridder, grave van Moen, heer van Dadizele, Moorslede, Marekhove enz. Burghenoet van Vlaanderen, edelvassaal van de Kasselye van Ypere, edellid van 't Graafschap Hengouwen.

De 21 April 1746 volgt Ridder Jozef Adriaan hem op tot October 1785.

Filippus, Jozef is zijn erfgenaam die het de 4 Januari 1820 overliet aan zijn erfdochter Leonia-Maria, wedehelft van Eduardus, Ludovics de Montmorency-Luxemburg, prins van Luxemburg en hetog van Beaumont.

B. HOF EN HEERLIJKHEID VAN EDEWALLE.

Deze heerlijkheid is zeer oud en was gelegen op het grondgebied van de gemeenten Handzame, Kortemark en Zarren.

Gezegd leen en heerlijkheid werd bestuurd „van den Castele ende hove van Wynendale" zo luidt het Prysieboek van Tillegem in 1615. Op zich zelf bestond het hof van Edewalle uit 18 achterlenen

waarvan er 6 op onze gemeente gelegen waren. De heerlijkheid had ook een eigen bestuursapparaat evenals Markhove.

Daar Edewalle een enclave vormde in ons Ambacht hadden de bewoners ook toegang tot het bestuur van ons Ambacht. Zie hoger geval van Burgemeester Augustinus van Hoorne.

Ook zij droegen bij tot het dekken van de algemene onkosten van ons Ambacht. De oudste vermelding van Edewalle komt voor in 't Cartularium van St-Pieters-binnen-Rijsel waar in 1274 Bauduin de Hiedewalle staat vermeld als bezitter.

In de rekeningen van de stad Diksmuide komt in 1439 Hammekin van den eedwalle voor.

In chronologische orde vinden we er nog heel wat vermeldingen van : „Ich ondergeteckenden, heere van Eydwalle" en „Actum binnen Eydwalle desen so in Windmaend 1459".

De oorkonden van de Iepese Zale maken in 1498 vermelding van „Joris van Eedwal ende andre scepenen van den Zale ende Casteletric van Yper". Rond 1580 luidt de naam van de laatste naamdrager van Edewalle, Cornelius van Edewaele of Cornelle d'Edewale.

Hoe groot was de heerlijkheid van Edewalle? Ziehier de beschrijving ervan : 1597.

„De heerlickede van Edewaele, gehonden van den hove van Wynendale, groot metten upperhove ende nederhove hondert een en twintig gemeten, twee lynen en vyf roeden landts, ligghende binnen de prochie van Cortemarq verre noordt van de kerke". De toenmalige bezitter was alsdan Sr. Jan of Juan de Matanga die zich voluit noemde Consul van Spanje, heer van Tillegem, Edewaele, Aarzele enz. Zijn zoon en opvolger was jonkheer Silvester de Matansa, ridder, heere van Tillegem, Heedewalle enz.

In 1626 laat hij een nieuwe beschrijving opmaken van zijn heerlijkheid van Edewalle daar ze vollediger is laat ik ze volgen : „haer bestreckende binder prochie van Cortemarck ende Handsame, groot 't zelve leengoet onder opperhof, nederhof, singhelen, bogært, walgrachten, landt, meersch, bussen, vywers ende veld" de uitgestrektheid is dezelfde (121 gen. 2 l. 5 roeden) „luttel min of meer".

Karel Filippus van Matansa die op 30 Maart 1639 zijn vader opvolgt ziet Edewalle overgaan aan Jonckheer Pieter de Pozzolo heer van Huelwalle en Commarde in 1653. Deze verkoopt Edewalle aan Nicolaes Rommel de 6 Juli 1663. Joncker Nicolaes Rommel was scepene van 't Brngse Vrye. Alsdan besloeg het deel der heerlijkheid „binder prochie van Handsaem 138 gemeten 250 roeden (1663).

De 12 Oogst 1671 laat Jonckheer Nikolaas Rommel reeds de heerlijkheid over aan Hubertus-Arnold Andeians, heer van Wyckhuysse, echtgenoot van Maria Anna van Neyls. Het geslacht der Andeians schieen honkvaster te zijn en hield het „goedt” van Edewalle onder zijn beheer tot 1750.

Drie kinderen uit hun echt geboren konden zich achterenvolgens betitelen als Heer of Vrouwe van Edewalle. Hubertus echtgenoot van Isabella de Cocq op 20 Juni 1699. De 2 Juni 1712 volgt Henrius, Aloysius zijn broeder op. Gedurende hetzelfde jaar laat hij nog de heerlijkheid aan zijn zuster Maria-Magdalena de 3 October 1712. In 1750 verschijnen weeron andere bezitters. De overname gebeurde de 14 Mei 1750 in de handen van de heer van Schiervelde verbonden aan de edelvrouwe van Puyenbeke en Nieuwenhoven.

Joncker Aybert moet alsdan reeds bejaard geweest zijn want de 16 Februari 1761 volgt zijn zoon naar zijn vader genoemd hem reeds op. Hij is de laatste der leenheren van Edewalle te noemen daar de Franse Omwenteling een einde kwam stellen aan alle adellijke titels en voorrechten.

In de kerk van Kortemark prijkt het wapenschild der van Henne's met de symbolische drie eendjes op zilveren veld.

C. DE HEERLIJKHEID VAN PEREBOOM.

Bij de afbraak van de aloude herberg „de Peereboom” verdween het hart en de polsslag van wat eens een heerlijkheid was geweest van 180 gemeten 212 roeden of 79 ha 93 a en 88 ca gelegen hoofdzakelijk tussen de heerlijkheden van Edewalle en Markhove en vooreen ander gedeelte op het grondgebied van Torhout omheen de Spagnatenduyker langsheen de „Oude Iepersen Heirwegh”.

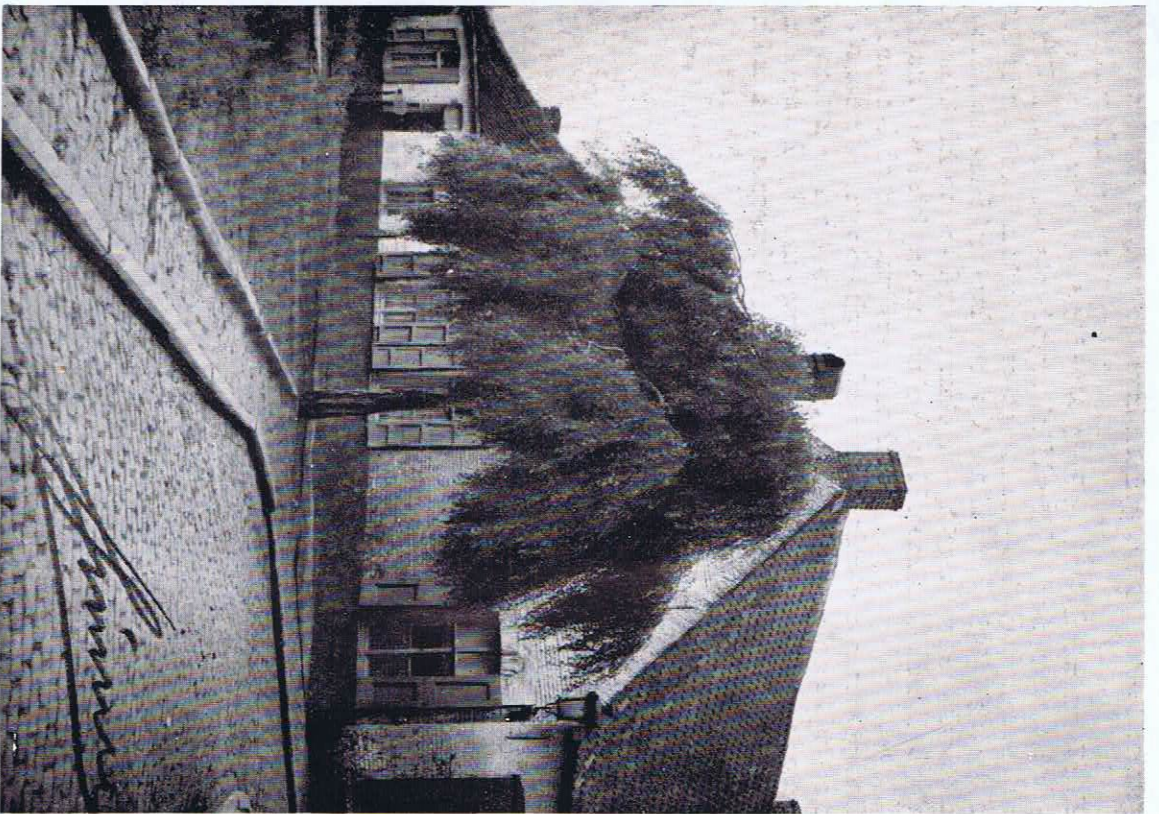
Peerboom of Peireboom komt van perboom of slagboom. Niet alleen hier komt men een dergelijke naam tegen. V. Arckx vond te Pittem een Peerboomkouter (1622). We kunnen hem ten volle bijtreden daar ook de heerlijkheid van Peerboom op een dergelijke wijze kon gewijward worden, hoe uitgestrekt ze ook was.

De bewoners van deze heerlijkheid werden genoemd „de laeten van den ambachte van Perbome (1370). In 1732 noemden zij zich nog „vrylaet der heerlijkheide van Peireboom”.

Bij een opname in het poortersboek te Brugge in 1438 vinden we de vermelding „gheboren van perbome by Cortemarc”. In 1680 werd Joan Lobbrechts belast met het opmaken van een „omme-

Kortemark, de Markt vóór de 1ste wereldoorlog

De Verloren Honck, nu eigendom van Mr V. Delos

loopere van een ghedeelte der heerlijkhe van Peereboome gelegen binnen de prochie van Cortemarck².

Darin maakt hij melding „van een huis ende herberghe ghenampt den Peereboom” en verder nog „ende is 't beloop daer den Peereboom ende meer andere hofsteden inne staen”.

De laeten van Perbome hadden een eigen vierschare en eigen wet geschoeid op de leest van Marckhove en Edewalle. In de algemeene onkosten van ons Ambacht kwamen ze tussen voor één veertigste. Op de voutekamer van Peereboom hield de vierschare zitting. Op de uiterste grens van hun gebied waar nu de gemeenten Handzame, Ichtegen en Kortemark elkaar raken rees de galg van Peerboom, waar, als 't nodig bleek, volgens de vroede besluiten van de vierschare, de boosdoeners werden gehangen.

In 1785 vinden we nog de volgende vermelding: „In de Coquelare strate, noortwaert loopende tot op 't galgesticksken dat in Peereboome ligt”.

Op 't einde der voorgaande eeuw in 1888 kreeg de heerlijkheid van Peereboom een eerste duchtige streep door haar rekening, toen de huidige steenweg naar Koekelare werd aangelegd van „op de platse te Peereboome tot aan 't Edewalle Goedl”. Voor we afscheid nemen van Peereboom nog een woordje over Jan Lobberchts, ommelooper. We beginnen met de huidige Steenweg helemaal weg te cijferen want alsdan was de hoofdweg (straat, „leidende van de platse naar de Galghe”. In 1771 stond ze bekend als de „strate lopende van Peereboome naer de Groene Spriet”. Voor de laatste 300 m. meest noordwaerts vormde ze de grens tussen de heerlijkheden van Markhove en Peereboom en scheidde de „Westerschen Swalmencoutere” van 't Lampernissebos, onder Markhove. Verder liep deze Oostergrens langsheen het „Zeven gemete busch” van Markhove naar de Visvyverbeke van Markhove, nu de Waterhoensbeke genaamd. Deze beek werd gevolgd tot de Beysvoordeput.

Vandaar uit ging het Zuidwaerts langs de weg leidende van Markhovemolen naar d'herberg de Peereboom op de platse, vervolgens naar de hoek van de Peereboomstraat (huidige Grote Werkenstraat). Vanuit de Peereboomstraat op ongeveer 250 meter van de gewezen „Peerdeposterij” vertrok dan de Westergrens. Deze grens was afgebakend door een straat die nu zoek is geraakt en alsdan luisterde naar de naam van 't Schipperstracketen.

Alleen het meest noordelijke gedeelte is nu nog te identificeren

want vanaf 't Edewalle goedt werd het ingeschakeld in de Steenweg naar Edewalle.

Zo komen we terrg tot de Westerschen Swalmencoutere die de heerlijkheid ten Noorden begrensd. Naast de Zwalmencoutere vinden we nog 't Portaelstruck „metten noordoostende raekende aen de heerlijkede van Markhove” en 't Aspershof aan den weg naar de Groene Spriet evenals het nu verdwenen „Goedt ter Loo” hofstede en heerlijkheid zich uitstrekende over 25 gemeten. Rond 1700 was ze bewoond door de familie de Clerck.

Benevens deze drie belangrijke heerlijkheden waren er nog heel wat andere. Gilhods van Severen geeft er nog een hele lijst maar onnodig vind ik het ze over te nemen.. Hier en daar waar de gelegenheid zich voordoet zal ik nog op een en ander wijzen.

MOEILIJKE TIJDEN TENGEVOLGE VAN FRANSE INMENGING IN ONS AMBACHT

Uit wat we vernamen over de opvolging van de Heren van dit Ambacht moet het ook niet verwonderen dat we hier evenwel bloot stonden aan alle aanvallen uit 't Zuiden als het onliggende welke niet tot Wijnendale behoorde. Reeds van in de vroegste tijden (Karel de Kale) waren de Franse koningen de leenheren van ons Graafschap en telkens er geschillen rezen tussen onze Graven en de Franse kroon waren het onze gewesten, die het moesten ontgelden.

Later toen de Graven van Vlaanderen ein gelukten hun macht en aanzien steeds te doen groeien en hun grondgebied wisten uit te breiden naar 't Oosten als naar 't Westen hield de Franse kroon steeds een begerig oog op al wat hier onder de klauw te krijgen was. Toen nu binnen dit gebied de heerlijke landen van Wijnendale ontstonden welke voor Gewijde van Dampierre en zijn opvolgers privaat bezit werden steeg het begeren van zijn leenheer nog in hoge mate, want juist daar kon hij zijn leenman het gevoeligst treffen. De eerste franse inval en bezithame gebeurde reeds tijdens het leven van de stichter van deze Landen.

Graaf Gewijde van Namen moest de erfgoederen van zijn vader vrijvechten op de Franssen die zich hier genesteld hadden en hun aanvoerder Henri, o'seigneur de Bousbecque als baljuw hadden aangesteld in naam van de Franse vorst.

Later hadden onze Heren hun vertegenwoordiger te Brussel maar dit ook was geen reden waarom ons Ambacht zou vrij blijven van de aanvallen uitgaande van Frankrijk. Hoe zonden de Franse invalligers stihouden toen ze aan de grenzen van het Land van Wijnendale kwamen dat verkapt en verdeeld lag in 't graafschap Vlaanderen ?

Nee, daaraan stoorde ze zich niet en telkenmale wanneer zij een inval deden namen zij er triomfantelijk bezit van..

Dat de XVIIe eeuw een zware tijd geweest is voor ons Ambacht valt niet te ontkennen. Het is opvallend hoe nu nog daarvan de sporen zijn te vinden. Gedurende de aanvang van deze eeuw zien we vanwege het Vrije een steeds diepergaande inmenging in de lokale aangelegenheden. Zij geven de „Ordonnantien Politique van den Lande van de Vrijen” in 't licht, waaraan het Ambacht was onderworpen. Landmeters worden de nieuwe „Ommelopers” van de heerlijkheden en 't Ambacht opgedragen.

Waar de rekeningen van 't Ambacht voor de volgende eeuw netjes zijn bewaard zijn ze voor de XVIIe eeuw verdwenen en wat meer is de eerste er van dragen sporen van leningen uit de voorgaande eeuw welke nog niet gedelgd waren.

Dit alles is een teken dat de XVIIe eeuw geen van de meest rooskleurige is geweest. Na de dood van de Aartsbetrogen Albrecht (1621) en Isabella (1633) herbegon de oorlog tussen Spanje en Holland en onze gewesten moesten het onderhond bekostigen van de huuroepen die hier de strijd kwamen aanbinden. Hier wil ik ter verduidelijking van deze huuroepen het volgende aanmerken. De vorsten in deze tijden beschikten niet over een leger als op heden. De conscriptie is maar uitgevonden onder de Franse Omwenteling. Ze waren dus verplicht een leger van huurlingen te verzamelen. Dat schonk zeker geen groot vertrouwen en meermals viel het voor dat bij gemis aan regelmatige vergoeding de troepen naar de vijand overliepen ofwel dat ze in opstand kwamen, het land afschuimden en de wegen onveilig maakten. Het enige wat ze kenden in de strijd was de buit. Of ze voor een goede zaak stredden bekommerde hen niet.

Onze grote nabuur uit het Zuiden zag met welgevallen naar deze verbitterde strijd want hij had zelf grote plannen in 't vooruitzicht. Naar de Rijn wilde hij met zijn landsgrenzen en daarom zou hij onze gewesten noch min noch meer onder de voet lopen en inpalmen.

Dit zou en moest gebeuren tijdens de regering van Lodewijk de XIVe, Frankrijks Zonnekoning (1638-1715) door ons volk smalend Piëtte Quatorze genoemd. Met reden overigens want binst zijn lange regering was het er hen vooral om te doen de Spaanse Nederlanden in zijn bezit te krijgen.

Hij steunde om te beginnen de Hollanders en deed tevens een inval in onze gewesten. De grote Condé behaalde in 1643 de schitterende zegepraal van Rocroi op de Spaanse legers en niets kon de Franssen nog tegenhouden.

Onze bevolking is verschrikt om het gebeuren en trekt zich terug in de steden.

„A cause des troubles, guerres et invasions de l'armée ennemy de francois... la plus saine partie des mannans et habitants dudit village de Staden se serait retiré dans les villes... leurs maisons vagues, tirées sus et bruslées”.

In juli 1644 valt de Leiestreek in de handen van de Franssen terwijl de Hollanders zich op 7 September meester maken van Sas van Gent en Hulst in Zeeuws-Vlaanderen.

Het Ambacht zit in grote nood want voortdurend gaan de opvoeringen hun gang. Mannen worden opgeëist om verdedigingswerken te gaan aanleggen zowel tegen de Hollanders als de Franssen en wat meer is wagens en paarden, hout en spaden, lefdocht voor mens en dier moesten medegenomen worden. Ondertussen komen de troepen overal de streek bezetten. Nogmaals zijn het onze ingezetenen welke de onkosten moeten afdragen van kost en inwoon en tot overmaat van ramp breken pestepidemieën uit.

In 1648 geraken we weliswaar van een der twee aanvallers af door het verdrag van Munster, hetwelk op 30 Januari afgesloten wordt. Spanje verspeelt heel wat van zijn plunnen en onze bevolking geraakt meer en meer in de ellende. Naast de onafankelijkheid van Noord-Nederland moeten we berusten in het verlies van Zeeuws-Vlaanderen, Noord-Brabant en Hollands-Limburg en tot slot blijft de Schelde gesloten wat de dood van Antwerpen betekende.

Maar de strijd tegen Frankrijk gaat verder en hoewel Lodewijk XIV met moeilijkheden heeft af te rekenen in eigen land toch geeft hij de strijd niet op.. De Grote Condé, ontrouw geworden, komt naar 't Spaanse kamp maar spijt alles komt Turenne opnieuw binnengevallen en overmeesterde daarop Meneu, Veurne, Diksmuide, Tiel en Deinze met al het onliggende (1658). Gedurende de Winter daarop bleef het Franse leger (20.000 man) gelegerd te Izegeem en onliggende. Waren de Franssen daar gelegerd dan was het maar logisch dat het leger der Spanjaarden daar met ver van af lag en dat ons Ambacht daar onder te lijden had.

In 1659 zag Filips IV zich verplicht in te gaan op de voorwaarden van het Verdrag van de Pyreneeën dat zeer pijnlijk was voor hem. Hierbij moest hij gans Artesië afstaan uitgenomen Aire of Ariën, Duinkerke en Mardyck welke in de handen van de Engelschen bleven. Als bezegeling van 't verdrag moest hij de infante Maria-Theresia zijn oudste dochter als bruidje bieden aan de jonge Lodewijk.

Wat gebeurde er ondertussen met onze leenheren te Düsselorf? Onze toennalige vorst Filip-Williem (1642-1655) had moeten met lede ogen aanzien hoe de Hollanders een van zijn leengoederen „Ravestein” ontnamen. De Paltsgraaf welke ondertussen katholiek was geworden sloot een verbond met Munster, Keulen en Mints om hunne gezamenlijke belangen te verdedigen. De Franse koning keek met welbehagen naar de Rijnse vorsten en steunde ze onderduins in hun verzet tegen de Staten van Nederland. Zijn opvolger Wolfgang-Williem bewandelde verder dezelfde weg. Toen in 1667 de oorlog opnieuw losbrak welke gekend staat als de Devolutieoorlog, Lodewijk beweerde dat de kinderen uit een eerste huwelijk voor gingen op die uit een tweede huwelijk gesproten en eiste nu de Nederlanden (Spaanse) op als erfdeel van zijn vrouw.

Haar halfbroer Karel II is daarmee niet akkoord en komt voor de dag met de clausule bij het huwelijk van Lodewijk XIV waardoor Maria-Theresia afstand doet van alle „pretentiën op Spanje en de Nederlanden”.

In Juni 1667 valt Turonne opnieuw met een 70.000 man sterk leger in Vlaanderen. Lodewijk XIV doet zijn intrede te Kortrijk en in Februari 1668 dringen 4.000 Fransen door tot Wijnendale en het Ambacht. Torhout en de verdere onderhorige lenen van Wijnendale mogen al de onkosten afdragen en ze mogen de Franse Koning als hun wettige heer aanvaarden. Ondertussen zit Wolfgang-Williem met de gebakken peren en samen met zijn bondgenoten heeft hij zich verplicht tegenover de twee partijen onzijdig te blijven.

De sluwe Lodewijk deed hun beloven aan beide zijden geen hulp te bieden noch aan soldaten, noch aan geld of wapens, daarenboven mochten ze ook geen doortocht noch bezetting toestaan en tevens zouden ze zelf een leger van 30.000 man onder de wapens houden. In de afdrage kwam hij zelf tussen en de som was het wel waard want zo verwijderde hij deze Duitse Landsknechten van zijn eigen slagvelden.

De vrede van Aken afgesloten in 1668 bevestigt wat besloten werd in 't verdrag van de Pyreneën en schenkt hem bovendien nog 12 steden met hun onderhorigheden (gans de kasselrij Kortrijk met Tielt en Izegem).

Wijnendale en 't Ambacht komen vrij op 't aandrigen van de Paltsgraaf welke in 1670 medegeslept wordt in een verbond tegen de Staten van Nederland waarvoor hij door Lodewijk bedacht geworden was met een jaarlijks bedrag van 36.000 livres. In 1672 trekt een

120.000 man sterk leger langs 't Maasdal. Hoe Duits en Spanje zich mede verzetten met de Staten van Nederland, hun opmars is onbedwingbaar en het is alleen het water dat redding brengt voor de Staten.

Ondertussen doet Louvois gans Vlaanderen en Brabant plunderen en Lodewijk XIV met zijn koningin en de Dolfinn doen een nieuwe bijde intrede van negen dagen te Kortrijk in 't stadhuus.

In 1674 wordt Wijnendale andemaal het bezit van de Fransen en de Paltsgraaf heeft er weer eens gelegen, terwijl onze voorzaten opnieuw worden uitgestroopt en voor de volgende vier jaar de Zonnekoning als hun heer mogen huldigen.

Op 17 September 1678 komt de Vrede van Nijmegen tot stand welke een bevestiging blijft van de voorgaande met dit er nog bij: gans Artoezie, St-Omaars, Kassel, Belle, Poperinge en de kasselrij Ieper met Roeselare (13 steden en aanhorigheden) gaan aan Frankrijk over.

De kasselrij Kortrijk daarentegen gaat terug naar Spanje.

Toen de Paltsgraaf de verovering van zijn erfgronden te Wijnendale en elders vernam, spande hij zijn paard aan de kar van zijn gewezen vijand de Staten van Holland en sprong met zijn landsknechten in de bres om de Fransen te helpen levereren om Pietie Quatorze te bestrijden. In de kamp staan en troepen leveren om Pietie Quatorze te bestrijden.

Het teruggenomen Wijnendale en omgeving mag weer andere bezetters, Spanjarden deze maal, onderhouden en logeren.

Lodewijk, niet tevrede over wat hem ten deel viel, ontkeent in 1683 zijn grenzenoorlog waar het gaat om de enclaven en onderhorigheden. Kortrijk valt opnieuw in zijn handen op 4 November. De stad doet hij ontmantelen in 1684.

De rekeningen van het Ambacht vermelden alsdan ook leningen welke werden gedaan om de oorlogskosten te dekken.

Wanneer hij daarop vrede sluit te Regensburg mag hij zich verheugen in de aanwinst van Beaumont, Chimay, Bouvignies en Luxemburg. Niet eens vier jaar zijn verstreken of de strijd ontbrandt opnieuw voor een periode van negen jaar. De coalitie van Augsburg (Duitsland, Spanje en Holland) wordt een steeds sterkere tegenpartij. De veldslagen volgen elkaar op tot in 1693, onze gewesten worden terug slagveld en operatieterrein.

Door Vauban heeft Lodewijk XIV een fortentlijn doen aanleggen gaande over Doornik, Spiere, Menen, Komen, Ieper, Knokke (I)zer),

Veurne en Duinkerke. Tien jaar (1679-1689) waren er mede gemoeid en miljoenen franse livres werden er door opgesloopt.

In de maand September 1694 zakt langs hier het grote leger af van de bondgenoten onder het bevel van Willem III, stadhouder van Holland, welke ondertussen koning van Engeland werd en de keurvorst Max-Emmanuel van Beieren. Ze drongen door tot Hoogdele en Roesselare. Dus voor Lodewijk kwam dit overeen met een schending van het hem toegekeend gebied.

Op 17 Juli 1695 beantwoorden de Franssen, onder aanvoering van de Villeroy (marschalk v. Frankrijk) deze aanval en Roesselare wordt geplunderd.

Tien dagen daarop valt ook Torhout, Wijniendale en de omgeving (ons Ambacht) in hun handen en het gevolg is weerom „schromelijk verlies ende schade”. De Generaal d'Astragan, plundert en rooft van Diksmuide tot Kortrijk en overal op de heuvels „krioelt het van soldaterij”.

De Villeroy blijft gekampeerd te Wijniendale en het jaar daarop 1697 zijn er twee kampementen naast elkaar: de keurvorst van Beieren met zijn bondgenoten en de Catinat (marschalk v. Frankrijk 1637-1712 le Père la Penseé) welke Villeroy was komen opvolgen.

Gelukig werd nog in 1697 de vrede van Rijswijk gesloten waardoor Lodewijk de XIV nu achenruit moest. Artesië en Frans-Vlaanderen bleven aan Frankrijk. De rest kwam aan Spanje te rug met uitzondering van Menen. Het is uit deze periode dat de leningen daten welke me er toe hebben aangezet deze opzoekingen te doen en die me van het lokale naar het regionale brachten. Met man en paard, met schop en houweel, met hout en steen, maar nog het meest met geldelijke bijdrage moest worden geholpen om de streek in staat van verdediging te stellen tegen de roofzuchtige nabuur. De vele focale leningen (forcée) bleven ook bij te leggen van het laatste bezoek van de Villeroy en de Catinat.

„In 1698 leent het Ambacht 200 pond groot aan Ridder Jan van Overloope, eigenaar van 't Grote Speygoedt, tenende te kunnen voldoen aan de Franse contributie.

„Den 18ste Maerte 1699 worden van de We van Joos Crevits opgeleucht 50 ponden groot vlaemsch capitaels”. In 1721 betaalt het Ambacht nog steeds „den 20ste penninck als erois aen d'hoirs van de We van Joos Crevits” als afkorting op de geleende som.

Op 19 November 1700 sterft Karel de II van Spanje, welke bij testamentaire wilsbeschikking Spanje en de Nederlanden overlaat aan

Filip van Anjou, kleinzoon van Pietje Quatorze. Lodewijk slaapt er niet lang op en steunende daarenboven nog op het recht van zijn moeder en echtgenote doet hij de jonge Filip als Filip V van Spanje huldigen. Ongelukkiglijk voor hem was er nog een tweede pretendent, de aartshertog Karel, 2e zoon van de keizer van Oostenrijk. Deze voelde zich gesteund door de Grote Alliantie (Engeland, Duitsland en Holland) en onze gewesten werden opnieuw doorlopen vanaf 1701 door Franse, Engelse, Duitse en Hollandse troepen. Opsisingen allerhande, recognitegelden en presenten, mannen, paarden, alles moest geofferd worden voor de oorlogsgod.

Hardnekkig en verbitterd duurt de strijd met wisselende kansen. John Churchill, hertog van Malborough (1650-1722) en de keurvorst van Beieren aan de zijde der bondgenoten. De Villeroy en de Villars (marschalk v. Frankrijk 1653-1734) van Franse zijde spelen hun troeven uit gedurende twaalf lange ongelukkige oorlogsjaren tot de vrede van Utrecht 1713 er een einde aan maakte. Engeland bevestigde om het Europees evenwicht had zich reeds uit de strijd teruggetrokken. De Zuidelijke Nederlanden gaan over aan Karel van Habsburg onder tusschen Karel VI van Oostenrijk geworden. De Staten van Holland zullen bezettingen behouden terwijl Menen, Veurne, Diksmuide, Leper en Ieper met al hun „dependencies” vrijkomen.

Het jaar daarop 1714 is 't keizerrijk (Karel VI) ook verplicht deze voorwaarden te aanvaarden.

(Conventie van Rastadt en verdrag van Baden).

Hier traden ook onze Heren van Wijniendale in het krijt voor de schade aan hunne eigendommen geleden.

Nog was de lijdenskelk niet vol en in 1715 het overrijdingsjaar van Pietje Quatorze kwam het Bareltraktat tot stand te Antwerpen dat de rechten bepaalde van de Staten van Holland. Door dit verdrag werd een mogelijke inmindering tot de Demer voorzien. (De-merlinie).

De Schelde bleef gesloten en op de rug van de Zuidelijke Nederlanden kwam een fortenlijn of vestingsgordel tot stand gaande over Namen, Doornijk, Menen, Waasten, Ieper, Knokke, (Yzer) en Veurne.

ONDERGANG VAN HET AMBACHT VAN KORTEMARK EN HET LAND VAN WIJENDALE TIJDENS DE FRANSE REVOLUTIE

Op het einde van deze eeuw brak in Frankrijk de Omwenteling los welke niet alleen haar gevolgen had voor Frankrijk, maar waarin ook in het Land van Wijendale met zijn Ambacht van Kortemark en zijn kleine honderdal andere heerlijkheden zou ondergaan.

Niet alleen het Ambacht als dusdanig is er aan te loor gegaan, eveneens alle leen-, rente en tiende goederen van de Heerlijkheid van Wijendale.

Van zohast de Franssen hier de voet hadden gezet, stuurden ze er op aan om een nieuwe bestuurlijke inrichting tot stand te brengen. Het besluit van 15 December 1792 was formeel, 't was als het kruis dat werd geplant op het graf van 't Kortemarkse Ambacht alsook op dit van 't Leenhof van Wijendale en van 't Landt van den Vrijen".

Het besluit kondigde de ophefing aan van de bestaande belastingen, maar daarom niet de kwijtschelding, van alle tienden, van alle leenroerige rechten, van alle persoonlijke dienstbaarheden, van de adelstand en 't uitsluitelijke jachtrecht. Dit alles was zeer verlokkelijk voor de volksmassa maar het moet gezegd dat dit alles onder een andere naam opnieuw zou verrijzen en dat uitsiel geen afstel was.

Terzeldertijd moest overgegaan worden tot de afstelling van alle bestuurlijke en rechterlijke overheden (baljuw, amman en stockhouder) en tot de verkiesing van een voorloopig bestuur.

Alle gewezen ambtenaars en edellieden werden uitgesloten als gidevants, maar in alle netten zijn er mazen en altijd is er gelegenheid

om er door te glippen gelijk het met onze stockhouder gebuurde welke het tot burgemeester bracht.

De roerende en onroerende goederen toebehorende aan de Vorst of aan zijn dienaars (het Ambacht van Kortemark verkeerde in onderhavig geval) aan de openbare gestichten, de burgerlijke en geestelijke gemeenten ('t Abdijgoed van Enname) het eigenlijke kerkegoed en het disgoed werden onder toezicht van de Republiek geplaatst welke vrij was er over te beschikken.

Op 25 Februari 1793, tenvolge van de bespottelijke verkiezing te Brugge gehouden zou gans West-Vlaanderen opgenomen worden onder de reeks van de Franse Departementen. Op 2 Maart 1793, dus zeven dagen na de verkiesing, was de zaak te Parijs reeds in kannen en kruiken en dit alles in een tijd dat er noch auto of trein, telefoon, telegraaf of radio bestond.

Brugge werd als beloning voor deze daad verkozen als hoofdplaats van het Departement van de Leie!

Door het over- en weerslaan van de kriegsverrichtingen (nederlag van Generaal Dumortier te Neerwinden op 18 Maart 1793 en de daar op volgende bezetting van Vlaanderen door de Oostenrijksse troepen van Pichegru samen met zijn bondgenoten, Engelsens, Schotten en Duitsers (Hessen), kon de indeling maar voorgevoed worden doorgevoerd in 1794, 1795 en 1796 wanneer de Oostenrijkers voorgevoed 't veld hadden genuind.

Deze indeling vroeg heel wat werk en moest slag op slag herbegonnen worden; onwetendheid en nauwer speelden de heronniers herhaaldelijk pecten. Eindelijk bleek de zevende indeling van 15 Februari 1796 aan de verwachtingen te beantwoorden.

Volgens artikel 178 van de Franse Grondwet hadden alleen de dorpen welke een bevolking van meer dan 5000 inwoners telden recht op een eigen gemeentebestuur (nu spreekt men van ontwoogde gemeenten).

Kortemark werd dan gevoegd onder Torhout en maakte samen met Aartrijke, Rinddervoorde, Lichtervelde, Handzame, Koekelare en Ichtegem het 39ste bestuurlijke Kanton uit van het Leidedepartement. Door deze nieuwe indeling onderging het bestuur van Kortemark een grondige verandering. Alle baljuws hadden werden gescheiden. Dit

De bestuurlijke en rechterlijke machten werden gescheiden. Dit bracht voor ons mede het afschaffen van de vierschaar en het verdwijnen van galg en amman.

Er was geen spraak meer van laag, midden en hoogerecht.

De bestuurlijke macht over het Ambacht, juist gezegd over de „Commune de Cortemarq“ werd in de handen gelegd van een „agent municipal“ en een adjunt.

De agent van de Franse Republiek had toezicht op de openbare orde (politie-macht) en hield er persoonlijk de boeken van de burgerlijke stand op na, iets wat gans nieuw was en zo moeilijk ingang vond daar men eraan de proscriptiewet en de nieuwe belastingen vastkoppelde.

Te Torhout kwamen de agenten van gans het kanton samen en kozen er hun voorzitter. Zij vormden samen met de municipale commissaris het kantonnaal bestuur.

Hoe stonden nu de voormalige eigenaars van het Ambacht van Kortemark daar tegenover?

Reeds gedurende enkele jaren stond tengevolge van oorlog en overrompeling het melkkoetie van Wijnendale droog en eerst nu besetten de Heren hun groot verlies. Bij die ontvreemding van hun goederen legden zij zich niet goedschiks neder. Door hun voornamste stand en hun verwantschap met de meeste regerende huizen in Duitsland bekwamen ze toch dat de Franse Republiek een vereffening van hun verliespost mick.

Het verdrag van Lunéville (9 Februari 1801) was er de gelegenheid toe. De Paltsgraven aanvaardden de ontgenging van het Ambacht en de goederen van den Lande van Wijnendale tegen uitwisseling van gelijkwaardige gronden gelegen aan de Rijn.

Wat betrof de onkosten van de bezetting, brandschatting, dwangmaatregelen en verbeurdverklaringen welke hier tussentijds hadden plaats gehad, met dit alles werd in het verdrag geen rekening gehouden. De ingezetenen van 't gewezen Ambacht zouden dit alles wel zelf afdragen.

Kortemark mocht nu zijn oude naam afleggen en hem ruilen tegen deze van „Commune de Cortemarq“. Alle stukken van bestuurlijke en rechterlijke aangelegenheden werden in het Frans opgesteld „mais après lecture faite, expliquée en langue flamande“.

Dus de nieuwe Heren zorgden er toch voor dat, na lezing van een tekst, de uitleg in de landstaal werd toegevoegd. Dit gebeurde nog meestal van op de kerksteen waar vroeger de kerkegeboden werden verkondigd. Het oude zegel werd verbroken en vervangen door dit van de Franse Republiek.

Handzame, nu afgescheiden van Kortemark kreeg een eigen gemeentebestuur en Claeyssone uit de gewezen greffierfamilie van

dit Ambacht eigende zich er de titel toe van „Maire d'Handzaeme“.

Te Kortemark was het al niet beter. Charles Vanderpoorten was de eerste Maire. Zijn rijk was van korte duur daar het opmaken van de lijsten van onze inwoners een al te zware last was en niet vlotte en hij niets anders dan tegenkanting op zijn weg vond. Hij liet zich dan ook graag opvolgen door de gewezen stockhouder van dit Ambacht Citoyen Jhoannes, Jacobus, Balthasar Ketele. Hij ook tekende lijk zijn ambtsbroeder uit Handzame gans stielijk en djent met de ganzeweer „Maire de Cortemarq“.

Lijk ik reeds voor Charles Vanderpoorten aanhaalde, hadden de nieuwe gezagdragers het druk om de bestuurlijke verordeningen tot in de puntjes te verwezentlijken en ze te doen uitvoeren.

Het aanleggen van de burgerlijke stand ondervond vooral veel wederspannigheid. Waar men kon sloeg men de hand op de doopregisters van de parochiekerken en zo is het hier ook gelukt de doopregister van de parochiale kerk aan te slaan welke gedurende een tijdsverloop van circa 70 jaar, voorafgaande, de geboorten en de H. Doopsels vermeldde.

Aan de hand van deze gegevens kon men reeds veel verrichten, toch zijn er hier mensen geweest waarvan men naar bij benadering de ouderdom kon bepalen. Zij wisten dat ze waren geboren in de verholten of verdoken tijd en niets meer werd in de doopregisters geboekt.

Toen later alles werd genormaliseerd was dag en datum van geboorte aan de ouders ontsnapt.

Dit is onder andere het geval geweest met een honderdjarige naar men heeft beweerd. Zij was de overgrootmoeder van de Heer Oscar Verdievel, bakker te Kortemark-Elle.

Er diende ook een beraming opgemaakt van alle belastbare roerende en onroerende goederen. Dit zal een kolfje naar de hand geweest zijn van de Maire welke zijn blazoen van çi-devant zal hebben opgeknapt. Samen met Notaris Citoyen Vander Espt was hij er de meest geschikte persoon voor.

Waren de vroegere tienden en hun heertlijke belastingen verdwenen toch kwamen ze terug onder de vorm van grondbelastingen, al was het onder een meer rechtvaardige verdeling.

De beraming opgemaakt voor de gemeente Kortemark onder en door toedoen van zijn Maire en Notaris Vander Espt sprak over een belastbare oppervlakte van 1804 gemeten, 1 lijn en 63/4 roeden. Wat in huidige landmaat overeenkomt met circa 796 ha 41 a en 98 ca.

Uit vroegere opgemakke beramingen komen we tot de vaststelling dat er 120 ha „gaan wandelen” waren bij deze nieuwe beraming. Zo een beraming was zeer moeilijk om na te gaan daar men ook tot een nieuwe grensbekening moest overgaan met Handzanne, en men met het wegennet moest rekening houden evenals met de waterlopen. De gronden en eigendommen werden ook in soorten verdeeld naar gelang de opbrengst.

Dus een werkje dat nu eens gans geknipt was voor een gewezen stockhouder, een werkje waardoor hij zich zeer verdienstelijk kon maken tegenover zijn medingezetenen.

De nieuwe beraming werd goedgekeurd te Brugge door het departementaal bestuur in 1801 en bracht jaarlijks 31.891,73 goudfrank in de Franse Staatskas.

Wát er gebeurde met de rechtstreekse eigendommen van de gewezen Heren van Wijnendale en de cidevant Eglise de Cortemarq verhaal ik verder in het tweede deel.

Vóór het Concordaat dat in April 1802 afgekondigd werd tussen Napoleon en de Paus leefden de Kerk en de Republiek op Oorlogsvoet. Het Concordaat dagteekent van 15 Juli 1801. Reeds in Januari 1800 waren kerken heropend maar geen beëdigde priesters mochten er aangeetroffen worden.

De 19de Fructidor van het Jaar IV (5 September 1797) was de hatefulijke wettekst verschenen waardoor de geestelijkheid op de rang van de staatsambtenaars werd geplaatst. Iedere priester moest de eed van getrouwheid onder het uitspreken van de volgende formule afleggen: „Ik zweer haat aan het koningdom en de regeringsloosheid, verkleefheid en getrouwheid aan de Republiek en de grondwet van het jaar III”.

Tegenover deze eed bleef de Kortemarkse Pastoor en zielherder Bouckaert, een geboren Wingenaar, in gebreke en ging de verbanning te gemoet.

Alleen daar waar de geestelijkheid zich nederlegde bij de eed van getrouwheid bleef het kerkgebouw open, overal elders werden de kerkeuren vernageld. De Fransen trachtten hier de eredienst van de Godin van de Rede in te voeren!

Maar nog was de maat niet vol. In Juli 1798 legde Jourdan (maarschalk van Frankrijk 1762-1833) een voorstel neder dat aanstuurde op de gedwongene loting. In September daarop werd dit nedergelegde voorstel reeds als wet afgekondigd en in voege gebracht.

Afspanning-Brouwerij „Het Paradijs” Elle

Dit besluit bracht in ons land de Boerenkrijg teweeg en de Franssen hadden de handen vol om de opstand te dempen. Kortemark bleef niet ten achter en hier ook hadden de Franssen tegenstand vanwege de lotelingen welke zich aan de wet onttrokken en beproefden neder te halen allen en alles wat naar de Sansculot rook.

Ziehier nu hoe E. H. Antoon Lowyck de feiten voorstelt in „Boerenkrijg in West-Vlaanderen“.

Op 4 Brumaire zijnde 25 October 1798 belet men de opstandige boeren de stormklok te luiden.

De 26 October krijgen zij versterking uit Hooglede namelijk van 2 Kiën en nu werd wel de stormklok geluid. Kortemark is nu door de Boeren bevrijd. De gemeentepapieren worden op de brandstapel geworpen samen met de vrijheidsboom.

De bevolkingstafels van 1792-1802 bewaren de volgende aantekening zo dikwijls nedergeschreven als er letters voorkomen in het alfabet. „Les registres des années 5 et 6 (1796 en 1797) sont brûlés par les brigands en l'an 7. (pour mémoire)“. En zeggen dat wellicht van hun zonen en verwanten medegeholpen hadden aan 't schelmstuk!

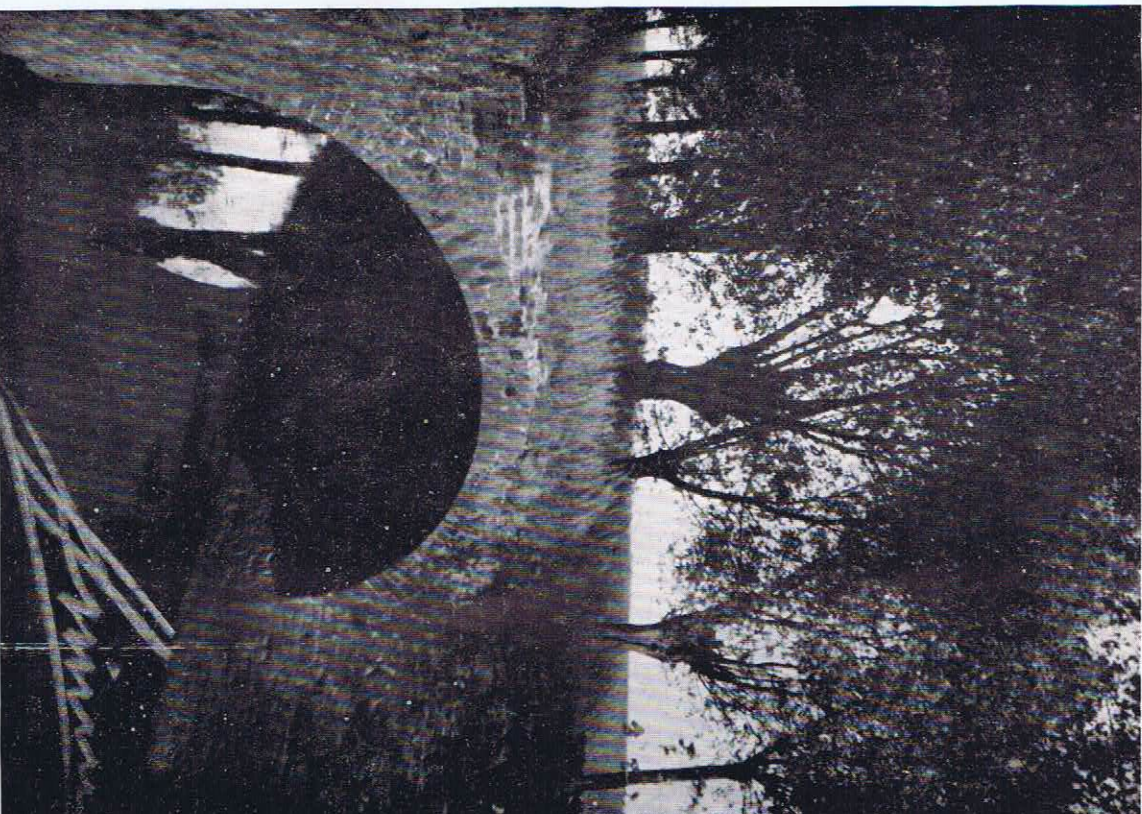
Dit bevrijden gebeurde meestal voor gans het omringende op de zelfde datum en geleek zo wat op een weg- en wederdienst. Hier kwamen die van Hooglede de hand reiken wijl die van Staden naar Hooglede trokken.

27 October (6e Brumaire) is eigenlijk de meest beroerde dag geweest hier te Kortemark. Cedurende de voorgaande dag was het Boerenantal tot 400 gestegen en bij onze bevolking hadden ze de nacht doorgebracht. Naast die van Hooglede waren ook die van Roeslare, Gits en Handzame aangerukt. Zelfs de hoofdalmoezenier Pieter Godderis, van de Augustijnerabdij van Vormzele, was hier aangekomen. In de vroege morgen omstreeks 6 uur maakt hij zich gereed om de H. Mis op te dragen. De Brigands zijn reeds voor het grootste gedeelte in de kerk toen plots de Franse Gendarmen en verkenners uit Torhout komen opdagen. Een korte schermutseling heeft plaats en voor alle Brigands buiten zijn geraakt tellen ze reeds een dertigtal gekwetsten. De Brigands zien hun moedige hoofdaalmoezenier gekleed met albe, stool en manipel die hen komt aanmoedigen van op de kerkdorpel. De Franssen vluchtten voor de talrijke Brigands, die bekomen waren van de verrassing, in de richting van Handzame. De Brigands behouden het veld.

De Franse hoofdmacht welke een getalsterkte van 1200 man bezat

De Kreekebeck tusschen de ontbladerde bomen bij de brug van de Statiesstraat

De Kreekebeek tusschen de groene knotwilgen bij 't brugje aan de Hansdam

en onder leiding van Latour du Pin stond trok verder naar Brugge. Vandaar uit zouden deze troepen beproeven het Leiedepartement te zuiveren in samenwerking met de Franse Gendarmen welke de meeste steden in handen hield.

De Zondag daarop, zijnde Brigands-Zondag 28 October, heeft er nog een treffen plaats tussen Boeren en Gendarmen en nogmaals gelukken onze Boeren eim het veld te behouden en de Franssen op de vlucht te slaan.

Dit zijn de bijzonderste feiten uit deze ongelijke strijd waaraan ook onze Kortemarkse boeren het hunne hebben bijgedragen.

De Prefekt van de Leie verklaarde zelf in een verslag: „Dit volk is geen soldatenvolk, ik zou liever geld verzamelen dan manschappen”

Na de onderdrukking van de Boerenkrijg heeft Kortemark toch mannen geleverd aan het Franse Leger, hetwelk onder de tijd van Napoleon alle streken van Europa heeft doorkruist.

Iets waarmede onze toemnalige bestuurders ook werden belast was het aanvaard en gebruiken van de nieuwe tijdsrekening en indeling van het jaar. De tienden bestonden niet meer maar wel de tiende dag als rustdag! Dus geen Zondag meer na zes werkdagen, neen, 't was nu de decadi na negen werkdagen.

Naast de nieuwe tijdsberekening kwam nog de gedwongen aanvaarding van de assignaten, zonder innerlijke waarde en met als dekking het zogenaamde Zwart goed, ontnomen aan kerken, kloosters en andere gidevants.

Bij de verkoping van Zwart goed moest men met deugdelijk geld en niet met assignaten betalen, want de Franse statskas was toegankelijk voor muisen!

In 1799 toen de nieuwe meesters zich voorgoed in het zadel voelden, de opstandige Boeren waren teneergeslagen en de priesters waren gaan onderduiken, toen ontspanden ze een weinig de tengels.

De verholten of verdoken tijd is praktisch nu ten einde.

KORTEMARK EN ZIJN BEVOLKING TIJDENS DE JAREN VAN KEIZER NAPOLEON (1799-1814)

Het Directorium dat de plak had gezwaid in Frankrijk nam een einde door de staatsgreep van 18 Brumaire VIII (9 November 1799) welke werd uitgevoerd door Generaal Buonaparte die zich als Consul van Frankrijk laat uitroepen. Zijn twee medeconsuls zijn maar zijn schaduwen. Consul Buonaparte legt het er aanstonds op aan om heel wat, dat zeer hatelijk was, op te heffen. De wet op de gijzelaars wordt geschrapt evenals de gedwongene leningen. De verbannen geestelijken mogen terugkeren. Komt Pastoor Bouckaert zaliger, niet meer naar Kortemark, toch bleven de Kortemarknaren niet verstoken van alle geestelijke hulp. Van 22 September 1796 tot 24 October 1798 stond Z. E. H. Lauwaert, onderpastoor te Handzame er voor in. Hij liet zich daarin opvolgen door Eerw. Heer J. Bollhaert tot 28 September 1799. Deze staat bekend als deservitor van Kortemark. Na hem komt Z. E. Heer Jan Steen welke hier ook als deservitor tekent maar tevens onderpastoor was te Hooglede. Hij vervult hier zijn geestelijk ambt tot Januari 1801.

Nu de verbannen geestelijkheid terugkeert of opduikt staat Buonaparte ook de teruggave van de kerken toe voor zover die niet waren verkocht.

De republikeinse feesten werden ook tot een minimum (2) herleid. De hatelijke eed aan de Republiek, oorzaak van zoveel ellende hier en elders, vervangt de Eerste Consul door een belofte van getrouwheid aan de nieuwe grondwet.

De overheid bleef voort aan de decadi houden, maar de geestelijkheid bleef er zich tegen verzetten en hield eraan dat de Zondag, de dag des Heren bleef. Toen onze mensen vernamen dat Napoleon een Concordaat met de Paus had gesloten, de 15 Juli 1801, dachten ze dat nu alles weer goed werd en ze zagen verlangend naar de dag

waarop de Eerste Consul dit Concordaat zou afkondigen en van kracht laten worden. Het duurde evenwel nog tot in April 1802 voor het openbaar werd gemaakt en de officiële opening der kerken een feit was.

Gedurende de jaren 1801 en 1802 had E. H. Steen hier als dienstdoende priester E. H. L. Crevits (uit de Crevitsfamilie van Kortemark) aangesteld.

Door het Concordaat werd nu de geestelijkheid ondergeschikt aan het Staatsgezag en in dit alles komt de sluwe Napoleon van achter het hoeksje kijken. Alle middelen en toegevingen zijn hem goed als hij maar aan de macht komt.

Van beëdigde en onbeëdigde priesters was er nu geen sprak meer. Wat kerk en kloosters was ontnomen bleef in de handen van de nieuwe bezitters. Napoleon zorgde ervoor dat er door de Staat een vergoeding werd betaald aan de geestelijkheid, een schamel penitschilte, als inlossing van wat hun door de Revolutie was ontvreemd.

Ondertussen zorgde hij ervoor dat de Pauselijke Bulle van 29 November 1801 werd afgekondigd, welke de inrichting van nieuwe bisdommen voorzag. Het bisdom Brugge, waartoe we behoorden, werd afgeschafte evenals het bisdom Ieper. De parochie Kortemark werd nu ondergebracht in 't bisdom Gent. Als bisschop van Gent deed Napoleon Mgr. Fallot de Beaumont benoemen. Deze kon zijn bisdom opnieuw gaan inrichten en stuurde naar Kortemark de Z. E. H. Johannes-Baptista Lucq, gewezen onderpastoor te Staden (1786-1796) en daarop pastoor van St. Walburga te Brugge. De 3e Februari 1803 kwam hij hier aan en hield het er de tijd van Napoleon uit, want hij voldeed hier de Heer op 10^e Juli 1822.

De Franse Bisschoppen hier aangesteld hadden het niet gemakkelijk met de lagere geestelijkheid en de gelovigen en het Steenisme ontstond waarin het naburige Gits werd medegesleurd. Onze bevolking zal er wel ook niet helemaal vreemd aan hebben zijn, want door familiebanden waren er meerdere van onze mensen aan verbonden.

De processieën mochten opnieuw uitgaan en de Consul besliste dat de openbare besturen en de militairen mede zouden opstappen om ze meer luister bij te zetten. Naast deze tegemoetkoming welke zo naar de zin was van onze Kortemarknaren dwong de Consul af dat van nu voort het burgerlijk huwelijk voorrang kreeg op het kerkelijk huwelijk en dat de burgerlijke echtscheiding te bekomen was mits geldige redenen. Moest de man op heden terugkeren mij dunkt dat

hij ervan zou schrikken als hij zou zien wat al kommer en miserie hij heeft verwekt in anderhalve eeuw. Een andere eis van zijn kant was dat geen enkele Pauselijke brief of bulle mocht verschijnen binnen zijn gebieden zonder zijn toestemming alsook geen enkel Concilie mocht gehouden worden tenzij de Eerste-Consul ermee eens was of het zelf bijeenriep, zoals het te Parijs later zou gebeuren.

Dag en nacht wrocht de nieuwe heerser aan de verwezentlijking van een centralisatie van alle machten in zijn hand. Een tweede zwak punt was nog steeds de conscriptie in onze gewesten. Ondergedokenen moesten zich nog steeds schuilhouden en hielden de afkeer wakker tegen al wat Frans of Fransgezind was.

Napoleon wist ook daarop een oplossing te vinden. Grote behoefte aan militairen had de nieuwe heerser niet voor het ogenblik en hij vaardigde het besluit uit dat alle lotelingen van vóór 't jaar VII (1798) ontslagen werden van militaire dienstplicht mits de som van 300 fr. Hij dreef het zover dat diegenen, wier de anders de 50 fr. jaarijke belastingen niet te boven gingen, werden vrijgesteld van de betaling van deze som.

De jaarklasse van 't jaar VII (1798) kwam er voorlopig vanaf met 1 op 800 lotelingen. Deze beslissing maakte ook veel goed en het moet dan ook niet verwonderen dat Napoleon volksgeheft begon te worden. Het klaarste bewijs werd geleverd toen Napoleon hier een rondreis ondernam in Juni 1803. Rijsel, Mennin, Leper, Nieuwpoort, Oostende, Blankenberge, Brugge en Eeklo juchten hem toe. Gent ziet hem zijn Zondagsplicht volbrengen en 't gelovige volk aanziet hem als een van de zijne. Antwerpen erkent hem als de levende impuls die de haven zal doen herleven.

Brussel staat verstomd over de godsvrucht van Napoleon. Maastricht, Luik en Namen sparen hem ook hun toejuchtingen niet. Het jaar daarop, op 20 Maart 1804, dringt zijn uitroeping tot Keizer van alle Fransen tot ons door. De eigenlijke benoeming gebeurde op 18 Mei (28 Floréal XIII). Zijn kroning volgde op 2e December daarop. Deze gebeurtenis ging met grote volksfeesten gepaard en ook te Kortemark werd gefeest omheen de vrijheidsboom welke op de dorpsplaats stond (de opvolger van de boom die door onze Boeren was omgelakt en welke er tot halftweg de eeuw nog stond voor de herberg de Kroon).

De tijd van de Republiek had uitgediend en onze voorzaten voelden zich weer als voorheen. Zichier hoe de nieuwe Keizer een einde mick aan de Republikeinse tijdrekening. De eerste drie maanden

van 't jaar XIV (overeenstemmende met de 3 laatste maanden van 1805) werden bij het jaar 1806 gevoegd en zo mochten onze Kortemarken eens een jaar met 15 maanden beleven.

Tijdens de Republiek werd heel wat geknoeid met het onderwijs door de wet van 't jaar IV. Alles moest hier worden verfranst en de onderwijzers welke de nodige waarborg en degelijkheid ver-toonden, moesten hier aangesteld worden.

Voor ons Leidedepartement moesten er 240 aangeduid worden, maar ongelukkig daagden er enkel 44 op en Kortemark kreeg er geen of misschien vonden deze heren onze voorouders te achterlijk om ze in een vreemde taal op te voeden en te beschaven! Dit deed de prefect uitroepen dat zijn Leidedepartement welhaast ging moeten bestuurd worden door ongetletterden!

Achteraf krijgen we toch een onderwijzer geschoeid op vreemden leest, maar van het beste allooi. In de toenmalige registers staat hij geboekt als Jean, François, Constantin Corteel, geboren te Boeschepe in het Noorderdepartement in 1771. Hij was hier op de streek gehuwd met Isabelle, Theresia Mergaert, geboren te Zarren in 1776.

Vaak komt zijn sierlijke handtekening voor op de registers en nu eens voegt hij er aan toe: „Instituteur primaire”, „Mâitre d'école” of ook al eens „organist”. Dus naast zijn onderwijs was hij de medehelper van E. H. Luceq, onze pastoor.

De centrale school (departementale) van Brugge had hoop en al 30 leerlingen, meestal zonen van hier verblijvende Franse Ambtenaren.

De rechten van de mens en de Keizerlijke Catechismus, welke verplichtend op het programma werden geplaatst, waren tegen de zin van Geestelijkheid en volk. Daar de Kortemarkaren voortkonden zonder dit onderwijs, braken zij zich er maar weinig het hoofd om. Studenten vond men alsdan maar weinig hier bij ons.

Toch kennen we uit deze periode Michel-Bernard Mioen, geboren te Kortemark in 1774, welke het ver wist te brengen in de schilderkunst. De begaafde Mioen deed schitterende studien aan de Keizerlijke Akademie te Brugge, welke naast de departementale school bestond.

In 1804 werd hem het eremetaal toegekend en de herrenezene Gilde van St. Sebastiaan ging hem feestelijk tegemoet tot aan de grens van Torhout. Een klaar bewijs dus dat het volksleven, hetwelk lange tijd geslunmerd had, weer opleefde tijdens de Napoleonicistische periode.

Deze bekroning bracht voor de laureaat een studiebeurs mede, welke hem naar Parijs liet optrekken om er zich gedurende twee jaren te gaan vervolmaken in de kunst en de kunstwetenschap.

Daar bekommt de Kortemarknaar uit de handen van Régnault de tweede prijs naar de oudheid. Beladen met deze hoge onderscheiding komt hij terug en vestigt zich te Roesselare.

Ging de roem van Napoleon hier steeds de hoogte in ook de tegenkanting werd groter want de legers van Napoleon vroegen steeds meer bloed en bloedgeid. Wilt U maar eens weten wat er met de lotelingen gebeurde en hoe ook nu de tegenkanting van hun kant groeiende was.

Van de jaarklasse 1805 waren er in ons departement 3871 jonge mannen welke onder het lot vielen en 575 ervan weigerden op te rukken. Ze vonden het zo akelig dat ze niet eens achtentwintig dienstdensten zich te verminken of zich zelf te besmetten om aan de opeising te ontkomen.

Kortemark leverde toen volgens oude papieren jaarlijks 8 tot 13 jonge mannen. Na de slag van Ulm en de inname van Wenen deed Napoleon beroep op de reserve van de jaren IX tot XIII (1800-1804).

Napoleon aan het toppunt van zijn macht gekomen sticht nu een kranen van vorstendommen omheen zijn rijk en geeft ze in de handen van zijn familieleden. Louis Buonaparte, een van zijn broeders, krijgt het koninkrijk der Nederlanden in 1806. Om zijn soldaten aan te wakkeren en aan hem te binden sticht hij het Erelegioen in 1808, nu nog steeds de hoogste onderscheiding bij onze Zuiderburen. De adelstand die voor de Franse Republiek afgeschaft was, herleeft en Napoleon goochelt met adellijke titels.

Jammer dat de keizer met de stijging van zijn macht ook steeds maar verwanter en onvoldaner werd. Alles moest voor hem buigen en de vrijheid van drukpers was maar een ijdel woord meer. Hoe hij het er in zijn veldslagen afbracht mocht niet bekend gemaakt worden of beter de verliezen welke hij er aan mensmateriaal onderging. Hij vond het reeds genoeg dat de anders te vergeets op hun zonen bleven wachten.

Bij dekreet van 17 Mei 1809 slaat hij de volksgunst welke hij bij ons had weten te verwerven helemaal stuk door het inlijven van de Pauselijke Staten. De kerkelijke Ban welke hem daarop kwam treffen vonden onze voorvaders meer dan rechtmatic en verdiend. Ook op ander gebied ging hij al even ver, toen hij zijn huwelijk verbrak met Josephine de Beauharnais en Frans II van Oostenrijk dwong hem zijn

dochter Maria-Theresia af te staan op 26 April 1810. Toen het nieuwe huwelijk voltrokken was kwam hij hier bij ons op plezierreis en tevens om zijn verlorene sympathie te herwinnen want de prinses werd hier goed ontvangen. Op alle openbare gebouwen verschenen opschriften ter ere van deze afstammeling van hunne geliefde „Keyserinne en Koninghinne Maria-Theresia”.

De bisschoppen welke hij hier aangesteld had kwamen ook wel eens in geschil met de Keizer, want ze werden nog min nog meer verantwoordelijk gesteld voor het welgelukken van de opkomst van de lotelingen en zij waren verplicht telkens een hederlijk schrijven uit te vaardigen. Dit en vele andere verplichtingen deed de maat overlopen en Mgr de Broghe, bisschop van Gent, werd ontzet uit zijn ambt en het Seminarie van Gent, dat zich soldair verklaarde met zijn bisschop, werd gesloten.

De seminaristen werden daarop aangehouden en naar Wezel gebracht, waar ze aan militaire dienstplicht werden onderworpen. Tijdens hun verblijf aldaar sterven er 49 onder hen door ontbering en ellende.

Kortemark telde onder hen een van haar inwoners, namelijk de zoon van Chirurgyn Livinus van Westerveldt. Hij wist aan de deportatie te ontsnappen en kwam vliemensvlyng naar 't vaderoord. Gedurende de hele tijd van de verbanning bleef hij hier knusjes verborgen voor de zoekende speurhonden en het was pas toen de kalnthe weer intrad en de Wezeldagen achter de rug waren dat Joannes Van Westerveldt weer opdook om zijn priesterlijke roeping verder te behartigen. Heel wat later komt hij dan als pastoor op de St-Annaparochie te Brugge terecht waar hij het geluk smaken mocht de kleine Guido Gezelle zijn Eerste- en Ere-Communie toe te dienen in 1841.

Sedert 4 April 1806 was de keizerlijke catechismus verplichtend in het gehele rijk maar Mgr de Broghe keek er niet naar om voor zijn bisdom en hij liet alles aan zijn geestelijkheid over.

Keizer Napoleon deed nog een andere uitvinding namelijk het in voeren van een paar feestdagen welke hem nauw aan het hart lagen. Napoleon wilde dat zijn geboortedag, welke samenviel met O. L.

Vrouw Hemelvaart door heel het rijk gevierd werd en hij deed opzoeken doen of er nergens geen heilige naamgenoot had geleefd om er tevens zijn naamdag van te maken, jammer genoeg boekte men geen gunstig resultaat voor de veelzende Keizer!

De eerste Zondag van December wilde hij tot een tweede nationale feestdag verheffen, als herinnering aan zijn overwinning te Ansterlitz.

Op deze twee dagen eiste hij dat alle pastoors een passend sermoen zouden houden over zin en betekenis van deze beide feesten.

De oproeping gingen ondertussen steeds hun gang. In 1809 had hij 80.000 man van doen. Toen hij lust kreeg tegen Rusland op te trekken waren er 450.000 man nodig voor zijn „Grande-Armée”. Het werd samengesteld uit de jaarklas 1811. De jaarklas 1813 leverde 120.000 man. De 11 Januari 1813 moesten nog 100.000 vrijgestelden van de klassen 1809 tot 1812 binnentrukken samen met 150.000 lotelingen van 1814.

Drie maanden later volgden nog 90.000 mannen van de laatste jaarklas (1814).

Ge moet u niet afvragen hoe onze mensen nu de eens geliefde keizer verfoeiden. Te Brugge brak er opstand uit onder de lotelingen en zij troefden de gendarmen af en verscheurden tevens de registers van de oproeping.

Op de 1407 opgeroepenen waren er 406 achterblijvers. Steeds gingen de oproeping verder maar vonden steeds minder en minder gehoor.

„La Grande-Armée” verdween ! De volkerenslag van Leipzig voegde er het zijne aan toe. De Verbondenen volgden de wijkende Franssen op de voet en in December 1813 verschenen de Pruisen vóór Leuven.

In Januari 1814 verloren de Franssen de slag van Hoogstraten tegen de verenigde Engelschen en Duitsers. De weg naar Brussel lag nu voor hen open en op 1 Februari rukten ze er binnen.

De Franse Senaat verklaarde Napoleon vervallen van zijn keizerlijke waardigheid op 1 April en Willem van Oranje werd hier aangesteld als souvereine vorst van de Nederlanden.

Napoleon werd naar Elba verwezen vanwaar hij ontsnapt op 1 Maart 1815 en terugkeert naar Parijs.

Hij verzamelt opnieuw een groot leger en komt er mede naar Waterloo om er voorgoed verslagen te worden.

Wat moeten onze voorvaderen beangstigd geweest zijn gedurende het bewind van de eerzuchtige Napoleon, welke hun zoveel bloed en andere offers vroeg.

Wat voor schrikbarende verhalen zijn ons niet gebleven van hen die op de slagvelden van Europa eens hebben rondgezworven.

KORTEMARK ONDER DE NEDERLANDEN

Ruim één jaar vormden onze gewesten de inzet van besprekingen en conferentie's en ondertussen stonden onze mensen bloot aan de geweldadaden van onze bevrijders (Nederlanders, Pruisen en Engelschen). Het 1ste verdrag van Parijs (30 Mei 1814) besloot onze gewesten in te richten als een „Barrière” of buffer tegen Frankrijk onder het beleid van Nederland.

De conferentie van Londen (20 Juni 1914) besloot ons te verenigen met Holland en stelde de Akte van de VIII Artikelen op teneinde de Hollanders te dwingen hun grondwet te herzien.

Het jaar daarop was de zaak nog niet klaar en Wenen (31ste Mei en 9 Juni 1815) gaf er nogmaals zijn zegen over op het kantje af of Napoleon wierp zo waar nog alles overhoop te Waterloo (18 Juni 1815).

Nog een tweede verdrag van Parijs (20 November 1815) was er nodig om ons onder het bewind van Willem van Oranje te brengen. Op 24 Februari 1815 klonk het „dat de Nederlanden gecedeerd waren aan de Prins van Oranje met den titel van Koning van Belgenland”.

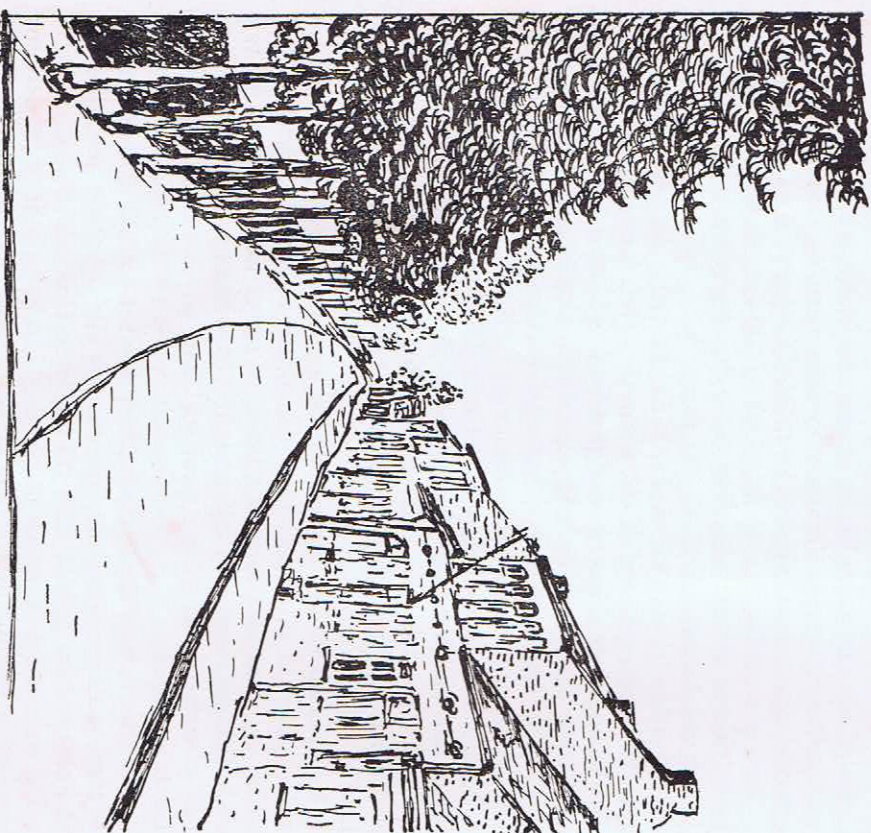
Hoe Kortemark er toen uitzag ? De gegevens van de Statistique van 1818²⁾ geven er een beeld van. Van de vroegere heerlijkheden bleef alleen de naam voortleven. Le maire of meyer werd opnieuw als van ouds de burgemeester en zijn adjunkt werd vervangen door een college van schepenen. De greffier werd sekretaris en de stockhouder bracht het tot notaris.

Door het verblijf der Franssen alhier was het bestuur van de gemeente reeds derwijze verfranst geworden dat alle openbare geschriften in ²⁾t Frans werden gesteld, zelfs nu onder de Hollanders.

De toenmalige sekretaris Alexandre Taeck bedacht toen ook ons provinciaal bestuur met een in 't Frans gestelde „Statistique Topographique”.

Volgens zijn gegevens bedroeg alsdan de bevolking van onze gemeente 3.456 zielen verdeeld in 1.913 gegroepeerd wonenden en 1.543 andere welke verspreid woonden. Tengevolge van de Omwenteling en de troebele tijden die de overgang medebrachten was deze bevolking voor een groot gedeelte in de diepste armoede gedompeld.

Wie over grond en landerijen beschikte was aan de bron van waar voedsel en welstand kwam in een landbouwmiddelen als het onze, maar wie daar niet over beschikken kon hem was het onmogelijk in genen

Torhoustraat vóór 1850

tijd een talrijk kroost op te brengen met het zuur gewin van zijn arbeid.

Vóór de omwenteling beschikte de parochiale kerk over rijke inkomsten en samen met deze van de disgronden waren ze voldoende om de nood van de armen te lenigen.

Sindsdien zijn de kerkgoederen verdwenen en de disgronden aan het beheer van de kerk onttrokken.

Willem van Oranje zorgt er weliswaar ook voor dat in 1817 de kerkgoederen worden teruggeschonken maar weinig kan er nog van af daar de kerk dreigt in puin te vallen en de opbrengst amper groot genoeg is om haar nog een weinig in stand te houden.

De Armentis of C.O.O. is ook niet bij machte om de nood te lenigen welke er toen heerste. Kortemark was toen ook niet te rangschikken onder de nijverheidsgemeenten, het was een landbouw-gemeente waar hard en zwaar diende gewroot en geslaafd om aan zijn bestaan te komen. Gedurende de lange wintermaanden waar de dagen nauwelijks open- en toegan en de velden de zorg van de mens kunnen missen diende er gezocht voor binnenhuiswerk. Toen er overgegaan werd tot de aangifte van een beroep waren er zeer velen welke er prat op gingen het beroep van wever uit te oefenen. Wat later ontstaan zal geven aan de Weetschool. Toch bleven deze wevers de pikkers van de oogst en de slijters van het vlas niet alleen op eigen bodem maar ook algaan in de vreemde.

Ze troonden alleen gedurende de wintermaanden achter hunne getouwen. De landbouwerstand werd fel aangemoedigd van staatswege maar kon spijt alles moeilijk de twee eindjes aan elkaar knopen.

We kennen nu allen de eigenschappen van onze Kortemarkse bodem om te weten wat hij moet waard geweest zijn vóór meer dan een eeuw. In 1818 waren er 1728 hektaren bebouwde gronden, 80 hektaren weide en 147 hektaren bos en houtgewas. Waterlopen en wegen besloegen een oppervlakte van 72 hektaren.

De totale oppervlakte werd alsdan geschat op 2027 hektaren. Volgens we nu de statistiek in haar verdere gegevens dan vernemen we het volgende over de opbrengst: circa 69 hektaren of 1/25 waren tarwegronden van de 3^e of laagste soort. Een zelfde oppervlakte (69 hekt.) was bekend als roggegrond van de 1^e soort. Verder behoorden 288 hektaren tot de tweede soort van roggegronden en 't leeuwenandeel of 494 hektaren 50 aren werd gerangschikt in 't klein of 't derde klasje. Bleek dus geschikt voor graanwassen: een oppervlakte van 920 hektaren 50 aren op 1728 hekt. Wat reeds de 80/150 van de bebouw-

bare oppervlakte bedroeg. De 80 hektaren weide waren evenmin briljant als grasgronden. 7/9 ervan waren graslanden van de laagste soort. De overige 2/9 klommen een trapje hoger tot de 2^e soort. De bossen waren al even arm aan opbrengst van hout. Van de 147 hektaren was 1/4 van de 2^e soort en de overige 3/4 brachten het niet verder dan tot de derde of laagste soort. Aan het einde van zijn verslag mocht de steller er dan terecht aan toevoegen „landen, weiden en bossen zijn over het algemeen minderwaardig”. Wanneer we op onze dagen de toestand nagaan, bemerken we een oneindig groot verschil. Het was dan ook niet te verwonderen dat tengevolge van de ellendige toestand van onze grond gezocht werd naar genesmiddelen. Vóór de Omwenteling was de kreke bevaarbaar al was het enkel met platte boten en hier konden alsdan worden gelost „ten Haisgate en ten Asschenstricke” naar de rekeningen van het Ambacht vermelden „colen, calc, asschen ende allerhande dierghelycke landtbeterynghc”.

Nu is alles achter de rug, de kreke is niet meer onderhouden en geen boten komen hier nog aan, de wegen zijn nog onbesteed en de rest laat zich raden. In 1818 schreven de Kortemarkse gemeentebestuurders dan ook in hun mooiste Frans aan Willem I van Nederland.

„Indien, de Edele en Hoogvereerde Heren van de Provinciale Staten gedoogden het kanaal te laten uitdiepen, dan zouden de boten terug tot aan de grenzen van Kortemark kunnen komen en dan zou deze arme, afgezonderde en weinig geachte gemeente een ophloei van handel kennen”.

Deze wens is nimmer verhoord geworden.

ONDER HET KONINKRIJK BELGIË

Het ontlukende België dat in 1830 ontstond in opvolging van 't Koninkrijk van de Nederlanden steunde in de maat van zijn krachten de landbouw en door middel van tentoonstelling en prijzen moedigde het zijn landslieden aan zich in te spannen om hun gronden en hun vruchten tot een hoger peil te brengen. 1849 was het jaar waarop Kortemark prijzen plukte op 23 Oogst te Diksmuide en op 20 September te Gent.

De grote armoede van het begin van de jaren veertig had hier ook geweldig huis gehouden.

De aardappeliziekte bracht de 9/10 van de gewone opbrengst om de hals. De volgende jaren bedroeg ze maar amper de helft van haar gewone opbrengst. Ook in 1846 was de graanoogst zeer minderwaardig en gering. Het jaar daarop in 1847 brak hier een typhusepidemie uit welke heel wat ingezetenen naar het graf bracht. In hetzelfde jaar bestond er hier een eigen binnenkomitee welke zich met de afgewerkte produkten en de grondstof tot het vervaardigen ervan onbegriep hield. In 1818 zijn er hier 2 werkhuizen als weverijen opgetekend waar laken werd vervaardigd. Het genootschap van de vlasnijverheid had reeds in 1840 onze vlaskwekers en wevers tal van prijzen toegekend.

Op 3 September 1846 schreef „de Standaard van Vlaenderen” een artikel over „de lynwaed nyverheid te Kortemark”. Het waren de laatste jaren van ophloei voor de huisweverij. Welhaast zou deze worden verdrongen en opgeslorpt door de weverijen welke in de Leiestreek als paddestoelen uit de grond rezen.

Dit laatste was tevens de oorzaak van een uitwijking naar de Leiestreek. Daar hadden onze wevers het beter. Jaar uit, jaar in hadden zij er hun werk, hun loon was verduubeld en 't pikken en 't slijten hadden afgedaan. Tot zolang nog heeft het kerkgebouw het kunnen uithouden maar nu moest er overgegaan worden tot herbouw. Onze wegen lagen in een steeds erbarmelijker toestand. Burgemeester Pieter Senave, ingehuldigd op 17 Januari 1843, was even bekommerd met

de opbouw van de kerk als met het bestuur van zijn arme gemeente. Voor Kortemark was Pieter Senave, de geschikte leider en vader in deze lastige tijden. Rond het midden van deze eeuw neemt de aanleg van de spoorwegen een aanloop over West-Vlaanderen.

„Bij Koninklijk besluit van 9 Januari 1866 houdende concessie van eenen yzerenweg van Lichtervelde naar Venne over Diksmuide”. Gemeld besluit verscheen de 15 Januari daaropvolgende. Het huidige woonhuis van de statieverste was het eerste statiegebouw. Een geschiedschrijver uit deze jaren zegt „dat ze werden gelegd met water en droog brood”. In 1872 komt over Kortemark de verbinding Oostende-Ieper tot stand. Kortemark legt zijn kleed af van verlatenheid en ondergaat een echte omwenteling. De voortbrengst van onze steenbakkerijen wordt gretig verslonden bij de aanbouw van nieuwere en ruimere huizen. Zeer vele onder hen breken af met het verleden voor wat de bouwwijze betreft (gelijkvloers en strooidak).

Een gedeelte van de Hoogledestraat wordt nu de Statiestraat en is welhaast gans toegebouwd. Een gedeelte van de wateringen aan de Pastorie en langheen de huidige Statiestraat worden tot dit doel gedempt.

Welvaart en welstand bloeien op als rijke bloemen en voortaan is alle hongersnood bezworen door het snellere en betere verkeer.

Dorpplaats vóór de eerste wereldoorlog

DE WERELDOORLOG 1914-1918

Sedert ons land zijn onafhankelijkheid bekomen had, heersten vrede en rust over onze streken en Kortemark kon zich uitbouwen tot een welstellende landbouwgemeente. Wel was de opgang van Kortemark nu en dan eens geremd geworden gedurende de laatste vijf en tachtig jaren. Zwaar had het moeten lijden gedurende de magere jaren welke het einde der jaren 1840 kenmerkten en in 1879 tot halfweg de jaren tachtig hadden de inwoners van de gemeente elkaar druchtig in het haar gezeten en de vooruitgang lamgelegd. Spijt deze twee ongelukkige perioden was Kortemark er onzeggelijk veel op vooruit gegaan. Onze gemeente genoot mede van de rust en de welstand van ons vrij landeke, dat door zijn grote naburen werd beschermd.

Toen nu in 1914 één van de drie ondertekenaars van de onzijdigheid van België het aandurfde in Augustus onze grond te schenden, door een gewapende inval zou dit ook veel rampspoed en wee over schone, bloeiende gemeente brengen. Onze bevolking werd ook mede aangegrepen door de oorlogsgesel. De soldaten van onze gemeente vervoegden hun eenheden en lieten hun familieleden in onzekerheid over leven en dood achter. Op het gemeentehuis was een verdubbelde bedrijvigheid waar te nemen.

De vijandelijke legers drongen dieper en dieper in ons land door. De 11 Augustus 1914 stuurde de arrondissements-kommissaris van Venne-Diksmuide een formulier op aan de gemeenten, dat tot doel had aangifte te doen van alles wat dienstig was tot de bevoorrading van ons leger. De 17e daarop werd door ons gemeentebestuur aldus geantwoord :

1. Zadelpaarden 4
- Trekpaarden 75
2. Automobielen 0
- Rijwielen 450
- Motocyclen 6
3. Essence, benzine, oliën —

4. Luchtdienst, toestellen of voorraadstukken	—
5. Trekhonden voor mitrailleurzen	5
6. Eetwaren :	
bloem	800 kg.
rijst	800 kg.
suiker	onbeduidend
7. Veevoeder :	
hooi	30.000 kg.
haver	26.000 kg.
strooi	50.000 kg.
8. Lakens en lijnwaad	—

Wanneer ik hier deze cijfers aanhaal is het om u de vergelijking te laten opmaken met wat de bezetter ons ontham.

Voor de aanrukkende Duitsers vluchtte de burgerbevolking steeds meer naar het Westen en toen de Gouverneur van West-Vlaanderen navraag deed over het aantal vluchtelingen hier aangekomen vóór 4 September moest hem worden geantwoord dat hun aantal reeds geklommen was tot 160. Naar de lijst welke was opgemaakt bleken deze ongelukkigigen vooral afkomstig te zijn van Mechelen. Boortmeerbeek, Wespelaar, Haacht en zelfs enkelen uit de Walenstreek. Op 10 September mogen de vluchtelingen kosteloos uitwijken naar Engeland en tussen de hier aangekomenen geven er zich 33 mannen, 25 vrouwen en 78 kinderen aan om de overvaart te wagen.

Intussen blijven de vluchtelingen toestromen en alles wat maar als onderdak dienen kan, wordt door hen ingenomen. Op 1 October geeft de gouwheer Janssens de Bisthoven aan ons gemeentebestuur bevel binnen de vier dagen een lijst op te maken van al de vluchtelingen welke hier een onderkomen vonden, teneinde te kunnen overgaan tot een uitreiking van beddegoed, kledingstukken en mondvoorraad.

De Heer Schepen Alfons Louwaeghe, als hoofd van het plaatselijk vluchtelingencomité, spant zich in om de nood te verhelpen van het nog steeds aangroeiende aantal vluchtelingen, maar met dit alles is de oorlogsgesel niet bezworen.

De berichten welke ons toekomen nemen een steeds dreigender karakter aan. De officiële stukken welke de gemeente steeds ontving in drukvorm worden vervangen en doorgegeven onder de vorm van spoedbericht. Vanaf 25 September moet de verlichting worden gedempt om half elf in de huizen en de openbare verlichting zo mogelijk

nog vroeger. De gouwheer handelt hier reeds op last en bij bevel van de militaire bevelhebber van West-Vlaanderen.

Twee dagen later wordt het dempen van het licht gebracht op negen uur. Als reden gold het misleiden van Duitse Zeppelins die de overtocht waagden over onze streek naar Engeland. Op 4 October bereikt ons het verbod sterke dranken te verkopen in herbergen en openbare gebouwen. De drankhuizen moeten om 9 uur sluiten en waar er reeds zoveel monden meer waren, krijgen we nog het bevel het Franse leger, dat intussen was komen opdagen, aan brood te helpen. Gelukkig drongen de Fransen maar sporadisch tot ons door, zoals wij verder zullen zien. Nog de eigenste dag bereikte ons gemeentebestuur een telegram uit Poperinge meldende „Alles in gereedschap te brengen voor het onderdak brengen van 3.000 mannen uit de jaarklas 1914". Zij behoorden tot het 5e Legerkorps en zouden hun bevoorradings bekomen uit Oostende. Twee dagen later moest onze gemeente reeds aan volgende opvoeringsbevel, ten bate van deze troepen, voldoening geven „te leveren 1.500 kgr. vles, beenderen inbegrepen". Onze gemeente welke het zeer goed met zijn leger meende leverde op de gestelde dag 1640 kgr. vles. Op 4 en 5 October verbleef hier eveneens het 2e Regiment der Jagers te voet, welke zich reeds dapper had doen gelden in de strijd.

Kortemark werd dichtert en dichtert benaderd door de vijand. Op 8 October bereikt ons een telegram van Gouwheer Janssens de Bisthoven. „Volgens besluit van de Regering hebben de beviende legers op ons grondgebied optredende een zelfde recht tot opvoering als eigene troepen in de vorm door de Wet bepaald".

Het gemeentebestuur seinde hem daarop terug dat ze nog over volgende voorraden beschikte.

Tarwe	60.000 kg.	Ossen	10 stuks
Rogge	100.000 kg.	Koeien	1750 „
Haver	24.000 kg.	Kalveren	875 „
Hooi	27.000 kg.	Schape <td>9 „</td>	9 „
Strooi	48.000 kg.	Zwijnen	583 „

Op 10 October verblijft hier een afdeling Engelse beroepssoldaten op de hofstede van Felix Dewulf en eisen spaden en schoppen op bij onze inwoners, teneinde grondwerken voor versterkingen aan te leggen. 's Anderendaags zijn ze verdwenen en laten de plaats aan de Fransen welke naar hier doordringen. Het zijn de moedige matrozen van Admiraal Ronarch welke hier nu wegwespingen aanleggen

met bomen, aarde en prikkeldraad. Het zijn ook deze welke zich verdienstelijk zullen maken bij het dekken van de verdere aftocht van ons eigene leger naar de IJzer. Gans de gemeente loopt in het honderd en de bevolking van Kortemark gaat op haar beurt de weg op naar Frankrijk en Engeland.

De verkeersmogelijkheden worden steeds moeilijker, het spoorwegverkeer steeds geringer en op Woensdag 14 October vertrekt uit Kortemark de laatste reizigerstrein naar Yeuve en zo mogelijk verder Frankrijk in. Tussen Esen en Diksmuide loopt reeds de reis ten einde daar de trein opgehouden wordt wegens de overrompeling van de sporen in de richting van de Franse grens. De vluchtelingen mogen naar Kortemark terugkeren. Reeds de volgende dag bereikten de verkennertroepen van de vijand onze gemeente. Nog zou het vier dagen duren voor de hoofdnacht kwam opzetten.

Hier en daar hielden de Duitse voorwachten de opgeworpen ver- schansingen bezet maar de Zondagvoormiddag 18 October kwamen de berezene Franse Dragonders de toestand verkennen. Een onder hen werd deertlijk gekwetst en opgenomen door de familie Kinpe waar hij achteraf overleed buiten het weten van de Duitsers, welke hem vruchteloos hadden opgezocht. In de avond kwamen zijn makers hem zoeken, maar op de hulp van een ambulancierwagen is men steeds blijven wachten. De volgende dag kwam de Duitse hoofdwacht op- zetten uit de richting van Gits. Vooraleer Kortemark te overrompelen moesten zij de strijd aanbinden met de Franse Dragonders (de mannen met de typische paardenstart) welke hen opwachten aan de Leen- bossen. De opwachting kostte de Duitsers verschillende honderden doden. Het destijds zo gevreesde Franse veldgeschut zond vanaf de Huijaartmolen zijn dodende projectielen naar de vijand en de Dra- gonders trokken zich al vurend terug over de Voshook en de Huijaert. Toen de Duitsers meester waren van het bos, doorzochten zij de omliggende huizen en hofsteden en waar ze sporen van de afgetrok- ke ne Fransens vonden werd de rode haan op het dak gezet.

Kortemark moest met het leven van drie van zijn burgers de tegen- slag van de Duitsers betalen. Vrouw Henri Decler, moeder van zeven bitterjonge kinderen werd aan de hand van een harer kleinen gedood toen ze verschrkt bij de brand van de oude Crabbaertshoewe en deze van de kinders Dhondt naar buiten kwam. Beide hoeven branden uit, begraven onder hun puin niet alleen verkoole dieren maar ook een menselijk. Halfweg de namiddag was onze gemeente met het felt- grau van de Duitse uniformen als overgoten. Meer dan drie volledige

regimenten infanterie werden ineens te Kortemark waargenomen (R.I.R. n° 209, n° 211 en n° 212).

Kortemark zou nu de gesel van de bezetting kennen gedurende vier lange jaren. De pas voorbij bezetting ligt ons nog allen zo fris vóór de geest dat we goed en wel beseffen het leed en de ellende welke alsdan werd gedragen. En werd nu door de ouderen niet gezegd dat de Duitsers van 1940-1944 niet meer de Duitsers van de voorbijje oor- logsjaren waren?

Straks aan de hand van de opeisingen gedurende de laatste maan- den van 1914 hoop ik u ten andere ook het bewijs te kunnen leveren. Ondertussen was de Duitse aanval spaak gelopen aan de IJzer en bij Ieper. Kortemark zag nu steeds nieuwe Duitse eenheden naar de frontlinie optrekken over zijn grondgebied. De opeisingbons door hen nagelaten geven de verscheidenheid aan van al deze eenheden. Kortemark, kort bij de frontlinie gelegen was aangewezen om als stapel- en bevoorradingsplaats te dienen en tevens een toevluchtsoord te worden voor de duizenden gekwetsten welke hier zullen verpleegd worden in het klooster van de Handzamestraat.

Op onze gemeente werden gedurende de oorlogsjaren meer dan drie duizend Duitsers aan de aarde toewetrouwd op drie verschillende plaatsen.

De eerste kwamen op het kerkhof omheen de kerk terecht maar werden vervolgens ontgraven en overgebracht naar het Duitse kerk- hof in de Handzamestraat. Toen nu ook daar alles was bezet werd nogmaals een nieuw kerkhof aangelegd rechts van de oude Markhove- weg op de gronden van de hofstede van de Heer Antoon Capelle.

Door de dienst van de Duitse kerkhoven werden, enkele jaren na de oorlog, al de overblijfselen opgegraven en naar het reuzenkerkhof van Zonnebeke (Broodseinde) vervoerd.

Werden de doden begraven, de gekwetsten en de nog strijdenden hadden andere behoeften. Het klooster van de Handzamestraat werd als hospitaal ingericht en tegen opeisingsbommetjes werd alles genomen wat daartoe nodig bleek: hout, kolten, keukengerei, wijn, sigaren, dekens, lakens, enz.

Wat in de winkels niet voorhanden was werd uit de huizen van de burgers medegenomen. Voor de strijders werd hier het brood in grote massa gebakken. Twee welhaast drie militaire bakkerijen werkten hier en verstookten dagelijks vier tot zeven kubieke meter hout. Ze waren ook de grootste verbruikers van de 15.000 kg. steenkolen welke de bezetter maandelijks van doen had gedurende de Winter 1914-15.

Gedurende de maanden Januari en Februari 1915 moesten hun 105.000 bakstenen worden geleverd door de steenbakkerij van de Kinders Desimpel om hunne ovens in te bouwen en dit werkje werd zo stierig gedaan dat ze bij het aftrekken in 1918, acht ingemetselde bakovens achterlieten in de konserverfabriek A. Tälpe. De voortbrengst van hun ovens moest vervolgens aangevoerd worden naar de troepen van de frontlijn en zo werden vooral onze boeren aanhoudend gezegend met de legering van eenheden van het verwoerkorps welke met paard en wagen niet alleen brood maar ook munitie aan te voeren hadden. De mannen van de aanvoerkolonnie's waren een echte plaag voor onze bevolking en verslonden de opbrengst van onze bodem. Daar de paarden toen nog het beste lokomotiemiddel vormden was het onderhoud van al deze dieren een echte ramp voor de Kortemarkse boerenbevolking. Ziehier nu de cijfers van de opëisingen gedaan door de Duitsers gedurende de drie laatste maanden van 1914.

Paarden	85	Aardappelen	26.228 kg.
Koeien en kalveren	206	Boter	200 kg.
Zwijnen	295	Broden	87 st.
Hoenders	91	Zwijnenvlees	201 kg.
Schapen	14	Rogge	200 kg.
Konijnen	2	Haver	21.092 kg.
		Hooi	102.899 kg.
		Strooi	135.522 kg.
		Bieten	21.600 kg.

Wagens 45 Steenkolen 15.000 kg. per maand

Vergelijk dit nu maar eens met wat ons gemeentebestuur als voorraad opgaf en gij kunt u nu te beter de nood en de ellende indenken van de bevolking van toen. Het eigen verbruik, wat betrof het veevoeder was fel verminderd door wat de bezetter aan vee had ontnomen maar toch niet derwijze om de opëisingen tot zulk punt te kunnen opvoeren. Onze oudere landbouwers zullen nu nog allen vertellen wat ze door deze opëisingen hebben geleden. De ene werd al zwaarder beproefd dan de andere. Het was vooral de hofstede van de We Versyck langs de Leperstraat welke het gedurende deze periode het hardst te verduren kreeg op onze gemeente. Ziehier wat volgens de afgeleverde opëisingbons van deze hofstede alleen werd afgehaald van 17 October 1914 tot en met 23 Januari 1915.

Paarden	3	Kalveren	2
Koeien	9	Zwijnen	13
			100

Wagens	3	Hooi	4.800 kg.
Hoenders	3	Strooi	3.250 kg.
		Haver op stam	2.250 kg.
		Rogge op stam	24.000 kg.

De hofstede behield nog alleen ledige stallen en schuren, bruikbaar voor inkwartiering. Waar de bewoners niet goedschiks op de hand waren werden ze ontvoerd naar de kampen van Holzminden en Soltau (gevallens Versyck en Alidor en Leonie De Sempel). Op 17 Mei 1915 wordt hier een Ortskommandantur ingericht en de Duitsers schijnen zich hier volledig thuis en meester te voelen. Voor de hier verblijvende soldaten komt een soldatenhuis tot stand op 20 Juli 1915.

De statieput wordt als zwendok ingericht en de frontsoldaten komen hier het ongedierte uitschudden opgedaan aan de frontlijn.

De Kortemarkse bevolking leeft van het weinige dat ze aan de bezetter kan ontdruken. Alles wat maar van waarde is: voedsel, wol, koper en munt worden verstoep om aan opëising te ontsnappen. Gelukkig komt hulp van overzee en verschaft wat mondvoorraad aan de hongerende bevolking. Het Amerikaanse Volk toonde zich naastenbierend voor ons en het weze er nu nog om gedankt. Ondertussen nestelden de Duitsers zich hier steeds meer en meer vast. Nieuwe munitie-opslagplaatsen en barakken werden opgeslagen en Russische krijgsgewangen werden naar hier overgebracht om te werk te worden gesteld. Zo verliepen haast nog twee volle jaren. Enkele uren westwaarts woedde nog steeds de slag. Hoewel van het Westen geen nieuws werd gemeld kwamen haast elke dag transporten aan met zwaargewonden waarvan achteraf een groot getal het met het offer van hun leven moesten betalen.

Het gemeentebestuur was dodelijk gehavend gedurende de Duitse Inval door het op de vlucht slaan van een gedeelte van haar leden. De 21 November 1914 had de eerste gemeenteraadszitting plaats op aandringen en onder voorzitterschap van Baron von Gramm, plaatsbewelhebber. Tot volgende samenstelling werd overgegaan: Arthur Ketele werd dienstdoende burgemeester, Jozef Volckaert dienstdoende secretaris en Guilliame Blaise dienstdoende ontvanger. Hun taak is het geweest steeds naar opnieuw leningen aan te gaan om het hoofd te kunnen bieden aan de grote nood. Hun vergaderingen liggen kort bijeen en steeds is er sprak van „te lenen sommen”.

De 22 Maart 1915 komt ook een vluchtelingenkomitee tot stand samengesteld uit volgende heren: Vanthuyne August, Schotte Jozef

en Seraphien, Wydooghe Albin, Hemeryck Désiré, Volekaert Richard en Moenaert Arthur.

In de gemeenteraadszitting van 1 November 1915 komt de brief van het Nationaal Voedselcomité te Brussel ter sprake waardoor 44 kgr. graan gelaten mag worden per hoofd en per jaar. Evenwel dient dit bedrag in rekening te worden gebracht en afgetrokken van 't meel voor de bevolking bestemd.

De 17 November beslist men dat de meelbedeling 170 gr. zal bedragen per hoofd en per dag tot aan de nieuwe oogst van 1916. Acht dagen later verdwijnen de broodbons en het meel wordt rechtstreeks aan elk huisgezin geschonken. Het aangeslagene graan moet binnengebracht bij Cypriel Desimpel als magazijnhouder aangesteld bij gemeenteraadsbesluit van 14 December 1914.

Gedurende het jaar 1916 hadden 11 raadszittingen plaats en steeds meer en dieper geraakte de gemeente in de slop. De leningen werden steeds groter en zwaarder. Steeds maakte men nieuwe putten om de oude te kunnen dempen.

De laatste gemeenteraadszitting had plaats de 16 Mei 1917 en d.d. sekretaris J. Volekaert geeft volgende aanwezige leden op: Ketele Arthur d.d. burgemeester, Ang. Vanthuyne, schepenen, Volekaert Richard, d.d. schepenen, Wydooghe Albin, Hemeryck Désiré en Gunst Edmond, raadsleden.

Het onderwijs was al even armzalig. Bij gemeenteraadsbeslissing van 14 Juni 1915 wordt alhier aangesteld als onderwijzer, de heer Joseph Schotte, vluchteling uit Jonkershove. Hij is geboren te Wommelmen de 3 Januari 1877 en heeft zijn diploma van lager onderwijzer ontvangen aan de Normalschool te Torhout de 13 Augustus 1895.

De wedde van de heer Schotte bedroeg alsdan 1.200 fr. per jaar met daarnaast nog een toelage van 300 fr. als gehuwde.

De schoolopziener A.J. Carotte alsdan verblijvende te Trielt, spande zich in om het onderwijs van onze jongens te laten voortgaan voor zoveel het mogelijk was. Vanaf 16 Mei 1916 werd voor een kostloze schoolsoepbedeling gezorgd.

Einde 1917 werd de druk steeds zwaarder en zwaarder voor de bezetter en onze bevolking ging haar ballingschap tegemoet. Wie niet bij familie of vrienden een onderkomen vond dieper in het binnenland werd op de transportlijsten gebracht voor de verplichte ontvanning. De eersten waren verreweg de besten, zij konden althans nog wat van hun have en goed medenemen, zij die op de transportlijsten terecht kwamen konden alleen het hoogst noodzakelijke medenemen

(25 kg. per persoon). De Duitsers hadden nu geen nieuwe barakken meer vandoen en over huisraad en meubelen konden ze nu ook beschikken. Op 13 November 1917 vertrok de ter plaats geblevene bevolking naar het verre Limburg waar ze werd verstrooid onder de bevolking. Bilsen, Munster en Eigen Bilsen, Hasselt, Diepenbeek en Herk-de-stad zijn zoveel plaatsen waar Kortemarkaren werden opgenomen en smachtend en hunkrend naar de terugkeer verlangden.

Priester-Dichter Arthur Moenaert liet enkele roerende gedichten na over deze periode :

„O, Kortemark, mijn dorpie
Hoe zal ik U eens wederzien
Ik mag het niet bedenken
U wêr zien... nooit meer misschien”.

Ondertussen ging de frontlinie aan het wankelen en de eerste tanks verschenen, het vliegwezen nam in getalsterkte toe en de moraal van de Duitsers zonk naar het nulpunt. De eeuwenoude toren werd ondernijnd en scheurde uiteen onder de ontploffing. Kerk en toren vormden nog een puinhoop. In het voorjaar van 1918 (17 April) had de slag bij Merkem plaats en op 28 September daarop brak het bevrijdings-offensief los. Onze moedige soldaten rukten vooruit naar Kortemark en naar de bevrijding van ons hele vaderland. Het was op 14 October 1918 dat Kortemark werd bevrijd door het 10de, het 8ste en het 18ste Linieregiment gesteund door het IVe Artillerie. De bronzen gedenkplaat ingemetseld aan de voorgevel van ons gemeentehuis herinnert er ons aan.

NAOORLOGSE PERIODE 1918-1940

Kortemark was vrijgevochten maar had een hoge tol betaald aan het woest geweld. Vele huizen en gebouwen waren deerlijk gehavend uit de strijd gekomen. De oorlogsschade bedroeg ettelijke miljoenen. Maar spijs alles joeg de drang tot terugkeren door de harten van de uit elkaar gedrevene bevolking. Met Nieuwjaar 1919 waren reeds heel wat inwoners teruggekeerd en hadden hun gehavende woonsten betrokken. In het voorjaar kwamen de ballingen uit Limburg terug en allen maakten weerom de zoete genugten van de vrije geboorte-grond.

„Ik ga de ziel vol blijden moed
Naar Vlaanderen, Vlaanderen vrij en blij”.

A. Moenaert.

Heel wat gevaarlijk oorlogstug was hier door de vijand nagelaten. Door ons gemeentebestuur werd op 18^e December 1918 volgende inventaris opgemaakt :

Drie uitgestrekte munitieopslagplaatsen, op Perboom bij de Statie en langs de Ieperstraat. Verder vele honderden obussen verspreid over een 60-tal plaatsen. Een artilleriestuk en twee mijnenwerpers evenals een beschadigd vliegtuig op de gronden van de hofstede Sap-Decoene. In de conservenfabriek A. Talpe stonden nog 8 onbeschadigde ingemetselde bakovens.

Wat al miserie's heeft dit oorlogsmateriaal teweeggebracht onder de toemnalige jeugd van de gemeente. Het bleef als zoveel gevaarlijk kinderspeelgoed waaraan menig kind zich zou bezeren. Een honderdtal barakken werden op last van de registratieontvanger Tyberghem door de gemeente aan de man gebracht. Ze waren meestal twee tot twee en één halve meter hoog, zes tot acht meter breed en hadden een lengte welke afwisselde van vijf tot vier en dertig meter.

Wat hier was nagelaten bij de vlucht van 1917 was verdwenen. Moedig werd aangepakt om alles zo veel mogelijk te herstellen met

alles wat onder de hand kwam. De puinen werden opgeruimd uit de straten en de vele honderden granaattrechters werden opgevuild. De ratten volgden de aftrekkende legers en leidden een vrolijk bestaan midden de bewoners. Vier jaar lang hadden ze gehuisd in de frontstreek. Zij waren er de ongewilde gasten geweest van onze soldaten die gedwongen werden hun broodrantsoen onder hun hoofd te bewaren. Tegen hen werd nu van hogerhand ingegrepen en door het Ministerie van Landbouw werden ze vogelvrij verklaard. Onze boeren werd rattenvergift ter hand gesteld om deze schadelijke knaagdieren te vernietigen.

Toen de terugtocht van de bevolking steeds toemann was het Albert-fonds verplicht noodwoningen op te slaan (Huilaart- en Ichtegemstraat). Wanneer de heropbouw van de verwoeste gewesten een aanging nam trokken dagelijks honderden van onze mannen er naartoe en brachten een welverdiend loon naar huis voor hun levensgevaarlijk werk. Op de puinen van het oorlogsveld van 1914-18 werd nieuwe weelde geboren en ook hier werden heel veel nieuwe woonsten gebouwd.

De Marktplaats onderging een ganse gedanteverandering. Markt en Burgplaats welke vroeger afgescheiden waren door een gedeelte van het kerkhof en een gebouwencomplex welke er zich bevond worden nu in één gebracht. Kortemark herleefde groter en schoner dan eens te voren. Om dit alles had het een hoge tol moeten betalen. Wanneer het standbeeld aan de gevallen jeugd van Kortemark werd opgericht moest men méér dan dertig namen inbetrelen van hen die onder deze vier droevige oorlogsjaren de soldatendood hadden gevonden.

Ze waren gevallen voor Vorst, voor Vrijheid en voor Volk. Geplaatst en ingehuldigd op de oude kerkhofgrond werd het standbeeld achteraf verplaatst naar zijn huidige plaats naast het gemeentehuis. Hier volgen de namen van de gesneuvelden, gebeteld in hardsteen tot voorbeeld aan de opgroeiende geslachten en ter zaliger gedachtenis :

R. Bentin.	E. Hendriks
O. Bruynooge	L. Hendriks
E. Cool	L. Lins
J. Cordy	A. Minne
O. Cornette	R. Pollet
C. Crevits	J. Rondelz
M. Crombez	A. Vanacker

C. Degrieck
H. Degryse
H. Denys
L. Depoorter
P. Dewulf
J. Gelein
G. Hansbout
G. Hemeryck
A. Vandamme

L. Vanderheeren
O. Vandeweghe
J. Vanfleteren
E. Vanslembroeck
C. Vereecke
J. Verhelst
A. Verschaeye
A. Werbroeck
M. Desaver
H. Seru

De periode gaande van na de eerste Wereldoorlog tot 1940 is zeker de heerlijkste geweest in de ontwikkeling van Kortemark. Slechts een valse noot kwam de schone zang van opgang ontstieren en heeft heel wat kwaad berokkend.

In 1922 werd Burgemeester Gustaaf Delannoy aangesteld en vervulde een ambtsperiode van elf jaren. Deze jaren mogen we nu bestempelen als jaren van politieke twist en verdeeldheid.

In 1933 werd na de gemeenteverkiezingen de nog huidige Burgemeester Willy Louwaage verkozen en bij Koninklijk besluit aangesteld. Nu luwde welhaast de strijd en zou voortgoed gaan liggen.

Ziehier nu de grootste lokale feiten uit deze na-oorlogse periode. De puinen van de oude kerk worden opgeruimd in 1921 en de nieuwe kerk in neo-gotische stijl wordt naar de plannen van bouwmeester Thierry Nolf, onder het henderschap van Pastoor Blancke, gebouwd. De diensten van oorlogschade en de ruine inkomsten van onze naastge bevolking laten velen toe een eigen huisje te bouwen. De steenbakkerijen De Simpel, Mergaert en Vogels draaien op volle kracht om de nodige bakstenen te kunnen vervaardigen. Minstens een honderdtal nieuwe huizen worden opgetrokken, andere welke veel geleden hadden worden hersteld of gedeeltelijk herbouwd. Het landbouwbedrijf kent een grote opgang, nieuw en degelijk materiaal wordt aangeschaft tenende het handwerk te verminderen, nieuwere en betere bemestingsmethoden worden aangewend en het landbouwonderwijs brengt het zijne bij om de uitbating op nieuwere en betere banen te leiden. De groententeelt neemt ook een uitbreiding onder het impuls van de conserverfabriek A. Talpe.

Hierdoor schonk een vooroorlogse hotstede waar enkel een familie het bestaan vond, nu de mogelijkheid om meerdere familie's te onderhouden.

De conserverfabriek en de groentemarkten van de kust en de naburige steden zorgden voor de afname van de voortgebrachte groenten.

De landbouwverstand werd rijk en machtig en de Boerenbond van Leuven werd een nog nooit gekende macht in ons land. Kortemark telde welhaast een bloeiende afdeling van de Boerenbond.

Jugendafdelingen kwamen eveneens tot stand, zowel voor vrouwelijke als mannelijke jeugd. De landbouwsvrouwen hadden een eigen boerinnengilde. Afdeling van spaarkas en verzekering allerhande, evenals ontwikkeling- en ontspanningsavonden werden ingericht ten voordele van de landbouwbevolking. Regionale stapelhuizen zorgden voor de afname van zekere producten en de Bond zorgde eveneens voor uitgelezen zaai- en plantgoed.

De periode 1918-1940 bracht de boer de welstand welke hij om zijn werk en zijn inspanning verdiende. Ontvoogde zich de landbouwverstand, de werklieden bleven daarin niet ten achter. Waar velen vroeger hun kost op het veld wonnen mocht de boer nu hoofdzakelijk nog op eigen armen en deze van zijn gezin rekenen. De werklieden keerden de rug naar het land en zochten een bestaan welke minder inspanning vergde en tevens meer lonend was. De sociale wetten werden in ruime maat verbeterd. Het achtuurenwerk werd in voege gebracht en de loonregeling kwam er naast. De nijverheid ontwikkelde en duizenden nieuwe werkrachten vonden lonende arbeid. De verkeersmiddelen verbeterden en lieten toe steeds verder van huis af een werkgelegenheid te vinden. Elke politieke gezindheid trok zich het lot van de arbeider aan en richtte verenigingen op ten voordele van de werkmán. Hier ter plaats kwam een bloeiende afdeling tot stand van het A.C.W. welke de plaatselijke belangen van de werklieden ter hand nam zowel op lichamenlijk als op moreel gebied. Jeugdafdelingen voor de beide geslachten werden gesticht en bereiden de werkliedenjeugd voor om later haar plaats in te nemen in de rangen van de anderen. De werkmán kreeg een menswaardig bestaan en de weelde bloeide open als een mooie bloem in het huis van de vooruitziende, naastige werkmán. „Ik voel mij als een koning zo rijk” kon nu terecht de werkmán zingen. De plaatselijke nijverheid werd ook door de tijdsomstandigheden begunstigd. De conserverfabriek A. Talpe gesticht in 1904 nam een grote uitbreiding en in de groententijd vonden ettelijke tientallen jeugdige arbeiders en arbeiders werk in de fabriek of op de uitgestrekte groentenvelden.

De vlasnijverheid, volledig omgewerkt sedert de oorlog 1914-18, kreeg hier vaste voet. Van de put- en veldroet werd overgegaan tot de lauwaterroet wat een heel grote tijdsbesparing medebracht. Het is vooral de familie Deprez welke zich daarin ten zeerste onderscheidde en verdienstelijk miek. Kort na de oorlog verdwenen de puinen en het bouwvallige woonhuis van de oude Proostdijhoeve die werden vervangen door ruime opslagplaatsen voor het vlas als ook door een volledige installatie voor lauwaterroet.

Even vóór het uitbreken van de tweede oorlog in 1940 waren er reeds drie zulke roeterijen in werking en een vierde was gereed om in werking te treden. Drie er van zijn in de handen van hoger genoemde familie Deprez (Proostdijhoeve, Handzamestraat en Ashoop). Deze nijverheid verleende ook werk aan ettelijke familie's.

De steenbakkerij De Simpel-Vanackere breidde zich ook voortdurend uit en verving zijn buitenovens door één en achteraf door twee kasovens, welke toelieten het jaar door bakstenen voort te brengen. Waar de steenbakkerij vroeger een seizoenbedrijf was werd het nu een vaste werkgelegenheid voor een deel van de werklieden van het bedrijf. De brouwerij Louwaege nam eveneens een hoge vlucht en gaf werk aan heel wat brouwersgasten en voeders. Bijna heel West-Vlaanderen door is het hier Louwaege bekend. In die algemene welstand deelden eveneens de ambachtslieden, ze verschaften aan de steeds meer en meer eisende afnemers wat ze van doen hadden en wonnen zelf alsoo een ruim bestaan. Na dit algemeen beeld van welstand te hebben geschetst keren we terug tot de grootste feiten uit deze periode.

De Nieuw- en Verbindingsstraat uitgepaald en uitgemeten in 1919 werden eerst geplaveid in 1937-1938. Dit is een zware vergissing geweest. Ware de bestrating aanstonds doorgevoerd geweest dan zou de gemeente een gans ander beeld hebben gekregen. In 1922 huurt de aloude St-Sebastiaansgilde een nieuw schuttersplein op het grote Speygoed om er zijn staande wip te plaatsen. In 1924 wordt in de Handzamestraat overgegaan tot het bouwen van de nieuwe landbouwschool die als een modelinrichting in België mag gelden. De gebouwen van de gemeenteschool worden alsdan ook opgetrokken en achteraf nog uitgebreid. In 1925 worden de vier klokken gegoten voor onze kerktoren bij Michiels te Doornik (een tribbel en een schelleken). Het is deze tribbel of driegekluid welke verdween door de bezetter in 1943.

Het nieuw gemeentehuis komt ook tot stand, hoewel het wat meer monumentaal had mogen zijn voor een gemeente als de onze. Voor kort heeft de huidige burgemeester Louwaege gezorgd voor een mooie raadszaal. In Juni 1933 werd het 25-jarig herderschap van Pastoor Blancke gevierd waarop de oude herder afstand doet en gaat rusten in de Stichting „Sint Jan de Deo“ te Handzame, op tweede Kerstdag daarop volgend. Pastoor Emeric D'Haese komt hier aan uit West-outer om hem op te volgen.

Op 18 Januari 1934 ontsliep reeds Pastoor Karel Blancke te Handzame maar werd hier onder een grote toeloop, van bij en ver, begraven bij zijn nieuwbouwde kerk. In 1933 had hier een beweging verkiezingsstrijd plaats en de vroegere meerderheid werd omvergoorpen en Kortemark kreeg bij Koninklijk Besluit de Heer Willy Loupen als Burgemeester. Pastoor Emeric D'Haese werd door ziekte waege als Burgemeester. Pastoor Emeric D'Haese werd door ziekte neergeveld op Palmenzondag 1934 en keerde tot de Heer terug op 8 van Mariamand. Op 29 Mei werd hij opgevolgd door Eerw. Pastoor Carolus Jacobs. Deze het de Mariaklok, welke gebarsten was, hergieten bij Michiels te Doornik. Op 19 Maart zijnde St-Jozefsdag 1935 stierf hij reeds op zijn beurt. In 17 maanden tijd verloor de parochie door de dood drie opeenvolgende herders. Daarop zond Monseigneur Pastoor Cyrille Debandt en deze heeft Gode dank meer dan eens de 17 maanden van zijn voorzaten te Kortemark kunnen uithouden.

In 1935-36 werd de statsbaan van Lichtervelde naar Zarren aangelegd over Kortemark, wat in die tijd een heel evenement was door de vlugheid waarmee men te werk ging en ook door de overbrugging van de spoorweg naar Ieper (viaduct).

De tijden waren ondertussen aangebroken waarop de werkgelegenheid verminderde en ook op onze gemeente leed reeds meer dan één werkmann onder de kisis die in de nijverheid was uitgebroken. De werklozensteun werd hem nu toebedeeld. Het is deze vergoeding welke later zoveel kritiek zou verwekken en welke ook tot vele misbruiken aanleiding gaf.

De gunstige wind van welvaart en vrede sloeg om en een ongunre wind van kommer en zorgen stak op over ons land en over onze gemeente.

Het jaar 1938 had reeds een eerste gedeeltelijke mobilisatie gekend en het jaar 1939 zou dit mobilisatie bevel veralgemenen en een einde stellen aan de algemene welvaart van de Kortemarkse bevolking. We gingen de triestige jaren tegemoet van de tweede wereldoorlog.

DE TWEEDE WERELDOORLOG 1940-1944

De Septembermand van 1939 was een der meest ongelukkige welke over onze ganse bevolking nederkwam. Meer dan honderdvijftig jonge mannen werden onder de wapens geroepen en steeds volgden nog nieuwe oproeping. Mobilisatie was wel nog geen oorlog zo hoopten er nog velen, maar de tijd van oorlog kwam steeds naderbij. Onze soldaten lagen verspreid het land rond en werkten druk aan stellingen, bij het Albertkanaal, rond Antwerpen en op vele andere plaatsen. De armibierge soldatenvergoeding bracht alles behalve weelde in hun gezinnen. De nijverheid stelde en viel welhaast stil. Nog meer spannend ging het jaar 1940 in. Onze neutraliteit hoewel steeds aan een zijden draadje hangend hield nog stand tot 10 Mei.

In de vroege morgen om half vijf werd onze gemeente door een aantal Duitse vliegtuigen, gans laag, overvlogen. Ze kwamen terugg van een vernielingstocht over onze eigen vliegvelden. Aan het Albertkanaal was men handgemeen. Uit onze radiotoestellen vernamen we dat Duitsland geen genoeggen meer nam met onze neutraliteit en de vaderlandse bodem had geschonden, wat ons de tweede wereldoorlog bracht. Onze Kortemarkse jongens zouden het naast hun andere wapenmakers op te nemen hebben tegen een welgewapende Duitse overmacht. Het zou een ongelijke strijd worden. Onze bevolking stond teneergeslagen en dacht aan zijn jongens. Net als in 1914 naderde de vijand na eerst het Albertkanaal te zijn overgestoken bij Hasselt en bij Antwerpen.

Een stroom van duizende vluchtelingen trachtte naar Frankrijk uit te wijken en werd een belemmering zowel voor de aanrukkende Fransen als voor onze eigene troepen. Als havelozen kwamen er dan honderden van terecht te Kortemark en werden er liefdevol opgenomen. De vreemdelingen herbergen was nog geen tijdje woord voor onze medeburgers. Haast ieder gezin had zijn vluchtelingen maar het

vraagstuk van de bevoorrading stelde zich steeds scherper en scherper. Wat voorhanden was verdween in hongerreige magen en de aanvoer kon het verbruik niet meer bijhouden. Het waren dagen van angstige spanning voor onze bevolking. De Belgische troepen trokken steeds meer en meer af naar West-Vlaanderen.

De oorlogsberichten waren alles behalve rooskleurig. Eenieder vroeg en polste naar 'dit of gene regiment of afdeling waarbij zijn jongens waren ingedeeld. Kortemark kreeg naast zijn vele vluchtelingen nog een stroom van soldaten welke hier de bevelen van de legerstaf moesten afwachten. Infanterie, luchtafweer en verbindings-troepen lagen langs de wegen en in de velden. Na Antwerpen en Brussel waren langs 't kanaal van Gent-Terneuzen en de Leie de nieuwe slagvelden gevormd. Over Fransen bodem doorgebroken naderden de Duitse tankafdelingen Abbeville en Boulogne. De slag om Duinkerken begon.

In de gebouwen van het Hospitaal werden gewonden binnengebracht. De strijd was hopeloos geworden hoewel onze moedige jongens nog stand hielden zoveel het in hun macht was.

Koning Leopold III, als opperbevelhebber van 't leger zag zich welhaast gedwongen tot de onvoorwaardelijke kapitulatie tenenende te reddden wat nog te reddden was. Het leven van anderhalf miljoen burgers en soldaten opeengepakt in de Westvlaamse bovenhoek stonden bovendien op 't spel. Reeds hadden Duitse vliegtuigen bommen luktak neergegooid op onze bodem als om de schrik nog meer in 't hart van onze bevolking te zaaien. Toen in de morgen van de 28 Mei het nieuws van de overgawe weerklonk en Kortemark redde van een onvermijdelijke beschieting, nam de schrik af.

Dagenlang nog doolden hier soldaten rond en een aantal van de eigene jongens werden in het Hospitaal bijeengebracht waar ze na een veertiental dagen werden gedomobiliseerd en naar huis gestuurd. Het overgroot deel van onze jongens was gewankelijk naar Duitsland gevoerd en wachtten in de Stalls op de verlossing.

In deze ongelijke strijd kwamen 4 van onze soldaten om het leven en een stierf aan de gevolgen van zijn verwondingen. Hier volgen de namen van deze stille helden, wier namen achteraf werden toegevoegd aan de lijst van de gesneuvelden uit de Wereldoorlog 1914-18.

Marcel Voleke
Dedyster J.

Georges Descender
Baeckeland G.

Op 25 Mei en volgende dagen hadden verschillende onzer inge-

zetenen het ongelukkige gedacht de vlucht te nemen naar Frankrijk. Zeldzamen onder hen ontsnapten aan het oorlogsgeweld, meest allen liepen in de val rond Abbeville en beleefden er hachelijke stonden. Het duurde nog vele weken voor alles op zijn effen kwam en zij de terugreis naar huis konden aanvaarden. Een plaatselijk comité werd opgericht onder de leiding van Z.E. Vandewetere om onze jongens welke in Zuid-Frankrijk doodden naar huis te halen. De Zeereerwaarde en zijn moedige helpers dienen hier openlijk geloofd om hun nooit volprezen werk van naastenliefde in deze donkere dagen. De Duitsers bezetten ondertussen de gemeente en legerden bij de burgerbevolking. Onze mensen herleefden en schenen gelukkig dat ze de oorlogsgesel nog zo goedkoop ontsprongen waren. Duizenden harten zagen op naar de Vorst welke dit wijs besluit nam en welke hierdoor alleen, levenslang de achting en de dankbaarheid van eenieder van zijn onderdanen verdiende. Stilletsean kwamen onze krijgsgesangen terug en stilden de smart die nog schrijnde in zo menig hart. Einde Februari 1941 waren allen in de huiskring terug. Tegenover hun krijgsgesangen toonde de Kortemarkse bevolking zich edelmoedig. Langs het Rode Kruis van België werd hun menig pakje gestuurd, dat met zoveel genoegen werd ontvangen door onze jongens welke hun dagen sleten tussen de pinnekenstraat van hun gevangenkampen. Het leven welke ze er moesten leiden was er alles behalve goed. Het ergste was echter nog niet geleden al hadden de Duitsers de onverwachte zet geplaatst van onze jongens naar huis te laten keren. Nog voor onze jongens vertrokken uit de kampen werden hun lijsten uitgedaald ter aangifte van vrijwillige werkanname in Duitsland. Ziehier een authentiek feit. Toen een onderofficier zich aanbood op het bureel van het Lager met zijn lijst waarop maar drie namen op de tweehonderd vijftig voorkwamen snauwde een Duitser hem toe „en toch zullen ze allen terugkeren om in Duitsland te komen werken”. Hoe vreemd dit gezegde ook leek toch zou het met allerlei middelen worden bewaarheid. Was dit misschien de echte reden waarom onze Vlaamse krijgsgesangen de voorkeur genoten op hun Waalse makkers? Nauwelijks waren onze mannen terug thuis of met allerlei middelen werd te werk gegaan om hen naar 't land van over de Rijn te lokken en in dienst te stellen van de Duitse oorlogsmachine. De eigen nijverheid lag stil en de geldelijke vergoeding werd zo aanlokkend mogelijk voorgesteld. Toen al deze maatregelen de afkeer voor de bezetter nog niet vernochten te milderen werd nu de verplichte tewerkstelling ingevoerd welke zoveel wec en ellende over de

gemeente bracht. Niet alleen naar Duitsland ging de tocht, maar hoeveel anderen kwamen in Frankrijk niet terecht of moesten elken dag optrekken naar de Vlaamse kust waar een bolwerk moest worden gemaakt waarop de Brit zijn tanden stuk zou bijten!

Hoe dikwijls kwam hier niet de verdachte grijze auto van de Feldgendarmerie van Diksmuide op kloppicht naar ondergedokken en hoe vol bijdschap waren we niet dat de slachtoffers waren ontsnapt aan de ontvoering? Neen, onze bevolking was niet bereid om een Duits juk te dragen evenmin als in de eerste wereldoorlog. Waar de gemeenteeoverheid haar helpende hand aan de bezetter hoefde te reiken nam ze hem telkens in het oofte en liet de hun toegezonden lijsten van opgeëisten rustig onder het stof verdwijnen. Dit feit mag nimmer worden vergeten door de bevolking. Want daar waar de gemeenteeoverheid aanspande met de bezetter of een gewillig werktuig werd in zijn handen heeft de bevolking het nog op een andere manier moeten ontgelden. Dit is het feit naast andere waarom Burgemeester Louwaeghe werd afgesteld en tijdelijk vervangen door de achtbare Schepen André Demmelenaeere welke eveneens aan geen mensensverklinking wilde doen. In 1944 werd Schepen Demmelenaeere uit zijn waarnemend burgemeesterschap onttret en een zekere Dewispelaere uit Zedelgem werd hier als burgemeester aangesteld. Zijn ambtstermijn duurde tot de bevrijding van Kortemark door de Verenigde Legers.

Een ander brandend vraagstuk gedurende de meer dan vier jaar lange bezetting was de bevoorradning van onze bevolking. Amerika welke gedurende de vorige oorlog zo mild had bijgedragen om de honger van onze bevolking te stillen en de schaarste aan kledingsstoffen te helpen dekken kwam decimaal niet tussen en ons land was op zichzelf aangewezen om zijn nood te lenigen. De rantsoenening trad in voege iets wat zeer pijnlijk aandeel voor onze zo verwerende bevolking. De zaak liep ook ten andere niet van een leien dakje en wie zou te Kortemark mogen zeggen dat ze niet een of ander maal met de Kontroleurs van de bevoorradning hadden af te rekenen.

De zwarte markt vierde hier hoogtij en van de treinen stapten de tientallen smokkelaars welke zich hier kwamen bevoorraden in levensmiddelen.

Wie niet tussen de producenten gerekend werd kon onmogelijk met zijn rantsoen rondkomen. De lonen werden niet aangepast aan de levensduurte, nogmaals een van deze lage middelen van de vijand om onze arbeidende bevolking naar Duitsland te lokken. Wat konden zich dan deze noodlijdende burgers aanschaffen naast hun karig

rantsoen ? Zo heeft de zwarte markt weliswaar in menig gezin weelde gebracht maar daartegenover hebben vele medeburgers ellende gekend. Naast de bezetter kwam de geldduivel deze arme medeburgers nog pesten gedurende deze vier ellendige jaren. Niet alle voortbrengers mogen over dezelfde kam geschoren, want tussen hen waren er steeds welke bereidwillig de minderbedeelden hebben geholpen en bijgestaan, andere hebben het bij hunne medeburgers deerlijk verkoren. Wat al men werden door onze huismoeders niet versleten met zegelbedeling en winkelen, waar ze nodig thuis waren. Met welke pijn in 't hart hebben ze onze kleintjes niet zien verbleken ten gevolge van het gemis aan wat het vooroorlogse geslacht had gekend.

Wel mocht de Kortemarkse jeugd zich nog gelukkig achten naast de klerkers uit onze steden. Onze oudjes waren er niet beter aan toe en konden zonder hulp deze harde jaren niet doorbijten. Gelukkig werden we gespaard van besmettelijke ziekten die in zulke tijden veel voorkomen.

In 1942 en 1943 kenden we wel een oplaaien van diphterie of kroep, gelukkig werd deze plaag bestreden zonder veel slachtoffers te hebben gemaakt. Onze schoolgaande jeugd werd tot driemaal toe met antidiphterie serum ingespoten wat wel voor de bengels niet aangenaam was, maar hen ten slotte heeft gered. Een andere plaag was wel het veelvuldig bezoek van geallieerde vliegtuigen. Het spoorwegverkeer stond voortdurend aan de aanvallen van deze vliegtuigen bloot. Het was soms een strijd op leven en dood tussen het vliegtuig en het Duitse afweergeschut, en ondertussen vielen onze moedige mannen van het spoor als weerloos slachtoffer.

De lokomotieven waren vooral het doelwit van deze tochten. Bij lagen wolkenhemel was het niet geraadzam zich in de nabijheid van de spoorweg te bevinden want totaal onverwachts kwamen de dodende vogels van achter de wolken en joegen een lading kogels van 2 of circa 4 cm. naar hun doelwit. Wie zich in de nabijheid bevond kon zich bijna onmogelijk uit de voeten maken. De bevolking werd door een panische schrik bevangen en elk meek een schuilplaats om zich te kunnen verbergen tegen het moordend schroot. Een plaatselijke dienst van luchtbescherming kwam tot stand en een openbare schuilkelder werd gebouwd in de oude kerkhofgrond. Meer dan 50 dergelijke aanvallen hadden plaats op ons station en soms gebeurde het dat het ganse verkeer ontredderd was daar men over geen enkele gave lokomotief meer kon beschikken. Wat de gevolgen betrof was de ene aanval al zwaarder dan de andere. Waar het gevolg alleen maar

materiële schade betrof was dit nog het minste, maar waar menselijke slachtoffers vielen trof dit ons pijnlijk.

De bekroning van al deze aanvallen was zekerlijk deze van 20 Juli 1944 welke ons allen nog zo fris in het geheugen staat.

Kortemark en vooral zijn bevolking heeft veel geleden onder deze onverwachte aanvallen niet alleen ter plaats maar ook op de menigvuldige gevarrijde plaatsen waar onze medeburgers werden tewerkgesteld. Ginds zoals hier waren slachtoffers te betreuen tengevolge van bombardementen, beschieting met boordwapens ofwel door beroerte. Waren we steeds geplaagd door deze onverwachte aanvallen daarnaast hadden we dan nog deze voortdurende overvluchten zowel bij dag als bij nacht van meermotorige bommenwerpers welke hun dodende bommen gingen uitzaaien boven meer uitgestrekte doelen. De aanvallen op Kortrijk en de Brugse omgeving joegen ons de schrik op het lijf. Wanneer nu deze reuzenvogels met hun vernielende last in moelikheden werden gebracht bij de overtocht van het Kanaal waren we hier welens gezegend met hun nederdonderende bommen. De overvluchten duurden soms uren en bij daglicht telden we soms meer dan duizend toestellen. Het toppunt van schrikaanjaging waren wel de moordende V1 van de Duitsers, welke hier boven onze gemeente met hels lawaai voorbijnorden en hun brandende staart langs het donkere hemelgewelf tekende. Deze nachten waren een echte nachtmerrie voor onze bevolking welke haast niet meer te bedurfde blijven en in grachten en schuilplaatsen verbleef.

Een paar van deze helse moordtügen welke weliswaar vooraf juist op het doel afgestuurd maar onbemand waren, snorden voorbij, misten de baan naar Engeland en kwamen hier neder. Zij benamen het leven aan één onzer ingezetenen. De eerste sloeg ons met verbazing (hofstede Jos. Lambrechts) want velen dachten nog dat men met een nederstortend vliegtuig te doen had. Maar toen we daarop deze duivelse gewarten voortgeslept door zware vliegtuigen, zagen in werking komen en met een razende snelheid vertrekken, wisten we genoeg. Tijdens de beruchte nacht dat een onzer ingezetenen (Decler, Huijartmolenstraat) samen met zijn woonst te gronde ging, beleefden we roerende ogenblikken. Naargelang de oorlog langer duurde nam deze toe in geweld en omvang. De zenuwen van velen kregen het hard te verduren. Toen nu de landing in Normandië een vaststaand feit geworden was, kregen we ook nieuwe moed op een naderende bevrijding. Hoewel de Duitsers nog steeds allerhande drogredens trachtten uit te halen, wisten we dat ze geslagen waren en

verloren. Inderhaast legden de bezetters nog veldwerken aan waarmee ze dachten stand te houden. Gelukkig voor ons zouden ze niet meer in gebruik genomen worden. De legers van de bevrijders naderden en de aftocht van de Duitsers veranderde plots in een wanhopige vlucht. Wat bleef er nog van dit machtige leger van 1940 over? Ellendige colonne's van strompelende mannen naast Franse landbouwerswagens. Hulpeloos en bang voor de geallieerde jachtvliegtuigen doolden zij langs de wegen op zoek naar vaderlijke Rijn. Best was het nog deze grimmige mannen niet al te dicht te benaderen. Wat de Duitsers niet medenemen konden vernielden ze ter plaats. Voor ons waren het als de vreugdevuren van een naderende bevrijding (bos van Wijnendale).

Zondag 3 September voelden we het reeds aan dat de bevrijding aanstaande was en niemand was er nog met volle zin bij zijn werk. De teruggekeregen radiotoestellen hadden werk om de geallieerden te volgen in hun wedloop naar ons toe. Op 1 September had ook ons station nog eens duchtig bezoek gekregen om de Duitsers het aftrekken per spoor te beletten. Donderdag 7 September was de bevrijding en voldongen feit.

Kortemark in de tang gezet door twee oprukkende colonne's (Poolse ten Zuiden en Canadese ten Noorden) werd zonder slag of stoot genomen. Goddank we waren van de Duitse overheersing af en de tweede wereldoorlog was voor velen onder ons achter de rug.

Op 10 September werd Burgemeester Willy Louwaeghe door zijn eigen volk terug aangesteld en onder zijn beheer gaan we nu een nieuwe en laat ons hopen een nog gelukkiger toekomst tegemoet.

ONS WEGENNÉT

Heden ten dage mag Kortemark fier gaan op zijn wegen; hoewel alles nog niet af is mag het toonaangevend genoemd worden.

Het loont wel even de moeite aan de hand van betrouwbare documenten na te speuren hoe de wegen op onze gemeente zijn uitgegroeid tot hun hedendaags formaat. In de eerste eeuwen van onze tijdrekening zullen we maar van geen wegen gewagen, hoewel er toch reeds voetwegels moeten geweest zijn.

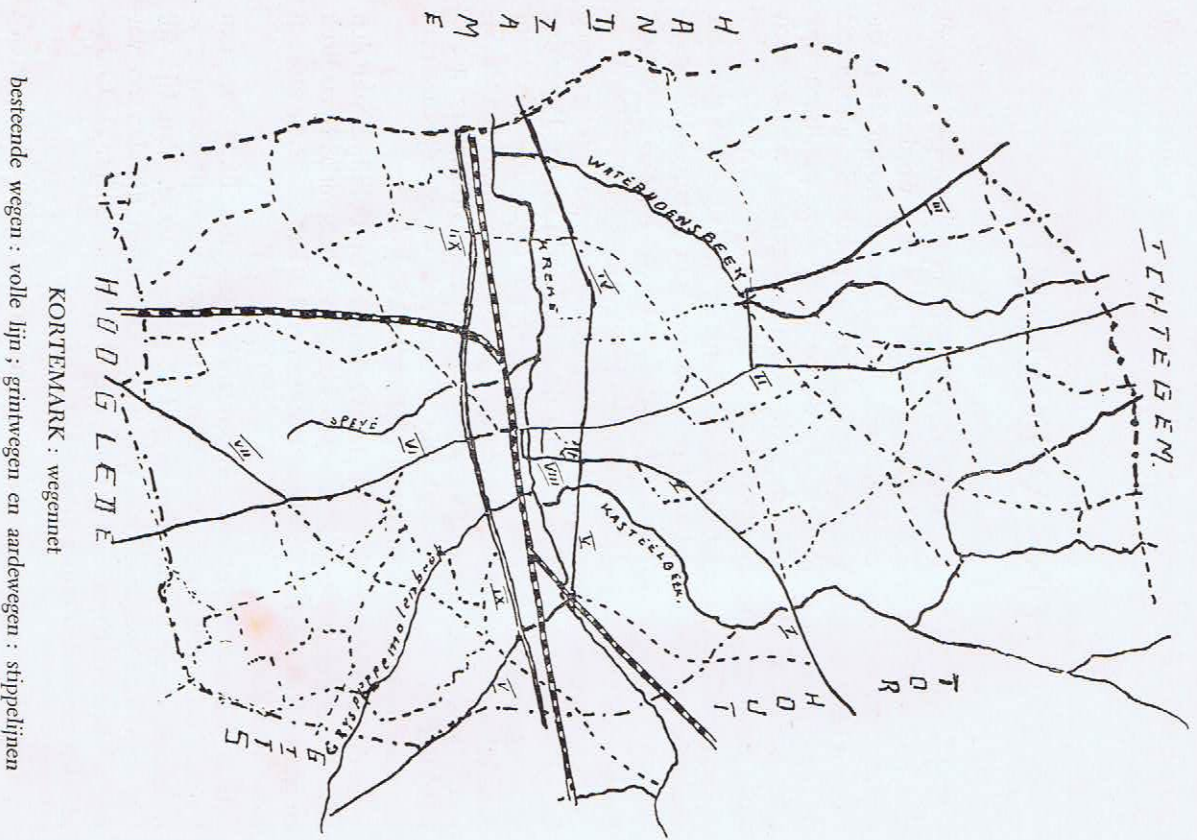
Kortemark zou nog moeten wachten tot in de IXe eeuw vooraleer de eerste weg van bedied werd gebaad over zijn grondgebied, namelijk van Torhout naar Ieper. Nu nog steeds heet hij zijn glorievolle naam behouden van „Ieperschen Heirwegh” of oude Ieperstraat.

Op onze dagen is deze heirbaan uitgegroeid tot een stuk grintweg (in 1952 met tarmac bekleed) vanaf de oude Landsman tot Popeninge (gewezen herberg). Verder is ze sedert 1947 vervangen door een mooi stuk betonweg tot aan 't Galgestick op de grens van Hooglede St-Jozef. Behoudens deze weg was er nog geen andere van belang, alhoewel alles laat vermoeden dat kort daarna ook wegen zijn ontstaan die naar de huidige kom van de gemeente leidden.

In de XVIIe eeuw hiielden de „Ordonnantien Politique van den Lande van den Vryen” zich volop bezig met het verkeersvragsstuk en het onderhoud van de wegen noopte hen tot het opstellen van een reeks artikelen.

Daar Kortemark tot de „Appendantien van het Land van den Vryen” behoorde waren onze voorouders wel genoopt rekening te houden met de wetbepalingen van 't gezegde Vrije. Van tijd tot tijd werd een wegenschouw gehouden. De wegen dienden op voldoende breedte te worden gehouden en bruikbaar te zijn. De Ordonnantien bepaalden onder artikel 55:

„Eenen heerweghe moet breed zyn anderhalve roede, twee voeten”.

KORTEMARK : weggemet
 bestecnde wegen : volle lijn ; grintwegen en aardewegen : stippelijnen

„Ende naer advenant van dien sal men die pryzen, meten ende afsteken van den lande, daer die deur ofte overloopen”.

Vijftien meter en half was reeds een fatsoenlijke breedte. Van bestrating was er nog steeds geen spraak. Het was dus een zandstraat zoals er in die tijd ten andere vele Vlaanderen hebben doorkruist.

Deze en andere bestaande wegen dienden onderhouden te worden en geeerbiedigd wat klaar blijkt uit artikel 75 „Soo wie eenighe gehu-seerde weghen opdoelwe, verstopte, vernande ofte anders verblende, die zal 't elcken werf verbeuren de 6 ponden par. d'een helft den Heer ende d'ander an partye ende den wech zal hy weder openen ende stellen in sulcken staet, als die te vooren was, binnen 14 daghen naer de boete gheewyst sal syn”.

In de Koninklijke Archieven te Brugge worden nog een paar verslagen bewaard van schouwvingen die hier plaats grepen in de tweede helft van de XVIIIe eeuw. Ze werden telkens gedaan door de Heren Burgemeester en Schepenen van het Ambacht op verzoek van de heer Baljuw en in tegenwoordigheid van de heer Griffier van het Ambacht.

„Gedaen by Jan de Raeyter, Jacobus Proot, Bartholomeus Roelens, Jacobus de Wulf ende Pieter Ketele: burghemeester ende schepenen van den selven ambachte op versoek van d'Heer Pieter Coutheau, bailliu, beginnende op den 26 April ende 13 Mey 1760”.

Op de gestelde dagen gingen onze Schepenen telkens paarsgewijze en maten en zagen na en vervulden zo hun plicht tegenover de heer baljuw.

Van de breedte en de nomenclatuur van de wegen waarvan sprak is in de Ordonnantien is nu geen spoor meer te merken. Men maakt nu volgend onderscheid: dorpswegen moeten een breedte hebben van 20 voet (5,528 m.) en gewone wegen 14 voet (3,869 m.).

Ziehier enkele dorpswegen die alsdan voorkwamen (1760), benevens enkele gewone wegen.

Dorpswegen :

1. De straete comende van prochie Handsame, beginnende by d'hofstede bewoont door Joseph Hemeryck (nu hofstede Van Tieghem) comende naer de platse van Cortemarq ende vandaer naer gehuchte d'helle.

II. De straete beginnend by den Lantsman naer d'helle ende van daer naer de prochie van Staden.

III. Den dorpsweghe comende van de prochie van Hooghede naer de platse van Cortemarq.

IV. De straete van Cortemarq platse naer de prochie van Thourout.

Hier en daar waar bij latere rechtekking een gedeelte van deze wegen verlaten werd, kan men zich nu nog best overtuigen van hun armoedige toestand.

Onder de gewone wegen heb ik er maar enkele uitgepikt om enkele toponymen vast te leggen welke nu dreigen te verdwijnen.

I. 't Gentstraetken loopende zuyd van den dorpsweghe (Handzame-Kortemark-Elle) naer Bossuyscapelleken.

II. De Galgestraete beghinnende aen de prochie Staden.

III. De straete beghinnende aen den grooten hille, loopende en comende naer 't Heirsgat.

Zo komen we nu in de tweede helft der volgende eeuw. Een ganse omwenteling griipt hier plaats. De spoorweg, die in 1856 is aangelegd van Gent naar Veurne, al over ons grondgebied en die later in 1872 is aangevuld geworden door deze van Leper-Oostende brengt wedijver te weeg met het gewone wegnnet, maar leende ook tevens de hand om het nodige materiaal daartoe aan te brengen. Duizenden tonnen kasseistenen worden aangevoerd om de wegen te verstevigen en het algemeen belang groot verder uit boven het privat bezit. De kadastrale leggers dragen er de sporen van. Daar waar het nodig bleek werden de velden doorsneden en andere hinderpalen geruimd.

Het is onder het bestuur van de burgemeesters Senave, Bossuyt en Van Issacker dat een duchtige stoot gegeven werd aan dit werk.

In 1856 was het de dorpsweg naar Torhout die werd rechtgetrokken en besteed. Hierbij werd de Hermitage en 't Goedt te Ilegen niet ontzien.

In 1863 kwam de weg naar Handzame en Elle aan de beurt wat ook aanleiding gaf tot een dossier van ontgeeningen. Terzelfdertijd waren ook de werken aan gang langs de dorpsweg naar Hooghede en Staden. Hier moest ook worden rechtgetrokken. En toen de bezitters van Volmerbeke er in gelukten de ontgeening te voorkomen dacht men er aan het oorspronkelijke plan van de verbinding met Staden

en van daar uit naar de Hazewind te wijzigen en de oude Leperstraat recht te trekken en te bestraten naar Hooghede St-Jozef.

In 1888 was het de dorpsweg naar Ichtegem en Koekelare; hier kwamen er nog meer wijzigingen bij te pas, daar deze weg voor het overgrote deel nog diende aangelegd. De beide vervallen heerlijke goederen van Edewalle en Markhove kwamen er maar kleintjes van af.

Eindelijk in 1891 moest ook de dorpsweg naar Gits er aan geloven. Deze bestrating bezorgde ons deze circa 3 m. brede typische vlaamse kasseiwegen die heden door de beugel niet meer kunnen.

De onkosten van de eerste dorpsweg brachten nog heel wat financiële zorgen mede, want men was gelwongen nog naar aloud gebruik de weggebruikers te doen betalen aan de wegbarlen (Barriere). Lang is dit niet in voege gebleven door de stijgende toelage van provincie en stat.

Zo zijn onze dorpswegen gebleven tot omstreeks 1930, evenwel waren de gewone wegen reeds tot stevige grintwegen uitgegroeid.

In 1936 kregen we van Oost naar West de verbinding Lichtervelde-Zarren onder het impuls van de overleden Kortemarknaar, Minister Gustaaf Sap. De twee daarop volgende jaren werden de reeds vroeger ontworpen Nieuw- en Verbindingsstraten over hun hele breedte besteed.

De aanleg van de brede Staatsbaan Nr 116 en 117 is ook een spoor-slag geweest tot het gieten in beton van het wegdek naar Torhout evenals naar Ichtegem, Koekelare en Handzame. (De twee laatste werden later afgewerkt).

Na de laatste oorlog heeft het huidige gemeentebestuur onder leiding van Burgemeester W. Louwaage weeron een flinke stoot gegeven om, wat ons nog overbleef aan aftandse kasseiwegen op te ruimen en te vervangen door lichtlopende betonwegen. In 1947 werden de verbindingen met Gits, Hooghede en Staden onder de hand genomen en in een nieuw pak gestoken. Ook, zoals ik hoger schreef, werden de verbindingen met Koekelare en Handzame voltooid.

In April 1951 werd tot de aanbesteding overgegaan voor het herstellen van onze voornaamste grintwegen. Deze werken zijn ondertussen uitgevoerd en schonken een stevig wegdek in tarmac van 6 m. breedte gevat tussen betonnen boordsteen.

a) De Lichterveldestraat tot aan de grens Torhout.

b) De Ieperstraat : verbinding Elle-Poperinge alsook de verbinding met a.

c) De Koekelare en Koutermolen A straten : verbinding Handzame-Ichtegemstraat (hofstede Oscar Depuydt).

d) De Amersveldestraat tot de Huilaart.

e) Is daar nog bij gekomen de Ommevang- of Processiestraatje.

Zo zijn we gekomen tot de dag van heden waarop Kortemark rechtstreeks verbonden is met alle onliggende gemeenten door prima wegen dienstig voor alle verkeer. Evenwel hoopt het huidige gemeentebestuur ook de dorpskom nog op haar program te kunnen nemen in de naaste toekomst.

DE GEMEENTELIJKE JONGENSSCHOOL

Ze werd gesticht in 1840.

De nog jonge staat beoogde met het oprichten van de gemeentelijke scholen de onwetendheid en de ongeletterdheid vooral van zijn mannen voor goed te doen verdwijnen.

De Franssen hadden het reeds beproefd maar waren deertlijk mislukt zoals ik reeds hoger schreef.

De eerste schoolwet zag het licht in 1842.

Zo werden de Eerwarde Zusters ten dele van hun oudere knapen ontlast.

Naar ik uit de volksmond vernam bevonden de gebouwen van de nieuwe school zich in de nabijheid van de overweg der Stäfiestraat daar waar zich nu de huidige beenhouwerij van den Heer Edw. Huyghe bevindt. De eerste onderwijzer welke ik tot nog toe vermocht te ontdekken was Karel Wille*. In 1850 werd hij opgenomen in het Gild van St-Sebaastan. In 1863 staat hij nog bekend als een van haar ijvervolle leden en naast zijn sterfelijk handteken plaatste hij steeds de vermelding „Gemeentelijk Onderwijzer“.

Karel Wille kon weldra niet meer alleen tegen het jonge volkje op en in de persoon van Constant Merchier telde hij een oppassende hulponderwijzer. Hoofdonderwijzer Wille werd opgevolgd door Meester Delfien Van Haute welke samen met zijn broeders Benoni en Emiel de teugels voerden over de jonge saken en ze met hun goedheid en geduld de wegen naar wijsheid en grootmenselijkheid leerden bewandelen.

* WILLE CHARLES : geboren te Oostrozbeke, 16 Maart 1816, overleden te Kortemark 1870, was gehuwd met Vanhaute Louise, geboren te Kortemark 20 Juni 1831.

In 1867 werd de verhuis gedaan naar de Torhoutstraat naar de gebouwen waar nu de huidige gemeenteschool zich bevindt.

Emiel Van Haute verliet weldra het onderwijs om zich met de kosten van de parochiekerk te belasten. Gedurende het schooljaar 1875-76 bedroeg de schoolbevolking van de gemeenteschool 128 kosteloze leerlingen. Volgens hoofdonderwijzer Delfien Vanhaute waren er meer dan 150 aanwezig en gedurende de wintermaanden liep het cijfer tot 200.

Vóór 1879 vinden we hier als hulponderwijzers de volgende heren opgetekend: de Heren Verwarcke, Vandenberghe, Karel Verbouwe en Richard Cuvelier.

Toen de schoolstrijd losbrak bleef Meester Delfien Vanhaute samen met de hulponderwijzers Benoni Van Haute en Karel Verbouwe in de Torhoutstraat waar zij zich schikten naar de bepalingen van de nieuwe schoolwet van 1879.

Meester Richard Cuvelier neemt ontslag en opent de vrije jongensschool in de Handzamestraat. In 1878 bedroeg de schoolbevolking 145 leerlingen. De bevolking weigerde alsdan haar vertrouwen aan de gemeentelijke jongensschool en de schoolbevolking daalde op onrustwekkende wijze. In 1881 zijn er nog 25 leerlingen. Gedurende het schooljaar 1882-83 waren er 35 ingeschreven leerlingen. In 1884 waren er nog amper 18 tot 20 schoolbezoekers.

Meester Cuvelier werd weldra verwoegd door Karel Verbouwe welke eveneens ontslag nam op 5 September 1879 en door Cherimond Van den Bussche, geboren Werkenaar. Zij groepeerden samen het leeuwenandaal van de schoolgaande jongens in hun vrije school. Een gestook zonder einde volgde nu vanwege de Arrondissements-Kommissaris De Prey, tegen deze vrije school.

De vroede gemeentevaders uit deze beroerde jaren trachtten de Heer Kommissaris te voldoen in de mate van het mogelijke. Hun antwoorden zijn steeds even hoffelijk en beleefd en bovendien gesteld in een onderberispelijk Frans. Alle officieel geschrift was alsdan in deze taal gesteld.

Gezien de jongens naar de vrije school gingen, voor het overgroot getal, was het dan ook niet te verwonderen dat de sympathie van het lokaal bestuur naar deze kant uitging.

De strijd begon met een klucht!

Naar alle gemeenten werden aanplakbrieven gestuurd over de herziening van de schoolwet van 1842, met bede ze op te hangen op een goed zichtbare plaats. Maar wat gebeurde er te Kortemark?

We maken het op uit een schrijven van Kommissaris De Prey. De aanplakbrief werd opgehangen langs de achterzijde van de ingang deur van de gemeentekamer en daar deze deur vooral de Zondag gesloten bleef konden de Kortemarkse huisvaders van hun plichten en rechten geen kennis nemen.

Zeer beleefd werd dit door de heren van het gemeentebestuur geloochend en hingen ze de aanplakbrieven op een zichtbare plaats. In de nacht van 27 op 28 April werd het stuk afgescheurd. In een schrijven aan de Heer De Prey wordt dit feit gemeld en wordt tevens bericht dat de Maandag daarop de aanplakbrief door een nieuw exemplaar vervangen werd en dat de opsporingen naar de daders vruchteloos bleken!

Op 20 October 1880 weigerde de gemeente de jaarlijkse vergoeding van 100 fr. voor avond- en Zondaglessen wegens gebrek aan leerlingen. Een zelfde toelage moest alsdan ook door de gemeente worden afgedragen voor het geven van godsdienstlessen.

Op 7 Juli 1881 verscheen de beeltenis van de Koning Leopold II in de scholen.

Schoolopziener Emiel Vandeweghe kondigde zijn bezoek aan bij het gemeentebestuur voor Donderdag 24 Juni 1880 om 9.30 uur 's morgens. Hij zou nazicht komen houden over de stoffelijke inrichting van de gemeenteschool en drukte tevens de wens uit dit bezoek af te leggen samen met een afgevaardigde van het gemeentebestuur.

Op gemelde dag en uur verscheen Opziener Van de Weghe, maar de afgevaardigde van het gemeentebestuur schitterde door zijn afwezigheid. Wanneer de Heer Opziener over dit feit zijn verontwaardiging uitdrukte, vroeg het gemeentebestuur hem beleefd naar de wettekst welke daartoe verplichtte.

Op 24 Juli 1881 kondigde Opziener Vande Weghe opnieuw zijn schoolbezoek aan voor 6 Oogst om 2 uur in de namiddag. Nogmaals kon hij het best alleen stellen.

Moelijkheden volgden bij de vleet voor wat de bezoldiging van het schoolpersoneel betrof. Tientallen klachtbrieven en achterstallige betaalsataten werden aan het gemeentebestuur gericht. Meester Delfien Van Haute zat deertlijk in het sukkelstrategie zowel met zijn leerlingen als met zijn dutten.

Ondermeester Benoni Van Haute had hem verlaten op 18 Februari 1880 en was schoolhoofd geworden te Zarren. Ondermeester Edward Moreels verbleef hier van 17 Januari 1880 tot 12 September en werd alsdan overgeplaatst naar Brugge. Ondermeester Jozef Brouwers kreeg

alsdan opdracht van Opziener Vande Weghe naar hier te komen les geven op 10 September 1880. Hij diende zijn ontslag in de 7 Mei 1881. Tijdens zijn verblijf alhier verliet hij tijdelijk zijn post om te Roesclare als dienstdoend schoolhoofd te fungeren van 28 December 1880 tot 1 Februari 1881. Gedurende zijn afwezigheid werd hij vervangen door ondermeester Alfons Depauw.

Opziener Vande Weghe en Kommissaris De Prey bleven met hand en tand de gemeentelijke jongensschool naar de geest en de letter van de schoolwet van 17 Juli 1879 verdedigen tegenover het bestuur van de gemeente hetwelk maar al te best bevroedde dat het op een sissert uitloopen moest.

Meester Delfien Van Haute sleepte zijn kruis tot in 1884. Intussen was het liberaal bewind omvergekegeld en de schoolwet werd daarop herzien.

Hier rees nu de gedachte, de gemeentelijke jongensschool eenvoudig te sluiten, doch volgens het officieel schrijven van 7 Juli 1884 moest het in dienst zijnde personeel behouden blijven.

Op 1 October 1884 werd bij besluit van het gemeentebestuur Meester Delfien Van Haute toch in beschikbaarheid gesteld. Hier hadden de gemeenteverderen buiten de waard gerekend. Dat zal het gevolg ons leren. Zij zagen zich nu verplicht de 2/5 van het wachtgeld af te dragen. Dit besloeg elk jaar 400 fr. dat het budget kwam verhoegen.

Ondertussen had hier de eerste didaktische conferentie voor gemeentelijke onderwijzers plaats gehad onder leiding van Opziener Vande Weghe op Zaterdag 24 Mei 1884.

Toen de inbeschikbaarheidsstelling van Meester Delfien een vol-dongen feit was richtten 27 familiehoofden een protest aan het gemeentebestuur en stelden hun vertrouwen in het onderwijs en de opvoeding verstrekt door Meester Van Haute.

Op 24 December 1884 werd door het gemeentebestuur aangedrongen op een versmelting van de vrije en de gemeentelijke jongensschool. Hierop vertrok Meester Richard Cuvelier als hoofdonderwijzer naar de gemeenteschool. Meester Cherimond Van den Bussche volgde hem en Meester Delfien Van Haute werd voor de keus gesteld zijn laatste jaren in het onderwijs te slijten onder de leiding van zijn ondermeester Cuvelier!

De gemeenteschool was weerom de naarstige bijenkorf, waar werd geleerd en opgevoed. De jarenlange vete was bijgelegd. De vrede was

herwonnen tussen gemeentebestuur en onderwijzend personeel zonder dewelke er geen vruchtbaar onderwijs mogelijk is.

Na het aftreden van Richard Cuvelier volgde Cherimond Van den Bussche hem op als hoofdonderwijzer. Deze persoonlijkheid staat ons nog klaar voor de geest. Kort vóór 1914 werd hij op rustgeld gesteld.

Het aantal leerlingen was ondertussen rond 1895 tot 180 gestegen. Wat een gemiddelde betekende van 60 leerlingen per klas. Toen Meester Delfien Van Haute nog een schooljaar had medegemaakt onder het hoofdonderwijzerschap van Ch. Van den Bussche ging hij op rust naar Brugge na een veelbewogen ambtsperiode.

In deze periode hadden we als onderwijzers: Meester Alfons Van haute welke naar de Clyte (Reningelst) vertrok om over Beccelare terug te belanden als kosten te Kortemark. Meester Gustaaf Martelé welke hier aankwam in 1892 en overleed in 1906. Meester Lodewijk Schreurs welke hier werd aangesteld de 10 September 1895 en einde Mei 1907 als gemeente-sekretaris overging naar Lissewege en na een verblijf van 37 jaren aldaar naar de streek terugkwam om er zijn oude dagen te slijten. Op 30 April 1951 gaat hij ter eeuwige rust te Handzame in de ouderdom van 83 jaar.

Op 15 Januari 1904 bedroeg de schoolbevolking 133 eenheden.

Klas van Meester Louis Schreurs 49 II.

Klas van Meester Gust Martelé 50 II.

Klas van Meester Ch. Van den Bussche 34 II.

Op 19 April 1905 zag de schoolbevolking er als volgt uit:

Klas van Meester L. Schreurs 53 II.

Klas van Meester G. Martelé 42 II.

Klas van Meester Ch. Vanden Bussche 40 II.

Eveneens verbleef hier tijdelijk als hulponderwijzer Alberic Hyacinthe Goethals welke hier werd opgeroepen voor militaire dienst op 18 Juli 1895.

In Mei 1906 kwam de toekomstige opvolger van hoofdonderwijzer Van den Bussche, Meester Lucien Astaes * hier aan. Meester Jozef Ketele kwam hier terug de traditie voortzetten van de Van Haute's welke hierin bestond dat Kortemark ook eigene krachten leveren kon voor het onderwijs.

* ASTAES Lucian Josch, geboren te Staden 4 Maart 1883 werd hier ingeschreven op de bevolkingsboeken op 10 Mei 1906.

Nu brak de oorlog 1914-18 los en stuurde ons onderwijswereldje in de war.

Meester Jozef Ketele ging het leger verwoegen en hoofdonderwijzer Lucien Astaes kwam in Frankrijk terecht. Een tijdlang verbleef alhier Meester Schotte uit Jonckershove welke de schoolbengels samschaarde tot zelfs in de herberg van Jules Vandenbergh in de Statiestraat.

1917 was het jaar der verstrooiing voor de Kortemarkse bevolking en het onderwijs werd voortgezet ter plaats waar de uitgedreven kinderen aankwamen.

Toen de oorlog geëindigd was vond hoofdonderwijzer Astaes zijn schoolgebouwen in een puinhoop herschappen. Zoals het steeds voorkomt rees uit het oude, veel mooier en grootser het nieuwe op. Nieuwe klassen werden bijgebouwd en ingericht. De schoolplicht was ondertussen verlengd tot 14 jaar. Deze verlenging dateerde reeds van 1914. Het aantal leerlingen nam toe en de klasbevolking slonk. Zo groeide het aantal leerkrachten voortdurend aan. Hoofdonderwijzer Astaes zag zich welhaast omgeven door een rij waardevolle medehelpers.

Het eeuwige en erwig drietal was achter de rug.

Een paar onder hen, precies deze van het eerste uur na de oorlog verlieten de gemeente: Meester Marcel Simaere en Maurits Desramaut kwamen beide te Leper terecht (indiensttreding te Kortemark: 16-5-1919). Sedert de opruststelling van Meester Lucien Astaes werd bij beslissing van het gemeentebestuur het hoofdonderwijzerschap overgedragen op Meester Jules Vernack. De schoolbevolking liet alsdan het instandhouden van zeven klassen toe. Het onderwijzerskorps bestond alsdan uit de volgende leden:

Hoofdonderwijzer Jules Vernack.

Onderwijzers: De Heren Maurice Mismme, Maurits Vandewalle, Maurits Declercq, Maurits Vansteenkiste, Albert Verhelst en Adhemar Chesquière.

Sedert heeft Meester Vansteenkiste Kortemark verlaten en ging zich als hoofdonderwijzer te Leke vestigen. Meester Maurice Mismme werd op rust gesteld na een verdienstelijke loopbaan en bracht het ondertussen tot Provinciaal Raadslid.

Deze beide heren werden niet meer vervangen en zo telt onze gemeenteschool heden nog 5 klasstitularissen. Maar door de aangroei van het geboortecijfer zal de toekomst er welhaast rooskleuiger gaan uitzien.

De gemeenteschool staat voor haar onderwijs best aangeschreven bij schoolinspectie en bevolking. Ze geeft aan de volksjongen een degelijk lager onderwijs mede voor het latere leven of als springplank naar verder onderwijs.

Parochiale Geschiedenis

VOOR 1085

Vóór we aanvangen met de vaststaande geschiedenis van de parochiale stichting moeten we toch eventjes kijken naar wat hier reeds vroeger was gebeurd op gebied van evangelisatie. Wat deze vóórperiode betreft hebben we over onze parochie geen geschreven oorkonden kunnen ontdekken. Maar toch mogen we zeker zijn dat het oudere nabijgelegene Torhout onze voorvaderen zal geholpen hebben op den weg des Heren.

Torhout had reeds heel wat vroeger het bezoek ontvangen van den H. Bisschop Eligius (Bisschop van Doornik 641-660) welke er een stichting naliet ter evangelisatie. Bedoeld klooster bestond reeds \pm 654*. Dat het bleef voortbestaan en van belang was spreekt uit het feit dat de Landsheer Lodewijk de Vrome, welke in 840 overleed het in de handen van den H. Ansgar of Anscarus gaf**.

De stichting werd alsdan reeds door deze Heilige omgezet in een school voor zendingen. Dus mogen we afielden dat hier reeds de evangelisatie was gebeurd en dat de toemnalige bevolking reeds zal hebben gedeeld in de verdiensten van 't lijden Christi.

Geen hindernissen van onoverkomelijke aard had de natuur in den weg gelegd om hier een godsdienstige kern met bidplaats op te richten.

Dat er vóór 1085 reeds een nederige bidplaats bestond laat zich vermoeden uit het Kartularium van Enname waarover we het verder zullen hebben.

We mogen hier besluiten uit dit alles dat onze voorouders reeds geloofden en de ware God aanbaden in een eenvoudige bidplaats onder het impuls van het geloofstrialende Torhout.

* „Rembertus van Torhout” door P.J. Meersman, O.P. blz. 32.

** Blz. 49.

DE OVERNAME DOOR DE ABDIJ VAN ENNAME IN 1085

Eerst op het einde der XIe eeuw hebben we zekere en betrouwbare gegevens over de kerkelijke stichting van Kortemark. Ze komen voort in het Kartularium van de Abdij van Enname.

Boudewijn van Rissel, graaf van Vlaanderen, stichtte in 1063 een klooster van Benediktijner monikken te Enname. De nieuwe stichting werd toegewijd aan Sint Salvator. Tot het in standhouden van de nieuwe stichting bleven dan ook de gunsten en schenkingen niet uit. Graven, bisschoppen en Heren wedyverden in mildheid.

Proostdijschappen over kerken en parochiën, inbezithame van tijdelijke goederen, toekenningen van tinden en renten volgden elkaar op. Onder proostdijschap moeten we wel verstaan dat de Abdij in het bezit kwam van de parochiekerk met al haar medehorende rechten en lasten. Zo kreeg de Hoogeerwande Heer Proost of Abt het recht de pastoor, kapelaan, onderpastoor en koster voor te stellen en aan de uiteindelijk benoeming van de Bisschop te onderwerpen.

Wat heel natuurlijk gold was dat de Abt de parochie kon laten bedienen door zijn eigen monikken. Hetgeen hier zeker het geval was omstreeks 1286 (Kart. van Enname).

Verder zullen we nog zien dat de Abdijheren zich vereerden met de opbrengst van de tinden en renten (1220).

Maar naast de rechten kwamen ook de lasten welke vooral bestonden in het onderhoud van het kerkegebouw en van zijn bedienaars. Het wel en het wee verhalen van de Abdij van Enname gaat hier niet op en heeft ten andere geen zin. Enkel een paar vlugge trekken welke we haar uit dankbaarheid zijn verschuldigd om haar edel werk bij onze voorouders.

Gesticht in 1063 te Enname, een dorpie langsheen de Schelde, enkele kilometer stroomafwaarts van Ondenarde, is zij blijven voortbestaan tot in 1795.

Van de Abdij is niets meer overgebleven alleen de vruchten van haar werk zullen met Gods genade blijven voortbestaan tot het einde der eeuwen. Vooraan in de linker zijbeuk van onze huidige parochiekerk prijkt een schild hetwelk ons nu nog aan deze abdij herinnert. Hetzelfde schild komt tegenwoordig voor als het gemeentelijke wapen van Ename*. Het vertoont de pelikaan welke zijn jongen zoogt met zijn hartbloed. Sanders heeft een plaat nagelaten welke ons „het Clooster van Ename“ voorstelt in 1641.

Het is een weids gebouwencomplex zowel door omvang als bouwvoornamheid.

Komen we nu terug naar Kortemark en volgen we aan de hand van de betrouwbare gegevens uit het Cartularium van Ename* de achtereenvolgende vermeldingen van de parochie Kortemark:

1063 Stichtingsjaartal van Ename.

Een akte wordt opgemaakt te Rijsel waardoor de Abdij volgende giften ontving gelegen te Kortemark.

Ten eerste: twee vestingen.

Ten tweede: 18 bunders land.

Ten derde: een deel weide uit de gift van Arnuld van Oudenaerde. Een zekere Gerart van Kortemark, zoon van Robbodi (Radbod) is onder de mede ondertekenaars.

Wat mogen deze twee vestingen hier wel geweest zijn? Waren het woonsten of waren het vestingen in den waren zin? Hoogstwaarschijnlijk zullen het wel woonsten of nederzettingen geweest zijn. Het bezit van 18 bunders vertegenwoordigde reeds een aanzienlijke uitgestrektheid.

Een bunder lands te Brugge liet zich herleiden tot 1 ha 32 a 71 ca en te Oudenaarde tot 1 ha 30 a 4 ca.

Deze gift betekende dus in Brugge maat 23 ha 88 a 78 ca of 54 gemeten terwijl ze in de maat van Oudenaarde beliep tot 23 ha 40 a 72 ca.

1085. Op 24 Januari bevestigt Radbod, bisschop van Doornik en Noyon dat de inkomsten van de kerk van Kortemark toekomen aan de Abdij van Ename. Verder bepaalde de Bisschop dat Hem hiervoor een jaarlijkse vergoeding toekwam van 20 solidé. Deze jaarlijkse tiende

* Geschied- en Aardrijkskundig woordenboek der Belgische Plaatsnamen door De Seyn.

* Cartularium v. Ename uitgegeven door Ch. Piot.

moest aan Hem of aan zijn opvolgers worden afgedragen uit de ontvangsten van de kerken van Kortemark en Handzame.

Hiernit is het dat we met zekerheid kunnen opmaken dat reeds vóór 1085 een bidplaats, hoe nederig ook, zal bestaan hebben.

Anders zou de tekst wel hebben verneld „de te stichten kerken van Kortemark en Handzame“.

De confirmatie van de Bisschop van Doornik en Noyon wordt achtereenvolgens bevestigd door de Pausen in 1115, 1148 en 1181*.

→ V. Arieckx schrijft in de geschiedenis van Pittem op blz. 34: Bij de stichting van een kerk moest ook een dotatie voorzien zijn waaruit zij haar bestaansmiddelen zou halen. Dit patrimonium moest, volgens een besluit van Lodewijk de Vrome (818) bestaan uit een stuk land van ongeveer 12 bunder, een hofstede en 4 laten om dat land te bewerken.

1183. Disdeldis van Heurne en zonen dragen aan de Abdij 2 maten lands op gelegen te Zarren. De opdracht is mede ondertekend door Walter, priester van Kortemark. Deze is de oudste priester welke we hier bij name aantreffen. Zonden Disdeldis van Heurne en zonen niet de voorzaten wezen van de edele familie der van Heurnen welke steeds uitgeblonken heeft in mildheid jegens de kerk van Kortemark?

1219. Arnold of Arnoudt van Oudenaarde en Vrouwe Agnes geven aan de Abdij van Ename 2 tienden gelegen binnen de grenzen van Kortemark. Walter of Wouter, IIe bisschop van Doornik, bekrachtigt deze gift.

1220. Dit jaar beveelt Arnold aan de baljuw van Kortemark goed toe te zien op de ontvangst en de verkoop van de tienden gelegen binnen zijn gebied. Een deel der opbrengst diende overgemaakt aan de Hoogerwaarde Heer Abt van Ename en het overige diende tot het afdragen van het onderhoud van de parochiekerk en haar bedienaar.

Het moet dus zijn dat er reeds naast pachtgeld en vruchten en vleeswaren (bloedtienden) moesten opgebracht worden. Deze werden dan te gelde gebracht bij openbaar gebod of als dusdanig gebruikt (bloedtiende).

1221. Nogmaals is het de goedgehartige Arnold van Oudenaarde welke den verkoop bekrachtigt van een tiende welke vroeger in de handen was van Michel van Bachforde.

1224. In Junimaand is het weerom Arnold van Oudenaarde welke

de bevestiging aflegt dat Priester Haket Sprancke aan de Abdij van Enname een tiende overmaakt onder de benaming van 2 schoventiende. Deze gift had priester Sprancke ontvangen van Vrouwe Maria van Handzame.

1281. In dit jaar staat het huis van Oudenarde zijn bezittingen te Kortemark af aan den Graaf van Vlaanderen, Gewijde van Dampierre. Dit feit heeft zijn weerslag in het Kartularium. De data liggen nu verder uit elkaar. Het is net of de nieuwe Heren niet meer in dezelfde geest van verstandhouding leefden met de Abdijheren van Enname ofwel ging hun voorliefde naar een der menigvuldige andere abdijen welke in hun graafschap bestonden.

De eerste aantekening na de inbezithame van Kortemark toont ons dat de verandering hier heel wat moet hebben ontredderd en in de war gestuurd.

1286. De kloosterlingen van Enname residerende te Kortemark doen hun beklag aan Jan, Kardinaal en Pauselijk Legaat wegens het achterblijven der belastingen. Uit dit stuk komen we tot de vaststelling dat de bevolking van Kortemark reeds moet zijn aangegroeid daar er nu reeds sprak is van kloosterlingen en niet meer van een priester zoals in het begin van deze eeuw.

In genoemd jaartal moet Kortemark een onafhankelijk klooster of proostdij bezeten hebben. Misschien ook waren de Paters alsdan gekomen om toe te zien dat gedurende en na de overdrachthame niet aan hun rechten en bezittingen zou worden getornd.

Nu gaan er twee eeuwen voorbij vooraleer er nogmaals sprak is van Kortemark.

Bij Floris Prims (Antwerpen door de eeuwen heen) blz. 106 vermenen we dat in 1308 de nooddruftege Abdij verplicht was tienden te Deurne te verkopen om in stand te blijven.

De aantekening van 29 Februari 1484 besluit dan de reeks van stukken waarin er sprak is van de parochie Kortemark.

Het vermelde stuk is er nog een van belang.

„Paus Innocentius VIII geeft aan Filipus van Useghem, abt van Enname, privilegie en genot van de hoeve te Kortemark. De opbrengst er van is levenlang te ontvangen door Guillennus Fabri, priester ter plaats en na hem door zijne opvolgers. Het verblijf der paters alhier had reeds opgehouden en de hoeve waarvan sprake is zal wel de Proostdijhoeve zijn van later (nu bewoond door de familie Deprez).”

In de beschrijving van Lenen en tienden behorende aan 't Leenhof

van Wijpendale opgemakt in 1626 vinden we volgens L. Gilhiodts van Severen, wijlen archivaris van de stad Brugge, onder nummers 83 en 84 aangeduid.

83. Een leen van 150 roeden (22 a 12 ca) met een visserij gehouden door de Abt van Enname.

84. Een leen van 8 1/2 gemete (3 ha 76 a) gezeid „Soppersleer” gehouden door hogervermelde.

De eigendommen van Enname besloegen alsdan reeds een tamelijke uitgestrektheid wanneer we deze 150 roeden samen met de 8 1/2 gemet van 't Soppersleer voegen bij de 18 bunders uit de gift van 1063 dan komen we tot circa 27 ha 88 a.

Uit inzage van archiefstukken aan de kerk van Kortemark behorende en verband houdende met landerijen, gebouwen en inkomsten vonden we nog enkele waardevolle stukken.

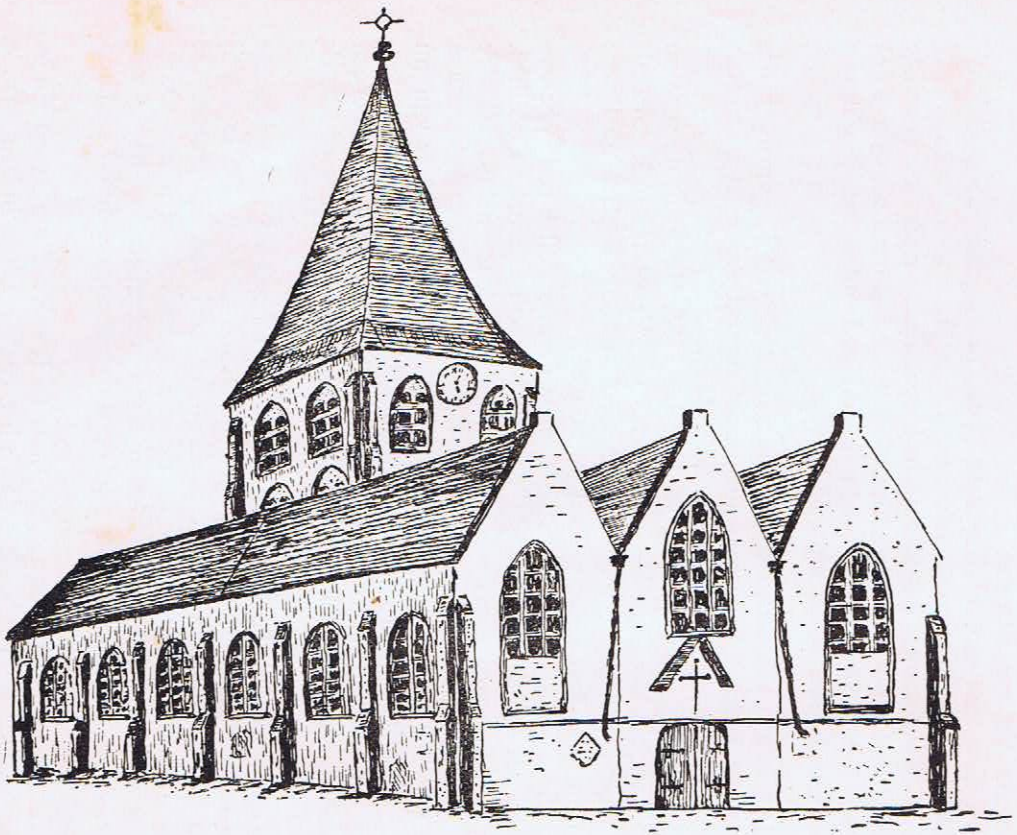
Het oudste is getekend : 21ste Oktober 1575. Het geldt de verkoop van 3 roeden land liggende in 't kerkhof en „Verloren houck genaemt, so metten grachten 3 roeden”. Het werd verkocht aan Jan de Dorpe mits belofte daar nooit herberg te houden.

't Stuk werd mede ondertekend door Pastoor Pollet ende gheswo-renen der kereke. Jan Screvele, Carolus Noppe en Jacobus Cenninck. Deze gezwoorenen zijn de voorlopers van onze leden der Kerkfabriek of kertraad, met dit verschil echter dat de huidige kerkfabrieken aan de wet zijn onderworpen sedert de Franse Revolutie. Daar zijn nu nog een ganze reeks van dokumenten betreffende „goederen en tenten der Capellerij van O. L. Vrouw”. Kortweg O. L. Vrouwgoed waarvan 't oorspronkelijke stuk opgemakt werd door Joos de Clerck in 1583.

Deze Joos de Clerck getuigt vooraf dat hij zelf de lijst opmaakte volgens de gegevens van kapelaan Janszonne in 1459. De capellerij van O. L. Vrouw beschikte alsdan over heel wat inkomsten. De giften gedaan getuigen van de devotie onzer voorzaten aan O. L. Vrouw. Deze goederen en renten lagen niet alleen op het grondgebied van Kortemark maar zelfs op dit van aanpalende en verderop gelegene gemeenten.

Zo vinden we renten op een huis te Roeselare, renten op landerijen gelegen te Handzame en Keien evenals op twee huizen staande te Torhout „genaemt de Munte” en „den Swarten Leeuw”.

Alle stukken der capellerij betreffende dragen de handtekening van den Heer Kapelaan als bestuurder.

Kerk van St-Bartholomeus vóór 1840, naar P.C. Pope, 1834

Deze moest alsdan van de inkomsten leven en de H. Missen opdragen ter intentie van de gewers. Volgens V. Arieck waren de kapelannen de voorlopers van de onderpastoors. Ze fungeerden in plechtige missen als diaken en onderdiaken, daarnaast hadden ze hun eigen missen aan 't Altaar der kapelaniij. Soms lieten ze zich verangen ter plaats en woonden elders. In 1746 hield men er nog steeds een verpachtingsboek op na „van alle landen, bosschen ende meerschen behoorende de Kercke, outaer van Onze Lieve Vrouwe ende disch der prochie van Cortemarq”.

Jaarliks werden landen, bossen en meerssen verpacht en hoefden betaald tegen „Bannesse” er op volgende. Kort vóór de Franse Revolutie behelsde dit verpachtingsboek nog 46 verschillende nummers of loten.

In 1794 is er voor het laatst sprak van deze goederen. Bij de kadastrale opname van de grondeigendommen in de gemeente Kortemark opgemaakt den 10 September 1801 vinden we nog alleen „kerkgebouw en kerkhof ingeschreven” ter memorie Sectie C. 626 kerkhof 40 a 70 ca, 627 kerk 8 a 40 ca.

De rest was als Zwartgoed verdwenen en de opbrengst ervan in de kas van de Republiek gestort.

Zo vinden we aangestipt en dit geef ik als typisch voorbeeld : n° 102 République ci-devant église de Cortemarck.

Joseph De Simpel : bois. 0.0.80 r. à titre emphytéotique.

De huurliingen kregen alsdan het bezit ervan „à titre emphytéotique” wat zoveel beduiden wilde als verpachting op langen termijn ofwel eeuwigdurend zonder de 99 jaar te overschrijden. Tot in 1817 zou het duren voor de kerk in het bezit van een gedeelte van haar goederen hersteld werd.

„Doivent leur être restitués en vertu de la loi du 7 Thermidor an XI en exécution de la circulaire de Monsieur le Gouverneur de cette province en date du 18 Septembre 1817”.

Dan ook is onder de mokerslagen van de Franse Revolutie de Abbdij van Ename samen met al haar geestelijke en wereldlijke bezittingen gevallen.

Nu we toch bezig zijn met de zakelijke kant van onze parochie laat ons maar voortgaan met de goederen van de Dis der Armen welke van in de vroegste tijden hier bestond. „Ende disch der prochie van Cortemarq” zo luidde 't verpachtingsboek van 1746.

Het bestuur van de Armendis hield jaarliks verpachting van de goederen aan dis behorende : 128 verschillende verpachtingsnummers

zowel van land, meers en bos hadden ze te Kortemark, benevens andere nog gelegen te Hooglede en Torhout.

De opbrengst ervan werd aan de armen gereikt onder vorm van brood-, brandstof- en klederenbedeling of als afdraging op woonst-vergoeding. Een groot gedeelte dezer bezittingen hebben de Franse Omwenteling overleefd en we vinden er nu de Armentis aangeduid onder de benaming van „Table des Pauvres”. De Republiek had gelijkheid gebracht maar had vrouwe miserie niet kunnen uit de wereld helpen!

De aloude keure van het Brugse Vrije voorzag in de benoeming van de Heren van de Dis ofte „Discmeesters”. Ze werden benoemd door de Schepenen van ons Ambacht en oefenden hun werkzaamheid uit onder het voorzitterschap van de Heer Pastoor. Nu werd door de Revolutie het voorzitterschap aan de Pastor ontnomen en zou voortaan de Armentis zijn huishouden klaarspelen zonder de tussenkomst van de Geestelijkheid. De vraag of het er beter ging laat ik open, maar de St-Vincentiusgenootschappen der voorgaande eeuw zijn er de logische uitvloeijsels van geweest om het tekort te dekken gelaten door deze overgang.

In het kerkelijk archief is eveneens melding gemaakt van een paar bijzondere stichtingen welke hier hebben bestaan of nog voortleven. Een ervan, namelijk deze van de Heren van Ogerlande dagtekenende van 1459 (Jan van Gryspere en huysvrouw). Tot in de XVIIIe eeuw werd ze in ere gehouden. Ze bestond in het celebreren van jaargetijden met uitdeling van brood aan de armen.

De andere was deze van Adriaan Hemeryck „welke gesticht had een eeuwige jaargetijde met 9 lessen en distributie van 1 pond brood aan den Arme op zijnen sterfdag zijnde 11 Oktober”. Deze stichting was berent op een hofstede van 46 gemeten 2 lijnen en 17 roeden, zuidwaarts niet verre van de kerke gelegen en toen in pacht bij Joannes van de Castele. De meest recente en wel de merkwaardigste is deze van Pieter Maximiliaan De Vloo. Maar daarover gewagen we wel verder waar het gaat over het gesticht der Eerwaarde Zusters van Lielde.

In 1839 werd volgens de kerkrekeningen aan de Armen uitgedeeld onder de vorm van brood derien zakken roggemeel.

„Aen bakker Joseph Hillewaere voor het bakken van 6 zakken roggemeel.

„Aen bakker Jan Ketele - 5 zakken.

„Aen bakker Engel Leroye - 2 zakken.

DE GESCHIEDENIS VAN HET PAROCHIAAL KERKGEBOUW

Nog vóór 1085 bestond hier een bidplaats hoe nederig ook. Dit kunnen wij opmaken uit het Kartularium van Enname. De Abdijs van Enname, toegewijd aan Sint Salvator, kreeg in gemeld jaar het proostdijnschap over de kerken van Handzanne en Kortemark. Hoe ons kerkje er uit zag bij de aankomst van de monniken uit Enname weten we niet, maar nu zal de Abdijs, die er het Proostdijnschap over verworven had het naar de eis van de tijd hebben uitgebouwd.

Door de milde giften van het huis der Heren van Oudenaarde, die tot in 1281 de bezitters waren van Kortemark, waren ze in staat dit te doen. Door haar bezittingen te Kortemark werd de Abdijs later zelf leenman van het grafelijk leenhof van Winendale. Het onderhond van kerk en bedienaar evenals het ophangen van een klok vielen ten laste van Enname.

Minstens één priester bedient het parochie-hederschap. In 1286, enkele jaren na den verkoop van Kortemark, verblijven hier meerdere kloosterlingen van Enname.

Twee eeuwen later is er geen spraak meer van kloosterlingen maar wel van een priester ter plaats. Het kerkgebouw zal vast en zeker reeds uit steen opgetrokken geweest zijn want in de XVIe eeuw, wanneer de Geuzen hier 't allenkante huis hielden, bleven alleen nog de muren over van het kerkgebouw. De tijden bleven langen tijd troebel en men spreekt van de braken van de jaren 60 en 80 zodat aan heropbouw weinig kon worden gedacht.

Toch bleef men hier niet bij de pakken zitten, na de eerste brake der Geuzen had het kerkgebouw toch een heropbouw gekend want op 7 juli 1571 komt de tweede Bisschop van Brugge, Mgr Druitius (1569-1594) 5 altaren wijden te Kortemark. Het hoofdaltar behoort de H. Drieuldigheid. De andere vier waren respectievelijk aan O. L. Vrouw, de H. Moeder Anna, St Sebastiaan (schuttersaltar) en de

H. Blasius toegewijd. Ter ere van de laatste heilige had hier een drukke begankenis plaats. Tijdens de tweede brake, een twintigtal jaren later kwamen de Gentse Geuzen opnieuw dit Godsgewijde werk ongedaan maken en het was de Heer Pastoor Joost Haecx die in 1610 en volgende jaren voor het reuzenwerk van de heropbouw stond. Toen was herbouwen van onze kerk dubbel zwaar. De bouwstoffen dienden van ver te worden aangevoerd en de verbindingswegen waren zeer slecht. De bevolking was door de slechte tijden verarmd en berooid. De inkomsten van de kerkelijke goederen ter plaats, de giften van de parochianen, en van de Abdij van Enname waren onbeduidend tegenover dergelijke nood: een tweede heropbouw in zo korte jaren. Tot wie beter kon de pastoor zonder kerk zich wenden als tot de bestuurders van onze gewesten de Aartsbetrogen Albrecht en Isabella.

Het was dan ook tot hen dat pastoor Haecx een verzoek richtte ten einde aan geldmiddelen te komen. Het voorstel welke de pastoor hun deed had hij gemaakt met mede afweten en onder goedkeuring van de burgerlijke overheid van ons Ambacht. Ziehier hoe het was opgesteld „te mogen heffen dertich stuyvers van elke tonne groot bier mitsgaders twee stuyvers up elcken stoop wijn die in de voor-noemde prochie bij weerden ofte in ghift-ende brulofften ghesleten ende uyghtewent sullen worden, voor den tydt ende tennyn van ten minste zes jaeren”.

Op 22 December 1610 kreeg Pastoor Haecx de tijding dat zijn aanvraag was ingewilligd voor den duur van vier jaar. Nu konden de gele platte bakstenen uit de IJzerstreek naar hier worden gesjouwd. De zware lompe wagens trokken hun diepe sporen naar 't Haersgat waar ze de platte schuiten gingen ontladen.

Uiterst traag rees het bouwwerk op en manden, zelfs jaren verliepen. In 1614 lag het werk totaal stil omdat de geldmiddelen ontbraken wegens het vervallen van het octrooi van 22 December 1610. De edelmoedige herder en zijn gezwoorenen konden niet verder dan opnieuw hun toevlucht nemen tot het bestuur van het land. Dinaal gebeurde het op een heel plechtige wijze. Pastoor Haecx stelde zelf het verzoekschrift op en de Heren baljuw, burgemeester en schepenen onderschreven de noodzakelijkheid ervan, evenals de heer Deken der christenheide van Torhout. Op 7 Januari 1615 werd het nieuwe verzoek ingewilligd voor een termijn dinaal van drie jaar.

Nogmaals konden de werken hervormen worden. Op 23 November 1629 wordt een lening voor een bedrag van 200 pond vlaems groot

aangegaan met de Dis tennende de werken te bespoedigen. Onder-tussen is Pastoor Haecx overleden en Pastoor Leonard (Leevaart) Aertsonne is hem komen opvolgen in 1630.

Nog zijn de werken niet af en op 1 Februari 1631 dringen de parochianen er op aan bij hun Bisschop tennende de Pastoor, baljuw en Wet te dwingen de toren op te bouwen. De pastoor en de baljuw vragen niets beter. Zij zullen hem uitbouwen groots en majestatisch zelfs tegen de goesting in van de parochianen welke achtenuiddeinzen bij de hoge kosten. Op 16 April 1632 staat de zaak zover dat de

Parochiale kerk St-Bartholomeus, Kortemark (voor 1917)

pastoor en de baljuw in ongenade vallen bij het gemeen en met de daaropvolgende Pashijd moesten er 2 Paters Discalsen de paasbrieven komen horen daar vele parochianen Pastoor Aertsonne daartoe niet meer waardig achtten.

Tien jaar later is de nieuwe kerk nog niet voltooid. Op 15 September 1642 komt Mgr de Handion (1640-49) twee altaren wijden.

Het hoofdaltar wordt nu aan de H. Bartholomeus, de huidige patroon der parochiekerk, toegewijd. Het andere werd weeron gewijd aan de Heilige Moeder Maagd Maria (Kapelleri-alhaar). Na de wijding van deze altaren kon terug worden verder gebouwd.

Hoogstwaarschijnlijk lag het derde koor toen nog in puin. De tussenkomst van de opperherder in 1642 had haar vrucht afgeworpen en de vrome wens van de bisschop de kerk te zien voltrekken werd bewaarheid.

Op 3 Oogst 1643 was de zaak in het reine en de Dis kwam opnieuw tussen voor een bedrag van 100 pond groot, welke in lening werd afgestaan voor een termijn van 4 jaar.

Pastoor Aertsonne had met de medehulp van zijn bisschop en de baljuw zijn strijd gewonnen en zijn parochianen willens nilens een mooie kerk geschonken en vooral een toren waarop ze achteraf trots gingen. Eeuwenlang is deze prachtige toren de trots geweest van de gansse parochie. Alhoewel het niet het geval was, had de robuuste onderbouw een naald kunnen schragen, welke het dubbele aan hoogte zou overtreffen. Vast en zeker had het torenkruis 70 à 80 meter mogen bereiken zonder afbreuk te doen aan de sterfelijkheid van de toren zelf.

Toen pastoor Aertsonne zijn hoofd voor goed neerlegde waren kerk en toren eindelijk af. De eens misprezen herder werd hier nog lange tijd in een jaargetijde herdacht.

Zijn opvolgers moesten nu maar verder zorgen voor de meubelering en het onderhoud. Toen nu op het einde der XVIIIe eeuw de omwenteling in Frankrijk losbrak, die ook over ons land kwam werd onze kerk opnieuw geplunderd, ontheligd en gesloten. De boerenkrijg vernocht het ze voor enkele dagen te openen en ze terug in gebruik te stellen maar door het gemis aan onderhoud gedurende de besloten tijd kreeg het kerkgebouw een zeer erge denk. Zo erg zelfs dat ze onder het herderschap van Pastoor Lampe bouwvallig was. De inkomsten konden het niet meer ophalen om de onderhoudskosten te dekken. Er was nog een andere reden welke zich gelden liet: deze van de voortdurende aanwas van de bevolking welke reeds geklommen was tot 4.380 in 1840.

Bouwmeester Buyck werd aangesproken in 1847 en naar een ontwerp gevraagd. Aannemers Mannus en Scorsery aanvaardden de uitbouw van het plan Buyck. Jozef Blaen uit Basecles neemt het aan de bevoering uit te voeren in blauwe Doornikse steen, wijl schaliedekker de Grootte uit Venne instaat voor het bedekken van het kerkgebouw en het herbedekken van de nog gave toren. Hij zal ook een nieuw kruis plaatsen.

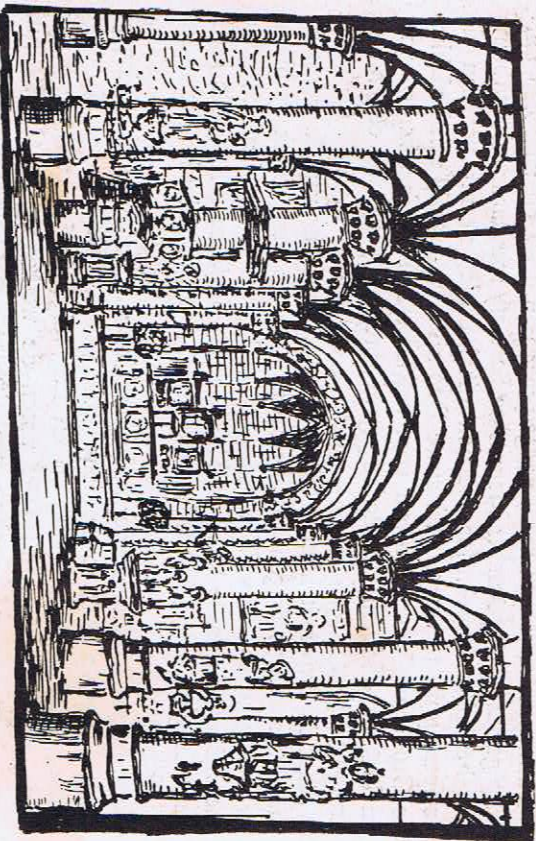
Staat en Provincie komen tussen voor een gedeelte van de onkosten maar voor het afdragen van het overige is de kerkfabriek verplicht over te gaan tot de verkoop van het kerkegoed dat alsdan een gezamenlijke oppervlakte had van 11 Ha 76 a 25 1/2 ca of in oude landmaat 26 gem. 1 lijn 78 roeden. De verkoop van dit alles bracht alsdan 27.518 fr. op!

De toren die zich vroeger in het midden van de kerk verhief, kwam langs achter te staan in de nieuwbouw.

De werken schoten vlnh op en het volgende jaar was de bouw bijna af. Omstreeks Juli 1849 waren de werken klaar. Op 19 Juli komt Mgr Malou, bisschop van Brugge, de nieuwgebouwde kerk conscreren. De nieuwe kerk, in rood baksteen opgetrokken leverde de nodige ruimte maar miste het formaat om aan te sluiten bij de prachtige toren, die reeds zo lang wakte over de goede parochie.

Samen zijn ze, kerk en toren ten onder gegaan in 1917, wanneer de toren werd verscheurd door een geweldige ontploffing. Toen de oorslogsjaren achter de rug waren werd uitgezien naar plannen van een nieuwe kerk, waardig aan een vijfduizend zielen sterke parochie. Pastoor Karel Blanche droeg de trak op aan Bouwmeester Th. Nolf uit Torhout. Zijn ontwerpen van een ruime neo-gothische kerk en toren werden aangenomen. De uitbouw dezer plannen werden uitgewerkt door een aannemer uit Ostende in de korte tijdsparre van 3 jaar (1923-1925). De opruiming van de puinen had heel wat weken gevegerd, vooral de overblijfselen van de toren boden taait weerstand zodat het staal der XXe eeuw onmachtig bleek en naar buskruit moest worden gegrepen om ze omver te kriegen. Het was met welgezind hart en genood dat de oude herder samen met zijn parochianen naar de nieuwe driebeukige kerk trok. Daar op dezelfde plaats van haar voorgangsters troont de kerk met haar 52 meter hoge toren onder de zegen en de armen van het kruis.

Het is de overleden bisschop van Brugge Mgr H. Lamiroy die onder het herderschap van Eerw. Heer Pastoor C. Debandt (23 October) de kerk plechtig kwam wijden. Sedert heeft deze herder de ruime

Kerk. Binnenzicht. 1879-1916

kerk laten schilderen en de huidige Pastoor Vey's zorgde achteraf voor geluidversterking, verwarming en verlichting. Zodat ze aan de parochianen evenals aan de vreemde bezoekers een indruk laat van frisheid en voornaamheid.

Moge de Heer dit edel bouwwerk nog vele eeuwen bewaren en in stand houden tot Zijn meerdere eer en glorie en tot welzijn van alle parochianen.

HAAR KLOKKEN

De klokken spelen een grote rol in het leven van elke sterveling.

„Wij laten U weten klaar en gauw

Leven, dood, blijdschap, rouw” trof ik ergens aan op een klok gegoten in 1862. Geen passender opschrift kon gevonden. Wat al volksrijmpjes en legenden werden er niet om hun bronzen mond gegeven. Dichters hebben ze bezongen in heerlijke verzen. De kleinfjes kijken verlangend uit naar wat de klokken hun brengen met 't Paasfeest. Het eerste klokje waarvan onrechtstreeks melding gemaakt werd is het tiendeklokje van Enname, 't welke niet alleen de goddelijke diensten aankondigde maar tevens de parochianen herinnerde aan hun verplichting, tienden in te leveren, aan de Abdijheren van Enname. Toen de nieuwe prachtige toren was gebouwd onder het hertschap van Pastoor Leonard Aertsone (3 Aug. 1630-1646) kon het niet lang meer duren of hij zou bevolkt worden met klokken hem waardig. De ondertussen benoemde herder Willem Delseyne (1670-1722) sliep er niet lang op. Op 17 December 1672 wordt door Mgr de Baillencourt, bisschop van Brugge de machtiging verleend aan den Heer Deken van Torhout om de drie nieuwe klokken voor onze toren te komen wijden. Hoogstwaarschijnlijk staan we hier bij onze eerste tribbel ofte driegeluid. Het gieten van klokken ging dan meestal ter plaats door. Verder zullen we daar meer over vernemen. Het verlangen naar klokken scheen nog niet voldaan bij Pastoor Delseyne want 27 jaar later op 12 October 1699 bekomt hij van Mgr Bassery (1691-1706) de machtiging om naast zijn tribbel nog een nieuwe klok te wijden.

Nog scheen de klokkolder ruimte genoeg te bieden om een vijfde klok te herbergen want op 8 Augustus 1772 verkrijgt Eerw. Heer Pastoor Hendrik van Nerun de toelating van Mgr Caimo om een nieuwe klok te wijden. Het was juist honderd jaar geleden dat de drie eersten werden gewijd door de Heer Deken der Christenbede

van Torhout. Was deze klok bedoeld als een gedachtenis aan 't eeuwfeest van de Kortemarkse tribbel misschien? Nadere beschrijving van dit vijftal werd nog niet opgevist. Een lang en gezellig samenzijn hebben ze niet meer doorgemaakt. De Franse Regering had nood aan brons en daar we behoorden tot het Departement van de Leie beschouwden de Franssen onze klokken als hun eigendom. Het was vooral sedert het ministeriël schrijven van December 1798, volgend op klokkenverkoop aan F. Creuzot, dat de klokken verdwenen. Op 24 Mei 1799 kwam een nieuw bevel vanwege 't middenbestuur van het Leidedepartement. „Binnen de tien dagen moesten al de klokken afgedaan worden overal waar er nog te vinden waren”. Citoyen Julien werd terzelder tijd aangesteld als inzamelaar van de klokken in 't arrondissement Brugge. Het Kortemarkse klokkenvolkje werd dus opgeroepen naar Brugge. Citoyen Julien samen met een bende soldaten van allerlei wapens, voetvolk en ruitery kwam zelf het werkje opknappen. Uit bevindingen rechts en links lieten ze een klokje achter hetwelk moest dienen als ban- of politieklok. Dit moet hier ook het geval geweest zijn wat op te maken valt uit het opschrift van de 800 kgr zware „Maria, Josephine” klok.

In 1802 kwam het Concordaat tussen Napoleon en de Kerk tot stand en de Eredienst, werd hersteld.

Het klokkengietersvolk had het druk om onze torens opnieuw te bevelen.

In 1805 onder het herderschap van Pastoor Joh. Bapt. Lucq (1803-1822) werd door hem een overeenkomst gesloten met de Herder van Handzame om samen de rondreizende Régault aan te spreken teneinde tot het gieten over te gaan. Handzame liet door hem zijn drie grote klokken (driegeluid) gieten, terwijl voor onze kerk een klok werd hertogten en twee nieuwe er nog bij kwamen. Deze Régault was herkomstig uit de Opper-Marnestreek. Van geslachten ver beoefende hij de stiel van meester-klokkengieter. Samen met zijn helpers zette hij zich aan het werk op een stuk grond te Handzame, niet ver van de Kortemarkse grens en goot er één na één de zes klokken welke hem waren besteld. Al deze klokken droegen dezelfde versieringen, friezen en figuretjes.

Marcel Michiels, klokkengieter te Doornik heeft op 27 Juli 1916 een volledige beschrijving van deze klokken opgemaakt zodat ik ze hier maar voor het overnemen heb. Hier zien we ook nogmaals de schrandere geest van Pastoor Blancke welke hem ertoe opdracht gaf.

I. ST. MARIA JOSEPHINA.

Doommeter 1 m. 102. Dikte aan de boord 0,078 m. Hoogte 0,85 m. Toon fa. Gewicht ongeveer 800 kgr.

De tekst was vijflijning en gesteld in 't frans.

„St. Marie-Josephine, j'ai pour parrain P. Aug. Dehulster, doyen du district de Torhout et curé de Hooglede et pour marraine Thecle Desimpel. Refondue en l'an 1805 par Régault, Mrs Ch. Vanderpoorte étant Maire, P. Van Issacker adjoint, B. Vanhaute, J. Lauwers, M. C. Struyé, J. Desimpel, P. Rommelaere, J. Kimpe, P. Beernaert, P. Specke, J. Crevits, P. Verhaeghe, H. Hemeryck, H. Den Duyver, P. De Beuckelaere, L. Volckaert, F. Van Gillewe, conseillers municipaux.”

Op de andere zijde de afbeelding van de moeder Gods met 't Kindeke en de vermelding: „Chauvelin prefect.”

II. DE ST. BARTHOLOMEUSKLOK.

Doommeter 0,992 m., Dikte aan de boord 0,073 m., Hoogte 0,77 m. Toon sol. Gewicht: ongeveer 600 kgr. De tekst was drielijning.

„St. Barthelemi, j'ai pour parrain Jean-Baptiste Lucq, curé de ce lieu et pour marraine Victoire Desimpel, faite par Régault, l'an 1805.”

Op de rugzijde stond afgebeeld de Moeder Maagd met het kind Jezus en Kristus met de boetvaardige zondares samen met 't merk van de gietster.

III. DE SINT BARBARAKLOK.

Doommeter 0,74 m. Dikte aan de boord 0,053 m. Hoogte 0,57 m. Toon La. Gewicht: ongeveer 245 kgr.

Het opschrift was eveneens 3 lijning:

„St. Barbe, j'ai pour parrain Pierre Van Issacker, adjoint et pour marraine Marie-Catherine Capelle”.

Op de rugzijde kwamen dezelfde afbeeldingen voor van de St. Bartholomeusklok. Voorlopig kon pastoor Lucq het stellen met zijn nieuw driegeluid. Het geluid er van was wel niet zwaar en védragend maar 't klonk toch niet onarstig over de dorpskom. In 1811 was Régault terug in de streek en Pastoor Lucq teverden over 't werk van de klokkengieter bestelde hem een nieuw klokje ('t Schelleken).

IV. HET HEILIG KRUIS KLOKJE.

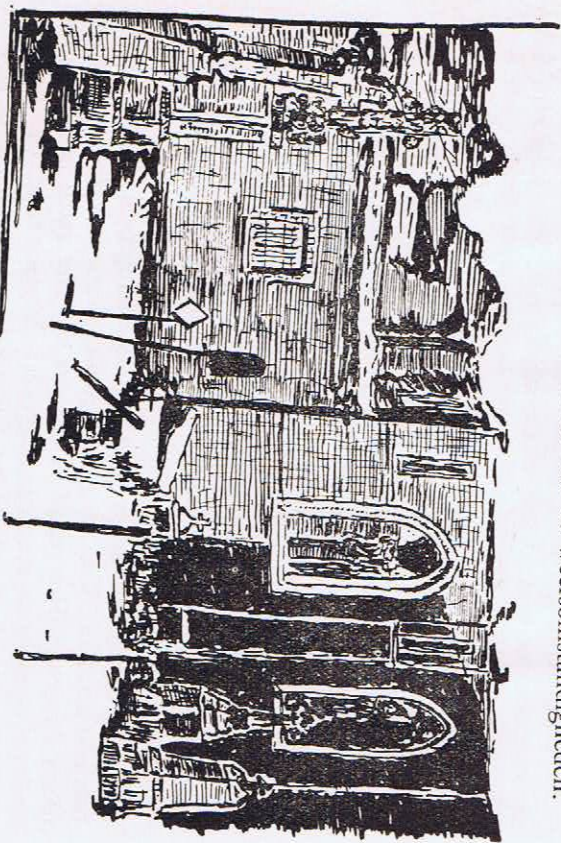
Doommeter 0,55 m. Dikte aan de boord 0,043 m. Hoogte 0,43 m. Toon Ré dièse. Gewicht : ongeveer 100 kgr.

Het opschrift was eveneens 3 lijnig :

„Je m'appelle la St. Croix de Cortemarck, fondue en l'an 1811, première année de la préfecture de Mr le baron Arbois, dans le département de la Lys”.

Op de rugzijde was het Kruis afgebeeld en kwam de naam Régnault voor.

In 1846 luide men de tribbel bij Zon- en Hoogdagen, evenals bij uitzonderlijke omstandigheden met 9 mannen. In de kerkrekening van 1846 komt hierover voor : „Betaeld aan Pieter van Elslander als klokkebaes „over het luyden der klokken gedurende het jaar 1846... 97,95 fr. Pastoor Ludovicus J. Lampe (1846-63) zou het jaar vóór hij stierf (1862) een einde maken aan het weinig verdragende geluid van de tribbel. Op zijn beurt liet hij er een vijfde klok aan toevoegen. Weg was de tijd van de rondreizende klokkengieters. Het bedrijf had zich vastgezet, vooral te Leuven in de beroemde werkhuizen van de Van Aerschodt's. De klokken werden nu meer en beter verzorgd en het gieten had niets meer te vrezen van de weersomstandigheden.

Punnen der parochiale kerk in den Winter van 1918

V. DE LUDOVICUS-JOSEPHUS KLOK.

Doommeter 1,304 m. Dikte aan de boord 0,098 m. Hoogte 0,98 m. Toon Ré dièse. Gewicht : ongeveer 1.320 kgr. Het opschrift bedroeg 7 lijnen. „Ik ben toegewijd aan de Allerheiligste Maegd Maria door B. Van Nieuwenhuysse, pastoor en deken te Thourout. Mijn naam is Ludovicus-Josephus hebbende voor Peter B. Bonte-Lecomte, Secretaris en voor meter Clara Myle, huysvrouw van P. Senave, burgemeester, onder 't bestuur van den Eerw. H. L. J. Lampe, pastor. P. Senave, burgemeester, L. Van Issacker, L. Vercurysse, J. Bossuyt, J. Volckaert en B. Bonte, kerkmeesters.

„We Laten U Weten Klaar en ga UW
LeVen. Dood. bLYDsChap. roUW”.

Op de rugzijde stond de Moeder Maagd afgebeeld en in kleine letter :

„Me findit Lovani Severinus Van Aerschodt”.

De schatting van deze vijf klokken bedroeg volgens de heer Michiels in 1916 de waarde van 15.181 fr.

Over dit bronzen volkje kwam de wrede ramp van 1917. Ze werden geofferd aan de god van de oorlog. Het duurde tot in 1925 voor de nieuwe klokken hier aankwamen ditmaal uit de werkhuizen van Marcel Michiels te Doornik. Drie zware kleppers werden alsdan in de stoere nieuwe toren opgehangen naast hun kleine zus 't schelleken. Het was de grijze herder Karel Blancke (1908-1933) die ze bestelden liet. De zwaarste van het driegeluid was nu aan de patroonheilige van de parochie toegewijd.

I. DE ST-BARTHOLOMEUSKLOK.

Gewicht : ongeveer 1.200 kgr. Ze droeg op de wand de beeltenis van haar patroon en het volgende veelzeggende opschrift.

„Ik heet Bartholomeus en heb voor patroon, den patroon van Kortemarck, Heilige Bartholomeus, verkrijg voor die mij hooren de genade van te wezen, zoals God zelf, van U getuigt, namelijk : ware christenen zonder valsheid of bedrog”.

Dit opschrift was getekend met de letters K. B.

II. DE MARIKLOK.

Gewicht ongeveer 900 kgr. voor het eerst gegoten in 1925, was ze

reeds gebarsten in 1934 maar nog in het zelfde jaar werd ze hergoten. Ze droeg volgende opschriften :

„Dit gebeurde onder het pastoorschap van Eerw. Heer Jacobs en 't Burgemeesterschap van Willy Louwaeghe. De heeren van de Kerkfabriek ofte Kerkgesworrenen waren : eere-notaris C. Tommelnin voorzitter, O. Vogels, M. Sap, K. Sap en J. Demmelenaeere, leden. Mijn Peter is C. Tommelnin, eere-notaris en mijne meter S. Klinckemalle, huistrouw J. Demmelenaeere". Op de rugzijde las men : „Anno Domini 1934" en „Mijn naam is Maria".

Moeder Gods Maria

Toon U ook onze Moeder

En als wij Hem beminnen

Die uw Zoon wilde heeten

Treed voor ons in 't midden.

III. DE ST-LUITGARDEKLOK.

Gewicht ongeveer 700 kgr.

Haar opschrift klont :

„Mijn naam is Luitgarde. Dus is mijn patrones de heilige maagd van Tongeren, die bij Gods genâ geen fransch kon leeren" K.B.

Daarbij kwam nog het schelleken dat naar de mooie naam was genoemd van de martelares van Gistel, St Godelieve.

IV. DE ST-GODELIEVEKLOK.

„Godelieve is haar name

Michiels me fecit".

Tot vóór November 1943 hingen ze als zusters in hun toren. Nogmaals werd dit prachtig drietal ons door den oorlog ontnomen en gans alleen bleef Lieveke als 't busselkind in 't hoekje na. Sedert November 1943, stond het alleen en wachtte het naar rustige, vreedzame tijden waarop het zou worden ontlast van een gedeelte van zijn werk en zou mogen opnieuw opkijken naar zijn nieuwe zusters welke de ledige klokkegestoelten zouden komen bezetten. Verduchtig en vervelend waren de vijf laatste Ronneizen van het kleine Lieveke wanneer het telkens alleen om de Paaszegen en om Paascieren toog. Maar de goede witte man van Rome troostte ons kleinjtje en deed het opzien naar een blijje toekomst waarop het weder gezelschap krijgen zou. Dit woord werd bewarheid op 19 December 1948. Bij wie kon

150

men zich beter wendden als bij het huis Michiels te Doornik dat ons ook de voorgaande tribbel geschonken had. De St-Luitgardisklok is nu vervangen door de St-Barbaraklok en hun opschriften staan helemaal in het teken van de tijdsgeest welke nog diep gebukt gaat onder de indruk van de ontvoering en de bezetting welke zulke zuren nasmak lieten. De beschrijving van deze 3 klokken welke op Maandag 21 December werden gewijd door de Zeer Eerw. H. R. Leternne, Deken van Torhout, dragen de volgende opschriften en hun zakeijik beschrijft luidt als volgt :

I. DE ST-BARTHOLOMEUS KLOK.

Hebbende een gewicht van 1.321 kgr. als doormeter 1,29 m. en als hoogte 1 m. Haar toon luidt (Mi B) en haar dikte aan de onderrand 0,119 m. Haar tekst is de volgende :

Mijn naam is Bartholomeus,

Patroon van Kortemark

In 1917 en 1943 ontvoerd door de Duitsers, teruggeplaatst onder 't bestuur van W. Louwaeghe, burgemeester, C. Debandt, pastoor, C. Tommelnin, voorzitter en K. Sap, O. Vogels, M. Sap, L. Astaes, leden van de kerkfabriek van Kortemark.

Anno Domini 1948

Als peter en meter traden op : Eere-notaris C. Tommelnin en Mw Burgemeester W. Louwaeghe.

II. DE SINTE MARIKLOK.

Hebbende een gewicht van 1.045 kgr. als doormeter 1,17 m. en als hoogte 90 cm. Haar toon luidt fa en haar dikte aan de onderrand 0,103 m. Haar tekst is de volgende :

Mijn naam is Maria, hier bijzonder vereerd om mijn mirakuleus beeld van „Onze Lieve Vrouwe van Troost".

Dan volgt een zelfde tekst als voor de St-Bartholomeusklok.

Als Peter en Meter traden op : Mr Oscar Vogels, lid der kerkfabriek en Schepen der gemeente. Mr Maurice Sap eveneens lid en tevens gemeentevontvanger.

II. DE ST-BARBARAKLOK.

Hebbende een gewicht van 788 kgr. als, doormeter 1,06 m. en als

151

hoogte 80 cm. Haar toon luidt Sol en haar dikte aan de onderrand 0.098 m. De tekst is de volgende :

Mijn naam is Barbara
Patrones van de goede dood.

Weer volgt dezelfde tekst als bij de twee voorgaande. Als peter en meter traden op : Den Heer K. Sap, lid van de Kerkfabriek en gemeen-teraad en Mr Lucien Astaes eveneens lid van de kerkfabriek en rustend hoofdonderwijzer van deze gemeente.

Mogen ze nu in 't vervolg gespaard blijven van roof en vernieling. God gawe het ! Zij zijn Hem en Hem alleen gewijd.

Dit nieuw geluid kan het nu best zonder klokkeluiders stellen want elektrisch wordt het nu verwekt.

HAAR HUIDIGE BRANDVENSTERS

Voor de kenners is het een ware lust om de brandramen in onze kerk te bekijken. Ze stammen weliswaar niet uit vervlogen eeuwen want zij werden eerst na de voltooiing van onze kerk in 1925 geplaatst door het huis Cappelijns uit Gent onder het herderschap van Zeer Eerw. Heer K. Blancke. Toen de grijze herder vanaf de predikstoel aan zijn parochianen zin en betekenis van deze ramen uiteenzette straalde fierheid, tevredenheid uit zijn ogen. Wanneer de zon er haar stralen doorheen werpt zijn zij een ware feeërie van kleuren.

In het hoogkooor vinden we het nederstromende manna, voorafbeelding van 't heilig Hostiebrood. Bovenaan prijkt een pelikaan welke met zijn hartbloed zijn jongen zoogt. Jezus in de H. Eucharistie onder de gedaante van brood en de voorafbeelding van Zijn Hoogheilig Bloed dat Hij stortte voor onze heiligmaking en verlossing.

Vlak bovenaan het hoofdaltaar treffen we het H. Hart in zijn verschijning aan de H. Margaretha-Maria, bekrond door kelk en hostie.

Het derde raam uit het hoogkooor voert ons terug naar het Oud-Verbond. Jozué en Chaleb beladen met druiventros en granaatappelen komen uit 't beloofde land terug onder de bekroning van het H. Bloed, de melk van overvloed voor alle christene gelovigen. Vooral in de voormiddag zijn de kleuren van deze brandramen mooi als middeleeuwse schildertijen. Wanneer nu de jaren hun werk zullen hebben verricht en deze tinten nog een weinig meer gepatineerd zullen hebben dan zullen we de mooiste glasramen uit onze kathedralen niet hoeven te benijden.

In de zijkoren vinden we nog vier prachtige ramen. In het linker-zijkooor langs de vrouwenzijde het brandvenster gewijd aan St Antoonius van Padua. Deze heilige was gedurende zijn leven de grote verdediger van de goddelijke aanwezigheid in het H. Sakrament. We weten uit de geschiedenis hoe deze heilige eens aangevallen werd door een ketter welke de aanwezigheid van Jezus in de H. Hostie

loochende. De H. Antonius liet er zich niet door uit zijn lood slaan en ging met hem een weddingschap aan dat zelfs elke ezel verstandig genoeg was om dit te begrijpen. Toen nu een ezeltje bij het H. Sakrament werd gebracht knieldoede het onder de opengangende ogen van onze ketter neder. Er naast wordt ons het martelverhaal van St Bartholomeus of Bartel verteld. Hier zijn de kleuren wel wat scherp en bijtend en staat het hele raam wat al te veel in één en zelfde gamme van rood. In het zijkoor langs de mannenkant zijn ondergebracht twee van Vlaanderens lieve heiligen.

De H. Goddelieve die met Gods hulp het blinde meisje ziende maakt en de H. Lutgardis in haar omhelzing met de Gekruiste Lieve Heer. In deze twee naar de afmetingen kleinere ramen komen vooral de kleuren tot hun volle recht. Deze ramen mogen als de sterkste en de beste betiteld worden. Naast deze tafereelen hebben we nog een reeks heiligen welke ietwat stijf en plechtig naar de gelovigen staren. Ze schijnen weggelopen uit de ramen van een of andere romaanse tempel.

Langs de vrouwenkant hebben we O. L. Vrouw en St Jozef, de heilige Moeder Anna en St Joachim, het onderpaar van de H. Moeder Gods. Langs de rechterzijde, de grote verbreders van 't Godsrijk, de H. Apostelen Petrus en Paulus naast de H. Thomas, de grote kerkleraar en St Catherina, de maagd en martelares.

Al deze prachtige brandvensters danken hun ontstaan aan de mildheid van menige Kortemarkse familie welke hierin de traditie heeft willen voortzetten van hun voorzaten.

Mochten deze ramen de eeuwen trotschen, steeds zullen ze een stuk van de roem vormen van onze parochiekerk en er de nakomelingen op wijzen dat wanneer het de luister van hun kerk betrof er hier steeds milde familien huiscden. Toen onder de voorbije oorlog Kortemark bestookt werd vanuit de lucht bleven de ramen ongedeerd hoewel ze aan hevigen luchtdruk blootstonden en in onze huizen de glasramen stuksprongen en de wegen met hun scherven bezaaiden. De goddelijke Voorzienigheid wilde ze ons bewaren, waarom Hij dank zij gezegd.

KERKELIJKE INDELING VAN DE PAROCHIE

In 1085, aldus het Kartularium van Enname, gaan de kerken van Kortemark en Handzame over aan de Abdij van St-Salvator te Enname. Enname behoudt het patroonschap over onze kerk en parochie tot aan haar eigen ondergang gedurende de Franse Omwenteling. Op gebied van geestelijke aangelegenheden hadden we hier af te rekenen met twee hoge kerkelijke waardigheden. Een Bisschops- en een Abtsstaf stonden hier naast elkaar geplant.

Tot in 1146 waren het de Bisschoppen van Doornik en Noyon welke de parochie binnen de grenzen van hun bisdom telden. In dit jaar werd hogergeenoemd bisdom in tweeën gedeeld en Kortemark werd als parochie toegewezen aan het bisdom Doornik. Om de taalmogelijkheden op te lossen vond de Bisschop van Doornik niets beters dan zijn bisdom in te delen in twee aartsdiakonaten, Vlaanderen en Doornik. Vlaanderen beheerde de Vlaamssprekende parochieën en werd nogmaals onderverdeeld in het Gentse (1225) en het Brugge (1235). Kortemark behoorde alsdan onder de 129 parochieën van de dekenij Oudenburg als zevende uit de reeks.

Ziehier hoe de toenmalige indeling er juist uitzag.

1. Het Aartsdiakonaat Doornik met de navolgende Dekenijen : Doornik, Kortrijk, Helkijn, Rijsel en Seclin.
2. Het aartsdiakonaat Gent met de dekenijen Gent, Oudenaarde, Roeselare en het Land van Waas.
3. Het aartsdiakonaat Brugge met de drie volgende Dekenijen : Brugge, Aardenburg en Oudenburg.
Ieper en de IJzerstreek behoorden alsdan aan 't oude nu verdwenen Tereenburg.

GEWEZEN KERKELIJKE EIGENDOMMEN

Deze lijst werd opgemaakt op 23 Fructidor IX (10 September 1801). Zij moest dienen om het afdragen van de belastingen te vergemakkelijken. Willen we eens van naderbij bekijken hoe deze berekening gemaakt werd? Om te beginnen werd de hoedanigheid geschat en daarna onderworpen aan een vaste belasting per roede te betalen. Bos van 1ste hoedanigheid moest 0,0533 fr. per roede ophbrengen.

Tuinbouwgrond 1ste hoedanigheid per roede 0,077 fr.

Zaailand 1ste hoedanigheid per roede 0,060 fr.

2de hoedanigheid per roede 0,053 fr.

3de hoedanigheid per roede 0,043 fr.

Weiland 2de hoedanigheid per roede 0,056 fr.

3e hoedanigheid per roede 0,043 fr.

Huis zonder verdieping 2e hoedanigheid per roede 2,50 fr.

Deze aanslagwet kunnen we nu belachelijk vinden, maar vergeet niet dat alles in waardevolle specie moest betaald worden en dat de assignaten door de Fransen zelf uitgegeven er niet bij te pas kwamen.

Ziehier nu hoe de pastoriĳ er toen voorstond :

Alles staat gerangschikt onder de nummers welke in de lijst voorkomen, ook de namen van de gebruikers :

	gem. lijn. roed.	bedrag
232 en 233 Kosterij Jan Callewaert hof	0 0 47 n° 1	3,45 fr.
234 We Andries, hof	0 0 40 n° 1	2,93 fr.
237 Clement van de Pitte, hof	0 0 57 1/2 n° 1	4,22 fr.
238 Karel Vanderespt (notaris) moeshof	0 0 45 1/2 n° 1	3,34 fr.
239 Pastoriĳ	0 0 10 n° 2	25,00 fr.

Tot hier de eigendom van de eigenlijke pastoriĳ. Buiten dit kwam nog :

158

356 Godfried Kimppe, weiland	0.096 n° 2	5,44 fr.
796 J. Hoet (Hoogledc) zaailand	0.1.50 n° 2	8,00 fr.
1061 Jos. De Simpel, zaailand	0.0.50 n° 3	2,17 fr.
1190 Jos. D'Haene, zaailand	0.1.94 n° 1	11,64 fr.
1281 G. Verduyn, weide	0.0.32 n° 3	1,39 fr.
1402 Ferdinand de Corte, zaailand	0.1.45 n° 1	8,90 fr.

Dit alles komt gezamenlijk neder op een oppervlakte van 8 lijnen 43 roeden of circa 1 ha 24 ca 30 ca 5408. De toenmalige pastoriĳ was alsdan een huis zonder verdieping dat niet in beste staat was daar het maar met een 2 werd bedacht. De Republiek liet er een herberg in onderbrengen en wie er zin in had, kon in de pastoriĳ een pintje bier gaan drinken.

De gronden die met de onderpastoriĳ verbonden waren, waren minder in aantal maar groter in uitgestrektheid. De opbrengst van deze gronden had tot dan toe moeten dienen voor het onderhouden van de geestelijke. Zo komen ze op de nieuwe aanslag voor :

n° 617 Johannes Maes, weiland	0.2.97 n° 3	11,88 fr.
n° 656 We Jac. Van Maele, zaailand	1.1.75 n° 2	25,33 fr.
n° 675 Joh. Maes, weiland	0.1.94 n° 2	10,99 fr.

Deze drie percelen hadden een oppervlakte van 1 gemet 6 lijnen 66 roeden of circa 1 ha 42 a 44 ca 8496.

Voor al voor wat de bijhorende gronden betrof zullen het wel dezelfde pachters gebleven zijn welke de gronden in pacht hadden vóór de Franse Omwenteling.

Nu volgen de overige gronden welke alsdan werden aangeslagen.

102 Jos. De Simpel, bos	0.0.80 11a79ca6480 1	4,27 fr.
117 Eugeen Moenaert, zaailand	0.2.92 43a06ca0152 3	12,60 fr.
119 Eugeen Moenaert, »	1.0.00 44a23ca6800 2	13,00 fr.
120 Ferd. Devriendt, smid »	0.2.38 35a09ca7528 3	10,31 fr.
311 Godfried Kimppe »	0.2.39 35a24ca4984 1	14,34 fr.
352 Johannes Maes »	0.2.66 30a22ca6296 3	11,53 fr.
421 We Jac. Van Maele »	0.1.49 21a97ca0944 2	7,95 fr.
575 Pieter Maes, zaailand »	1.2.21 76a82ca4576 2	27,79 fr.
596 We Jac Verduyssen »	0.1.00 14a74ca5600 2	5,33 fr.
669 Ludovicus Segert »	0.1.68 24a77ca2608 2	8,96 fr.
673 Johannes Maes, weide »	0.1.50 22a11ca8400 2	9,00 fr.
832 Jacobus de Nys, zaailand	0.1.30 19a16ca9280 2	6,93 fr.
887 Jozef Lagasse »	0.2.00 29a49ca1200 2	10,66 fr.

159

983. Jozef Hindryckx	"	1.0.31	48a80ca7936	2	17,65	fr.
993. Petrus D'Haene, weide		0.1.24	18a28ca4544	3	5,37	fr.
995. Petrus D'Haene,	"	0.0.83	12a23ca8848	3	3,60	fr.
1142. Joh. De Duyver,	zaailand	0.1.32	19a46ca4192	1	7,92	fr.
1215. Joz. D'Haene	"	1.1.08	60a16ca2048	3	17,68	fr.
1238. Joh. Farazyn	"	0.1.99	29a34ca3744	1	11,94	fr.
1392. Petrus de Corte, hof	"	0.1.49	21a97ca0944	1	10,93	fr.

Wanneer we nu eventjes de samenstelling maken van het geheel (Pastorij en bijhorigheden, Onderpastorij en samengaannde nummers en daarbij de zogenaamde kerkgoederen) dan komen we tot 20 gemeten 1 lijn en 11 roeden, wat in onze huidige maat overeenkomt met 9 ha 11 ca 5616. De opbrengst ervan was jaarlijks gesteld op 343,77 goudfrank.

De pachters van deze kerkegronden hadden alleen uitstaans met de Franse Republiek, welke de bezitster er van was. Uit hare handen hadden zij er een eeuwigeurende pacht over verkregen zonder evenwel de 99 jaar te mogen overschrijden. Deze manier van handelen komt nu nog in andere landen voor. Het zo vooruitstrevende Engeland heeft tot op heden deze manier van doen bewaard.

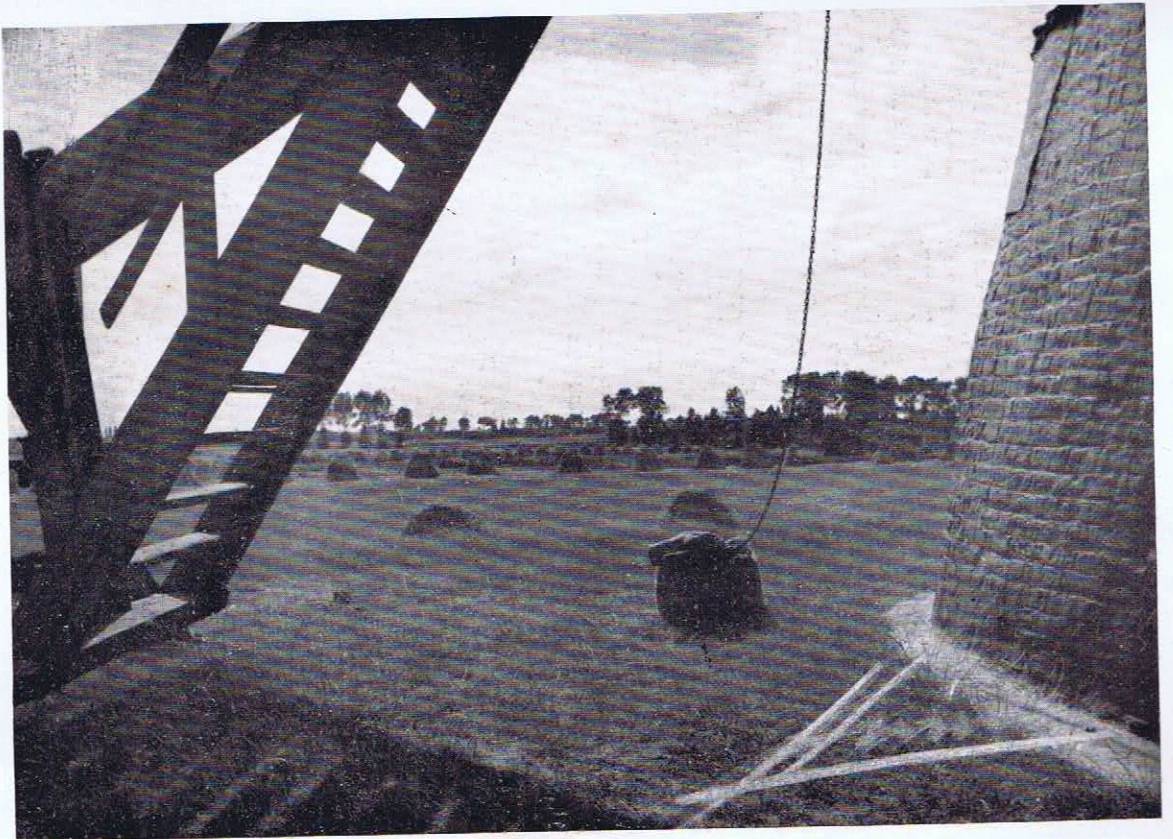
Door het Concordaat tussen Napoleon en de Kerk (15 Juli 1801) moesten de kerken worden heropend en waren de bedienaars van de Katholieke Eredienst geen vogelvrijen meer zonder huis of have en het huis zonder verdieping moest terug worden afgestaan aan Pastoor Joh. Lucq welke hier aangesteld werd op 3e Februari 1803. Voor het overige bleef het zoals de Franse Republiek het had beslist tot in 1817. Alsdan kwam volgende beslissing „doivent leur être restitués en vertu de la loi du 7 Thermidor l'an XI en exécution de la circulaire de Monsieur le Gouverneur de cette province en date du 18 Septembre 1817.

De lijst van de verpachting van de kerkgoederen uit 1819 is nu nog bewaard. Deze verpachting ging door in de herberg „het Gouden Hoofd" bij Pieter François Vanhante op 17 September te 8 ure 's morgens.

38 verschillende loten waren er te verhuuren en de gezamenlijke oppervlakte bedroeg alsdan 10 ha 91 a 76 ca.

We komen tot de vaststelling dat er een aanwinst is aan oppervlakte. In deze lijst komen bovendien de gronden niet meer voor welke behoorden bij de Pastorij en de Onderpastorij.

Nog dertig jaar blijft de kerk in het bezit van haar goederen maar

De oogst is rijp, de molen wacht

De aloude Proostdijhoeve met haar stenen ingangspoort vanuit de Lichterveldestraat (nu eigendom familie Deprez)

dan tengevolge van het nieuwbouwen van de kerk in 1849 moet alles worden verkocht. „27.581 fr. werd ontvangen van de landen verkocht bij autorisatie van Z. M. Leopoldus den 1ste, Koning der Belgen, ten eynde de onkosten te bestrijden voortkomende uyt het nieuwbouwen der kerk”.

De oppervlakte ervan bedroeg 11 ha 76 a 25 ca en half of 26 gem. 1 lijn 78 roeden. Zeldzaam zijn de gronden welke met hun oorspronkelijke oppervlakte werden verkocht. Meest allen werden samengevoegd of derwijze geschildt dat ze aan koopkracht wonnen. Zij dragen ook reeds het sectienummer van de kadastrale leggers die sedert de Franse Omwenteling waren ingevoerd.

PAROCHIALE INSTELLINGEN SEDELT DE FRANSE OMWENTELING

Aan de hand van de lijst van de Eerw. Heeren Pastoors zal het ons gemakkelijker zijn in chronologische orde het aandeel vast te stellen welke ze hebben gehad in de parochiale instellingen, welke onderwijzen en liefdadigheid beoogden.

Over hun voorgangers vertelden we reeds een en ander in de voorgaande hoofdstukken.

Pastoor Petrus Muller zet de reeks in met de stichting van het klooster van St. Vincentius à Paulo. „Ten jare 1824 zette hij eenige godvruchtige dochters aan zich met het onderwijzen bezig te houden”. Zij onderwezen de jongens en de meisjes. Zij legden hun geloften af in 1826 en kregen hun eerste regel uit de handen van Eerw. Heer pastoor Muller. Mgr. Boussen, bisschop van Brugge, keurde dit alles goed in 1841. In 1842 ontvingen de Zusters hun kloosterkleed en vernieuwden hun geloften. In 1838 hadden ze reeds een kostschool geopend.

Toen Pastoor L.L. Lampe hier aankwam einde 1846 braken meteen de slechte jaren aan. Ellende en armoede vienden hoogtij op de parochie. Tot overmaat van ongeluk was de parochiale kerk zo bouwvallig dat ze herbouwd moest worden. Zo had Pastoor Lampe de handen vol om naast zijn zielenwerk de kerk te laten herbouwen. De toren was Goddank gaaf gebleven. De kerk werd herbouwd in rode baksteen. Het was weliswaar geen pronkjuweel van bouwkunst, maar gezien de armoedige jaren waarin ze tot stand kwam mochten onze ingezetenen hun pastoor dankbaar wezen. Het is alsdan dat de kerkfabriek zich genoodzaakt zag haar kerkgoederen te verkopen om de uitgaven te kunnen afdragen. Het is de kerk van toen en de oude toren welke samen lief en leed hebben gedeeld tot in 1917.

Ten jare 1849 stichtte hij het klooster der huidige Zusters van Liefde op de hofstede van Pieter Maximiliaan De Vloot. Het jaar daarop liet hij de kapel voltooiën in hetzelfde gesticht.

Het was ook door Pastoor Lampe dat het Hospitaal tot stand kwam en het Wezenhuis. Dit alles was zo nodig in deze armoedige tijden. Samen met de stichting van dit klooster ontstond onder zijn impuls de Maria-Congregatie voor Jongelingen. Haar eerste bestuurder Eerw. Heer L. Gervoson was een vrome Maria-Apostel en heeft later nog het bewijs ervan geleverd te Dadizele waar hij zich beijverde om de devotie tot O. L. Vrouw van Dadizele te doen vermeerderen door het opmaken van de historie van haar beeld en vereering.

Eens de kwade jaren achter de rug werd ook de bouwvallige pastorie herbouwd tot een deftig verblijf.

Gedurende de 17 jaar van zijn horderschap liet hij ook de Markhovesschool bouwen langs de oude Ichtegenstraat. Toen de Heer zijn schone ziel terugriep op 8 Augustus 1863 liet hij hier een uitgebreid werk na ter eer van God en zijn H. Moeder en tot welzijn van zijn gewezen parochianen.

Het is ook Pastoor L.L. Lampe welke het eerste gebed tot O. L. Vrouw van Troost op zijn actief heeft, maar op een andere plaats zal wel meer daarover worden gezegd.

Pastoor De Brulle mocht de vruchten genieten van het werk van zijn voorgangers gedurende zijn zesjarige ambtsperiode, maar Pastoor Loncke welke hem kwam opvolgen mocht opnieuw de hand aan het werk slaan om de instellingen van zijn voorzaten uit te breiden. Het reeds ruime Oud-mannen- en Wezenhuis werd uitgebreid. Het klooster van de Handzamestraat eveneens te klein geworden zag zich gedwongen een gans nieuwe vleugel aan te bouwen. Het is vooral door de stichting van het St. Vincentiusgenootschap dat de Eerw. Heer Pastoor Loncke zich verdienstelijk heeft gemaakt. Dit edele werk hebben zijn opvolgers tot op heden weten in stand te houden. Hoevele familie's werden in de loop der jaren niet geholpen en bijgestaan. Nu moeten we wachten tot het aanbreken van de volgende eeuw om opnieuw de noodkreet te horen opstijgen van uit het klooster der Handzamestraat. De Eerw. Zusters vinden opnieuw hun gebouwen te eng en Pastoor Timmerman was de geschikte man om de nood te lenigen. In 1902 werd de kapel der handbouwschool gebouwd. Hier zou ik nog kunnen vertellen van Eerw. Heer Gambier welke de rust kwam herstellen na de ongelukkige jaren van de schoolstrijd uit de voorgaande eeuw. In 1906 werden de grootste gebouwen van de kostschool opgetrokken. Het jaar vóór de eeuwewende werd de school op het gehucht Elle opgericht. Weldra kregen beide kloosters een eigen gestelijke bestuurder. Dit kwam het zware werk van de parochiale

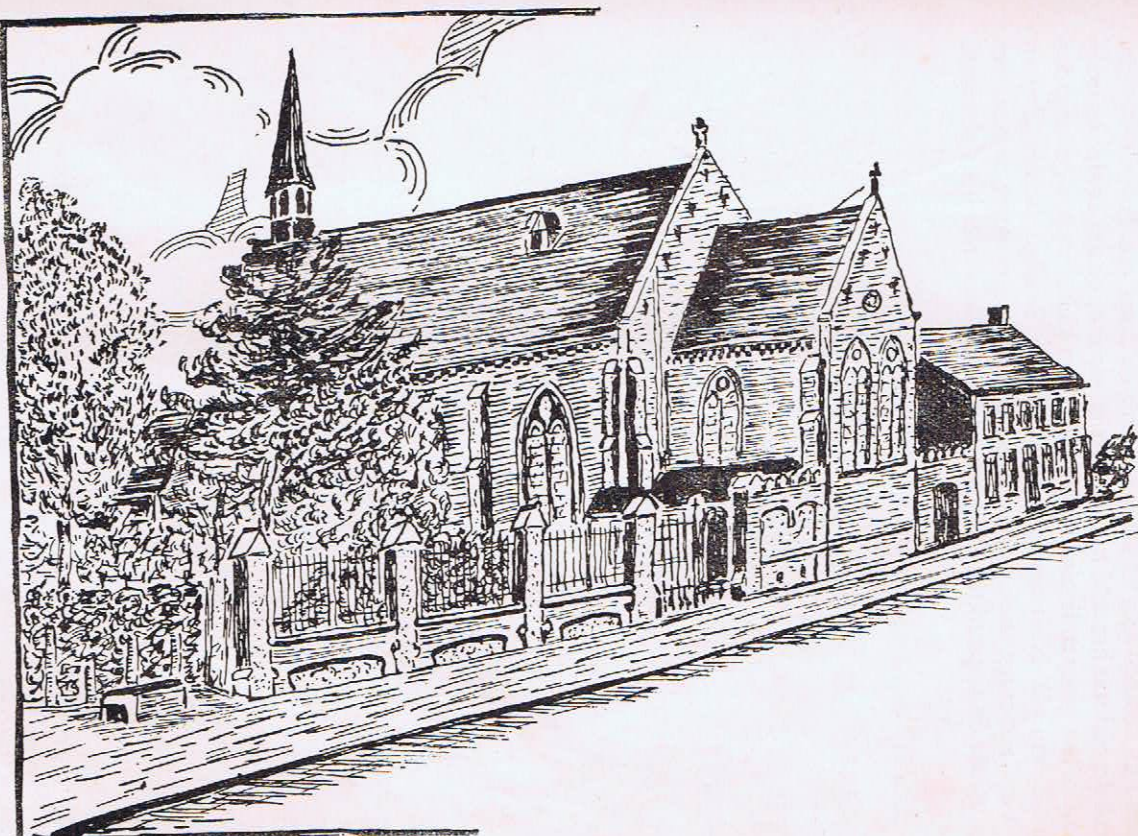
herders aanzienlijk verlichten. Zo kwam het dat Pastoor Blancke de Torhoutstraat introk met nieuwe bouwplannen. Op 20 Juli 1909 werd de grond aangekocht door een vijftal priesters aan de gebroeders Ketele. Kort daarop was bouwmeester Thierry Nolf uit Torhout klaar met het plan van de Katholieke Gildezaal en de kapel. Volgens de berekening van genoemde bouwmeester beliepen zijn plannen tot het globaal bedrag van 10.111 fr. Aannemer August Godderis van Kortemark aanvaardde de bouwwerken voor 8.890 fr. en timmerman Richard Hozé en schrijnwerker Einnel Decaestecker eveneens uit Kortemark zorgden voor hout- en schrijnwerk. Deze gebouwen zijn net als de huidige kerk opgetrokken in neo-gothische bouwstijl. Daar kon Pastoor Blancke nu zijn godsdienstige vergaderingen houden en de prachtige Gildezaal in het kader van haar tijd gezien was buitengewoon goed geschikt voor het houden van ontspanningsvonden. Het is dan ook niet te verwonderen dat hier een bloeiende toneelgilde „Hoger Op” ontstaat welke door Pastoor Blancke wordt begroet met een prachtig gedicht. Toen de reeds grijsgeworden herder deze bouwplannen uitwerkte dacht hij voorzeker niet dat hij de plannen van de goddelijke Voorzienigheid zo in de hand werkte! Want nooit of nooit kwam er een gebouw beter van pas als de ruime kapel van de Torhoutstraat.

De oorlog 1914-18 kwam de kerk totaal verwoesten en toen de Herder en zijn parochianen terugkeerden vonden ze hun kerk in puin. Goddank de kapel der Torhoutstraat was daar nog om als noodkerk haar diensten te bewijzen.

Ze had wel erg geleden door de inkwartiering van de troepen. Het doksaal en de goten waren verdwenen. De ruiten waren stuk en de vloertegels gebroken, maar een goede veertien dagen volstonden om alles voorlopig te lappen en te tappen en gedurende de tussentijd welke verliep tot de nieuwe kerk af was in 1925 bewees de kapel haar nut als noodkerk. De puinen van de kerk, gebouwd onder Pastoor Lampe, en van de toren uit de 17e eeuw werden opgeruimd en naar de plannen van bouwmeester Nolf werd door aannemer We Tangle uit Oostende de huidige neo-gothische kerk opgetrokken.

Pastoor Blancke omringde zijn oprizende kerk als een zorgzame vader en vergat ondertussen dat zijn eigen tehuis haast tot puin scheen te vervallen. Het is ook gedurende het herderschap van Pastoor Blancke dat in 1924, de nieuwe landbouwschool werd gebouwd welke door haar degeelijkheid en voornamheid een eerste plaats is gaan innemen onder alle soortgelijke inrichtingen van ons land.

Op 18 Januari 1934 mocht de oude zielherder van Kortemark

Kapel der Torhoutstraat, stichting van E.H. K. Blancke

gerust de ogen sluiten. Hij had God en de zielen gediend met al zijn krachten en vermogens. De in 1950 op rust gegane Pastoor Debandt deed het kerkegebouw schilderen en na de dood van Pastoor Blancke werd de pastorie hersteld tot een deftige woonst, onzen herder waardig. Ook kwam gedurende zijn herderschap het kleine stemmige vergaderzaalje van de Nieuwstraat tot stand. De huidige herder Pastoor J. Veys zet trouw het werk van zijne voorgangers voort samen met zijn goede onderpastoors. De geschiedenis zal later over hem getuigen.

LIJST VAN BEKENDE PASTOORS

Reeds in 1183 treffen we aan Walter pbr (priester van Kortemark) vermeld in het Kartularium van Enname.

Nu volgt daarop het tijdperk dat de Abdijheren van Enname het herderschap hier laten waarmaken door hun monnikken.

Vóór 1466 staat vermeld in „Rond Kortrijk“ biz. 148 door E. Slosse.

E. Heer Pieter de Langhe als pastoor te Kortemark.

In 1489 is Guillelmus Fabry priester ter plaats (Kart. van Enname).

Vóór 1571 E.H. Jan Hagheman.

Vanaf dit jaartal is de reeks haast ononderbroken tot op heden.

Van 1571 tot 1577. E.H. Paulus Pollet.

In 1600 treffen we aan E.H. Ludovicus Rysschaert. Kan. Reg. van Eversham die zich als deservitor doet doorgaan (Geuzentijd)).

Van 1604 tot 1610 E.H. Joost Haecx, pastoor.

Van 1620 tot 1630 E.H. Herman Boeckhout, pastoor.

In 1630 E.H. Marcus Coppens, coadjutor.

Van 3 Augustus 1630 tot 1646. E.H. Leonard Aertsone, pastoor.

Van 1646 tot 1670 E.H. Frans van den Bon, pastoor.

Van 1670 tot 1722 E.H. Willem Delseyne.

Van 1722 tot 1727 E.H. Nikolaas Herby.

Van 1727 tot 1753 E.H. Jacobus de Langhe.

In 1753 was E.H. J. Stalpaert (deservitor).

Van 1753 tot 1789 E.H. Hendrik van Nenum.

Van 1789 (24 Juni)-1796 E.H. Gaspard Theodoor Bouckaert. Hij stierf als banneling op 22 Sept. 1796 op het eiland Ré.

Van 1796 tot 24 Oct. 1798 was E.H. Lauwaert, onderpastoor van Handzame, hier belast met de zielezorg.

Van 1798 tot 28 Sept. 1799 was E.H. J. Bollaert hier deservitor.

Van 1799 tot 18 Jan. 1801 was E.H. J. Steen, deservitor en tevens onderpastoor te Hooglede.

Gedurende 1801 en 1802 deed hier E.H. L. Grevits (pbr) dienst (aangesteld door E.H. Steen, deservitor).

De herders welke hier na de Franse Omwenteling terecht kwamen overleden hier uitgenomen een uitzondering waarop ik zal wijzen. Hun grafzerken zijn nog bewaard en werden meestal ingemetseld in de huidige kerkmuren.

E.H. Johannes Baptiste Lucq, rector écclessia daarna pastoor. Onderpastoor te Staden (1786-1796) later pastoor van St-Walburga te Brugge. Hij kwam naar Kortemark op 3 Februari 1803 en overleed alhier op 10 Juli 1822.

E.H. Petrus Mulle (1787-1846), onderpastoor te Kortemark sedert 1811 volgde op aan pastoor Lucq en overleed hier op 7 October 1846.

E.H. L.L. Lampo, geboren te Bellegem op 4 October 1801, overleden te Kortemark op 8 Augustus 1863.

E.H. Felix August De Bruille, geboren te Wewelgem op 25 Maart 1822. Pastoor te Kortemark op 10 Aug. 1863, overleed alhier op 10 September 1869.

E.H. Constantinus Loncke, geboren te Lendelede op 2 Augustus 1815, pastoor te Kortemark in 1869 en alhier overleden op 20 Mei 1875.

E.H. Henricus Benedictus Floor, geboren te Krombeke den 19 Augustus 1828, pastoor te Kortemark op 27 Mei 1875 en alhier overleden op 18 April 1884.

E.H. Victor Cambier S.T.L., geboren te Veurne 1845, pastoor te Kortemark in 1884, verliet Kortemark in 1895 als Deken van Gistel waar hij overleed op 25 Juli 1910.

E.H. Petrus Johannes Timmerman, geboren te Oostnieuwkerke op 13 October 1838, pastoor te Kortemark in 1895 en alhier overleden op 2 Mei 1908.

E.H. Carolus Blancke, geboren te Wingene op 30 Juni 1849, pastoor te Kortemark op 12 Juni 1908. Ontslagnemend op 26 December 1933 en overleden te Handzame op 18 Jan. 1934. Werd hier begraven.

E.H. Emeric D'Haese geboren te Harelbeke op 5 November 1870, pastoor te Kortemark op 23 December 1933 en alhier overleden op 8 Mei 1934.

E.H. Carolus Jacob, geboren te Jonkershove op 11 October 1878, pastoor te Kortemark op 29 Mei 1934 en alhier overleden op 19 Maart 1935.

E.H. Cyrillus Debandt geboren te Poelkapelle op 13 September 1877, pastoor te Kortemark in Maart 1935, verliet de parochie om rust te gaan nemen te Moorslede op 12 October 1950.

E.H. Julien Veys, licentiaat in de godgeleerdheid, geboren te Antwyve op 4 Juni 1897, voorheen onderpastoor op St-Bertinus te Poperinge, pastoor te Leke in Juli 1947, pastoor te Kortemark op 12 October 1950.

Zijn aanstelling ging hier door op 29 October 1950 zijnde de Zondag van Kristus-Koning en 't regende dien dag!

LIJST VAN BEKENDE ONDERPASTOORS

De eerwaarde Heren :

1753 J. Stalpaert
 1762 J. Ledoux
 1771 De Bie
 1776 L. Chesquière
 1789 René van Nieuwenburgh
 1792 Van Malderen
 1796 D'Harens
 1803 Capelle
 1804 L.J. Vermandere
 1811 Petrus Mullie
 1822 F. Wulleman
 1832 K. Vander Moere

Vanaf 1838 zijn er twee onderpastoors.

1832-1852 P.C. Bossuyt
 1838-1851 L. Gervoson
 1851-1857 L. Vanden Berghe
 1852-1863 C.L. Standaert
 1857-1863 Ed. Vandeghinste
 1863-1877 F.R. Vanhollebeke
 1863-1867 A. Buysse
 1867-1869 F. Maes
 1869-1873 Leopold Singier
 1873-1882 Emiel Singier
 1877-1885 G. Dejonckheere
 1882-1908 L. Dalle, geboren te Ardooie 3 Jan. 1856.
 1885-1906 H. Van Campenhoudt
 1907-1913 A. De Ridder

170

1908-1914 H. Barra † in 1944 rustend pastoor te Moorslede
 1913-1920 Ed. De Poorter
 1919-1927 A. Breyne † 15 Febr. 1936 als pastoor te Sijsele
 1920-1937 V. Pijl, huidig pastoor te Wevelgem
 1927-1939 H. Verhamme, pastoor te Aalbeke
 1937-1938 Jos. Fruytier, provincial proost Middenstand.
 1938 Eym. Vande Waetere
 1939-1945 P. Vanhaeverbeke, pastoor Izenberge
 1945 O. Lietaer nu bestuurder der Eerw. Z. der Handzame-
 straat.
 1941 M. Matthys

171

HET KLOOSTER VAN ST. VINCENTIUS A PAULO EN HAAR AANDEEL IN HET ONDERWIJS

Ten jare 1824 zette Eerw. Heer Pastoor Mulle enige godvruchtige dochters aan zich met het onderwijs bezig te houden. Zij onderwezen jongens en meisjes tot dat in 1840 een gemeentelijke school tot stand kwam. Van het eerste zevental lerarissen heb ik de naam kunnen achterhalen en het past ook dat deze vereeuwigd worden om het vele goed die ze hier gesticht hebben. Het waren : Romanie Juliana De-meester, Rosalia Victoria Van Damme, Rosalia Vander Meersch, Barbara Mioen, Bibiana-Barbara De Meester, Lucia Meurisse en Col-eta van den Bogaerde. Deze vormden de kern van een nieuwe klooster-gemeente die is uitgegroeid tot een der meest talrijke van het bisdom Brugge, en die nog steeds haar krachten uitsluitend wijdt aan de opvoeding en het onderwijs van de vrouwelijke jeugd, zonder het bewaarschoolonderwijs te vergeten voor jongens en meisjes. Twee jaar later in 1826 legden ze hun eerste geloften af en kregen een klooster-regel uit de handen van hun stichter. Pastoor Mulle. Gezien hun ijver en zieladel wilde Mgr Boussen, toenmalig Bisschop van Brugge hun werk en hun regel goedkeuren. Deze hoge kerkelijke adeldom werden hun overgemaakt in 1841. Ondertussen had zich reeds in 1835 een splitsing voorgedaan. Een viertal dezer vrome zusters waren over-gegaan naar de Armenschool (stichting P.M. De Vloot).

In 1842 ontvingen de Zusters hun kloosterkleed en hernieuwden nog eens hun geloften. Reeds in 1838 was hun werkveld te klein en ze openden een kostschool toegankelijk voor meisjes van de parochie maar ook openstaande voor vreemde leerlingen.

In 1938 herdachten de Zusters dit heugelijke eeuwfeest in tegenwoordigheid van Mgr Lamiroy, bisschop van Brugge, en tal van hoogwaardigheidsbekleders zowel wereldlijke als geestelijke. Het was voor

allen een tol van dankbaarheid die ze aan de Eerw. Zusters afbetalden voor hun werk gedurende de afgelopen eeuw. Wat al meisjes werden er niet gevormd en onderwezen gedurende deze periode. In 1846 overleed hun ijvervolle stichter en de Zusters vereeuwigden zijn aandenken door het aanbrengen van een gedenksteen bij de ingangdeur van hun klooster. De tekst er van luidt als volgt :

Ter godvruchtige nagedachtenis van Mr P. Mulle, pastoor van Kortemark 1822. Stichter van deze inrichting 1824. Overleden den 7 October 1846. R.I.P. Op de gedenksteen komt den tekst in het Frans voor ! Dat was toen zo wat in de mode in Vlaanderen ! Dan reeds ondervonden de Eerw. Zusters en de parochiale geestelijkheid dat het schoolgaan voor kinderen van de wijk Markhove bemoeilijkt werd door de afstand en de weersomstandigheden en ze besloten dan maar ter plaats een wijschool te gaan openen. Eerw. Heer Ludovicus Josephus Lampe opvolger van wijlen Pastoor Mulle was de reddende engel. „Het huis dienende tot schoollokaal genaemd de Markhove-school gestueerd te Cortemarq wijk Marchhove” werd geopend in 1860 en op 18 October 1865 werd het bij wilsbeschikking van de 3 Augustus 1863 door Pastoor Lampe overgemaakt aan het genootschap van de H. Vincentius à Paulo. Achteraf is dit huis ontoereikend en bij de rechttrekking van de weg naar Ichtegem werden de heden-dagse schoolgebouwen opgetrokken op de gronden van de eigenaars van het Markhovegoed. In 1879 tekent Barbara Mioen nog als bestuurster van de Markhove school. Samen met hare medezusters mocht ze op een bloeiende bevolking nederzien. In aantal overtrof de bezetting van Markhove in 1879 deze van het Center. 85 jongens en 110 meisjes waren er ingeschreven. De nieuwe schoolwet van 17 Juli 1879, uitgevaardigd door de toenmalige minister P. van Humbeek, beoogde de herziening van de schoolwet van 1842, trachtte een streep door het bloeiende werk van onze Zusterscholen te trekken en de inrichting worstelde een vijftal pijnlijke jaren door.

De 8 September 1879 dienden de oversten van het Center (Romanie Demester) en van Markhove (Barbara Mioen) hun ontslag in :

Cortemarq le 9 7bre 1879.

Monsieur le Comm^{re},

Nous avons l'honneur de vous informer :

1° que la nommée Romanie Demester, directrice de l'école adoptée

des filles établie à l'agglomération de cette commune, vne que la loi du 1er Juillet 1879 est contraire à sa profession de religieuse et blesse sa conscience, renonce à l'adoption par sa lettre du 8 de ce mois.

et 2° que la nommée Barbe Micoen directrice de l'école adoptée au hameau Marchhove en cette commune, renonce aussi par lettre de la même date et pour les mêmes motifs à l'adoption".

Op 9 September volgden de oversten van de school voor volwassenen (adultes) waar M. Vanghillewe bestuurster was en van de bewaarschool onder het bestuur van A. Delaere welke later R. Demeester zal opvolgen. Op 18 October wordt bij Koninklijk besluit de niet erkenning van deze schoolrichtingen afgekondigd. Op 6 December stuurt de Heer De Prey, commissaris van Veurne-Diksmuide aan op een ontwerp van een gemeenteschool voor meisjes. Op 3 Maart 1880 moet bij koninklijk besluit een gemeentelijke meisjesschool worden opgericht. Ondertussen blijven de brave Zusters de storm trotseren en geven voort onderwijs en opvoeding aan de jeugd. Het gemeentebestuur blijft de zaak op de lange baan schuiven en er komt niets van in huis. Commissaris De Prey klopt aan gesloten deuren. Op 21 October 1884 worden bij besluit van de Bestendige Afvaardiging van West-Vlaanderen de vrije meisjesscholen van Eerw. Overste Appolonia Delaere (Moeder Stanislas) opnieuw aangenomen en het Koninklijk Besluit van 1880 werd ongedaan gemaakt. Nu kon een nieuwe opgang beginnen. Het ledenaantal nam voortdurend toe en God zag met welbehagen neder op hun werk.

Op 17 November 1893 waren volgende leerkrachten aan de aangenomen lagere meisjesschool van het Center verbonden: 1. Zuster Augustina (Desimpel Celestina) geboren te Kortemark 6-3-1861, gediplomeerd te Brugge op 6 Augustus 1888. 2. Zuster Appolonia (Desimpel Sidonie) geboren te Staden 23-12-1870, niet gediplomeerd. 3. Zuster Magdalena (Vanghillewe Mathilde) geboren te Kortemark 27-3-1850 gediplomeerd te Brugge op 7 September 1873. 4. Zuster Vincentia (Demuynek Eugenie) geboren te Bovekerke 23-1-1859), niet gediplomeerd.

In 1894 openden ze naast hun reeds bestaande kosteloze en kostschool een melkerijschool die in 1905 werd gevolgd door een landbouwschool. Zo konden vele meisjes die tot de landbouwersstand behoorden zich bekwamen en aanpassen aan de steeds nieuwere en betere methodes en uitvindingen van het landbouwbedrijf. Voor 1914 was er nog een klas voor speldwerk onder de knappe leiding van

Zuster Rosa. Daar op onze dagen het speldwerken bijna niet meer beoefend wordt, is ook de speldwerkklass verdwenen. De landbouwschool daarentegen is nitgegroeid tot een der meest moderne van het land. Ze bezit naast de moderne klaslokalen een eigen landbouwbedrijf waar de theoretische kant in de praktijk kan worden omgezet. Op het einde der voorgaande eeuw drongen de ouders van Kortemark Elle en een gedeelte van deze van het gehucht Langenhoeck (Thorhout) er op aan bij de Eerw. Zusters om een nieuwe wijschool te openen op het gehucht Elle. Op 18 September 1899 stuurt Moeder Stanislas dan ook volgend schrijven aan Mgr Waffelaert, bisschop van Brugge.

Gelooft zij Jezus-Christus.

Monseigneur,

Onze Eerw. Heer Pastoor belast mij aan Uwe Hoogheid het volgende te schrijven en tevens Uwe goedkeuring over die onderneming af te smeeken.

„Op de wijk Cortemarck-Elle gelegen eene halve uur van de plaats en zich verder uitstreckende langs de kalsijde van Gits en den Yperschen Herweg tot aan den Langenhoeck van Thorhout" bestond over 30 à 40 jaar een school gehouden door een oude jonge dochter, die de kinderen leerde lezen en schrijven en bereidde tot de eerste communie, de wijk is straf bewoond en er loopen daar vele kinders die zouden kunnen naar school gaan, ware deze niet te verre. Sedert eenige maanden beginnen de menschen naar Zusters te vragen, om op Cortemarck-Elle school te houden. Men heeft reeds naar onzen Eerw. Heer Pastoor een lijst ingezonden met 71 namen van kinders die daar zouden ter school gaan (nu nergens gaan) met verzekering dat er veel meer zullen zijn. De E.E.H.H. Geestelijken van Cortemarck zijn van gedacht dat eene school daar veel goeds zou stichten, ook zouden onze Zusters er geerne naar toe gaan. 't Moeilijkste gelijk het altijd in zulke ondernemingen is, was 't vinden van lokalen. Doch de Goddelijke Voorzienigheid schijnt er voor gezorgd te hebben; er is op den wijk een huis te koop met hof en weide. Het huis is groot genoeg om betamelijke lokalen te maken, en een gerieveige woning voor de Zusters te behouden. Wij zouden beginnen met eene bewaarschool en waar schijnlijk ook met eene spelwerkschool. De goedkeuring en den zegen Uwer Hoogwaardigheid wenschen en verwachten wij, alsook de toelating om de noodige som in lening te nemen voor het aankopen van dit goed (8.000 à 10.000 fr.). In weinige dagen zou alles gereed

zijn voor het openen der bewaarschool, een grote salon van 8 m. op 5 schijnt er voor gemaakt. Met half October zouden we kunnen beginnen. In deze onderneming gelijk in alle andere, Monseigneur, blijf ik aan Uwe beschikking onderworpen. Eene weigering van Uwe Hoogweerdigheid ware voor ons en de Cortemarck-Ellenaars zekerlijk een teleurstelling. Doch wat onze Hooge-Overheid bevestigt, aanzie ik als van God bevestigd en bekruun mij om het overige niet meer.

Met den allerdiepsten eerbied, ben ik, Monseigneur, van Uwe Hoogheid de ootmoedigste en gehoorzaamste in J. Chr.

Moeder Stanislas.

Cortemarq, den 18 September 1899.

Dit schrijven van Moeder Stanislas was vergezeld van een latijnsen brief van Eerw. H. Pastoor Timmeman. Beide kwamen terug met het Fiat van Mgr de Bisschop en de St-Antoniuschool was welhaast een voldongen feit. In de loop der jaren werd steeds bij- en omgebouwd en de schoolbevolking bleef haar trouw bezoeken. In het verloop van een jaar werd ze grotendeels herbouwd zodat ze nu over prachtige klaslokalen beschikt.

Nog een wijk bleef er welke het aantal kinderen en de nodige waarborg opleverde een eigen bewaarschool te kunnen instandhouden en welke nu door haar afgelegenheid een oorzaak was van laatijding en onregelmatig schoolbezoek. Onder de wekroep van Zeer Eerw. H. Kan. Decoene werd door de Eerw. Zusters overgegaan tot de stichting van de bewaarschool op Huilartmolen in 1938. Gezien het steeds wassende ledenaantal en de degelijkheid van de door hen verstrekte opvoeding en onderwijs werden de Eerw. Zusters belast door de Geestelijke Overheid hun werkveld uit te breiden tot andere parochiën in ons bisdom.

Reeds in 1880 namen de stichtingen en overnamen van bijhuizen een aanvang. Zeer Eerw. Heer Kan. Lescaulier geeft op dat reeds in 1927 het klooster van St-Vincentius à Paulo de negende plaats innam van de vrouwelijke kloostergemeenten van het bisdom Brugge. Het aantal Zusters bedroeg alsdan 163. Gezien het geestelijk belang van de inrichting heeft Mgr de Bisschop reeds in het begin dezer eeuw de inrichting verrijkt met een Geestelijke Bestuurder. Onder de leiding van Z. Eerw. H. Bestuurder O. Lietar bloeit het moederklooster van St-Vincentius, uit een nederig zaad ontloken tot meerdere glorie van God en tot welzijn van de ganse bevolking.

Naast de huidige E.H. Bestuurder verblijft er nog zijn voorganger, de E.H. Polle, welke door ziekte beproefd ontslag nam. Hij was het welke met innemende goedheid maar ook met beslistheid de moeilijke oorlogsjaren aan het hoofd van zijn teergeliefde kloosterschool overwon.

HET KLOOSTER VAN DE EERW. ZUSTERS VAN LIEFDE (OORSPRONKELIJKE STICHTING PIETER MAX. DE VLOO)

Hier mogen wij de gelegenheid niet laten voorbij gaan om de stichting van het klooster zelf wat nader toe te lichten.

Ter gelegenheid van het eeuwfeest heeft Eerw. Pater Nolf, Redemptorist, een boek in het licht gegeven over ontstaan en zin van het Klooster.

Op 30 April 1833 liet Pieter Maximiliaan De Vloo door de zorgen van Notaris Huyghebaert van Handzame zijn testament opstellen en stelde tevens den Heer Gemeente-secretaris Alexandre Tack aan als uitvoerder. Dit testament is een parol van edelmoedigheid en naasten-liefde:

¹ Beweule mijn licham aan de gewijde aerde. ² Wille begra-ven worden met den solemnele en hoogsten dienst in welken moeten assisteren twaal Pastors van naest an Cortemarck palende prochiën, naer dezen dienst moet er aan de armen van Cortemarck, gedeelt worden twee zakken tarwen brood, op ieder brood moet er eenen dubbelen franc mede gegeven worden, mijnen Excecuteur Testamen-tair hierna genaemt, moet zorgen tot de gezeyde pastors te voldoen en in hun naelyd, die moet treffelijk zijn te voorzien alles ten koste van mijn sterfluyts.

Ik geve en legateere aan den disch van Cortemarck 't Huys en medegande erve op en dependentiën die ik bewone en gebruycke, mitsgeders 't hofstedeken en medegagende landen al gelegen in Corte-marck, 't samen groot circa 24 gemeten en half inimmers min of meer naer bevindende. Dit om er een oude manshuys van te maecken ende voor de vrouwen, benevens weezkinders. Mijn huys die ik bewone voor 't gebouw van de genaemde oudemans, vrouwen en weezen.

Aen Barbara Vanhecke, mijn kenken, kelder, vante en slaapkamer-ken met het lynkse perceelken van 't hovenierhof (circa 6 roeden). Ik stel haer aan als overste en directrice van 't gezeyde oudmanhuys en belast haer met het onderhoud van mijn capelle.

Van binnen de drie maanden na mijn overlijden te doen plaetsen in metselwerk in mijne kapelle op mijn hof, een zerk van marmer groot vier voet hoog en drie breed. Hierop moet geschreven zijn:

„Dese kapelle is alhier gestelt door Pieter Maximiliaan De Vloo, zoon van Pieter, Jozef en van Maria Jacoba Vandembulke overleden jongman binnen Cortemarck op ... die alhier dit oudemanshuys heeft gesticht en in deszelfs onderhoud voorzien. Deze capelle moet hier eenwigdurende blijven staen en 'k wille dat zij er blijft staen”.

Pieter Maximiliaan overleed den 12 Augustus 1833. Barbara Vanhecke, zijn trouwe huysmaerte bleef ter plaats maar stond onbeholpen tegenover het grootse werk waarmee ze was belast. Goddank in 1835 kwamen een viertal Zusters uit het klooster van St-Vincentius à Paulo zich met het bestuur der stichting P.M. De Vloo bemoeien. Bij de aanvang trokken ze elke avond naar hun klooster terug. Wel haast werden de zaken benoetlijkt door het overtolige werk en het gevolg was dat deze ijvervolle zielen met pak en zak bij hun onderlingen en wezen hun intrek namen. Deze heldhaftige zielen van liefdadigheid waren Rosalia Victoria Van Damme, de eerste overste, die als Moeder Benedicta op de handen werd gedragen. Rosalia Van der Meersch, Regina Capelle en Blondina Seraphina Delbeke.

Hun doel was hier het verzorgen en bijstaan van onderlingen, wezen, verlaten kinderen en zieken. Door de uitbating van veld en stal hoefden ze te voorzien in de bevoorrading van hun talrijke hongrige monden.

In 1835 betielden de Zusters zich als „Overste en Schoolmeesteressen der Armeenschool”.

In de kerkekening van 1846 werd aan de Overste van 't oudman-nenhuys 10 fr. toegekend voor 't blazen van 't kerkorgel gedurende het verlopen jaar. In 1849 stichtte de Eerw. Heer Pastoor Ludovicus J. Lampe er het klooster der Eerw. Zusters van Liefde. Geen betere naam kon voor de nieuwe kloostergemeenschap worden uitgedacht. Op het ogenblik der stichting was het aantal Zusters reeds aange-groeid. Er was reeds een nieuwe Moeder Benedicta verkozen in de persoon van Anna Verhaeghe uit Wingene in 1848, welke was toe-

getreden op 1 December 1840. Deze zeer verdienstelijke Moeder is er overleden op 13 October 1883. Het eeuwfeest van deze stichting werd plechtig herdacht in 1949.

Op 6 Augustus 1851 verschijnt in de kerkrekeningen : „Aen Moeder Benedicta, overste van 't ondmanshuys over arbedysloon voor bloemen voor de Meynaand en 't maecken van een choorkappte ... 7,20 fr.“.

Het is onder het bestuur van Moeder Benedicta dat de stichting uitbreiding nam langs de Oostzijde waar nu 't Hospital te vinden is. Daar waren de puinen van een vervallen hofstede genoemd de Mote.

De geldelijke middelen om deze gronden aan te schaffen ontbraken maar de Moeder met haar Zusters wonden zich betrouwvol tot de H. Jozef ten einde raad en uitkomst te vinden. Onverwachts daagde een tot nog toe ongekende weldoener op die haar het nodige bedrag overmaakte. De Moeder en haar Zusters dankten de Goddelijke Voorzienigheid en St Jozef voor de milde en tevens wonderbare tussenkomst. De kinderen en de onderlingen werden en worden er nu nog door de liefdevolle Zusters vertroeteld en bezorgd. Het kon ook niet anders of God moest deze instelling zegenen en het aantal der Liefde Zusters doen aangroeiën. Tot voor korte jaren gingen ze ten huize de zieken bezoeken en verzorgen.

Aan de oostzijde van de Hospitalstraat werden de nieuwe gebouwen van 't Hospital en 't Wezenhuis gebouwd evenals de sierlijke neo-gothische kapel.

Tegenwoordig mogen we zeggen dat 't klooster der Eerw. Zusters van Liefde de eerste plaats inneemt in zijn aard van 't gehele bisdom Brugge. Haast alle soortgelijke inrichtingen in het ganse Bisdom zijn aan hun liefdevolle zorgen toevertrouwd. Onder de leiding van Mgr de Bisschop en hun eigen geestelijke Bestuurder helen ze de zieken, troosten ze de krank en wijzen ze den weg des Heren aan de arme wezen.

De gebouwen gelegen op de oorspronkelijke stichting van P.M. De Vloot zijn door de beide oorlogen en hun onderdom deertlijk vervallen en moge men er in gelukken zohast mogelijk de financiële knoop door te hakken en ze te zien vervangen door nieuwe, onze ouden van dagen waardig.

Zo zal de wens van de stichter een rechte lijn blijven van naasten-liefde ook al is de wereld honderd jaar ouder geworden.

TOPONYMISCHE LIJSTEN

ALPHABETISCHE STRAATNAMEN

OUDE EN HEDENDAAGSE

1. BAENSTRAETTE (de) weg, de Baenstraete (1626) Cout. Wijnend. 120
Binnen de parochie van Cortemarq noort van de kerkke ende opde zyut zyde van de Baenstraete, leidende van den Coutermulen naer Thourout (1785 Wijnend. 3063 n° 102.

Nieuwe baenstraete

metten noorthende aen de nieuwe baenstraete 1680 (Cortem. 1. 6.)

Oude Baenstraete

Noordwaert tot an de oude baenstraete 1680 (Cortem. 1. 3)

In eenen uutwegh ghenaemt de oude baenstraete 1680 (Cortemar 2. 106)

2. CASTINNESTRAETKEN.

de roussclarestraet die uyt den Zeewegh comt, ende 't Castyne-straetken 1680 Cortem. 1. 93

Cortemarck, het castinestraetken 1774 (Mansch. Winen 7. 185)

Ende 't noorthende in 't Castinestraetken 1785 (Wynend. 3063 n° 73)

3. DOSSEWEGH.

a) ten halven dosswegh 1680

verbindingswegh tussen Roesclarestraet en Galgestraet.

b) Dosswegh 1680 24 B. 88. 89 weg van Coutermulen naer Quaedam.

4. DOORNSTRAAT.

Doomstraete 1562 (C. Pourbus)

Doomstraet 1846 (B. W.)

Doomstraet 1901 (Lijst)

Doomstraet 1912 (Kzl)

5. GALGESTRAAT.

Over den voorschreven yperschen heerweghe som tusschen de galghe-

strate ende in 't beloop daer 't gerechte van den ambachte van Cortemarcq inne staet 1680 Cortem. 2. 23.

Een vierhouckigh strick hands ten deele ghenaeamt de Galghestraeete 1680. Cortem. 2. 82.

Galgestraet 1846 (QBM).

De Galgestraet te Cortemarck 1906 (Lijst Galgestraet 1912.

De Galghestraeete beginnende aen de prochie van Staden naer den Huylaertmolen tot aen Frans de Brusscher's Capelleken (Rég straat-schouw 1788.

Galgestickken.

't Galghestrick van den Peereboom 1626 (Cout. Wynend 112)

Metten noorthende ant Galghestickken 1680 (Peereboom)

Cortemarck ... op het galghestickken dat in peireboom ligt 1774 (Mansch. Wynend f. 180).

In de Coquelierestraeete noortwaert loopende tot op het galgestickken dat in Peereboom ligt 1785 (Wynend. 3063 n° 72).
't Galghebosselken.

Het Galghebosselken 1774 (Mans Winnend. f. 179).

6. GENTSTRAETKEN (Gentweg).

Een weg 1681 (Amb. Handz. f. 60) en eveneens Ommel. van 't Splete Vrije.

Oude Gentstratken 1680 (Cortem. 1. 64).

Oude Gentsche Boterweg 1846 B.W.

Gentstratken loopende zuid den voorgaenden dorpswegh naer Bos-suytsappelleken (Rég. Stratensch. 1788).

V. Aricck „Geschiedenis van Pittem“ blz. 22.

De Boterstraat 1571 ook genoemd „den Ieperschen boterwegh naer Ghent 1736 of den ouden Dixmuidischen boterwegh 1762.

De Pittemsen boterweg moet dus een verlengstuk geweest zijn van onzen Gentweg of beter van onze twee Gentwegen.

De ene loopende als vermeld de andere aen de zuidrand van Kortemark nu St-Jozef onder Hooghelede.

7. GEVELSTRAETKEN.

Weg als grens aangegeven tussen 't Splete Vrije en 't Ambacht van Kortemark.

8. GIDTSCHESTRAETE.

Een weg te Kortemark ... de Gidtschestræete (Mans. Wynend. f. 193).
Identisch met Gitsstr.

9. GROENE SPIJET (STR.).

De stræete loopende van peireboome naer de groene spriet 1771.
Marckl. 7.

10. HAIRSDAMSTRAAT.

Heirsdam onl. 1680 (copie 1768) 28 B 9).

Naer den heirsdam (hier wordt bedoeld den Aerdsdam.

De stræete beginnende aen den Groten Hille loopende en commende naer het hairsgat.

11. HANDZAMESTRAAT.

De stræete comende van de prochie van Handzame beginnende by d'hoefstede bewoont door Jozef Hemeryck comende naer de platse van Cortemarq (Rég. Straatsch. 1788.

Te Cortemarck in d' Handzamestr. (Nov. 1829 Adv.).

Handzamestraat 1846 Adv. B.W. Handzamestr. (Bevolk. Rég.).

De Handzamestr. te Cortemarck 1906. (Lijst)

12. HEERWEGH (IEPERSTRAETE).

De stræete beginnende by den lantsman naer d'Helle ende van daer naer de prochie van Staden (Rég. straatsch. 1788).

Ende ten deele den Iperschen heerwegh by de Helle 1680 Cortem. 1. 69).

Den Iperschen Heerwegh te Cortemarck 1785 (Wynend. 3063 n° 73).

Ypersche heerweg 1846 B.W. Cortem. Yperstræt (Bevolk. Rég.).

Yperschen heirweg 1901 Lijst

Yperschen heirweg 1912 (K.Z.L.).

Zuyt van de kercke, het zuyd van den Yprewegh 1774 (Mans. Winnen. f. 182).

Bezuyt over den Iprewegh 1785 (Wynend. 3060 n° 72).

Aen den Iperweg (Aug. 1822 Adv.).

De Yperstraat te Cortemarck 1906 Lijst

De Yperstraat 1912 (Kzl).

13. HELLESTRAAT (Kleine Kortemark).

1846 B.W.

14. HILLEBOSCHSTRAAT 1846 B.W.

Hillebosstraat (Lijst) 1950.

Hilleweg (voetwegh 1846 B.W.).

15. HOOGLIESTRAAT weg.

Den dorpswegh comende van de prochie van Hooghelede naer de platse van Cortemarq (Rég. Stratensch. 1788).

- Te Cortemarq aen de Hooghledestraet (Juni 1835 Adv.).
 Hooghledestraet 1846 B.W.
 Hoogledestraet 1901 lijst zie ook Roeselarestraet.
 16. HOSPITAALSTRAAT 1912 K.z.l.
 17. ICHTEGEMSTRAAT.
 Een weg te Cortemarq B.W. 1846 en 1906 Lijst.
 Ichtgenwegel.
 18. KASTEELBEKESTRAAT 1846. B.W.
 19. KAPELLESTRAETJE 1846. B.W. ook wel Kapellewegeltje.
 20. KERKDREEF of dreefje.
 21. KOEKELARESTRAAT: een weg te Kortemark.
 De Coqueleastracte naer bescheeuwege 1774 (Mansch. Winnend. f. 178).
 Coeckelaerstract 1846. B.W.
 Coeckelaerstrat 1901 Lijst.
 Koekelaerstrat 1950.
 22. KOUTERMOLENSTRAAT.
 Coutermolenstrat 1846 B.W. Coutermolenstrat 1846 B.W.
 Koutermolenstrat 1901 (Lijst) Coutermolenstr. 1912 (K.z.l.).
 23. KRIKKEBRUGGEWEGEL 1846 B.W.
 24. LANTFEERNWEGEL 1846 B.W. en dito dunker.
 25. LEEMKASTEELWEGEL voepad 1846 B.W.
 26. LEENBOSCHSTRAAT (rousselaerstractken) zie Roesel. str.
 De Leenboschstrat 1846 B.W. de leenboschstrat 1901 Lijst.
 De Leenboschstrat 1912 K.z.l. de Leenbosstrat 1950.
 27. LICHTERVELDESTRAAT.
 Lichterveldestraet 1846 B.W. Lichterveldestraet 1901 Lijst.
 28. LOBBESTRAETKEN ('t).
 't Lobbestraetken 1626 Cout. Wynnend. 114.
 Metten oosthonde juist Lobbestraetken 1680 (Cortem. 2 110).
 29. LUYCKHOUCKSTRAETJE. Luikhoekstraat.
 Metten westzyde in de luyckhouckstraete 1680 26 B. 22.
 30. MARKHOVESTRAAT.
 a) Verdonckerde Marchove Lyckweghe - aen den verdonckenden
 Lyckweghe (oml. 1680 7 B. 29).
 b) Marchovelyckweg - een stracte genaempt den Marchove Lyck-
 wegh 1680 6 B.

- Een oude stracte genaemt den Marchove lickwegh 1771.
 March. 109. Aen den voornomden Lyckwegh 1771.
 Markofsche Lyckweg 1846 (B.W.). Den Marchove Lyckweg 1901
 Lyst.
 Marchove molenwegel 1846 B.W.
 31. MEEERLAANSTRAAT 1841.
 Zie Venbekestraet.
 32. MOBOUCKSTRAAT en -WEGEL 1846 B.W. en lijst 1901.
 33. MUSSCHEBEEFNSTRAAT 1846. B.W.
 34. MUSSELSTRAETE 1700 (cahier v. verpacht. Peereboom).
 35. MOLENNWEG. Meulenweghe 1680 C 1. 91. Molenwegeltje
 voepad 1846 B.W.
 36. MOERSTRAETE 1710 cahier v. verpacht. Peereboom.
 37. NIEUWSTRAAT verbinding Burg-Statie.
 38. OMMEGANGSSTRAAT.
 39. OOST-KRUYSDDREVE.
 In de leenboschen oost-kruysdreeve Jan 1838 Adv.
 40. PEERERBOOMSTRAAT.
 Al tusschen de peereboomstracte 1680 Cortem. 1.9.
 Peereboomstrat 1846. B.W. alsook Peereboomwegel voepad 1846
 B.W. ook Kleyne Peereboomstr. (Bevolk. Reg.).
 41. POLLETSTRAAT.
 't Polletstractje 1846 B.W. de Polletstraat 1901 Lijst.
 Polletstraat 1912 (K.z.l.) familienaam.
 42. PROCESSIESTRAETKEN 1771. Mark. 31.
 43. ROESELARESTRAAT.
 De Roeselarestreete een weg te Kortemark.
 Metten westhonde jnde rousselaerstracte 1680 (Cortem. 1. 68).
 De Rousselaerstracte 1785 (Wynnend. 3063 n° 76).
 Rousselaerstractken ('t). Een stractken dat men naemt het rousselaer-
 stractken 1774 (Mans. Winnend. f. 198).
 44. SCHAECKSTRAETTE (nu Spondestraat) een weg te Korte-
 mark.
 Beghinnde te Onze Vrouwen Cappellen te Borgerscheeweghe
 ende streckende van daer znuutwaert lanex de Schaexstrate 1626
 (Cont. Winnend. 144).
 Ten eene andere stracte die ytt de Schaeckstracte comt 1680 (Cor-
 tem. 2 92).

- Cortemarck ... le Schaekstraete 1818 (St. Top.).
45. SCHAUWSTRAETTE 1680 Cortemar 2. 90.
 46. SCHACHTHOUTSTRAET 1846 B.W.
 47. SMISSEWEGEL voetpad 1846 B.W.
 48. SPONDESTRAAT. Spondestraet 1846 B.W. Spondestraat 1901 lyst. Spondestraat 1912 K.z.l.
 49. SCHIPPERSSTRAETTE.
Metten oosthede in de Schipperstraete synde 't ghescheet der heerlicheyt van peereboome ende desen ambachte (Cortem. 1680. 2. 116) ende den Ambachte van Cortemarq scheidende up den dyck de schippersstraete een derde voets ende een ander straete die uyt de schippersstraete naer Peereboome loopt (1680 Peereboom 4).
 - Cortemarck ... op 't Schippersstraken 1774 (Mansch. Winnend. 179).
 50. STAATSBAAN 1935 verbinding Lichtervelde-Zarren n° 116 en n° 117.
 51. STATIESTRAAT gedeelte van de Hoogledede of Roesehaerstrae na 1856.
 52. STADENSTRAAT (zie ook Ieperse Heirwegh).
Stadenstrat 1846 (B.W.).
Stadenstraat 1912 (K.z.l.).
 53. TORHOUTSTRAAT.
De Thouroutstraete 1626 (Cout. Winnend. 1. 12).
Cortemarck de Thouroutstraete 1774 (Mansch. Winnend. f. 1. 78).
Liggende noort over de Thouroutstraete 1785 (Wynend.).
3063 n° 71 - Thouroutstrat 1901 Lijst.
Kleine Thouroutstrat 1846 B.W.
Ouden Thouroutwegel 1771 (Marchhove).
Nieuwen Thouroutweg 1771.
 54. VINCKAERTSTRAAT (Vynkkoordstr.).
Ende vandaer langst de vincarstrae (1680-Cortem. 1. 11).
In de vincarstrae 1680 (Cortemar. 1. 13).
In de vincarstrae 1680 (ibid).
Voorts de Vynkkoordstraete 1771 (Marchhove 105).
de noordzijde de vynkkoordstraete 1771 (Marchh. 108).
Vynckaertstrat 1846 B.W.
 55. VISCHVYVERSTRAET.
Langhst de voornoeude beke tot op de viswyverstraete 1785 Wynend.
3063 n° 71.

56. VEUBEKESTRAET.
Een weg te Torhout en Kortemarck.
De Veubekestraet te Thourout 1660 (oml. Thourout 2. 7).
Naer de Veubekestraete die van thourout naer Wercken loopt 1660 (ibid).
Cortemarck, le chemin dit Veubekestraete 1818 (Stat. Top.).
Werkenstrat of Veubekestraet 1846 (B.W.). Zie ook Meerlaanstraat.
57. VOLKAERTSDREEF 1846 B.W. en Volkaertsstraet 1846 B.W.
58. VOETPAD (den) 1680 Cort. 1. 62.
59. VELDSTRAETTE 1680 Cort. 22 B 88.
60. VOSHOKKEWEGEL 1846 B.W.
61. VERBEURE'S WEGELTJE 1846 B.W.
62. VERBINDINGSSTRAAT (Nieuwstr. - Statiestr.).
63. WERKENSTRAAT (Veubekestraet).
Kleine Werkenstraat 1846 B.W.
Grote Werkenstraat 1846 B.W.
64. WIJNENDALESTRAAT.
Metten oostzyde op de Wynendalestraete 1680 (Cortem. 1. 36).
Wynendalestrat 1901 Lijst.
Wynendalestrat 1912 (K.z.l.).
Wynendalewegeltje (voepad 1846 B.W.).
Wynendalekapeistr. 1846 B.W.
65. ZANDSTRAETTE (oude Handzamestr.).
Een weg nabij Hannesveld te Kortemarck.
De Zandstraete by Hannesvelde te Cortemarq 1626 (Cout. Winnend. 116).
Ende som in de Zandstraete 1680 (Cortem. 2. 67).
66. ZEEWEGH (den Ouden) een weg te Kortemarck.
Cortemarck ... den ouden zeewegh 1774 (Mansch. Winnend. f. 192).
Langs den ouden zeewegh XVIII Fragm. oml.
Een busch commende mette westsyde inden ouden zeewegh 1680 Cortem. 1. 92) - 1785 Wynend. 3063 n° 74.
Cortemarck. Le chemin dit Oude Zeewegh 1818 Stat. Top.
Oude Zeedijk.
Oude Zeedijk 1846 B.W.
Oude Zeedyck 1901 (Lijst).
Oude Zeedyckstrat 1912 K.z.l.

WATERLOPEN VJVERS EN DAMMEN

GROTE BEKE (KREKE) waterloop.

erom draeyende in de groote beke 1680 (Cortem. 2. 76).

Krekelbeek (de) een waterloop te Lichtervelde, Torhout, Kortemark en Handzame.

Krekelbeke 1800 Carte Mailloit.

Krekelbeke 1820 Carte Waterstat - de Krekelbeke, een waterloop te Lichtervelde, Thourout en Cortemarck 1843.

(Cours d'eaux) - Krekelbeek, cours d'eaux 1850 Carte v. d. Maelen - de Krekelbeek een waterloop te Lichtervelde 1890 Biekorf 348 - De Krekelbeek ook Krekelbeek 1910 Lijst.

SPANJAERDSBEKE (de) een waterloop te Torhout, Kortemark en Handzame.

... binnen de prochie van Thourout verre west van de kercke by de Spaingnaertsbeke onder de heertichbede ende vierschare van den Lande van Wynendale ende Peereboom 1655 Staet de Gheldere f. 8.

de Spaingnaertsbeke te Thourout 1660 (Oml. Thour. 202).

de Spaingnaertsbeke erom ende draeyende aen de zuydzyde 1680 (Cortemarck 1. 53).

de Spagnaerdsbeke - een waterloop te Thourout, Cortemarck en Handzame 1843 Cours d'eaux.

Speynaerdsbeek Reau 1877 Carte de Guerre.

Spanjaardbeke 1880 (W.I. Cortem. Spanjaardsbeke 1880 W.I. Thourout.

HANDZAMEVAART DE

Een bevaarbare waterloop te Kortemark, Handzame, Zarren, Werken, Vladslo, Eisen en Diksmuide.

Hantsame vaert 1562 (Carte Pourbus).

BRUGGEN OVER DEZE WATERLOOP.

Hooghe Brugge 1680 Cortem. 1. 69 en 1. 83.

Steenbrugge - De straete westwaert tot in de straete die van Cortemarck naer de Steenbrugge loopt 1680 (Cortem. 1. 57).

In Cortemarck zuyt van de kercke en oost by de steenbrugge 1785 (Winend 3063 n° 72).

Hoetsbrugge 1846.

Aerdsdam.

Haersdam oml. 1680 (copie 1768 28 B 9) naer den heersdam.

Aerden of aanlegplaatsen (de lagunen van Gent door Prof. Paul De

Keyser - Toerist 16 Maart 1947).

Hartdam Brugge - Le petit canal d'handzame à Dixmuyde : ce canal qui est actuellement presque innavigable pourrait autrefois et même jusqu'en 1760 des bateaux, qui auparavant vinrent jusqu'au pont de Hartdam Brugge à Cortemarck (1818 St. Top.).

BIJVLOEDEN.

KASTEELBEKE, waterloop te Kortemark en Torhout.

de Casteelbeke 1843 (Cours d'eaux).

Tusschen Cortemarck en Thourout bij de Capellestraat in de Kasteelbeke (Aug. 1839 Adv.) - Te Thourout digte tegenover de Kasteelbeke (Jan. 1841 Adv.) Kasteelbeke 1880 (W. Cortem.) Kasteelbeke 1880 (Waterl. Thourout) de Kasteelbeek 1901 (Lijst).

Ook soms : Fonteynebeke of Fonteynebeke (1843).

BRUGGEN OVER DEZE WATERLOOP.

Driebekeduiker.

Esschenbrugge.

Kasteelbeekduiker.

Munsterbrugge ... tot aen de Munsterbrugge en den dam der kercke van Cortemarck (oml. 1680 8 B. 46) ... ende loopende al drayende tot aen de munsterbrugge 1680 (Cortm. 1. 43).

MEERLAENVVYVERBEKE (de) waterloop te Ichtegem en Kortemarck - de Meerlaensvyverbeke 1846 B.W.

Meerlaenyver (den) een vyver later bos te Wynendale onder Torhout.

Langst den barm van den Meerlaenyver 1660 (oml. Torh. 2. 131 - de Merlaenyver te Thourout 1701 (Cout. Winend. 73).

La digue de ce vivier de Merlan a esté percée par les forces d'un vend impéteux en forme de tempeste 1701 (Cout. Winend. 73).

près du chasteau de Wynendale et près du vivier de Merlan 1702 (Cout. Winend 75).

den Meerlaenyvere 1702 (oml. Thour. f. 2. 58).

Merlaenyver 1724 n° 327 Arch. Brug.).

Bail de l'estang de Merlan 1724 (Cout. Bourg. Brug. 2. 400).

In de halve straete van ... tourhout naer den Meerlaenyver 1728

(Hofst. Tour. f 1).

Op de beke die van den Merlaensvyver naer de drye beken loopt

1771 (Marckh. 75).

Thourout den meerlaenyver 1774 (Mansch. Winend 54).

à Thourout. Bois nommé communément Meerlaensvyvre an VI

(Arch. de la Tour pak 531).

à Thourout. Tailis nommé Mertens vivens tenant au levant à la Dreve dite Merlans an VII (Arch. de la Tour pak 532).
à Wynendaele. Meerlenswyver an XIII (Arch. de la Tour pak 534).
Leenkasteelduiker.

WATERHOENSBEKE 1880.

kvam van de Vischwyver 1626.
Vischwyver en den Buyseput. - een put dienende tot het ontvangen van het overvullige water van de vischwyver te Kortemark.
Cortemark. jeghen over den buisput van den viswyver 1774 (Mansch. Winend f. 174).

Waterhoensduiker. Peereboomduiker. Stroomfjesduiker. Vergulden-dam en Quaendam.

Langs deze waterloop trof men ook de Beisvoordeput of Beysvoordeput (March. 3 B 5).

OUDEMANSHUYSBEKE 1843.

GRYSPERREDBEKE of Grysperebeek een waterloop te Gits,

Lichtervelde, Torhout en Kortemark.

de Grispeerdbeke 1843 (Cours d'eaux).

Grysperebeke (1850 Carte v. de Maelen).

Grysperebeke 1880. Oorspronkelijk Gryspere (familienam).

Crabbaertsbeke 1512 ook Slabbaerts of Slabbaertsbeke.

Bruggen en duikers.

Driekoningenduiker 1846 B.W. - Leenboschduiker - Gryspereeduiker

Gryspeerts-duiker 1846 B.W. of Gryspereeduiker.

SPEYEBEEK 1818 St. Top.

de Speyebeek 1846 Cours d'eaux.

de Speiebeek 1880 (Waterl. Cortem.).

de Speiebeek 1900 Lijst.

Met Speyeduiker 1842 later de Armondduiker 1846 B.W. of Armoeduiker (zie verder Grote Speye leengoederen.

LOKKERDYCK 1680 Cortem 27 B 9.

... met de zuyt zyde aen de lokerdyc, wesende 't gescheet van de prochie en hooghede.

ten westen door den Bruggschen Heirweg (nu kalseyde van Cortemark naar Staden). Ten Noorden door de grens van Cortemark en ten Oosten door de bovengemelde heerlijkheid van Haghenbroeck van dewelke zij afgescheiden was door een thans onzichtbare afpaling gelegen tusschen de geluichten de Lokkedzyse en Haghenbroeck omtrent 200 m. oostwaart van den steenweg van Cortemark naar

't Hooghe Heeghem 1771. Mansch. Winend. f 213.

't Patrissestuck 1771. Mansch. Winend. f 178.

't Seven lync stuck 1771. Mansch. Winend. f 170.

Happestuck 1774. Mansch. Winend. Adv. Jan. 1823.

Hannes (3 hoecke) 1785. Mansch. Winend. 84.

Eenaemthiende (Ieperweg) 1785. Mansch. Winend 3063 n° 93.

Heerthiendecken (tjende sectie) Hillmolen 1785 Winend. 3063 n° 109.

Markhovethiende (Mans. Winend. Index 27).

II. UIT DE OUDE LEGGERS VAN KORTEMARK.

Grooneblijk C 1.2 later 1 B 6.

huys ende brouwerie 1680.

Cruysse C 1 11 4 B 3.

Swyngelvelt C 1 19.

't Crackbaelstuck of 't Krackeelstuck C 1 26 - 6 B 3.

't Notelaerstick C 1 26 6 B 2.

Langhen Broeck C 1 27 5 B 12.

Bantstraeststick C 1 36.

Donck (den) C 1 36.

Weykens (de) C 1 40 6 B 21.

't Braeckelken C 1 49 8 B 86.

Gerbondomeert land C 1 51.

Kerckhofstick C 1 60 10 B 24 - een stuk land langs de Spanjaards-beek.

Nederlant C 1 69.

Haentjen C 1 84.

Cleene en Grote Zee C 2 5 19 B 16 ... met een maerleput ten oost ende.

Sepelen C 2 5 synde leengoed - ten Joz. Jacques van Steenlandt C. Most (den) C 2 16 22 B 53 een stick ... met eender maerleput, ten noordwest houcke ende is ghenaeamt den Most 1680.

Valuwenblijk C 2 16 22 B.

Vlage de C 2 21 23 B 53.

Hil C 2 29 24 B 70.

Conterken C 2 32 24 B.

Quaetgat C 2 34.

Aschhoop C 2 36.

Steerten de C 2 37.

Stick zonder hende C 2 66.

Hooghlede. Hare geheele oppervlakte in Hooghlede beliep tot 117 gemeten 2 lijnen 81 roeden (Wynendale in Hooghlede D. De Laey). Voortyds was de Lokkerdyck eene gracht gemaakt in het gescheid van Hooghlede en Kortemarck nabij de hedendaagsche „Lokkedryze” en van waar deze schijnt haar naam gekregen te hebben.

Anderc niet geïdentificeerde putten.

Daelput 1774 (Mansch. Winend f. 179, alsook Piepers put.

Maroyputte 1785 (Winend 3063 n° 76).

BENAMINGEN VAN LANDERLIJEN GELEGEN TE KORTEMARK

I. OUDSTE BENAMINGEN.

Houestic 1337 (Cart. O.L.Vrouw Brugge f 302).

Muenckenlande.

St. Maertensscint 1388. Rent. b. f. 1.

Coutre een landery te Kortemarck. in de coutre 1388.

(Rent b. f 7) ontanck van landpachten in de coutre 1564 (Kerkrek. Kortemarck).

de Kouter Lijst 1901.

De kouters zouden oorspronkelijk stammen van de Romeinen dus van vóór het einde van de IVe eeuw. De hen opvolgende Franken namen zelf het woord kouter in hun taalschat op. De Romeinen hielden het meest bij lichte zandgronden wat wel in overeenstemming komt met ons Koutergeleed.

Vierhoucken 1549 Kerkr. Ichtegem.

Zwalnkouters 1577. Goed Tillegem f. 40.

Velshcult 1615 (Prysie Tilleg. f 8).

Galgesticxken (Peerboom 1626. Cout. Winend).

Markhovvelt (heidelande) 1626 C. Winend.

Hemelsdaleveldken 1626 Cout. Win. (Werckenclooster).

[†] Veldcken (Havenkine) 1626 Cout. Win. 120.

Ballekenstendelanden 1633 Cout Winend.

Ouden Boomgaert 1667. Chart. Rood (7975).

Hillaerden (XVIII) een partie land, bos, meers „ende erve genaemt d'hillaerden ter prochie van Cortemarq noort by de kerke”.

Hovendam : een struck landts gheenaemt hovendam, dat aen den hofdam light van d'hofstede daer Maryn Speecke woont 1735 (Leenen Wynend).

Leerse (de) C 2 91.

[†] Melkstickxken C 2 120 36 B 68.

St. Huybrecht 10 B 2.

Ouden Boombusch 16 B 19.

Veldkens (de) 16 B 22.

Cynsveldt 17 B 23 eenige pitterie hier in liggende genaemt ceynsveldt.

Langhgemet 17 B 43.

Slock 17 B 58.

Vierlandt 17 B 73.

Copsveldt 17 B 74 aen van Steerlandts Leenbusch.

Langmoet 17 B 117.

Dooman 19 B 1.

Clauwenblyck 21 B 28 (by Poperinge).

Galgestick 24 B 1. C 2 81.

Onackerke 24 B 42.

Halve stick 24 B 44, noord den Gentweg Jan. 1823 Adv.

Eeckendrewe 24 B 68.

Molsmeersch 24 B 95.

[†] Goegemet 24 B 108.

Voorstuck ... paelende noord den Gendweg Jan. 1823 Adv.

Ternaetgat 24 B 127.

[†] Vyverstick 24 B 154 en de Mote 24 B 197.

III. UIT DE LEGGERS VAN MARKHOVE.

Doomecoutere 6 B 15.

Neringstuck 7 B 33.

Verloren aver 7 B 47.

Cuylblyck 8 B 5.

Lobbekesleen 8 B 15.

Gattestuck ... de pitterie daarmede gende 1771. Marckh. 99.

Drevestuck 9 B 6.

Hooghe Laene 9 B (1771).

Leentjes (de) 9 B 24 en 26.

Viergemeten (de) 9 B 40.

Hillaert 9 B 105 (zie hoger Hillaerden).

Seurendriesch 10 B 21.

IV. IN DE HEERLYKHEID VAN PEEREBOOM.

Calverenblyck 2 B 9.

Groote Swalmecouttere (Zwalmkouters) 3 B 4.
't Portaelstuck 5 B 9.
Asperhof 't 5 B 19 (1680).

V. LIJST VAN 1901. De toen in zwang zijnde benamingen alpha-
betisch gerangschikt, jammer genoeg zonder plaatsaanduiding.

Elleboog (d)	Pitoor
Elzerystukken	Piete
Hellestuck (t)	Pape (de)
Krikkestuk	Ravenschure
Kraai (de)	Steenakkers
Klytestuk	Schachthout
Kleinen Hertog ('t Hertoge stuk)	Schakskens
Kieviet	Teeelingen
Koningsstuk	Uilard
Kielstuk	Valuwe Verwestick
Lauzepoke	Vinze
Marelstuk	Vosnote
Marelsteeet	Vyfstuk
Nekkerstuk 't	Wagenwytje
Overschot	Werkstuk
Oud hof	Wulgeputten
Ossewege	Zeepestukken

BOSSSEN

Bael (de) 1785 Wynend. 3063 n° 79.
Edewalle bossen Kortemark en Handzame.
Galghelusselken 1774. Mans. Winend. f 179.
Huttebos 1680 Cortem. 1.92.
Hillebos Lijst 1901.
Kerkbos Lijst 1901.
Laenebos 1680 17 B 26 Laanbos of Leenbossen.
Lampennisse Markhove 1680 - 4 B 1.
Negen Struckens of den bos van Arineipaelleen 1785. Wynend.
3063 n° 79.
Paepbusch (oml. Marckh.) 9 B 94 en 99.
Peereboombosch Adv. 1843 Juli.
Pitbusch (de) 1680 Marckh. 3 B 42.
Pollaerthos (Bescheedwege Adv. 1839 Juni.
Scharbos (Lijst 1901).

194

Seven Gemete busch Marckh. 3 B 58.
Timmerbos (Lijst 1901).
Verbrande bossen 1680. Cortem. 1. 92; Lijst 1901.
Wijnendale Bos.

MEERSEN OF WEIDEN.

Lambereghts meersch 1785 1 J v° Jos. Coucke.
Breemersch of Bredemeersch 1348 (Cartul O.L.Vr. Brugge 7.300
Adv. 1870 hooigras.
Cleene Zee 7 lijnen 4 roeden 1680 Cortem. 2 5.
Gappelriemeersch 1774 Mans. Winend. f 206.
Dismeersch 1462 Terr. Hemelsdaele f. 57.
Ellebooghmeersch 1771 Marckhove n° 96 en 2 B 54.
Espmeersch 1388 Rth. f. 88 ... liggende tusse den heedighem-
goed ('t Eeghengoedt) ende der Woestine ('t Goedt ter Woestine)
an de twee zyden ende tusse der esptmeersch ende voderbeke tiende
(tiende van Volmerbeke) ... In de prochie van Coutermarke neffens
der Esptmeersch de thouroutsche en de Lichterveldsche voetwech
loopt er deure 1460 (Leenen Wercken f. 1).
Fengnywyver (de) 1680 Cortem. 2. 36 of 24 B 150.
's Heerensmeersch van Wynendael Cortem. 1. 45 of 8 B 22.
Jan Schrevelsmeersch Cortem. 1. 74.
Moorsmeersch 1626 Cout. Wynend. 117 of 's moorsmeersch 1680
Cortem 1 43 of 8 B 23.
Motemeersch bij 't dorp 1847 Juni Adv.
Puyde Gheschrey 1680 Cortem. 2 127 of 38 B 20.
Ryemeerschen (de) 1680 Cortem. 2 66 of 11 B 28.
Ryebrouck (den) 1680 Cortem. 1.54 ook Riebrouck 9 B 2.
De Waelmeersch 1681 Oml. Splete v. 't Vrye 1 B en 4 B.
Keytemeersch 1/2 gemet. 1615. Kerkrek. Kortemark.
Cuylblick 1680. Cortem. 8 B 5 later Kuilbilkenmeerschen. lijst 1901.
Laenmeersch 1785. Wynend. 3063 n° 91.
O. L. Vrouwe Gildemeersch. lijst 1901.
Mariseele 1255-56. Cout. Winend. 315. weilanden te Kortemark en
Ichtegem.
Meers Slobbaersbeke 1774 (Mansch. Winend. Index f. 2).
Sepemeerschen 1681 oml. Handz. f. 66.
Sepemeersch (Jan Serrys) 1680 Cortem. 1.26.
Speyemeerschen 1680 Cortem. 24 B 136.
Vyver (den) 1785 Wynend. 3063 n° 91.

195

Vroedmeersch 1384 (Cart. O. L. Vr. Brugge f. 300.
Wol (den) 1680 17 B 5.

Zwamblick lijst 1901.

't Waterhoentje lage meerschen lijst 1901.

LENEN, HEERLIJKHEDEN EN TIENDELANDEN waar melding wordt gemaakt, aangevuld met Karel De Flou's aantekeningen en andere.

1. ASCHHOOP (DEN) een stuk land den Aschhoop 1626 (Cout. Wynend 177). Een groote platse van lande ghenampt den Aschhoop, synde leen 1680 (Cortem. 2.36 of 24 B 148. Zie ook Ravegheers en Grote Speye.

2. BALLEKENSTHENDEN, tiendelanden (Colmersbeke) Ballekensthiende in Cortemarck 1633 (Hooghlede 68) ... une dime dit Ballekensthiende au hameau ter hooghe Brugge XVIIe Hoogh. 68.

3. DE DRIE CEUNINGHEN OF DRIE CONINGHEN. oud leengoed (Cout. Wynend.) - de beke die van de drie Coninghen comt 1680 (Cortem.) La ferme qualifiée de Dry koningen fut autrefois une anberge très renommée Bezister in 1834 W^e Pycke Pieter Gent 27 ha 89 a 50 ca.

4. CRABBAERTS ('t GOEDT TE). Een leengoed te Kortemark. Een stracte loopende uyt den zeewegh naer 't goedt te Crabberts 1680 (Cortem. 1. 93). In de rousslaestraete die naer 't goedt te Crabberts loopt 1680 (Cortem. 2. 14).

Het mag vereenzelvigd worden met Crabbertsleen.

Crabbersleen à Cortemarck 1758 (Carte Cortem. n° 917 Staatsarch.

Brugge.

Crabbaertshoucke of Crawaertshou ... een leen van 60 gemeten te Cortemarck 1625-1792 (Cout. Winend. 116).

Crawaertshou, een wijk van Kortemark 1626 (Cout. Winend. 111) ... jeghenote gheseyt crawaertshoucke 1642 (Burg v. Brugge 2735. Cortemarq in crabbaertshoucke 1774 (Mansch. Winend. f. 86).

Binnen de prochie van Cortemarq verre zuytost van de kercke in den Crabbertshouck 1785 (Wynend. 3036 n° 79).

Cortemarck. La ferme autrefois qualifiée 's grauwaertshoucke est présentement Crabbaertshoucke était autrefois fief considérable 1818 St. Top.

Ter gemeente van Cortemarq wijk Hille en Crabbertshoek Juni 1835 Adv.

196

CRABBAERTSHOUC. BEZITTERS.

8 Juli 1625, Geeraard van Steenlandt.

9 Sept. 1644, Geeraard zoon van voorgaande.

18 Juli 1658, Filip van Steenlandt.

22 Dec. 1666, Pieter (broeder van Filip).

5 Nov. 1677, Jacob (zoon van Pieter).

26 Oogst 1688, 't Goedt ten Crabbearde wordt verkocht aan Pieter

de Cupere, grefier van 't Ambacht van Kortemark.

1 Oogst 1713, Eyraerd de Cupere, echtg. van Anna Schollert.

20 Jan. 1734, Nikolaas Maertens, Kan. van O.L.Vrouw te Brugge.

10 Jan. 1758, Jacob Henricus Jozef de Cupere aan Crabbertshoucke,

laatste ontvanger-generaal en intendent van de landen van Wijngaert dale.

20 Nov. 1771, Jacobus de Cupere, Jezuiet te Leuven.

10 Nov. 1792, Frans Ehemme de Marcey de Saint Prix, eigenaar te

Dowari.

1834. De Potter Louis. Jos. Rijsel.

5. CORBELLEDE een leengoed later slechts een wijk te Kortemark. Clais de Cobleida 1267 (Ces Ypres 1. 3) uxor Clais de Cobleida 1268 (Ces Ypres 1.9) Michil de Coblede ± 1300 (Drop 1.529) Lippen van Cobbelede 1339 (Rek. Her. Brug. f. 62v) Clais van Cobleid 1339 (Rek. Hr. Brug. f. 820) In Coblede ende Heerw(ech) 1388 (Rtb. f. 2) Heerwech Cobbelede 1388 (Rtb. f. 9) Ontfanc van lanpachten ter heerwech Coblede 1564 (Kerkr. Kortemark) - den heerwech Coblede 1696 (Cout. Winend. 117) Cobbelede 1626-1760 (Cout. Winend. 115) au hameau de Zuytoreve près du Cobbelede dans la paroisse de Cortemarck (XVIIe Hoogh. 68). Cortemarq te Cobbelede 1774 (Mansch. Winend. Index f. 2) ... in een jeghenote ghenampt Cobbelede 1774 (Mansch. Winend. f. 197-198). De selve leenthiende haer nogh noorts bestreckende in eenen tweeden houck of te zuyen van de prochie van Cortemarq, zuyt van de kercke ende zuytwest van den voorgaenden wyck in een jeghenote genaemt Cobbelede 1785 (Winend. 3063 n° 76).

Binnen de prochie van Cortemarq, verre zuyt van de kercke, ter jeghenote van heerweghe bollede 1785 (Winend. 3063 n° 92. In 1834 nog 20 ha 0,9 a 28 ca groot.

Kruysstracte, dit heerweg Cobbelede 1818 St. Top.

6. EDEWALLE.

Een heerlijkheid te Handzame, Kortemark en Zarren.

197

Bouduin de Hiedwalle 1274 (Cart. S.P. Lille 455).
 Hannekin van den eedwalle 1439 (Rek. Stad Diksm.).
 Ich ondergeteckenden heere van Eydwalle 1459 (Wercken 155).
 Actum binnen Eydwalle dezen 10 in Windmaend 1459.
 (Wercken 155) ... in hansaeme ... 't leen van heetwalle 1462 (Cart. Hemelsdale f. 62) Joris van Eedwalle 1473 (Cout. Salle Ypres 1. 383) Joris van Eedwal ende andre scepenen van den Zale ende casserie van Ypre 1498 (Cout. Ypre 2. 44). van Eedwale 1558-59 (Overleg f. 75). van 111 i lijnen XX roeden landt ligghende noordt van den heedtwal 1561 (kerckrek. Couckelaere).
 Bezet ende gelypotequeert een heerlichehe ghenacmpt Eedwalle in de prochie van Cortemarke 1561 (Statism. f. 21).
 Eedwalle 1562 (caerte Poubus).
 Eedwalle 1562 (caerte Poubus).
 Cornelius van Edwaele 1579 (Burg v. B. 598).
 Comeille Edurwale 1580 (Rég. Sestendeelen 70).
 Sr Jan de Matanca in zynen leeven heer van Tilleghem, Eduwaele, Arzeele etc. 1594 (Goed Tilleghem fol. 1).
 De heerlichehe van Eduwaele gehouden van den hove van Wynendael, groot metten upperhove ende nederhove, hondert XXI ghem. ij lijnen vijf roeden lants, ligghende binnen de prochie van Cortemarq verre noordt van de kercke 1597 (Goed Tilleghem f. 23).
 Anneghlende 't leen van Eduwaele ligt Voghelwei 1597 (goed Tilleghem f. 80).
 Een leen ende heerlichehe van Heedewalle gehouden van den Castele ende hove van Wynendale ... ligghende in de prochie van Cortemarq, verre noort van der kercke 1615 (Pryse Tilleg. f. 16).
 ... jnt gescheet van Cortemarq en hantsame noord-west van den goede te heewalle 1615 (Pryse Tilleg. f. 16).
 Jonckheer Silvester de Matanse, rudder, heere van Thilleghem, Heedewalle enz. 1626 Cout. Winend. 111-112.
 de heerlichehe van Heetwalle - binder prochie van Cortemarq ende Handsaeme 1626 (Cout. Winend. 112).
 Omtrent den voorsyden goede te Heedewalle 1626 (Cout. Winend. 114) Eede-Walle 1641. (Kaart in Sandersus 1280 ook Eedewalle).
 hof Eedewalle 1642 (Lenen Burg v. Brugge 2 f. 35).
 Eedewalle 1643 (Hand. 16-56) II.
 seigneur de Tilleghem, Eedewalle, Aerzeele, Ter Walle, etc. ± 1643 (Mergh Epit 44).
 heerlichehe van Idewalle (1643-1645) (Burg v. Brugge Ferie f. 500).

Jonckheer Pieter de pozzolo, heer van huelwalle, commarde etc. 1653 (Terrier Boung Brug. 1. 298).
 Ende is leen van 't hof van Eedewalle 1680 (Cortem. 1. 94)
 Ande oostsyde d'heerlichehe van Eedewalle 1680 (Poubus 10).
 d'heerlichehe van Eewalle 1681 (oml. Handz. f. 54).
 Jo^r Hubert Arnold Audeians, sire de Eedewalle, ter Walle etc. 1690 (Boung 1. 140) heetwal 1735 (Werk. vl. 1. 191).
 Eedewalle 1744 (Carte Friex).
 - over de heerlicheden Ogerlande, Marchhove ende Eedewalle 1751 (Cout. Winend. 50).
 Eedewalle 1755-1787 (Arch. Et. Bruges 2. 344).
 Cortemarq d'heerlycheydt van Eedewalle 1774 (Mans. Winend. Index f. 2. 2).
 - de straete leedende van Eetwalle door Makeveldt naer thourout 1774 (Mans. Winend. f. 54).
 Onder Eedewale 1774 (Mans. Winend. f. 181).
 Cortemarq ... leengoet, de heerlichehe van heedtwalle 1774 (Mans. Winend. f. 178).
 De straete leidende van eetwalle door 't mokevelt naer Thourout 1785 (Wynend. 3063 n° 20).
 Houdt een leengoet, hetwelcke is de heerlychede van heedtwalle, haer bestreckende binnen de prochie van Cortemarq 1785 (Wynend. 3063 n° 72).
 Ommelooper der Heerlykhede van Eedewalle in Handzaeme en Cortemarq ... d'anno 1788 (catal. Gilliodts blz. 29. 138 gemeten 250 roeden onder Handzame).
 Eedewale XVIII (kaart n° 920 St. Archief Brugge).
 In Handzame: De heerlichehe Ten Eede ter Walle (?) releverende van het prinselijk leenhof, van den Burg van Brugge, palende met den zaunteinde den waterloop ofte vaert genaemd de Eede (XVIII) Rég. Com. Cortem. III.
 In Zarren. Ten Eede ter Walle (?) XVIII (Rég. Com. Cortem. V. Kaerte van de Heerlichehe van Eedewalle in Handzaem 1800 (Catal. Gilliodts blz. 12).
 Eedewalle 1800 (Carte Maillart).
 - te Cortemarq verre noord-west van de kercke onder Eedewalle Dec. 1819 Adv.
 Eedewalle 1820 (Caerte Waterstaat).
 Eedewalle 1846 (B. W.).
 Eedewalle 1846 (Carte Bogaert).

Te Cortemarck op d'hofstede het Ydewalle goed Jan. 1847 Adv.
 Ferme Ter Eedtwalle 1850 (Carte v. d. Maelen).
 - weg van Handzaeme naar Edewalle 1890 (lijst Wegenis).
 Edewalle wijk 1900 Lijst.
 Edewalle 1912.
 Edewalle Goed (het)
 Een hofstede te Cortemarck ande dreve van 't Eewallegoed 1680 (Peereboom 10).
 - de straete van bosschevege naer 't goed 't edewalle 1785 Wynend. 3063 n° 72.
 Te Cortemarck op de landen en in de bosschen genaemd het Edewallegoed Dec. 1839 Adv.
 Edewallegoed hofstede 1846 B.W.
 Edewallegoed ferme 1877 (Carte Guerre).
 Het Edewalle Goed hofstede 1905 lijst.

7. EEGHEM (HET GOEDT TER).
 Een hofstede, voornalig leengoed te Kortemarck.
 - de straete die loopt van 't goed te heeghem naer Thourout 1550 (Erve Disch Thourout f. 6).
 - de straete die loopt van Thourout naer 't heeghem 1592 (Rent. Disch Thourout f. 227).
 't Goet te Heeghem : een leen van 39 gemeten te Cortemarck 1625 1765 (Cout. Winend. 16).
 - der heerlichkede van Eeghem 1661 (Doc. de famille n° 112).
 - 't goet theegem 1680 (Cortem. 1. 39) - 't goet te Eeghem, een leengoed te Cortemarck 1702 (Cout. Winend 165).
 - in Cortemarq ... west over de straete die loopt van den Doome naer het goet Eeghem 1736 (St. Arch. Brugge n° 19 provinc. acq. van 1915).
 Cortemarq 't goet te Eeghem 1774 (Mans. Winend. Index f. 22).
 Cortemarck: het goet de theegem 1774 (Mans. Winend. f. 212).
 Een leen noord oost van Cortemarckerke genaemt het goet de Theeghem 1785 Wynend. 3063 n° 84) hofstede genaemt 't goet te Eeghem XVIII (Kaart 220 St. Arch. Brugge).
 Cortemarck. La ferme nommée 't Blauwhuys située à une distance de 1732 m. nord-est de l'église, sur le chemin de Thourout. ex. fief. portant pour titre seigneurial 't Eeghem 1818 Stat. Top.
 - het goet te Heeghem (hofstede 1905 lijst) ... de Bossyleen (Bachy) genaemt, 't Goed 't heeghem (oml. 1680 8 B 14).

Blauwhuis (het) ... eene straete die van den doome comt loopende naer 't blauwhuys 1774 (Markh. 85).
 het Blauwhuis ferme 1846 (B.W.).
 het Blauwhuys ferme 1850 (Carte v. d. Maelen).
 't Eeghem ofte Blauwhuys.
 appartenait à Monsieur Van der Meersch, président du tribunal civil d'Ypres. Il s'y trouvait autrefois un château, les fossés quoique pour la plus part comblés, aussi que les décombres des murailles démontrent son ancienne splendeur, il faut que des combats ont eu lieu en cet endroit puisqu'on a détéré dans son enclos des ossements en quantités. Ce fief jouissait de l'exemption des dînes, avant l'abolition des privilèges (1818 Stat. Top).
 Bezitters.
 2 Juli 1625, Catharina Rooman.
 17 April 1649, Maria van Bachy (dochter van voorgaande).
 24 Juli 1689, Karel van Bachy (neef van Maria).
 1 April 1711, François Hycinthe van Bachy, heer van Anzain (Noord-Frankrijk) zoon van Karel.
 17 April 1721, François verkoopt in naam van zijn dochter Genoveva ter Eeghem aan Jacobus de Blonde.
 13 Dec. 1740, Angela de Blonde (d. v. Jacobus) echtgenote van Pieter van der Meersch.
 7 Sept. 1751, Jozef, Benoot van der Meersch (zoon van Pieter en Angela de Blonde).
 7 Sept. 1765, Engel Frans van der Meersch, voorzitter van den recht-bank te Ieper.

8. EENNAEME THIENDE.
 landen met thierenderecht belast nevens de Ieperstraat te Kortemarck... de Eenname thierende 1785 (Wynend. 3063 n° 93) ... en de abdij van Eenhaeme 1785 (Wynend. 3063 n° 84).

9. DONCKERSTRAET ('T GOEDT TER).
 Een leen te Cortemarck 1626-1782 (Cout. Winend. 115).
 Cortemarck. leen gen' het goet ter donckerstrate 1774 (Mans. Winend. f. 195).
 Ligghende binnen de prochie van Cortemarq, verre noort van de kercke, onder d'heerlyckhede van Marqghove ende is genaemt het goet ter donckerstrate 1785 Mans. Winend. 3063 n° 75.
 Hofstede genaemd het Goed ter Donckerstrate te Cortemarq N.O. van de kerke 1809 Adv.

à une maison également entourée de fossés, cette ferme doit chaque Noël une chandelle d'une demi-livre de la cire jaune à l'église de Cortemarck 1818 (Stat. Top.).

10. 's GRAVENWAL of 's GRAEVENWALLE.

's Gravenwal 1226 (Cout. Winend. 108).

- terre labourable et prairie, appelé 's Gravenwal 1702.

Een leen onder landt, meersch ende ertve, binnen de parochie van Cortemarck, zuyd-west by de kerke ende noord-west by d'herbergheden Crekel ghenamt 's Gravenwal 1785 (Wynend. 3063 n° 64).

Cortemarck 's Gravenwalle, hauteur artistiquement construite en terre, entourée de larges fossés, au milieu de cette hauteur est une éminence de plus de 20 mètres d'élévation c'était un fief titré 's Gravenwalle sis à Cortemarck sud-ouest derrière le boug (1818 Stat. Top.). ... son fond sert actuellement (1818) de briqueteries et sa rare construction est presque aplanie. Les ancêtres prétendaient que ce fut le tombeau d'un general Romain. Jusqu'à ce jour on na rien découvert.

11. 's HEERENMEERSCH VAN WYNNENDALE.

Metten noorthende aen 's heerenmeers 1680 Cortem. 1. 45 n 2 B 23 hertoogmeerschsen 1680. 8 B.

12. l'HERMITAGE.

Aussi ex-fief est située le long du chemin vicinal de Thourout, du côté septentrional et non loin du Bourg, elle doit son nom aux hérémites de la réforme de l'ordre de Saint François qui l'habiterent au 17e et 18e siècles sous l'auspice du feu frère Bernard Ferdinand Serrus qui y décéda le 24 Octobre 1719. Ce supérieur des hérémistes était né à Cortemarck le 13 Janv. 1671 de Jacques Serrus et Marie Petronelle Doom. Les vestiges de ses fossés, ses étangs servent de preuve qu'il y avait autrefois un habitation agréable l'Hermitage fût consumée par une incendie le 13 Mai 1815 et reconstruit par les soins de Mr Clayssone juriconsulte, maire d'Handzaeme, propriétaire de cette ferme.

13. HILST en LAVKENSACKKERS. een heerlijkheid te Gistel, Hoogiede, Staden en Kortemarck.

Hilst-Lavkensackere etc. 1603 (Chart. blue n° 2130).

- die heerlijkheden van Marckhove, Edewalle, Lavkensacker, land v./d. Vryen 1751 (Cout. Winend. 50).

Baronie van Hilst ende heerlijkheede van Lavkensacker 1482 (Cout. Salle Ypres 2. 424).

Veur gemeens jegens d'heerlykhede van hilst en lavkens Acker 1789 (Hagenbrouck n° 163).

La grande Jumelle à Vieux Berquin avoit dix arrière fiécs dont ... lanckensacker à Cortemarck XVIII bul. Comt. Flan. 9. 170.

Hilst (oml. 1680 25 B ... de heerlijkheede van hilst.

hierin was gelegen het : Hilligeoed.

Kortemarck, de dreve van het hilligeoet 1774 (Mans. Winend. f. 1.90).

Hillegoet hofstede 1846. B.W.

Het hilligeoed ferme 1850 C. v. d.. Maelen.

Het Hilligeoed ferme 1877 Carte de Guerre.

het Hilligeoed 1900 Lijst.

14. LEEUWEN (TER).

Een hofstede te Kortemarck.

Cortemarck. La ferme 't Goet ter Leeuwen ayant jadis fossés, porte des édifices très élevés (Stat. Top.).

15. LOBBEKENSLEEN een stuk land (Cortem. 1680 8 B 15).

... een stuck ... genaemt Lobbekensleen.

Een leenland te Cortemarck (1626-1786 Cout. Winend. 167). Het ging samen met 't hof te Eeghem.

16. 'T GOET TER LOO.

't goed ter Loo een leen onder de vierschaere van Peerebom te Cortemarck 1626 (Cout. Wynend. 108).

Landt, bosch ende meerschsen van oudt ghenamt het goed ter Loo bestaende in een hofstede met motte, wal, synghelen en diverse partyen van hande 1785 (Wynend. 3063 n° 69).

17. MARKHOVE (zie ook wijken en gehuchten).

Jehan de Schore, seigneur de Marckhove, gentilhomme francote 1578

(Doc. De Schrevel 1. 311).

Marckhove, burghemester van de commune van den Vryen 1578 (Doc. De Schrevel 2. 574) Mher Jan van Schoore, heere van Marckhove 1578 (Doc. Arch. fl. occi. 3. 38). Jehan de Schoore Sr de Mariehove 1579 (De Schrevel Doc. 111 492) Mer Jan van Schoore, heere van

Marchove 1579 (De Schrevel Doc. II 886).
Van Schoore de Marchove (1580-1590) Fragm. Sentence civique Brug.

f. 4180) - pensioen van den heere van Marckhove 1589-1598 (Rég. resol. Vrye f. 43). Jan van Schoore, chevalier, seigneur de Marchove 1584 (Arch. Et. Brug. 1. 276).

Marchove 1587 (Epith. III 303) Jehan de Schoore seigneur de Marchove 1593 (R.P. 1893-213).

't Hof van Marchove, een leengoed te Cortemarck 1626 (Cout. Winend. 108).

... Ende es gheenaemt 't hof van Marchove. Ten welcken voorseyden hove behoort een heerlichede ghebeeten als vooren Marchove, haer bestreckende alsoo verre schepenen van Wynendale kenesse ende van ouden tyden ghegaen heeft 1626 (Cout. Winend. 109).

Joncvr. via Jo^r Jan van Schoore, heere van Marchove 1630 (Oml. Arsenbrouck f. 1).

Marchove 1643 (Hand. 16-56).

- eenr ander straetken dat naer Marchove inloopende 1660 (oml. Thour. 2. 7) Marchove 1667 (Wynend. 3063).

- den heere van Marchove 1678 (Chart. blie 2184).

- Aende westsyde d'heerliche de van Marchove 1680 (Peereboom 131).

- Louis van Schoore, heere van Marchove 1683 (Doc. Arch. Fl. Occi. 8. 225) Marchove 1684 (Doc. Arch. Fl. Occi. 8. 226).

- suyt den heere van Marchove 1686 (Terre Clercken n° 921).

- metten suythende jegens de prochie van Cortemarck ende de heerlichede van Marchove 1699 (Oml. Ichteghen 380).

- un fief en la paroisse de Cortemarq dessous Marchove 1701 (Cout. Winend. 182). Dans le district de la seigneurie de Marchove 1702 (Cout. Winend. 153).

Een straetken loopende van Voshoucke naer Marchove 1702 (Thour. f. 2. 26) Marchove 1724 (n° 327 Arch. Brug).

- aldaer scheidende veur ghemeens west den heere van Marchove 1726 (W'ater. Vrouwen 165).

Marchove 1735 (Verheerl. Vlaand. 1. 191).

ter prochie van Cortemarq, ter heerliche de van Marchove 1736 (Akte Straits Arch. Brugge n° 19 prov. acq. v. 1915).

- over de heerlicheden Ogierlande, Marchove ende Edewalle 1761 (Cout. Winend. 50).

Marchove, Heerlichheid onder Wynendale 1752-1787 (Arch. Et. Brug. 2. 355). Ommeeloper der heerliche de van Marchove gelegen binnen de prochie van Cortemarq verre noot van de kercke 1771 (Marchove 1).

Loopende voorby het Markhove goedt 1771 (Marckh. 47). Cortemarq d'heerlyckheyt van Marqhove 1774 (Mans. Winend. Index f. 2 r.). Cortemarq in Marchove 1774 (Mans. Winend. Index f. 2 r.). Cortemarck onder de vierschaere van Marchove 1774 (Mans. Wi-

nend. f. 1741 - 't hof van Marchove 1774 (Mans. Winend f. 175).

Binnen de prochie van Cortemarq verre noot van de kercke onder d'heerlyckhede van Marchove 1785 (Wynend 3063 n° 63).

Een groot woonhuys, schuur, stallen en andere ediffiten bewalt ende besloten ende is genaemt 't hof van Marchove 1785 (Wynend. 3063 n° 70).

Marchove, eene heerlichheid te Cortemarck 1788 (R.D.).

Ommeeloper der Heerlichede van Marchove in de Prochie van Cortemarq 1800 (Catal. P. Gilliodts blz. 29).

Tot Cortemarq noord van de kerke onder de gewezen heerlichede van Marchove 1818 Mei Adv.

Marchove (St. Top. 1818).

Deze heerlichheid behoorde aan de Heren de Croix waardoor ze voor zich de titel verwierven van Heren van Markhove.

De overblijfselen geven het aan dat er zich daar certijds een mooi kasteel bevond. Sedert enkele jaren vulde men de uitgestrekte wallen en men bouwde er een mooie Schaaphotstede (vrije vertaling).

18. MOORSMEERSCH een leenland te Cortemarck 1626 (Cout. Winend. 117).

19. MOTTE (DE).

land en meersch te Kortemark. Zaeyland en Meersch genaemd de Mote: Te Kortemark by het dorp Juni 1843 Adv. - landt genaemt de mote 1680 (oml. 24 B 197 (zie: Klooster Zusters van Liefde).

20. OGIERLANDE. een heerlichheid in de gemeente Kortemark echter voor een zeer klein gedeelte.

Jan van Grysperre, heere van Ogierlande 1382 (lijst Jonckheer Busaert van Hembieze heer van Ogierlande 1578 (Doc. De Schrevel n° 235).

leedende van Cortemarq-helle voorby Ogierlande naer Gits 1785 (Wynend. 3063 n° 28).

21. 't GOEDT TEN OUGSTE (Stat. Top 1818) Propriété de Monsieur Donat Stockhove de St. Cathérine écyer, ayant autrefois plusieurs fossés et des étangs considérables, dont les restes attestent sa réputation. Il s'y trouve une eminence arrangée, un jardin entourés de fossés choisis, décorée d'un pont et porte superbe appartenante à sieur Ferdinand De Corie.

22. PEERERBOOM (DE) een heerlichheid te Kortemark en Torhout.

- late (van den ambachte van) *Perbome* 1370 (invent. Arch. Brug. 2. 181) ... leeghende ter *perbome* ende in Cortemarck 1372 (Relic v. Brughe), *dni petri de perbome* 13... (S. Salv. f. 3); gheboren van *perbome* bi Cortemarck 1438 (Poorterie Brug. f. 172).
- Peereboom*, een leen te Cortemarck (1509-1517) Cont. Bourg Brug. 160). Une seigneurie dans la paroiche de Cortemarck appelee la seigneurie ten *Peereboom* (1548-1578 Cont. Bourg Brug. l. 167).
- ... ende 't galghestick van den *Peereboom* 1626 (Cont. Winend. 112).
- een heerschappie gheenaemt den *peereboom* in Cortemarq 1642 (Leenen B. v. Brug. 2 f. 782), Ommelooper der Heerlijckhede van *Peireboom* in de prochie van Cortemarck ende Thourout 1680 (Catalog. P. Gilliodts blz. 29).
- Beghinmende te *Peereboom* up de platse 1680 (*Peereboom* l.). Een huys ende herbergh gheenaemt den *peereboom* 1680 (*Peereb.* l.). Ende is 't beloop daer den *peereboom* ende meer andere hofsteden inne staen 1680 (*Peereboom* l.).
- Staet van oncosten der heerlijckhede van *peereboom* 1718 (Arch. v. *Peereboom*). Vrylaet der heerlijckhede van *peire Boom* gheinclaveert binnen de prochie van Cortemarq 1732 (Inv. Lichteg. f. l.). Loopende van de Marchhovemenlen naer *peireboom* 1774 (Mans. Wynend. f. 174).
- In de Coquelastrate noortwaert loopende tot op het galghesticken dat in *Peereboom* ligt 1785 (Wynend. 3063 n° 72).
- Burgmeester ende Schepenen deser heerlijckhede van *peereboom* 1785 (Arch. v. *Peereboom*). Ontrent de Herbergh den *Peereboom* op Cortemarck 1797 Adv. Binnen de commune van Cortemarck in d'herberge den *Peereboom* 1797 Adv.
- Peerboom* 1800 (Carte Maillart) *Perreboom* 1846 (Cart. Bogart). De *Peereboom*, oude heerlijckheid thans hofstede 1890. Lijst.
23. PROOSTDYE (de) - gewezen hofstede.
- 't goet ende hof gheenaemt de Proostdie in de prochie van Cortemarck met ontrent neghen en vyftich ghemete XXVII roeden landts, weide ende meers. 1660 (Staats Arch. Gent Abdijs Eenaeme n° 324. Cortemarck. Près de l'église se trouve une ferme communiment nommée de Proostdye. En 1796 elle appartenait à l'abbaye d'Eenaeme les Audenaerde 1818 (Stat. Top).
24. CASTEEL TEN PROXYEN.
waar in 1680 Guyl van Arent woont (Cortem. 1680).

25. RAVESCHOOT leengoed te Kortemarck.
- *Raveschote*, een leenland te Cortemarck 1626 (Cont. Winend. 120).
- Raveschote* 1642 (Leenen Burg v. Brugge 2 f. 35).
- à cause de son fief de 39 mesures de terre appelée 't Coet te *Raveschote* 1702 (Cont. Winend. 165).
- Cortemarq (land)ghent *raveschotte* 1774 (Mans. Winend. Index f. 2 r) Cortemarck. La ferme *Raveschote* fut aussi fief dont le propriétaire feu Sr Jacques Volckaert se qualifia Volckaert de *Raveschote*. pour ne pas dire seigneur de *Raveschote*. Cette ferme située sur le chemin de Winnendaele est à 3189 mètres du Bourg. Prouve assez clairement qu'autrefois elle fut assez remarquable, on y remarqua fossés sur fossés. Probablement qu'une maison de plaisance s'y est trouvée (St. Top. 1818).
- Bezitters.
1626, Maria van de Poorte.
vóór 1702, Jacobus Margot en afstammelingen.
1751, Paschier Struyve.
vóór 1800, Jacobus Volckaert.
26. RAVEGHEERSHOUC (zie verder Grote Speye).
- Ravegeershouck*tiende: een tiendeland te Kortemarck - Cortemarq-raeveghershouc thiende 1774 (Mansch. Winend. Index f. 2. 4).
- Ravekenshove*: een leenland te Kortemarck.
- metten voetwegh van *Ravekenshove* naer de kerke 1626 (Cont. Winend. 117) ... metten voetwegh van *ravekenshofstede* naer de kerke 1680 (Cortem. 2. 80).
- Slabbaertsbeke* of *Slobbaers beke*: een leenland te Kortemarck. *Slobbaertsbeke* 1626 (Cont. Winend. 116 Cortemarck, la ferme *Crabbaerts honcke* dont relevaient plusieurs arrière fiefs et entre autre celui de *Slobbaertsbeke* 1818 (Stat. Top.).
27. SPRINCWALLE... de landen te Sprincwalle 1774 (Mans. Winend. f. 192) Een straetken te Sprincwallewaert 1785 (Wynend. 3063 n° 74). Ende tander (straetken) te Sprincwalle genaemt den Ouden Zeewegh 1785 (Wynend 3063 n° 74).
28. SOPPERSLEEN: een leengoed te Kortemarck.
Cortemarq. *Soppersleen* 1774 (Mans. Winend. Index f. 2 r.). *Soppersleen*, een leenland te Cortemarck 1626 (Cont. Winend. 116). Een leen binnen de prochie van Cortemarq oost by de kercke genaemt *Soppersleen* 1785 (Mans. Wynend. 3063 n° 79).

29. SPEYE (DE GROTE).

Een hofstede, oud leen, op de grens met Handzame te Kortemarck. De Grootte Speye, een leen te Cortemarck 1626 (Cout. Winend. 117). 38 gen. 260 roeden gheseyt de grootte Speye in de jegenote raevens-hove 1642 (Leen. Burg v. Brugge 2 f. 35).

- Behuysde hofstede ghenaemt de grootte Speye 1774 (Mansch. Winend. f. 218) - de Grootte Speye 1774 (Mansch. Winend. Index f. 2 7). By den soo genaemden hullaersmeulen, eene behuysde hofstede met wallen, singelen, dreven, landen, bosschen ende meerschen, midts-gaeders huys, scheure, stallinghe ende andere ediffitien op staende ende medegagende genoemt de Grootte Speye 1785 (Wynend. 3063 n° 89).

't leen de Grootte Speye XVIII kaart n° 921 Stats Arch. Brug.

La ferme autrefois tirée Ravageertshoucke est actuellement le Grootte Speye fut jadis fief ... située sud-ouest de l'église à 1070 m. du clocher autrefois il s'y trouvait un superbe château dont les décombes sont encore sous terre. Cette ferme à moutons appartenait à feu Monsieur le Comte de Lalaing.

Bezitters.

1626, Jozef Lodewijk van Overloope, heer van Westackere.

23 Mei 1639, Nikolaas van Overloope Karthuizer.

16 Sept 1678, Jan v. Overloope, zoon v. Jan, broeder v. Nikolaas.

17 April 1721, Lievine Jozef, kleindochter van Jan en na haar Antoon van Overloope.

17 Juli 1789, de toenmalige eigenaars waren de graven de Lalaing.

30. SPLEETE VAN 'T VRIJE.

een enclave van 't Brugse Vrye in de gemeente Cortemarck 1681 (R.D. 1894 20. 2).

oppervlakte 964 gemeten 2 roeden.

Il se trouvait à l'époque sus rappelée enclavée en Cortemarck deux différentes et petites portions du territoire du Franc de Bruges, ces portions faisaient parties de Zaren Ambagt et furent appelée Splete Vrye, situées du côté occidental du clocher sur le chemin dit Ouden Gendweg entre le grand ruisseau dit Hartdam, le Hartdamstraete, le Gevelstraete et Zandstraete) Stat. Top. 1818.

31. STRUBBETHIENDE een tiende land in Ravegheershouc onder Cortemarck (1625-1751 Cout. Winend. 126).

32. TEMPELHOF.

Sous la juridiction du Splete Vrye se trouve une ferme appartenant

aux héritiers du sieur Van Hoornne miswege les fossés étangs, restes de muraille et autre vestiges qui y existent démontrent qu'autrefois il doit y avoir eu un vaste édifice, on prétend que les Templiers y ont habités, au moins qu'ils y avaient leur réthuge. Ce Tempelhof est à 1822 m. ouest du clocher (St. Top. 1818).

33. WERVEKE ('t HOF TEN).

een leengoed te Kortemarck. Synde 't hof ten Werveke (Wervicke) (Cout. Winend.).

34. VOLMERBEKE THIENDE.

Triendelanden in de wijk Zuidover by Cobbelede te Kortemarck - hennende neffens den hül up de vommerbeketiende 1543 (Lenen Vlads-lo 8).

Volmerbeke (een tiende 1676-1760 Cout. Winend. 115).

De Valverbecke Thiende in Cortemarck 1683 (Hoogh. 68) Plan der belegerthede van de Volverbeke thiende 1533. (St. Joseph 6) - thiende gheheeten de volmerbeke thiende in Cortemare 1642 (Leenen Burg v. Brugge 2 f. 35) Cortemarq de volmerbeekthiende 1774 (Mansch. Winend. Index f. 22) - de Volmerbeekthiende 1774 (Mans. Winend. f. 183) - de Volmerbeekthiende, liggende zuyt van de kercke in een jegenote geseyt Zaytovere 1785 (Wynend. 3063 n° 73). ... concernant la dame de Volmerbeke 1809 (Hoogh. 71).

35. WOESTEN. oud leengoed ook vermeld als wijk.

... een leen ... mette huysinghe, scheur ende stallynghe daernede gaende ghenaempt Woesten. ghelegghen ter prochie van Cortemarq noort van de kercke ter heerlichede van Marchhove 1736 (akte St. Arch. Brug. n° 19 prov. acq. van 1915). Cortemarck, zuyt van de kercke, in een jegenote die men noemt Woestene 1774 (Mans. Wynend. f. 216).

OUDE EN NIEUWE GEHUUCHTEN

1. ACHTERHOOEK (Werkenstraat) 1911 Adv.

2. AESZAK wijk en herberg (Cortem. 1680 21 B 24).

3. AEGHESTEIN (Hoogen steen). Hogen Stien, Augustienen.

- de straete leedenden van peireboome voorby d'herberghe den hooge steen 1771 (Markh. 5).

Ci devant le cabaret dit den Hoogsteen à Cortemarck, hameau de

- Marchhove April 1814 (Adv.) zie ook Cortem. 5 B 35 en Cortem. 1. 21).
4. **BORGHERESCHEWEGHE**: Bescheedewege: een wijk te Handzame en Kortemark.
- Kortemark... naer bescheweghe 1774 (Mans. Winend. f. 178).
- onder Edewalle tot borgerscheweghe 1774 (Mans. Winend. f. 181).
- Kortemark... de jegenot genaemt bosscheweghe 1774 (Mans. Winend. 1181) - Bosch-scheweghe gemeente Kortemark 1826 naamlijst 61.
5. **BURG** een plein nabij de kerk te Kortemark. Kortemark hammeau le Bourg communément dit la Place (Stat. Top. 1818. Te Kortemark digte by de kerke op den Oostkant van den Burg (August. 1844 Adv.). - de burg 1912 lijst - de plaats 1901 (lijst).
6. **BETHOEK** - wijk te Kortemark.
7. **CRUYSSSTRAETE** of Kruisstraete een wijk - tot in de Cruysstraete (XVIII Fragm.) zie ook Cobbelede hoger alsook Poperinge herberg en wijk verder.
- Sedert de benaming Poperinge ingang vond ontstond een nieuwe Kruisstraat aan de wegsplitsing Ichtegem, Koekelare.
8. **CONTABELLE** wijk zuyd van de Ieperstraat 1774 (Mans. Winend. f. 182) 1785 (Wynend. 3063 n° 72).
9. **COUCKHOEK** lijst 1900.
10. **DOORN** (den) herberg en wijk te Kortemark.
- ten Doorne 1562 (Caete Poutbus) - liggend in de prochie van Kortemark by den Doorne XVI Hemelsd. 143 den Doorne 1626 (Cont. Winend. 109) naer de herberge genaemt den doorne (1680 Cortem. 1. 25).
- in Cortemarcq west over de straete die loopt van den Doorne naer het goet Eeghem 1736 (Akte St. Arch. Brug. n° 19) prov. acq. van 1915).
- Tot een stractken daer een huysken staet genaemt den doorn 1771 (Marchk. 1). Een straete die van den doorn comt 1771 (Marchk. f. 85). Straete loopende van d'herbergh genaemt den Doorne naer t' Marckhovelt 1785 Wynend. 3063 n° 70. Te Cortemarcq aen d'herbergh den Doorn (Jan. 1896 Adv.).
- Doom cabaret 1850 (Carte V. d. Maelen).
- Den Doorn 1900 lijst.
11. **DEURBEKE** plaats 1348 Cart. O.L.Vr. Bruggge, kan best identsich wezen met Driebeke of Riebeke (onder Marchhove).

12. **ESSCHENPLAS** plaats Adv. 1922 Jan. (Marchhove).
13. **GEETTE** wijk en herberg (Cortem. 1680 25 B 6). nu afzonderlijke parochie bestaande uit een gedeelte van Kortemark, Hooglede, Staden en Handzame. Zie Lavekensackere en Hilst ook geschiedenis Staden en Hooglede.
14. **CHEERSHOU** plaats 1642 (Lenen burg v. Brug. 2 f. 35 (zie verder Ravegheerhouc en Grote Speye).
15. **GROENE PLAS** 1846 B.W.
16. **GROENNE SPRIET** plaats 1771 Marchk. 7.
17. **HELLE**, een wijk en een herberg te Kortemark.
- De straete loopende naer d'helle 1680 (Cortem. 1. 63).
- De straete die van de helle naer d'hooghebrugge loopt 1680 (Cortem. 1. 69). De straete die van d'hooghebrugge naer d'helle loopt 1680 (Cortem. 1. 83).
- De smisse van de helle ende noch diversche erfvekens 1680 (Cortem. 1. 84).
- Ende is 't beloop daer d'herbergh gheenaemt de helle voorts het meulenhuis van de helle etc... jinne staen 1680 Cortem. 2. 8 Cortemarcq Helle 1702 (Thour. f. 131) ... by Cortemarcq helle 1774 (Mans. Winend. f. 192).
- Een stractken leidende van Cortemarcq Elle naer Gits 1785 (Wynend. 3060 n° 3) - van Cortemarcqhelle 1785 (ibid).
- leedende van Cortemarcq helle voorby Ogierlande naer Gits 1785 (Wynend. 3060 n° 28). Tusschen twee stractkens... of het eene loopt van d'helle naer Ogierlande 1785 (Wynend. 3060 n° 74).
- eene straete die van de helle naer de bachvoordementen loopt (XVIII Fragm. onl.).
- de Helle XVIII (Kaart n° 918) Staats. Arch. Brug.
- Cortemarcq helle 1800 (Carte Maillart).
- De straete van Hooglede naer Cortemarcq Helle 1808.
- Cortemarcq hammeau Helle (alias Cortemarcq hille 1818 St. Top.
- Helle 1820 (Carte Waterstaat) Binnen Thourout digte Cortemarcq helle 1823. Cortemarcq Hille 1826 naamlijst 100.
- Te Cortemarcq aen het gehugte Cortemarcq Hille (Jan. 1835).
- Van t' westen t' gehugte Cortemarcq Hille 1835. Op 't gehugte Cortemarcq Hille febr. 1838. Adv.
- De straat leidende van Cortemarcq Helle naer Gits (Maart 1843 Adv. Cortemarcq Helle 1846 (B.W.). Digte het gehugte Cortemarcq Helle (Dec. 1847).

- Cortemarck Helle (lieu dit) 1856 Carte v. d. Maelen.
 Weg naar Cortemarck Helle 1870 (Lijst Wegenis).
 Cortemarck Elle 1906 (Lijst) Cortemarck-El 1806. Cortemarck Elle
 1909 Lijst.
 In den volksmond Elle (Hellehoek) (B.W.) Hillehoek 1877 (Carte
 de guerre).
 18. HILLEKEN.
 herberg en wijk 1846 (B.W.).
 19. HAEGENHOEK wijk 1846 (B.W.).
 20. HULAERE en RAVEGERSHOUCK, een wijk te Kortemarck.
 In ulcere ende ravegheershouc 1388. Rtb. f. 4.
 Ontfanck van landpachten in Hulare-Ravegheershouc 1564 (Kerkr.
 v. Kortem.).
 haneau Huylemulenhouck dit Ravegeers 1818 St. Top.
 Ravegeershoek 1840 B.W.
 21. KOUTERMOLENHOUCK (een wijk).
 Cortemarck haneau : Kautermolenhouck 1818 St. Top.
 Koutermolenhoek gem. Cortemarck 1826 (Naamlijst 234).
 ook Koutergedeel, een thiende sectie : In Cortemarcq.
 Coutre y leet 1388 (Rent. b. f. 24).
 22. KASTEELHOEK wijk 1850 (Carte v. d. Maelen) Zie ook
 Leenkasteel.
 23. KROMMESPRIET, wijk 1850 (Carte v. d. Maelen).
 24. LIEEMBOSCH (wijk) lijst 1900 en LAENEWIJK 1774, zuyd
 van de kerke (Mans. Wynend. f. 170).
 25. LANGENHOEK (deels Thorhout) 1846 B.W.
 26. LUIKHOEK WIJK. Luyckhoek 1846 B.W.
 27. LIEEMKASTEEL, wijk ommel. Markh. 1680, 9 B 84.
 28. LANDSMAN een herberg (nu verdwenen) en een wijk.
 Onder de heerlijkheid van Kortemarck west van den Landman 1562
 (Rent. Disch. Thour. f. 33 v.).
 - In 't gescheet van desen Ambachte ende de prochie van Thourout
 ende d'herbergh den landtsman 1680 (Cortem. 1. 78).
 De herberge genaemt landtsman XXVIII Fragm.
 de landsman herberg 1846 B.W.
 Landsman (cabaret 1850) (carte v. d. Maelen).
 de landsman (cab. 1877 carte de guerre).
 landsman 1912. Kz. Thorhout.
 behoorde tot de heerlijkheid van Peereboom.

29. MARCKHOVE een heerlijkheid thans nog een wijk en een
 hofstede.
 In Maerchove 1388 (Rent. b. f. 63) Josse van Schoore, écuyer, seigneur
 de Marchove. Dieendonck (1485-1518).
 Naer Merchove 1550 (Erve Disch Thorout) Merckhout (Marchove)
 1562 (Carte Pourbus).
 - in Cortemarck onder de heerlijkh. van Marchove 1562 (Rent. Disch
 Thorout f. 332).
 Ontfanck van landpachten te Marchove 1567 (Kerkr. Cortem.)
 Markhove 1600 (Carte Maillart).
 haneau de Marchove 1814. Markhove 1826 (naamlijst).
 Te Cortemarcq noord van de kerke wijk Markhove Jan. 1836 Adv.
 wijk Markhove Adv. Febr. 1839.
 Markhove 1846 (B.W. Ichtegem) Markhove IVe wijk 1846 B.W.
 Marchoven, lieu dit 1850 Carte v. d. Maelen.
 Wyk Marchove te Cortemarck. Sept. 1855 Adv.
 Markhove 1877 (Carte de guerre) Markhove 1901 (Lijst).
 30. MEERLAAN, herberg en wijk 1846 (B.W.).
 Meerlan 1850 (Carte v. d. Maelen) Meerlanwijk 1901 lijst. Herberg
 boerderij genaamd de Meerlan te Cortemarck 1912 (Adv.) Hofstede
 te Kortemarck De Meerlan Dec. 1921 (Adv.). Zie ook waterlopen.
 31. MOSKOUWIJK, 1877 Carte de guerre.
 32. MOBOUCKWIJK, lijst 1901.
 33. NOORTBEKE wijk 1436 oost by de contemulene.
 34. NACHTEGALHOUCK wijk 1846 B.W.
 35. NOORTOVERHOUCKE wijk 1785 (Wynend. 3063 73).
 36. OOSTVOORTLEET wijk noordwest van de kerke 1388 (Rent.
 b. f. 9).
 37. POPELLIERE herberg en wijk 1877 (carte de guerre).
 38. POPERINGHE wijk 1863 Adv. zie ook kruisstraat.
 39. PEEREBOOM wijk. Peereb. 1. 1370 (zie heerlijkheden).
 40. POLLETHOEK, 1912 Kzl.
 41. SNEPPE een herberg en een wijk te Kortemarck.
 - De Sneppe (herberg) 1846 B.W.
 - de Sneppe (cabaret) 1850 Carte v. d. Maelen.
 - de Sneppe, een wijk te Kortemarck Adv. 1908.
 42. VELD, wijk 1877 (carte de guerre).

43. VIERSCHARE 1846 B.W. (Carte de guerre).
44. VULDERHOEK, wijk 1846 B.W. lieu dit Valdenhoek 1850 (carte v. d. Maelen) Valdenhoek 1877 (Carte de guerre) Valdenhoek 1907 (Lijst) de Valdenhoek Adv. 1908.
45. VINKKOORDEWIJK. Lijst 1900, zie ook wegen.
46. VOSHOEK WIJK, Torhout tegen Kortemark 1550. Wijk Hoogledestraat 1910.
47. WESTVOORDEGELEED thierende sectie 1328 (R.t.b. f. 6).
48. WOESTYNE (wijk a) Marckhove 1460 ; b) zuyt van de kercke by den Heerweg 1785.
49. ZWIKELGAT wijk 1901.
50. ZUYTOVER, een wijk te Kortemark. Zuytovere 1626-1760 (Cout. Winend. 115) - du hanneau zuytovere près du Cobbelede dans la paroisse. XVII Hoogh. 68). Binnen de prochte van Cortemarq zuyt v. d. kercke in en jegenote geseyt zuytovere 1785 (Wynend. 3063 n° 73). Zie ook kruisstraat en Poperinge.

GERAADPLEEGDE WERKEN EN BRONNEN

1. Cartularium van Eenaeme uitgave Piot.
2. Jaarlijkse rekeningen van het Ambacht van Kortemark uit de XVIIIe eeuw bewaard in het Rijksarchief te Brugge.
3. Rond den Heerd, weekblad uit de voorgaande eeuw (G. Gezelle).
4. Land van Wijnendale door Dr Jos. De Smet.
5. Kadastrale opname van de grondeigendommen in de gemeente Kortemark 1801. Bewaard in het Rijksarchief te Brugge.
6. Vlaensch Recht, Costumen ende Wetten gedecreerd by de Graeven en Gravingen van Vlaenderen door Laurens Van den Hane 1676.
7. Antwoord op een rondvraag van het Provinciaal Bestuur aan al de gemeenten der provincie West-Vlaenderen in 1818 (Statistique Toponimique).
8. Coutumes des Pays et Comté des Flandres. Quartier de Bruges. Wijnendale par L. Gilliodts-van Severen.
9. Fragmenta, tijdschrift. Jaargang 1887.
10. Geschiedenis van Vlaenderen leiding Dr Van Roosbroeck. Iste deel : Oudste geschiedenis door Prof. Dr H. Van de Weerd en Dr R. De Mayer, Uitgave Standard-Boekhandel.
11. Geschiedenis van Kerkelijk en Godsdienstig leven in West-Vlaanderen door Kan. Lesconhier, uitgave 1927.
12. Geschiedenis der Abdij van Groeninge door Th. Sewens.
13. Flandria Illustrata door Kan. Sanderus (1586-1664).
14. Nederland in Frankrijk door H. Van Byleveld uitgave De Sikkel, 1941.

15. Staden eertijds en hedendaags door Eerw. H. Ch. Deceuninck, uitgave 1872.
16. Plaatsnaamkunde door Dr J. Lindemans, uitgave Standard-Boekhandel IIe druk 1925.
17. Geschiedkundige Aanteekeningen over Hooghlede verzameld en uitgegeven door D. De Laey, gewezen burgemeester dier gemeente. Uitgave J. De Meester, St-Alphonsusstr., Roeselare. 1902.
18. Seaux et Armoiries des Villes, Communes, Echevinages, chateaulenies, Métiers et Seigneuries de la Flandre Ancienne et Moderne par le vicomte de Ghellinck-Vaerneuyck. Editeurs Desclee de Brouwer et Cie. Paris 1935.
19. Woordenboek der toponymie in 10 delen door Karel de Flou.
20. O. L. Vrouw van Troost te Cortemarck door E.H. M. English uitgave Ora et Labora Serie n° 3. Moderne Drukkerij D. Walleyr, Brugge.
21. Archiefstukken en rekeningen van de gemeente Kortemarck be-ward ter plaats.
22. Rombert van Thorhout door Eerw. Pater G. Meersseman O.P. uitgave De Kinkhoren, Brugge 1943.
23. Markhove 1771. Ommeloopere der heerlicheide van Markhove in de prochie van Cortemarck, noordt van de kercke 15-10-1771. Cahier folio-papier Staatsarchief Brugge n° 3737 acq.
24. Manschepe Winmindale 1774. Manscheep Bouck van alle de leenen ende achterleenen immediatelyck ende mediatelyck gehou-den van den leenhove ende casteele van Winmindale etc. 1774. Register groot folio (Staatsarchief Brugge Winmindale n° 7.
25. Peereboom 1680. Ommeloopere van een gheedeite der heerlicheide van Peereboome geleghen binnen de prochie van Cortemarck, nieuwe belegghert van stricke tot stricke ende meest alle ghenneten by Joan Lobberrecht anno 1680. Cahier klein in folio papier Staatsarchief Brugge Winmindale n° 2066.
26. Ommeloopere inde metrynghe der prochie van Cortemarck door Joan Lobberrecht 3 delen origineel 1680.
„Ibiden door Guillaume Pasman, Frans en Jan Lobberrecht 1680.
„Afschrift in 1788, 3 delen I, II en III.
27. Bulletin de la Commission royale d'histoire (Terre et Seigneurie de Wynendael IXe serie. Brussel 1881 n° 51 tot 366.

28. Geschiedenis van Roeselare door Ere-hoofdinspecteur B.M. Dochy.
29. Het Vlaamse Polderland en de Kust door Dr Jos. De Smet.
30. Boerenkrijg in West-Vlaanderen door Antoon Lowyck. Uitgave Hemiuwen, Poltemplein te Roeselare. 1948.
31. Geschiedenis van Pittem door V. Aricks, uitgave Vey's, Pittem. 1951.
32. Kadastrale legger van P.C. Popp, uitgave 1834.
33. Antwerpen door de eeuwen heen door Kan. Floris Prims.
34. P. Bortier : „Le littoral de la Flandre au IXe et au XIXe siècles” uitgegeven in 1876, komt het volgende voor : „On vient de découvrir (20 Mars 1876) en contrebas du plateau de Cortemarck et à quelques mètres de l'ancien golfe des vases en terre cuite et des armes antiques”.

LIJST DER ILLUSTRATIES

Kortemark, hoogte- en waterbeschrijving	8
Schild van Kortemark	11
Vlaanderen kust bij de aankomst der Romeinen en op het einde van de IV ^e eeuw naar Michelet	17
Issacker's molen	40
Kortemark. Ambacht en de grote Leenen omstreeks 1625	60
Afspanning-Brouwerij „Het Paradijs” Elle	79
Torhoutstraat vóór 1910	90
Dorpsplaats vóór de eerste wereldoorlog	94
Kortemark, wegemet	118
Kerk van St-Bartholomeus vóór 1840	136
Kerk van St-Bartholomeus vóór 1917	141
Binnenzicht van deze kerk	144
Puinen der parochiekerk in 1918	148
Stichting „Pastoor K. Blanche” Torhoutstraat	165
Grondplan Kortemark	223
<i>Buientekstplaten</i>	
Kortemark, de Markt vóór de 1ste wereldoorlog	
De Verloren Houck nu eigendom van Mr V. Delos	
De Kркеbeek tussenin de ontbladerde bomen bij de brug van de Statiesstraat	
De Kркеbeek tussenin de groene knotwilgen bij 't brugje aan de Hairsdam	
Onze zo mooie Koutermolen, monument van landelijk schoon	
Panorama van Kortemark gezien vanaf de Koutermolen	
De oogst is rijp, de molen wacht	
De aloude Proosdijhoeve met haar stenen toegangspoort van uit de Lichterveldestraat (nu eigendom familie Deprez)	

INHOUDSTAFEL

Opdracht
Woord vooraf

5
6

GEMEENTELIJKE GESCHIEDENIS

- I. Kortemark in zijn omgeving 7
- II. Kortemark en zijn wapenschild 10
- III. Hoe Kortemark aan zijn naam kwam 14
- IV. Kortemark in de vroegste eeuwen 17
- V. Onder de Heren van Oudenaarde tot zijn verkoop
in 1281 23
- VI. Hoe Kortemark veranderde van eigenaar in 1281 of
Kortemark onder Wijndale 25
- VII. Het Ambacht van Kortemark 29
- VIII. Rechten en inkomsten van de Heren van Wijndale
in het Ambacht van Kortemark 31
- IX. Van bossen, jachtrecht en hondebrood 36
- X. Molens en molenaarsbedrijf 38
- XI. Het bestuur van ons Ambacht 43
- a) het Baljuwschap 43
- b) lijst van onze burgemeesters sedert 1720 44
- c) lijst van bekende schepenen en voorschepenen 46
- d) de greffiers nu gemeente-secretarissen 48
- e) het vroeger gerecht te Kortemark 49
- f) de vroegere stockhouders en de hedendaagse nota-
rissen 51
- XII. De verhouding tussen ons Ambacht en het Landt van
den Vrijen 55
- XIII. Bijzonderste leengoederen en hun bezitters 55
- a) De Heerlijkheid van Markhove 59
- b) Hof en heerlijkheid van Edewalle 59
- c) De heerlijkheid van Peereboom 62
- 64

221

XIV. Moeilijke tijden tengevolge Franse inmencing in ons Ambacht	67
XV. Ondergang van het Ambacht en het land van Wijenedale tijdens de Franse Revolutie	74
XVI. Kortemark en zijn bevolking tijdens de jaren van Keizer Napoleon 1799-1814	82
XVII. Kortemark onder de Nederlanden	89
XVIII. Onder het Koninkrijk België	93
XIX. De eerste wereldoorlog 1914-18	95
XX. Na-oorlogse periode 1918-1940	104
XXI. De tweede wereldoorlog 1940-1944	110
XXII. Ons wegemet	117
XXIII. De gemeentelijke jongensschool	123

PAROCHIALE GESCHIEDENIS

I. Vóór 1085	130
II. De overname door de Abdij van Enname in 1085	131
III. De geschiedenis van het parochiale kerkgebouw	139
IV. Haar klokken	145
V. Haar huidige brandwensers	153
VI. Kerkelijke indeling van de parochie	155
VII. Gewezen kerkelijke eigendommen	158
VIII. Parochiale instellingen sedert de Franse Omwenteling	162
IX. Lijst van bekende pastoors	167
X. Lijst van bekende onderpastoors	170
XI. Het klooster van St-Vincentius à Paulo en haar aandeel in het onderwijs	172
XII. Het klooster van de Eerw. Zusters van Liefde (oorspronkelijke stichting Pieter Max. De Vloot)	178
XIII. Toponymische lijsten betreffende: wegen, waterlopen, velden, bossen, meersen, lenen, tiendelanden en gehuchten (oude en nieuwe)	181
XIV. Geraadpleegde werken en bronnen	215
XV. Lijst der illustraties	219
XVI. Inhoudstafel	221